

Reijo Rautajoki

VAIETTU VAELLUS

Inkeriläisten leirit 1942–1944

VAIETTU VAELLUS

Inkeriläisten leirit 1942–1944

Reijo Rautajoki

**SIIRTOLAISUUS-
INSTITUUTTI**

Turku 2020

*"Parasta olisi, jos
he hiljakseen
poistuisivat maasta"*

Presidentti Paasikivi 1953

Julkaisuja 30, 2020
Siirtolaisuusinstituutti

Copyright © Siirtolaisuusinstituutti & kirjoittaja

Kansikuva: Ruuhkaa Paldiskissa. Kuva: SA-kuva.

ISBN 978-952-7167-82-3 (nid.)
ISBN 978-952-7167-83-0 (pdf)
ISSN 2343-3507 (painettu)
ISSN 2343-3515 (verkkojulkaisu)

Painosalama Oy, Turku 2020

Sisällysluettelo

LUKIJALLE.....	5
I JOHDANTO	7
Inkerinsuomalaisten tausta.....	7
Suur-Suomesta täyskäännökseen.....	8
Tutkimustehtävä.....	10
Aiempi tutkimus ja lähteet	12
II INKERILÄISET ITÄRINTAMAN SODAN JALOISSA.....	14
Rintaman kahden puolen.....	14
Saksalaisten värväykset.....	15
Ennen siirtojen alkua	17
III VIRON KAUTTA.....	20
Väestönsiirtopäätöksen motiivit ja tarvittavan organisaation perustaminen.....	20
Taival alkuun Hatsinasta	22
Suurleiri Kloogassa.....	29
Siirtojen toinen vaihe, eli Kloogan hullut päivät.....	37
Merellä miinoja vältellen	44
IV SUOMEN VASTAANOTTOLEIRIT	48
Hanko	48
Rauma.....	53
Turku.....	54
Pohja.....	55
V LEIRIEN ARKI JA TOIMINTA	58
Karanteenileirit läpikulkupaikkoina	58
Leirien arki	60
Sijoittaminen.....	63
Tartuntatautien torjunta.....	69
Epäluuloinen Valpo.....	71
Lotat merkittävänä apuna	74
Rautatiet – siirtojen selkäranka	79
VI KARANTEENILEIRIT	81
Lohja	81
Oitti.....	86

Loimaa	90
Tampere	96
Hyvinkää	103
Paimio-Piikkiö	105
Salo	112
Eurajoki	119
Parola	121
Lapinlahti	124
Keuruu	131
Kauhajoki	133
Nastola	137
Oulu	139
Kauhava	142
Pitkälähti	147
Erilliset yksiköt	148
VII JA SITTEN TAKAISIN	150
Palautukset	150
Kokoamiskeskukset	156
Heimopataljoona 3	159
Erillinen Pataljoona 6	160
Miehikkälän keskitysleiri	164
Tottelemattomat	165
Pakkopalautetut lapset	167
VIII JÄLKIPYYKKI: EIKÖ EDES YRITETTY?	168
LIITE: Inkeriläisten muistomerkit	171
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	178
I LÄHTEET	178
II KIRJALLISUUS	180
III HAASTATTELUT JA TIEDONANNOT	185
IV MUUT LÄHTEET	185
KIITOKSEN ANSAINNEET	187
ENGLISH ABSTRACT	188
HENKILÖHAKEMISTO	195

LUKIJALLE

Kun 63 000 inkerinsuomalaista tuotiin Suomeen jatkosodan aikana, heistä ei puhuttu julkisuudessa. Kun heidät vietiin pois maastamme sodan jälkeen, heistä ei taaskaan puhuttu. Jotkut tiesivät, mutta eivät puhuneet. Sodan jälkeen heistä oltiin hiljaa lähes puoli vuosisataa. He olivat tabu, vaiettu kansanryhmä. Mistä inkeriläiset tulivat, mitä he tekivät ja miksei heistä saanut puhua? Miksi he lähtivät takaisin? Nämä ovat kysymyksiä, joihin on etsitty ja saatu vastauksia vasta lähes puoli vuosisataa sodan päättymisen jälkeen. Tämä kirja tuo asiaan yhden näkökulman lisää.

Oma kiinnostukseni inkerinsuomalaisuuteen lähtee lapsuudestani. Äitini oli inkerinsuomalainen. Pienestä pitäen kuulin häneltä tarinoita sukulaisten ja ystävien kohtaloista. Vaikka ne olivat paikoitellen järkyttäviä kertomuksia, en niistä järkyttynyt. Tuollaisiin tarinoihin turtuu, kun niitä kuulee läpi koko lapsuutensa. Perheeseemme kuului pelko, sillä äitini pelkäsi palautusta Neuvostoliittoon koko loppuelämänsä ajan. Hän oli toiminut Inkerissä saksalaisen komendantin tulkkina ja sihteerinä, joten hän tiesi itseään pidettävän sotarikollisena. Hän tuli Suomeen viimeisten inkeriläisten joukossa vuonna 1944. Isäni varoitteli, että vieraat miehet voivat viedä äidin pois. Ovea ei saanut avata tuntemattomille.

Äitini toive oli, ettei hänestä kirjoiteta mitään niin kauan kuin hän elää. Hän kuoli vuonna 2009. Seuraavana vuonna sain valmiiksi hänen vaiheistaan kertovan kirjan *Vaietut*. Kirjaa tehdessäni ymmärsin, kuinka merkittävästä ajanjaksosta oli ollut kysymys. Olen kiitollinen, että sain vanhemmiltani perinnöksi tarinoiden ohella suhteellisen laajan kotiarkiston. Sitä tutkiessani juureni tähän etniseen ryhmään avautuivat toden teolla.

Lopullisesti tämä kirjahanke sai sysäyksen vuonna 2017 Itä-Suomen yliopistossa valmistuneesta väitöskirjastani *Vaiettu sotapakolaisuus: Inkeriläiset opettajat jatkosodan aikana*. Äitini oli valmistunut opettajaksi Leningradissa. Inkeriläisten opettajien reitti Suomeen kulki samoja latuja kuin muidenkin — leiriltä toiselle.

Käytän termejä *inkeriläinen* ja *inkerinsuomalainen* synonyymeinä, kuten käytännöksi on monissa akateemisissa tutkimuksissa vakiintunut. Tähän ryhmään kuuluvat *inkerikot* ja *vatjalaiset* mainitsen erikseen silloin, kun se on asiayhteydessä tarpeen. Siirtoväellä tarkoitan nimenomaan Inkerin siirtoväkeä, ja Karjalan siirtoväen mainitsen erikseen tarvittaessa.

Nyt ilmestyvä tutkimus kartoittaa inkeriläisten pakolaisleirien ketjun Inkerinmaalta Suomeen ja takaisin Neuvostoliittoon. Teos tarjoaa inkeriläisten jälkipolville mahdollisuuden kohdistaa huomionsa konkreettisiin paikkoihin, hetkiin ja aikakaut-

ta valaiseviin ihmiskohtaloihin, joissa heidän vanhempansa ja isovanhempansa ovat kulkeneet ja eläneet.

Suomen Tietokirjailijat ry:tä kiitän saamastani apurahasta.

I

JOHDANTO

Inkerinsuomalaisten tausta

Inkerinsuomalaisiksi kutsutaan Inkerinmaalle Stolbovan rauhan 1617 jälkeen siirtyneitä suomalaisia ja heidän jälkeläisiään. Karkeasti määritellen Inkerinmaa on Suomenlahden itäpohjukan ympäri, kiertyvä maa-alue, joka ulottuu Karjalan Kannakselta Viroon. Inkeriin muuttaneet olivat pääosin karjalaisia ja savolaisia, mutta myös muualta Suomesta lähteneitä. Pietarin kaupunkia alettiin rakentaa vuonna 1703 keskelle suomalaisseutua, mikä johti siihen, että alueen geopoliittinen asema muuttui täysin. Suomalaiset jäivät muutamassa vuosikymmenessä slaavilaisen muuttoliikkeen paineessa pienen vähemmistön asemaan. Kolmensadan vuoden ajan nämä siirtolaiset säilyttivät suomen kielen ja luterilaisen uskontonsa avulla oman suomalaisen identiteettinsä. Vasta Venäjän vuoden 1917 vallankumousten jälkeiset ajat muuttivat rajulla tavalla heidän elämäänsä.

Vallankumousten tullessa inkeriläisten määrä oli enimmillään, noin 150 000 henkeä. Neuvostoliiton maatalous kollektivisoitiin 1930-luvulla väkivaltaisesti. Samoihin aikoihin Neuvostoliitto alkoi suitsia vähemmistökansallisuuksien autonomiaa. Suomalaisuus, kristinusko ja talonpoikainen elämänmuoto nähtiin uhaksi uutta hallintovaltaa kohtaan. Luterilainen kirkko hävitettiin. Neuvostohallinto kohdisti inkeriläisiin massaterroria ja pakkokeinoja, joita nykykielellä luonnehditaan kansanmurhaksi ja etniseksi puhdistukseksi.

Kokonaisten suomalaiskylien asukkaiden vainoaminen erityisesti 1930-luvulla merkitsi sitä, että inkerinsuomalaisten määrä laski 50 000–60 000 hengellä. Jyrkkiin toimiin kuuluivat mielivaltaiset vangitsemiset, karkotukset ja teloitukset. Vainon kohteeksi joutuneita ihmisiä syytettiin vakoilijoiksi, tihutyöntekijöiksi, sabotööreiksi, luokkavihollisiksi, kulakeiksi, valtion vihollisiksi, vastavallankumouksellisiksi tai muutoin neuvostovastaisiksi. Heitä karkotettiin pääosin Siperian kaukaisille vankileireille 1930-luvulla. Suomessa heimojärjestöt pitivät rajan takaisia vainoja näkyvästi esillä muun muassa lehdistössä. Suomen hallitus jopa lähetti nootin Neuvostoliitolle, joka piti tapahtumia täysin sisäisenä asianaan.

Inkeriläiset joutuivat Neuvostoliiton maaseudun kollektivisointia seuranneina vuosina vainojen kohteeksi monien muiden vähemmistöryhmien tavoin. Pakolaisten kertomuksia julkaistiin Suomen lehdissä ahkerasti. *Uusi Suomi* 15.3.1931.

Suur-Suomesta täyskäännökseen

Suomen sodat 1939–1945 olivat taistelua kansallisesta olemassaolosta. Näin voidaan todeta erityisesti talvisodan osalta. Termit *talvisodan ihme* ja *talvisodan henki* kuvaavat hyvin kansakunnan kokemuksia. Idän uhka oli iskeytynyt kansakunnan muistiin jo paljon aiemmin – viimeistään isonvihan aikoina 1700-luvun alussa. 1800-luvun lopulla alkanut venäläistämispolitiikka sortokausineen oli tuoreena monien yhä elossa olevien muistissa. Heimoaatteen leimaama kansallismielinen kansakunta rakensi ulkopoliittikansa itäisen suurvallan vastustamiselle. Kummankin maan sisällissodan kokemukset lisäsivät vastakkainasettelua. Venäjän vallankumouksen voittaja, bolshevismi, nähtiin valkoisessa Suomessa, kuten lännessä yleisestikin, demokraattisen kehityksen uhkana.

Bolshevistinen neuvostovaltio oli vakiinnuttanut valtansa 1920-luvun alussa ja julisti maailmanvallankumousta. Monet näkivät sen pelottavana ja nälkäisenä naapurina. Talvisota oli pitkäaikaisen kehityksen huipentuma, jonka jälkeen uhka tuntui kuristavan suomalaisia entistä kovemmin. Pieni kansa tarvitsi suuremman suojaa suurvaltojen valvoessa geopoliittisia etujaan pohjoisessa Euroopassa. Kun Neuvostoliitto miehitti Baltian maat kesällä 1940, Suomi etsi ulkoista turvaa sieltä, mistä sitä oli saatavilla. Saksa nousi käytännössä ainoaksi vaihtoehdoksi.

Saksan suhtautuminen Suomeen muuttui loppuvuoden 1940 aikana. Saksan johtajan Adolf Hitlerin sotakaavailut johtivat sotilaalliseen yhteistyöhön. Se näkyi ensin salaisesti tehtynä saksalaisten joukkojen kauttakulkusopimuksena. Saksan hyökkäys itään toi suursodan tuulet aivan Suomen naapurustoon ja liitti maat yhteistyöhön.

Suur-Suomi ja heimoaate olivat Suomessa vallitseva eetos, joka ei tarjonnut toisinajattelijoille tilaa sodan alla ja sen syyttyä. Heimoaate oli ideologia, joka pyrki

kokoamaan yhteen suomen heimot. Vaikka näistä aatteista ei koskaan tullutkaan yhteiskunnassa valtavirtaa, sillä oli kuitenkin vaikutuksensa ulkopolitiikan taustalla monen päätöksentekijän ajatusmaailmassa. Ajatellaanpa vaikka jatkosodan alkuvaiheessa kaavailtuja suunnitelmia Itä-Karjalan suhteen ja keskusteluja Saksan valtakunnanjohtajien kanssa.

Heimoaатteen kyllästävä suomalainen väestönsiirtohallinto toteutti omalta osaltaan Suomen ulkopolitiikan tavoitteita. Sodan pitkittyessä uutta työvoimaa tarvittiin ja sitä arvioitiin saatavan heimokansoista. Raamit toiminnalle asetti kuitenkin Valtiollinen poliisi. Vihollismaan kansalaisiin ei automaattisesti luotettu, vaikka he olivatkin suomalaisia. Inkeriläisten hädänalainen tila ja heidän pelastamisensa sodan jaloista nousivat sodan jatkuessa yhä tärkeämmiksi tekijöiksi.

Suomessa monet tahot olivat huolestuneita heimoveljistään. Pitkäaikainen heimoajattelu, jota erityisesti inkeriläisjärjestöt pitivät esillä Suomessa, vaikutti keskusteluun inkerinsuomalaisen väestön tilanteesta. Lopulta, vuoden 1943 helmikuussa, Suomen ja Saksan hallitukset sopivat virallisesti inkeriläisten siirtämisestä Suomeen. Ensin sovittiin osittaisesta 12 000 hengen siirtämisestä. Myöhemmin, kun sodan yleistilanne muuttui, saksalaiset päättivät lokakuussa 1943 tyhjentää koko Inkerinmaan siviileistä. Lopputuloksena oli 63 000 inkerinsuomalaisen siirtäminen Suomeen kesään 1944 mennessä.

Inkerinsuomalaisten pakolaisleirit muodostivat selvästi eräänlaisen ketjun. Se alkoi saksalaisten miehittämältä Inkerinmaalta Hatsinasta ja kulki Viron leirien (Klooga, Pölkky¹, Paldiski) kautta Hankoon ja syksyllä 1943 vielä kolmelle muulle vastaanottoleirille: Rauma, Turku ja Pohja. Näiltä reitti jatkui edelleen viidelletoista väestöleirille ja kymmenille apuleireille eri puolille Suomea. Nämä leirit olivat karanteenileirejä, jotka olivat välttämättömiä tautivaaran takia. Tämän jälkeen tulijat sijoitettiin lopullisille asuin- ja työpaikoille. Heidät hajautettiin 500 kunnan alueelle pääpainon ollessa Lounais- ja Etelä-Suomessa.

Välirauhansopimuksesta syyskuussa 1944 muodostui ulkopolitiikan täyskäännös itsenäisen Suomen historiassa. Aselepoa seuranneiden viikkojen aikana Suomi pakotettiin kääntymään uuteen ulkopolitiikkaan, Neuvostoliittoa pitkälle myötäilevään suuntaan. Tähän muutokseen kuuluivat kymmenien tuhansien inkeriläisten palautukset Suomesta Neuvostoliittoon, entiseen kotimaahansa.

Inkeriläisten palauttaminen tuli ajankohtaiseksi, kun välirauhansopimuksen pykäliä alettiin tulkita loka-marraskuun 1944 aikana. Hiukan yli 55 000 ihmistä palasi tai palautettiin takaisin kotimaahansa. Osa palasi vapaaehtoisesti, osa palautettiin vasten tahtoaan. Kaikki eivät palanneet. Osa pakeni Ruotsiin ja kauemmaksikin, osa jäi elämään Suomeen, toiset avoimesti, toiset piileskellen uuden henkilöllisyyden turvin. Suomeen jääneiden elämää varjosti palautusten pelko.

¹ Pölkkyä on suomalaisten käyttämä nimitys Pölkylästä.

Kuten tunnettua, inkerinsuomalaiset eivät Neuvostoliitossa päässeet kotiseudulle, vaan heidät vietiin kauas Keski- ja Etelä-Venäjälle sodan runtelemille seuduille ja heitä kiellettiin palaamasta Inkeriin. Siirtoväen kierros Suomenlahden ympäri kesti enimmillään kaksi vuotta. Tämän leiriketjun kokonaisuutta on tutkittu vähän.

Jatkosodan jälkeen tehty välirauhansopimus loi Suomessa tilanteen, jossa Inkeristä ja inkeriläisyydestä ei puhuttu. Suomeen syntyi vaikenemisen kulttuuri, kun Neuvostoliitto painosti hallitusta vaientamaan kaiken arvostelun, joka oli itänaapurille kiusallista tai epäedullista. Yksi aiheista oli vähemmistöjen kohtelu, joka vahingoitti Neuvostoliiton mainetta ulkomaiden silmissä.

Loppusyksyä 1944 voidaan pitää hetkenä, josta alkoi myöhemmin suomettumiseksi kutsuttu aikakausi. Tuosta ajasta lähtien pääministeri J. K. Paasikivi piti huolen, ettei Neuvostoliitosta kirjoitettu kielteisiä asioita. Inkeriläiset olivat neuvostovaltiollekin tabu. Heistä ei kirjoitettu eikä puhuttu lähes puoleen vuosisataan. Presidentti Kekkonen jatkoi inkeriläiskysymyksessä menestyksekkäästi edeltäjänsä linjalla.

Tutkimustehtävä

Tämä kirja tarkastelee Inkerin sotapakolaisten siirtelyä Inkerinmaalta Leningradin eteläpuolelta Viron kautta Suomeen ja sodan päätyttyä takaisin Neuvostoliittoon. Kunnianhimoisena tavoitteena on ollut koota hajallaan oleva tieto yhteen ja luoda kokonaiskuva inkerinsuomalaisten vaiheista kolmen maan pakolaisleireillä vuosina 1942–1945. Lisäksi kirjassa tarkastellaan väestönsiirrossa mukana olleita keskeisiä tahoja, kuten Lotta Svärd -järjestöä ja Valtiollista poliisia. Lopuksi arvioidaan inkeriläisten palautuksiin liittyvää problematiikkaa.

Tutkimus arvioi myös sitä politiikkaa, jolla siirtoväkeä pyrittiin integroimaan suomalaiseen yhteiskuntaan. Se nostaa esiin paikallistasolta kerättyä monitahoista alkuperäisaineistoa, ja tuo uutta tietoa siitä, miten eri leireillä sekä kunta- ja kylätasolla hoidettiin siirtoväen asioita. Paikallisen tason tapahtumat kytketään laajempaan kontekstiin.

Tarkoitus on tuoda esiin inkeriläiset ihmiset ja heidän elämänsä niissä oloissa, jotka olivat sodan seurausta. Millaisiksi muodostuivat inkerinsuomalaisten kokemukset Suomen leireillä, miten he kotoutuivat ja millaisiksi heidän elämänsä muotoutui sijoituspaikoissa? Tutkimus kuvaa myös tulijoiden ja paikallisen väestön suhteita. Inkeriläiset, vaikka olivatkin identiteetiltään suomalaisia, saapuivat maahan, josta he eivät ennakkoon tienneet juuri mitään. Suomen historia, maantiede, kulttuuri, uskonto ja tavat olivat heille outoja. Osalle suomen kielikin tuotti vaikeuksia. Mitkä olivat tekijät, jotka aiheuttivat tyytymättömyyttä tai tyytymättömyyttä, ja miten ne vaikuttivat suhtautumisessa Suomeen jäämiseen tai palaamiseen Neuvostoliittoon?

Teoksen mielenkiintoa olen pyrkinyt lisäämään runsailla valokuvilla kymmenistä karanteenileirien rakennuksista. Kohtuullinen määrä vanhoja valokuvia puretuista rakennuksista on ollut saatavilla. Osan rakennuksista olen itse kuvannut siinä kunnossa, kuin ne tällä hetkellä ovat. Tässä teoksessa runsaat valokuvat inkeriläisten leireistä ja tarinat niillä olleiden ihmisten vaiheista on tallennettu yksiin kansiin.

Tutkimus asemoituu sekä Inkerin siirtoväen historian tutkimukseen että laajassa kontekstissa toisen maailmansodan aikaiseen sotapakolaisuutta ja väestönsiirtoja koskevaan tutkimukseen. Se täyttää inkerinsuomalaisia koskevaa tutkimuksen aukkoa ja ajankuvaa. Tapahtumien laaja viitekehys liittyy suuriin kansanryhmien siirtelyihin toisen maailmansodan melskeissä. Inkeriläisten siirron kokoluokka oli vain murunen saksalaisten suorittamissa miljoonien ihmisten väestönsiirroissa sodan aikana. Pakkosiirrot itäisessä Euroopassa saivat kovaa kritiikkiä liittoutuneiden lehdistössä ja muussa julkisessa keskustelussa. Saksalaisten toimeenpanemat inkeriläisten pakko-siirrot kytkeytyivät myös Hitlerin hallinnon yleiseen suunnitelmaan siitä, mitä tehdä idässä valloitetulle alueelle ja erityisesti siellä jo asuvalle väestölle (ns. *Generalplan Ost*). Karkeasti ottaen suunnitelma lähti siitä, että kolmasosa vallattujen alueiden väestöstä tuhottaisiin välittömästi, kolmasosa orjuutettaisiin työvoimaksi ja kolmasosa olisi tarpeeksi ”arjalaista”, jotta se voitaisiin sulauttaa Saksan valtakunnan väestöön.² Inkeriläissiirtojen voidaan nähdä liittyvän pienenä osana saksalaisten suureen suunnitelmaan työntyä itään (*Drang nach Osten*) ja hankkia sieltä kansallista elintilaa (*Lebensraum*). Saksalaisten Baltian maita, Inkeriä ja Leningradin ympäristöä koskevista väestö- ja asutussuunnitelmista on kirjoitettu myös suomeksi.³

Suomessa sota-aikana ja sen jälkeen internoitiin tai siirrettiin inkeriläisten ohella muitakin väestöryhmiä, esimerkiksi vallatun Itä-Karjalan ”epäkansallista” (venäläistä) väestöä ja sodan jälkeen Saksan ja Unkarin kansalaisia — heidän joukossaan avioliiton kautta saksalaistuneita tai unkarilaistuneita suomalaissyntyisiä naisia.⁴ Myös evakkojen asuttaminen liittyy toisen maailmansodan liikkeelle sysäämään ihmisjoukkojen ja väestöjen siirtelyyn.

Aiempi tutkimus ja lähteet

Inkerin historiaa neuvostovallan alla 1900-luvulla on voitu tutkia kunnolla vasta Neuvostoliiton viimeisistä vuosista lähtien. Presidentti Mihail Gorbatschovin 1980-luvulla julistamat perestroika ja glasnost sekä lopulta Neuvostoliiton hajoaminen avasivat

² Ks. esim. Rössler & Schleiermacher (Hgb.) 1993.

³ Esim. Jokipii 2012.

⁴ Ks. esim. Laine 1982 (Itä-Karjala), Jensen-Eriksen 2009 (saksalaiset ja unkarilaiset ja Westerlund 2011 (saksalaiset).

aiemmin suljettuina olleet arkistot länsitutkijoiden käyttöön. Vaikenemisen kulttuuri väistyi ja kadoksissa olleet inkerinsuomalaiset pääsivät julkisuuteen. Presidentti Vladimir Putinin aikana 2000-luvulla tutkimusta on taas vaikeutettu.

Aiemmasta tutkimuskirjallisuudesta on syytä mainita hyvin dokumentoidut dosentti Pekka Nevalaisen *Inkeriläinen siirtoväki Suomessa 1940-luvulla* ja dosentti Toivo Flinkin *Kotiin karkotettavaksi*. Molemmilla on myös muita merkittäviä aihepiiriä koskevia tutkimuksia. Muistelmista varatuomari Erkki Tuulen *Inkeriläisten vaellus* osoittaa, että kirjoittaja on istunut väestönsiirron aikana näköalapaikalla keskeisessä tehtävässä. Inkerissä väestönsiirtotehtävissä työskennelleen pastori Juhani Jääskeläisen omakohtaiset kokemukset inkerinsuomalaisten parissa teoksessa *Jäähyväiset Inkerinmaalle* ovat arvokasta lähdeaineistoa.

Tutkimuskirjallisuus antaa yleiset perustiedot ja pääraamit tutkimukselleni. Arkistoaineiston rungon muodostavat suomalaisten väestönsiirtoviranomaisten kirjeet ja muistiot. Keskeisimmät lähteet ovat sisäasiainministeriön sekä kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön asiakirjat, jotka ovat Kansallisarkistossa ja sen eri toimipajoissa (entisissä maakunta-arkistoissa). Käyttämäni arkistoaineisto antaa paikoitellen yksityiskohtaista tietoa eri toimijoista.

Parhaimmin ovat säilyneet raportit niiltä Viron leireiltä, jotka siirtovaiheessa annettiin suomalaisten vastuulle. Viron Kloogan leirin viralliset viikkoraportit antavat tarkan kuvauksen leirin oloista ja tapahtumista. Ne ovat kohtalaisen hyvässä järjestyksessä arkistolaitoksessa. Myös Hatsinan suomalaisen toimiston dokumentit ovat olleet hyödyllisiä. Valtiollisen poliisin eli Valpon puhuttelujen ja kuulustelujen pöytäkirjat sekä eri leireistä laaditut mielialaraportit ovat olleet tärkeitä lähteitä. Valtakunnalliset sanomalehdet eivät juuri kertoneet inkeriläisistä sotasensuurin vallitessa. Sodan päätyttyä syksyllä 1944 siirryttiinkin jo itesesensuriin.

Paikallistason tietoa inkeriläisistä on säilynyt epätasaisesti. Kuvaukset Suomen eri leireistä ovat hyvin eritasoisia ja epäyhtenäisiä. Yksittäisten leirien toimintaa Suomessa on dokumentoitu hajanaisesti. Saatavilla ollut paikallisaineisto on valitettavan sirpaleista. Dokumentteja on myös runsaasti teillä tietymättömillä. Muutaman leirin kohdalla inkeriläisiä koskevat tiedot ovat Karjalan evakoita koskevien tietojen seassa. Eniten tarinoita ja muisteluaineistoa Suomen leireistä on ollut saatavilla Paimion, Kauhajoen, Lapinlahden ja Hangon leireiltä. Näiden paikkakuntien yhdistyksistä ja oppilaitoksista on löytynyt kiitettävän monia sota-ajan tiedon kerääjiä ja historian harrastajia. Niukimmat tiedonmuruset olen saanut poimittua Keuruun, Hyvinkään ja Nastolan leireiltä. Joidenkin paikallisten yhdistysten toimintakertomukset kertovat rakennusten vuokraamisesta ja inkeriläisistä vuokralaisista. Oppilaitosten, yhdistysten ja kuntien omia historiikkeja ja historiiteoksia on myös hyödynnetty.

Paikallisella tasolla hyvän kuvauksen inkeriläisten leirielämästä Suomessa ja erityisesti Hangon ja Lohjan leireistä antaa Esa Vuoristo teoksessa *Inkeriläiset Lohjalla ja Lohjan lottien urakatytöt 1943–1945*. Kirjassa kerrotaan myös aiemmista tapahtumista Inkerissä, Hatsinan ja Kloogan-Paldiskin toimistoista sekä Viron leireistä. Seppo Pirho-

sen erinomaisesti toimittama *Pääteasema: Karjalaiset Paimiossa* on niin ikään huolella tehty mutta helppolukuinen mammuttikirja, johon on kirjoitettu myös inkeriläisten vaiheista paikkakunnalla. Vastaavanlaista tietoa ei ole kovinkaan monessa paikallis-historiassa.

Inkeriläisten paikallista vastaanottoa, oleskelua, sijoittumista ja viihtymistä on kuvattu melko paljonkin sekä paikallisen väestön että inkeriläisten omasta näkökulmasta. Julkaistut kirjoitukset ja ihmisten kertomukset paikkaavat dokumenttiaineiston aukkoa kuitenkin vain osittain. Laajahkon muistelmakirjallisuuden autenttiset kertomukset paljastavat inkerinsuomalaisten vuosia kestäneet kärsimykset, epätietoisuuden ja epätoivon. Muistelmissa kuvataan ihmisten selviytymistä vaikeissa oloissa. Kerrotut asiat ovat subjektiivista muistitietoa, johon ajan hammas tuo oman vivahteensa ja jonka oikeellisuus voi olla epätarkkaa. Tieto leireillä vietetystä ajasta on harmittavan niukkaa. Tuo aika vaihteli yleensä kolmesta viiteen viikkoon, joskus venyi pidemmäksikin.

Tämän kaltainen tutkimus on kuin kokoaisi palapeliä, jossa palaset ovat sirpaloituneina ympäri maata. Aineiston kerääminen on ollut työlästä. Olen pitänyt tärkeänä syventää leirien syntyä, toimintaa ja vaiheita leiritasolla. Vaikka leirien kuvaukset ovat väkisinkin jääneet epäyhtenäisiksi, niiden kokonaisuus tulee uskoakseni riittävän hyvin esille.

II

INKERILÄISET ITÄRINTAMAN SODAN JALOISSA

Rintaman kahden puolen

Saksan hyökättyä itään kesäkuussa 1941 menestyksekkäästi alkaneen sotaretken ensi kuukaudet jakoivat inkeriläiset kahden puolen rintamaa. Leningrad joutui saksalaisten piirittämäksi jo syksyllä. Kaupunkiin mottiin jääneen neuvostoväestön joukossa oli arviolta 30 000 inkeriläistä. Sodan taistelut, pommitukset, kylmyys, taudit ja nälänhätä tappoivat hurjimpien arvioiden mukaan miljoona ihmistä piiritetystä kaupungista. Inkeriläisistäkin siellä menehtyi arvioiden mukaan lähes puolet ensimmäisen sotatalven aikana. Kaiken lisäksi neuvostohallinto piti tätä kansanryhmää epäluotettavana. Koska he olivat suomalaisia, heidän joukossaan epäiltiin olevan vakoilijoita ja sabotöörejä.

Kevättalvella 1942 elossa olevat arviolta 15 000–20 000 inkerinsuomalaista kuljettiin kuorma-autoilla ulos motista Laatokan jäätä pitkin: reittiä kutsuttiin *elämän tieksi*. Heidät vietiin Siperiaan Jäämeren rannalle lähes asumattomille seuduille. Matka tehtiin junien härkävaunuissa, se eteni hitaasti ja sen aikana menehtyi jälleen tuhansia inkeriläisiä. Tarkkoja tietoja heidän määrästään ja kohtaloistaan ei ole saatavissa.

Rintaman toiselle puolel, saksalaisten valtaamalle alueelle, jäi lähes 75 000 inkeriläistä. Etulinjan läheisyydessä asuvien oli pakko jättää tuhoutuneet kotinsa ja lähteä pakoon pois sodan jaloista. Syttyneen sodan seurauksena Inkerin viljasato jäi syksyllä 1941 korjaamatta. Tämä synnytti saksalaisten käsiin jääneellä alueella nälänhädän. Asiaa ei auttanut ankara talvi: tammikuussa 1942 pakkasen hätyytteli -40 celsiusasteen rajaa.

Saksalaiset evakuoivat inkeriläiskyliä rintaman tuntumasta ja kuljettivat ihmisiä tyhjiin Länsi-Inkerin kyliin. Osalle järjestettiin junakuljetuksia Viroon ja heidät pyrittiin sijoittamaan Kloogan, Pölkylän ja Paldiskin leireihin talvella 1941–1942. Raskaan vaelluksen aikana kaikesta oli puutetta ja taudit vaivasivat. Ihmisten ainoat vaatteet olivat heidän päällään. Tuhannet vaelsivat jalan kohti länttä tietämättä määränpäättä. Tiet olivat täynnä pakolaisia. Matkan varrella monet uupuivat. Ruumiit jäivät tien varteen ja matkaa jatkettiin. Talven aikana inkeriläisiä arvellaan menehtyneen ainakin 5 000 henkeä.

Loppuvuodesta 1941 saksalaiset ehdottivat suomalaisille, että noin 50 000 inkeriläisen siirrettäisiin Suomeen, koska saksalaiset eivät halunneet ottaa vastuuta näiden huollosta. Inkeriläisten suunniteltiin kulkevan jäätyneen Suomenlahden yli kävellen. Ajatus oli miltei mahdoton, eikä Suomi ollut tuolloin valmis ottamaan noin suurta joukkoa huolekseen, olihan maan omakin elintarviketilanne vaikea. Sillä erää asia hautautui, mutta siirtoajatus jäi hautumaan.

Inkerinsuomalaisten vaikeasta tilanteesta saatiin Suomessa koko ajan lisää tietoa. Heimojärjestöt pitivät heidän kohtaloon jatkuvasti esillä muistuttaen päättäjiä heidän suomalaisuudestaan. Jo tammikuussa 1942 ulkoministeriö lähetti niin sanotun Pelkosen komission tutustumaan inkerinsuomalaisten tilanteeseen Virossa ja Inkerissä.

Komission raportti kertoo huolestuttavista ongelmista Inkerissä. Noin 6 000 inkerinsuomalaisen arvioitiin olevan vaikeimmassa asemassa ja välittömän avun tarpeessa. Noin 10 000:lla tulisi olemaan vaikeaa selviytyä hengissä talven yli ilman elintarviketä. Loppujen arvioitiin selviytyvän omillaan. Inkeriläisjärjestöt pitivät heimoaattetta jatkuvan esillä, mikä osaltaan vaikutti Suomen hallituksen kypsymiseen ratkaisuun ja neuvotteluihin Saksan hallituksen kanssa inkeriläisten siirtämisestä Suomeen. Myös Suomen työvoimapula nousi vahvasti esille neuvotteluissa.

Saksalaisten värväykset

Inkerissä osa suomalaisista sai saksalaisilta töitä jo loppusyksyllä 1941. Talven tullen heitä otettiin lumitöihin. Miehittäjä myös velvoitti ihmiset tekemään heille töitä, joista he saivat pientä palkkaa. Kylissä, joissa oli saksalaista sotaväkeä, raittien piti olla ajokunnossa. Inkeriläinen Helena Kirjanen kertoo muistelmissaan, että saksalaiset vaativat hänen 14 vuotta täyttäneen tyttärensä lähtemään aikuisten mukana työhön tienkorjaukseen ja metsään puita karsimaan. Metsätöissä saksalaisille hankittiin polttopuita ja tukkeja linnoitusrakennelmiin. Rintaman lähellä kaivettiin juoksuhautoja. Naiset pesivät saksalaisten pyykkiä. Saksaan lähetettiin töihin yli 2 000 nuorta inkeriläistä. Heitä käytettiin maataloustöissä ja sotatarviketehtaissa.⁵

Saksan armeijaan värvättiin myös sadoittain nuoria inkeriläismiehiä. Kun tuhannet kärsivät nälkää, nuoret miehet, jopa teini-ikäiset pojat, olivat halukkaita lähtemään saksalaisten palvelukseen. Kyse oli usein elämästä tai kuolemasta. Nääntyä nälkään tai mennä sinne, missä sai ruokaa. Näitä miehiä otettiin Saksan armeijaan. Heitä käytettiin vartiointitehtäviin ja taisteluun partisaaneja vastaan. Myöhemmin heistä muodostettiin kuuluisa Ost-Bataillon 664, joka siirrettiin Suomeen joulukuussa 1943 ja liitettiin Suomen armeijaan nimellä Erillinen Pataljoona 6.⁶

⁵ Kirjanen 1975, 96.

⁶ Mutanen 1999, 45–56.

Espoolainen Mirja Paakko kertoo tarinan inkeriläisestä isästään Juho Paakosta (s. 1920). Opettajaksi valmistunutta isää oltiin ottamassa puna-armeijaan tarkoituksena kouluttaa hänestä vakooja ja pudottaa hänet lentokoneesta desantiksi Suomeen. Isoisä oli varoitellut Juhoa ryhtymästä moiseen. Niinpä Juho oli karannut etsijöiltä ja onnistui välttämään puna-armeijan.⁷

Inkerinmaan alueella vallinnut nälänhätä pakotti Juhon pestautumaan saksalaisten töihin. Hänet vietiin Saksaan, jossa hän joutui tekemään pakkotyötä maatilalla. Aika Saksassa venyi 14 kuukauden mittaiseksi. Kun inkeriläisille tuli 2000-luvun alussa mahdollisuus hakea Saksasta pakkotyökorvausta Kansainvälisen siirtolaisuusjärjestön IOM:n Suomen osaston kautta, Juho Paakko kirjoitti korvausvaatimukseen seuraavan henkilökohtaisen lausunnon Saksassa tekemästään työstä:

Jouduin tekemään kaikkia mahdollisia maataloustyöhön liittyviä töitä, kuten karjanhoitoa, peltotöitä ym. Töitä tehtiin auringon noususta auringon laskuun. Bürgermeisterilla oli 3 lasta: Erika, Traudel ja poika, jonka nimeä en muista. Inkeriläisiä työntekijöitä olivat allekirjoittanut, Helmi Lampinen ja Edvard. Työstä ei maksettu palkkaa. Työpaikka oli Saksassa Niederschlesiassa Kreis-Lauban Schlesig Haugsdorf.⁸

Juho Paakko pääsi Suomeen ja tapasi tulevan vaimonsa Tyyne Partasen Kajaanin seminaarissa vuoden 1943 lopulla. Myös Tyyne oli joutunut lähtemään Saksaan sisarensa Helmi Martikaisen kanssa. Heidän työmatkansa kesti vuoden verran. Helmin kertomus Saksan matkasta kuuluu seuraavasti:

Saksalaisten tultua me työskentelimme heille, lumitöitä, pyykinpesua, käsineiden parshintaa, apuna keittiössä. Sitten tulipalo tuhosi kodin. Pakkasta oli 39–40 astetta. Alkoi totaalinen nälkä ja toisten nurkissa asuminen. Söimme perunan kuoria. Helmikuussa 1942 Saksa alkoi värvätä terveitä työikäisiä. Härkävaunuissa teimme sisareni kanssa matkaa Baltian kautta Marienburgin lähelle. Sijoituspaikkamme oli kartano, joka oli suuri valtavine puistoineen ja peltoineen. Isäntä oli Paul Sielman, jolla oli nuori puolalainen vaimo ja kaksi tytärtä. Rouva ei pitänyt meistä ja näytti sen käytöksellään. Kerran hän kopsautti minua kattilalla silmäkulmaan, josta alkoi vuotaa verta. Leipää saimme kerran viikossa, noin 2 kiloa, paketin margariinia ja kilon sokeria. Jauhoissa oli matoja, joista meille keitettiin puuroa. Palkkaa aloimme saada 20 saksan penniä/päivä. Meitä pidettiin yöt lukkojen takia. Puusee oli ulkona. Parikymmentä henkilöä huoneessa ja yksi korvo, joka oli aivan liian pieni. Astia virtasi yli joka yö. Seinille ilmestyi hometta ja seuraksemme täitä. Pääsimme kerran käymään Arbeitsamtissa. Pärjäsimme sisareni kanssa mukavasti saksan ja venäjän kielellä. Halusimme kuitenkin päästä pois.

⁷ Mirja Paakon haastattelu 30.10.2013.

⁸ Juho Paakon anomuslomake IOM:lle 26.7.2001. Mirja Paakon kokoelma. Kopio Reijo Rautajoen hallussa.

Pääsimme kirjeenvaihtoon enomme Anselmi Ahosen kanssa. Hän alkoi hommata meitä Suomeen. Kun saimme hankittua passit, päätimme karata. Yöllä 9.2.1943 läksimme salaa karkumatkalle. Kävelimme Dirschauhin ja ajoimme junalla Danzigiin. Sieltä etsimme Suomen konsulaatin, joka auttoi meitä eteenpäin. 12.2.1943 lähti laiva Stettinistä Suomeen. Turkuun laiva saapui 16.2.1943.⁹

Ennen siirtojen alkua

Kun saksalaiset valloittivat Inkerinmaan syksyllä 1941, ihmiset pyrkivät kauemmas rintamalinjasta. Tällöin Inkerinmaalle syntyi spontaaneja pakolaisleirejä muun muassa Weimarin ja Kingiseppin kyliin. Jo heti syksystä 1941 lähtien suuri määrä nälkiintyneitä inkeriläisiä oli saapunut myös Viroon ja siellä Kloogan, Pölkkykylän ja Paldiskin leireille. Leireistä suurimman, Kloogan, saksalaiset pystyttivät jo loppusyksyllä 1941. Paikka sijaitsee runsaat 30 kilometriä Tallinnasta länteen. Leiri oli korkeiden piikkilankojen ympäröimä ja pääosa sinne viedystä väestöstä oli venäläisiä ja inkerinsuomalaisia. Rakennukset olivat neuvostoarmeijan Viron miehitysaikana 1940–1941 rakentamia parakkeja. Saksalaiset ja virolaiset sotilaat vartioivat leiriä, joka siirtyi sittemmin Viron viranomaisten vastuulle.

Olot leireillä olivat kurjat, syöpäläiset ja taudit vaivasivat. Pakkanen oli kova. Ruokaa ei juuri ollut. Ihmiset söivät perunankuoria ja sahanpuruvelliä. Monet kuolivat nälkään ja tauteihin. Kloogalla kulkutautivaaraa lisäsi se, että leirillä oli samanaikaisesti venäläisiä sotavankeja, joiden keskuudessa esiintyi ajoittain pilkkukuumetapausta. Tilanteen vakavuudesta leireillä toteaa lääkintäkapteeni, professori Erkki Klemola toimintakertomuksessaan kotijoukkojen esikunnalle heinäkuun lopulla 1942 seuraavaa:

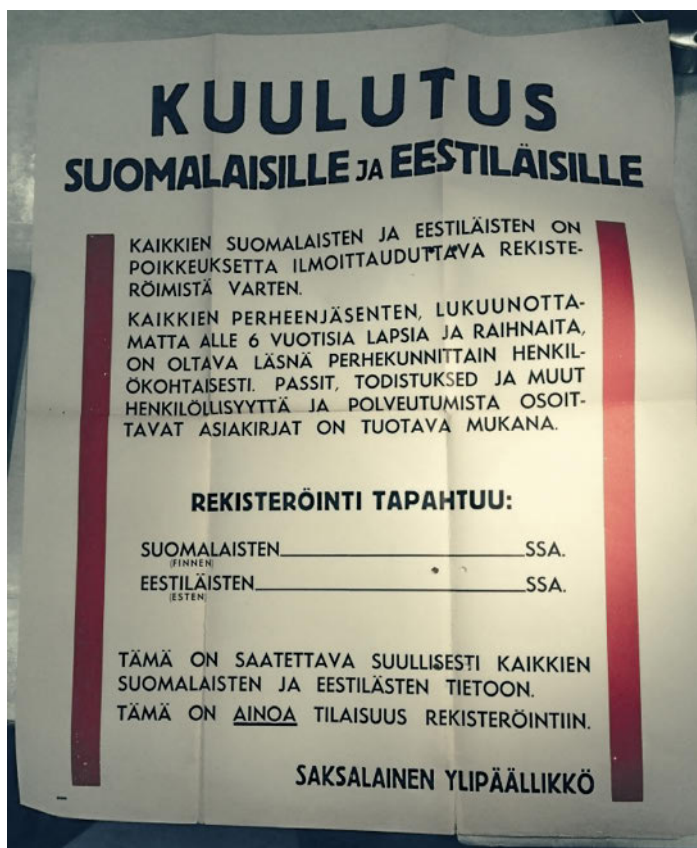
Paldiskin ja Pölkkykylän leireillä oli yhteensä 6 244 henkeä, joista 5 508 inkeriläisiä. Majoitus oli järjestetty suuriin kasarmeihin, joissa yhdessä huoneessa asui 100–200 henkeä. Laaja pilkkukuumetapausta oli osaltaan huonontanut leirin oloja. Tähän mennessä oli hoidettu 2 000 pilkkukuumetapausta. Onneksi tauti on ollut suhteellisen lievää, mortaliteetin ollessa vain 10 %. Viroon siirrettyjen inkeriläisten keskuudessa on sattunut 16.7.1942 mennessä kaikkiaan 398 kuolemantapausta.¹⁰

Näille Viron leireille saapui yhteensä 16 000 suuruinen inkeriläisväestö, joka pyrittiin sijoittamaan leirien kautta maatalouteen.¹¹ Alkuvuodesta 1943 Viroon laskettiin päätyneen jo noin 18 000 inkerinsuomalaista. Uusia pakolaisleirejä oli syntynyt spontaanisti

⁹ Helmi Martikaisen kirjoitus 20.7.2001 Saksan matkasta. Mirja Paakon kokoelma.

¹⁰ Tuuli 1998, 112.

¹¹ Tuuli 1988, 111.

Saksalaiset vaativat suomalaisia ja virolaisia rekisteröitymään näiden kuulutusten avulla. Kuva: Reijo Rautajoen kotialbumi.

esimerkiksi Narvaan sekä Tapan ja Valkan kyliin. Kaikkien leirien ongelmana oli majoitustilojen ja ruuan puute sekä taudit. Käytössä olevat rakennukset olivat ankeita. Niissä ei yleensä ollut kalusteita eikä lämmitystä. Virolaiset tarvitsivat työvoimaa maataloilleen ja inkeriläiset olivat halukkaita työskentelemään. Erityisesti Pärnun ja Viljandin alueilla oli suurtiloja, joissa työvoiman tarve oli suuri. Kerrotaan, että virolaiset isännät hakivat leiriltä hevoskärryillä ihmisiä töihin tiloilleen. Monet onnekkaat inkeriläiset saivat ruokaa puhtailta lautasilta, mikä heistä tuntui uskomattomalta. Virolaisisäntien pyynnöstä saksalaiset järjestivät härkävaunuja, joilla inkeriläisiä kuljetettiin Pärnuun työhön maataloille.¹²

Suomen Kirkon Seurakuntatyön Keskusliitto lähetti pastori Juhani Jääskeläisen Inkeriin kesällä 1942. Käydessään elokuussa Paldiskin leirillä hän piti hartaus- ja kastetilaisuuksia sekä jakoi ihmisille ehtoollista. Leirillä oli tuolloin puolisentoista tuhatta suomalaista. Viereisessä Klooga-Pölkylän leirissä oli 700 suomalaista. Heillekin Jääskeläinen piti hartaushetkiä. Jääskeläisen tarkkoja raportteja käyttivät hyväkseen muun muassa Suomen ulkoministeriö ja muut viranomaiset.

¹² Vuoristo 2006, 21–22.

Huolestuttavan katastrofaaliset tiedot Kloogan ja Paldiskin oloista aiheuttivat sen, että siellä olevia lapsia ryhdyttiin pelastamaan Suomeen ennen kuin saksalaisten kanssa oli sovittu varsinaisesta suuremmasta väestönsiirrosta. Marraskuussa 1942 kuljetettiin 391 lapsen suuruinen ryhmä Kloogalta Helsinkiin.¹³ Toisen lähteen mukaan Suomeen saksalaisilla sotakuljetuslaivoilla tuotujen lasten määrä oli 380.¹⁴

¹³ Vuoristo 2006, 19.

¹⁴ Tuuli 1988, 43.

III

VIRON KAUTTA

Väestönsiirtopäätöksen motiivit ja tarvittavan organisaation perustaminen

Polku, joka sai Suomen hallituksen ajamaan inkeriläissiirtoja, oli mutkainen. Inkerinmaan suomalaisen väestön kohtalo nousi keskustelun kohteeksi jatkosodan pitkittyessä. Keskustelun taustaksi ja siihen vaikuttaneiksi näkökulmiksi on voitu osoittaa kolme keskeistä seikkaa: pitkän perinteen omannut heimoideologia, sodan tuoma akuutti työvoiman puute ja humanitaariset syyt, eli inkeriläisten siviilien kärsimykset sotatoimialueella, elintarvikkeiden niukkuus ja suoranainen nälänhätä.

Suomen inkeriläis- ja heimojärjestöt olivat seuranneet huolestuneina veljeskansan karkotuksia ja vainoa koko 1920- ja 1930-lukujen ajan. Suur-Suomi-ajattelu ja suomalaiskansallinen heimoaатteen henki saivat kannatusta yleisessä mielipiteessä jatkosodan alun sotamenestyksen innoittamana. Järjestöt huolestuivat saksalaisten miehittämälle alueelle jääneiden heimoveljien vaikeasta tilanteesta ja pitivät inkeriläisten asiaa äänekkäästi esillä. Pitkäaikaisen heimotyön merkitystä ja vaikutusta siirtoihin on korostanut erityisesti Toivo Flink.¹⁵

Hallituksen kanta inkeriläisten asialle muuttui suopeaksi vähitellen vuoden 1942 aikana. Sen myötä Suomen virkakoneisto kallistui siirtoajatuksen taakse. Pekka Nevalainen on korostanut Suomen heikkoa työvoimatilannetta tärkeimpänä syynä siihen, että hallituksen piirissä ajatusta inkeriläisten siirroista Suomeen alettiin ajaa voimakkaasti eteenpäin.¹⁶

Inkeriläisten pelastaminen sodan jaloista ja heidän inhimillinen kärsimyksensä edustavat kolmatta tulkintaa. Jos inkeriläiseltä pastori Juhani Jääskeläiseltä olisi kysytty, miksi inkeriläiset haluttiin siirtää Suomeen, hän olisi varmaan vastannut, että inkerinsuomalaiset haluttiin pelastaa tuhoutumasta nälän, sodan ja bolshevismin

¹⁵ Flink 2010, 132–133.

¹⁶ Nevalainen 1990, 43–44.

kurimuksesta.¹⁷ Erkki Tuuli painottaa muistelmateoksessaan sodan aiheuttamaa inhimillistä kärsimystä siirtojen taustatekijänä.¹⁸

Perustellusti voidaan todeta, että suomalaisten kannalta väestönsiirron motiiveina oli sekä raakaa työvoimapolitiikkaa, läpitunkevaa heimoaatetta että humanitaarista auttamista, ja sen teki mahdolliseksi Suomen ja Saksan läheinen yhteistyö.

Saksalaisten suhtautuminen inkeriläisten siirtoon puolestaan liittyi Saksan elintilaohjelmaan, jonka tarkoituksena oli tehdä etninen puhdistus Itä-Euroopassa ja Neuvostoliitolta vallatuilla alueilla. Miljoonia slaaveja oli tarkoitus tuhota tai karkottaa itään. Heidän tilalleen olisi siirretty miljoonia saksalaisia.¹⁹ Inkerinsuomalaisten siirron Suomeen voidaan nähdä kytkeytyvän tähän Saksan pitkän tähtäimen suunnitelmaan, joka jäi suurimmaksi osaksi toteuttamatta.

Jo ennen saksalaisten kanssa tehtyä sopimusta inkeriläisten siirtämisestä Suomeen, maamme hallitus päätti ryhtyä toimiin. Valtioneuvoston päätöksellä kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön alaisuuteen perustettiin 1.12.1942 Väestönsiirtoasiain Keskustoimisto. Sen johtoon ja koko väestönsiirron johtajaksi määrättiin professori, kapteeni Pentti Kaitera. Samalla perustettiin väestönsiirtoasian valtuuskunta, jolle Kaitera raportoi siirron edistymistä.²⁰

Kaitera ryhtyi luomaan uutta toimistoa lähes tyhjästä. Keskustoimiston alaisuuteen perustettiin neljä alatoimistoa, joista tärkein oli yleinen toimisto. Sen päälliköksi Kaitera nimitti varatuomari, kapteeni Erkki Tuulen. Myös muiden toimistojen päälliköt nimitettiin. Tallinnaan perustettiin oma toimisto hoitamaan väestönsiirron käytännön valmisteluja yhdessä saksalaisten ja virolaisten kanssa. Sen päälliköksi määrättiin Akateemisen Karjala-Seuran (AKS) puheenjohtaja, tohtori, luutnantti Vilho Helanen. Tallinnan toimiston alaisuuteen perustettiin toimistot Hatsinaan ja Kloogalle.²¹

Helmikuussa 1943 saksalaiset suostuivat 12 000 hengen siirtoon Suomeen siten, että ensin siirretään Viroon jo aiemmin evakuoitut inkeriläiset.²² Tähän joukkoon sai kuulua 8 000 työkykyistä miestä ja naista. Muutoin saksalaiset eivät halunneet hevin luopua työkykyisistä ihmisistä, mutta antoivat siirtoluvan heikkokuntoisille naisille ja lapsille. Virallinen sopimus inkeriläisten siirrosta allekirjoitettiin Tallinnassa niin sanotun Helasen siirtokomission matkan aikana helmikuun lopulla 1943. Kun väestönsiirrot sitten maaliskuussa alkoivat, siirto-organisaatio oli jo valmis vastaanottamaan Inkeristä tulevat sotapakolaiset.

¹⁷ Jääskeläinen 2011, 146.

¹⁸ Tuuli 1988, 58.

¹⁹ Ks. esim. Rössler & Schleiermacher (Hgb.) 1993 ja Jokipii 2012, 33–35.

²⁰ Annalan kirje Valtiokonttorille 1.12.1942 (nro 3597). Arkistoyksikkö 12, JAV, SM, KA; Nevalainen 1990, 69.

²¹ Tuuli 1988, 85, 93–94.

²² Tuuli 1988, 141–142.

Suomen hallitus nimitti professori, insinöörimajuri Pentti Kaiteran väestönsiirron johtoon 1.12.1942. Hän kieltäytyi organisoimasta inkeriläisiä palautusta Neuvostoliittoon ja erosi tehtävästä aselevon tultua. Sodan jälkeen hän oli Oulun yliopiston perustamisen primus motor ja ensimmäinen rehtori. Kuva: Antti Hämläinen 1943. Museoviraston kuvakokoelmat.

Taival alkuun Hatsinasta

Leningradin lähistöltä siviilejä oli evakuoitu Hatsinaan, jonne saksalaiset olivat pystyttäneet laajan pakolaisleirin. Sinne rakennettiin suuria parakkeja, joihin mahtui satoja

Väestönsiirron Tallinnan toimiston johtaja Vilho Helanen (vas.) ja koko väestönsiirron johtaja, professori Pentti Kaitera (oik.). Keskellä miesten oppaana Hatsinassa toiminut opettaja Elsa Dubbelman. Kuva: Antti Hämäläinen 1943. Reijo Rautajoen kotialbumi.

ihmisiä kuhunkin. Niihin sijoitettiin venäläisten ohella inkerinsuomalaiset pakolaiset, joille osoitettiin omat parakit. Kun inkeriläisten siirtäminen Suomeen varmistui, perustettiin Hatsinaan huhtikuussa 1943 suomalainen toimisto – kansan suussa *kamissa* – hoitamaan asiaa. Sen päälliköksi määrättiin kapteeni Kaarlo Kaitera, Pentti Kaiteran

Majuri Bruno Sperlingin komendatuurin pöydän ääressä käytiin monia neuvotteluja inkeriläisten asioista. Pöydän päässä majurin vasemmalla puolen Pentti Kaitera, oikealla Erkki Tuuli ja hänen vieressään sihteeri Elsa Dubbelman. Kuva: Antti Hämäläinen 1943. Reijo Rautajoen kotialbumi.

veli. Kaarlo Kaiteran jälkeen toimiston päälliköksi komennettiin heinäkuun alusta alkaen luutnantti Pekka Savolainen.²³ Hatsinan kaupungista ja sen pakolaisleiristä muodostui keskuspaikka, josta suurin osa inkeriläisistä aloitti matkansa kohti Suomea.

Hatsina oli aivan rintaman tuntumassa. Kesää 1943 lähestyttäessä venäläisten voimakas tykistötulitus kiihtyi. Hatsinassa kuoli päivittäin kymmeniä ihmisiä. Suomalaisten toimiston ikkunoita särkyi tulituksessa. Rintaman lähellä olevissa kylissä tykistötuli pakotti ihmiset suojautumaan maakuoppiin. Lisää inkeriläiskyliä tyhjennettiin. Kyläkunnittain väkeä pyrki pois tulituksesta. Ihmisiä myös evakuoitiin rintaman läheisyydestä Hatsinaan. Venäläisten pommitusten ja tykkitulien takia Hatsinan suomalainen toimisto jouduttiin siirtämään kahdesti toiseen paikkaan. Se oli siirtynyt ensin toukokuussa 1943 Hatsinan puistosta Kolppanaan, jossa se vaurioitui useita kertoja. Marraskuun puolivälissä toimisto siirrettiin Kattilaan.²⁴ Hatsinan toimisto suljettiin helmikuussa 1944, jolloin saksalaiset vetäytyivät kaupungista.

Hatsinan suurleirin asumisolot olivat suorastaan surkeat. Navettaa muistuttavat parakit oli pystytetty savisille pelloille, niissä oli maalattiat, ei lämmitystä, pimeää, ahdasta ja hygieniä puutteellista. Ihmiset kykkivät ja lämmittelivät kamiinoiden ympärillä, jotka tupruttivat rakennukset täyteen savua. Ruokana oli 200 grammaa leipää ja jauhovelliä kerran päivässä. Parakkien lähistöllä kulki alastomia lapsia ja puolialas-

²³ Tuuli 1988, 94.

²⁴ Kattila eli Kotli sijaitsi 70 km Hatsinasta länteen Viron suuntaan.

tomia naisia. Taudit levisivät. Tāit levittivät pilkkukuumetta ja niitā oli riesaksi asti. Ulkovessoja oli vain muutama. Parakkien ahtautta koetettiin lievittāā pystyttāmällä pahvimajoja. Elokuussa 1943 leirille tulleet 1 300 inkerilāistā eivät mahtuneet parakkeihin. Toimistopāällikkō Pekka Savolainen sai järjestettyā niin, ettā saksalainen elāinlāākāri luovutti kaksi tallia suomalaisten kāyttōōn.²⁵ Tāllaisissa oloissa inkerilāiset saattoivat virua jopa viikkokausia odottamassa Suomeen lāhtōā.

Hatsinan leirin terveydenhuolto oli saksalaisten vastuulla. Leirissā oli sairastupa, jossa tyōskenteli venālāisīā lāākāreitā ja venālāisīā sairaanhoitajia. Nāistā järjestelyistā huolimatta myōs suomalainen lāākintāvāki joutui vastaamaan inkerilāisen vāestōnosan terveydenhuollosta. Terveydentilasta riippui inkerilāisten pāāsy matkalle kohti Suomea.

Hatsinassa sijaitsi myōs saksalaisten sotilashallinnon toimisto, *Bereichskommandatur* eli *komendatuuri*. Se oli asettunut kaupungin torin laidalle entiseen NKVD:n²⁶ rakennukseen. *Komendatuurin* tehtāviin kuului muun muassa alueen siviilivāestōstā huolehtiminen. Komentajana oli majuri Bruno Sperling. Hānen asenteensa inkerinsuomalaisia kohtaan osoittautui lāmpimāksi, ja hān auttoi monin tavoin heidān siirtymisessān Suomeen. Hānen toimestaan inkerilāisīā saatiin siirrettyā Hatsinasta Kloogalle hitusen parempiin oloihin.

Pāivittāinen yhteistyō suomalaisten *kamissan* ja saksalaisten *komendatuurin* vālillā oli tiivistā. Majurin Sperlingin kanssa neuvoteltiin yksityiskohdista. Hān palkkasi tulkikseen inkerinsuomalaisen opettajan Elsa Dubbelmanin, josta tuli yhdyshenkilō *komendatuurin* ja *kamissan* vālillā. Tulkin tehtāvien ohella Dubbelman sai pian hoitaakseen myōs monenlaisia toimistotōitā, muun muassa Suomeen pyrkivien ihmisten anomusten valmistelun ja esittelyn Sperlingille.

Elsa Dubbelmanin puoleen Suomeen haluavat inkerilāiset kāāntyivāt, kun koko perheen toivottiin saavan luvan siirtyā yhdessā Suomeen. Suomalaisten toimisto oli tāsā asiassa voimaton, koska lāhtōluvan myōnsi majuri Sperling. Saksalaiset eivät halunneet pāāstāā nuoria tyōkykyisīā miehiā lāhtemāān, sillā he tarvitsivat nāitā omiin tōihinsā. Dubbelman teki usein listoihin omin pāin muutoksia, joilla hān sai yhdistettyā kokonaisia perheitā lāhtemāān samalla kuljetuksella Suomeen. Monissa tapauksissa majuri hyvāksyi ehdotukset, vaikka joskus nikotellen. Erkki Tuuli kertoo muistelmissaan:

*Sperlingillā oli sihteerinā inkerilāinen opettaja Elsa Dubbelman, jonka asiantuntemukseen Sperling suuresti luotti ja jonka vaikutus moneen inkerilāisten hyvāksi tehtyyn ratkaisuun oli merkittāvā.*²⁷

²⁵ Hatsinan toimiston kertomus 23.—28.8.1943. Arkistoyksikkō 9, JAV, SM, KA.

²⁶ Neuvostoliiton sisāasiaiministeriōn turvallisuusorganisaatio, salainen poliisi.

²⁷ Tuuli 1988, 70.

Inkeriläinen opettaja Elsa Dubbelman oli tulkkina Hatsinan komendatuurissa ja komentajan oikea käsi. Hänet tunnettiin inkeriläisten keskuudessa nimellä Hatsinan Elsa. Hän teki suuren työn auttaessaan monia perheitä pääsemään Suomeen. Kuva: Antti Hämäläinen 1943. Reijo Rautajoen kotialbumi.

*Hatsinan komendantin majuri Sperlingin sihteeri, inkeriläinen Elsa Dubbelman oli korvaamaton apu niin Hatsinan toimistollemme kuin inkeriläisille siirtolaisille itselleen.*²⁸

Juhani Jääskeläinen kertoo saman asian hieman toisin sanoin ja toteaa vielä, että inkeriläiset tunsivat Elsa Dubbelmanin laajalti nimellä *Hatsinan Elsa*.²⁹ Myöhemmin Sperling palkkasi *komendatuuriin* Dubbelmanin avuksi ja sijaiseksi toisen inkeriläisen, nuoren Sandra Yllön.

Kamissan ovien avauduttua yleisölle 9.4.1943 parikymmentä perheen huoltajaa kävi ensimmäisenä päivänä kysymässä mahdollisuuksia päästä Suomeen. Seuraavana päivänä kysyjä oli 70 ja sitä seuraavana 350. Mitään varmaa ei vielä tuolloin voitu kysyjille sanoa. Rintaman läheisyydestä evakuoitua voitiin vain kirjata Suomeen pyrkijöiksi. Paikkakuntalaiset luvattiin huomioda myöhemmin. Toukokuun 5. päivänä 1943 toimistossa tehtiin uusi päiväennätys, 1 050 Suomeen ilmoittautunutta. Lähtevien listat toimitettiin *komendatuuriin* majuri Sperlingin hyväksyttäväksi. Listat olivat anomuk-

²⁸ Tuuli 1988, kuvaliitteen kuvateksti.

²⁹ Jääskeläinen 2011, 112.

sia tai suosituksia, joihin majuri teki tarvittaessa muutoksia. Sperlingin vahvistamat lähtijät pääsivät Kloogan jonoon.

Kamissassa työskenteli vaihtuva määrä Suomesta tulleet lottia, muun muassa Maria Virolainen, Helvi Lehto, Heljä Hovi, Maj Konkola, Hertta Levas, H. Heinäluoma ja M. Wendelin. Toimistoon palkattiin myös parikymmentä inkeriläistä. Avuksi saatiin huhtikuun lopulta alkaen suomalainen lääketieteen kandidaatti Katri Korhonen,³⁰ joka ryhtyi pitämään vastaanottoa toimiston tiloissa. Pentti Kaitera oli määrännyt hänet jo maaliskuun puolivälissä lääkäriksi Kloogan leirille, joka oli Korhosen varsinainen sijoituspaikkansa. Lääkäri Korhonen kävi Kloogalta käsin paikan päällä Hatsinassa tarkastamassa Suomeen lähtevät ja leirillä sairastuneet.

Lääkäri Korhonen kuvaa Hatsinan leirin oloja huhtikuun lopulla 1943 seuraavasti:

*Inkeriläisten asuinparakit leirillä ovat alapuolella kaiken arvostelun terveydellisessä suhteessa. Niissä on maalattia. Ihmiset asuvat niin ahtaassa, että syöpäläisten leviämistä ei voi estää. Jos tarttuvia tauteja ilmaantuu, on luonnollisesti myös niiden leviämisen vaara hyvin suuri. Samoissa parakeissa asuvat vuorollansa epäsiistit ryssät. Heitä on jopa pantu yhtäaika suomalaisten kanssa samaan parakkiin, mikä epäkohta on kuitenkin luvattu korjata.*³¹

Pastori Jussi Tenkku kävi Kloogalta jakamassa hengellistä ravintoa pakolaisille. Hän oli lähtenyt innokkaana Inkeriin osallistumaan inkeriläisten siirtämiseen Suomeen. Hänen vastaviihitty vaimonsa Liisa Tenkku matkusti Suomenlahden taakse lotta-kommennukselle toukokuussa. Molemmat olivat innokkaita Suur-Suomen kannattajia ja riemuissaan tehtävästä. Jussi Tenkku kirjoitti höyrylaiva Arandalla maaliskuussa 1943: "Sydäntä sykäyttää ajatus, että olen matkalla Inkeriin, jonka vapautumisesta olimme nähneet unta koulussa ja osakunnassa".³²

Inkeriläisiä ryhdyttiin siirtämään Hatsinasta Kloogalle toukokuussa 1943. Lähtöluvan saaneet siirtyivät kävellen pakolaisleiriltä rautatieasemalle. Jotkut saapuivat sinne kauempaa kuorma-autojen kyydillä. Aseman tuntumassa viereisissä hevostalleissa ja tavaramakasiineissa odotettiin junakuljetusta eli *transporttia* joskus useitakin päiviä. Tavaramakasiinit sijaitsivat aivan rautatieaseman vieressä. Niihin kannettiin ihmisten mukanaan tuomat valtavat määrät tavaraa: matkalaukkuja, reppuja, tavaroilla täytettyjä maitotonkkia, ompelukoneita, samovaareja, polkupyöriä, juuttisäkkejä, palvilaatikoita ja kaikenlaisia kangasnyyttejä. Ulkoa kuului päivittäin vellikellon kalkatus, joka kutsui väkeä hakemaan kenttäkeittiöstä illallista. Sitä jakoivat suomalaiset lotat. Hernekeitto, limppupala ja voinappi maittoivat raikkaassa ulkoilmassa.

³⁰ Myöhemmin sukunimeltään Malmivaara.

³¹ Tuuli 1988, 110–111.

³² Liisa Tenkun haastattelu 7.1.2015; Alftan 2008.

Kun ensimmäinen pakolaisjuna lähti Hatsinasta kohti Kloogaa toukokuun alussa, se oli koristeltu kukkasin. Hetki oli liikuttava, kun omaiset ja ystävät saapuivat hyvästelemään lähtijöitä. Kuva: Antti Hämäläinen 1944, *Kadonnutta Inkeriä*.

Saksalaisten kanssa sovittiin kuljetusten yksityiskohdista Hatsinan leiriltä länteen Viroon. Kuljetus tapahtui reittiä Hatsina—Tallinna—Klooga—Paldiski. Saksalaiset vastasivat inkeriläisten kuljetuksista junilla ja heidän muonituksestaan junamatkan aikana. Junakuljetuksia saksalaiset pyrkivät järjestämään kerran tai kaksi viikossa. Merikuljetukset Paldiskista eteenpäin otti hoitaakseen Suomen merenkulkuhallitus.

Lähtijöiden kontrolli oli äärimmäisen tarkkaa. Saksalaiset tarkastivat huolella juniin nousevien henkilöllisyyden majuri Sperlingin hyväksymien listojen mukaan. Ihmiset sullottiin härkävaunuihin matkan ajaksi, mikä oli sen ajan oloissa kohtuullisen mukava tapa matkustaa.

Ensimmäisen junan lähtö Hatsinasta 5.5.1943 oli niin merkittävä tapahtuma, että sitä tulivat Suomesta saattamaan väestönsiirron johtaja Pentti Kaitera ja Tallinnan toimiston päällikkö Vilho Helanen. Juna oli koristeltu kukkasin, torvet soivat ja saksalaiset tekivät heil-tervehdyksiään. Kapteeni Juhani Toro toimi ensimmäisen junakuljetuksen johtajana.

Junan matka Narvaan kesti tavallisesti nelisen tuntia. Matkalla oli aina mukana suomalainen hoitaja, usein terveyssisar Anni Tukia. Jokaisen härkävaunun keskellä oli peltikamiina ja nurkassa kasa saksalaisten toimittamia koivuklapeja. Viron puolella junat joutuivat aluksi kiertämään Pihkovon (Pskovin) kautta, koska venäläiset olivat perääntyessään räjäyttäneet Narvajoen sillan. Yleensä juna pysähtyi Tapassa, jossa matkaajat saattoivat käydä tarpeillaan metsässä. Tallinnassa oli seuraavan tauon paikka,

mutta ratapihaa kauemmas ihmisiä ei päästetty. Seuraava pysähdys olikin Pölkkytän asema, josta väki siirtyi kävellen Kloogan leiriin.

Inkeriläinen Helena Kirjanen kertoo:

Jokaisen käskettiin purkaa tavaransa vaunusta siihen radanvarteen. Kun tavarat oli saatu purettua kasoihin, meille ilmoitettiin, että Kloogan kokoamisleiri oli jonkin matkan päässä. Tavarat ja nyytit saimme kantaa itse sinne vanhempien lasten ollessa apuna. Saksalaiset vartijat olivat valvomassa järjestystä. Kasarmisalissa oli rautasänkyjä niin paljon kuin mahtui, mutta oli meitäkin jokunen yli 800 henkeä. Meidän perhettä oli kuusi henkeä ja saimme haltuumme kaksi rautasänkyä. Sängyt työnnettiin yhteen ja vuodevaatteet otettiin esille. Nukkumaan täytyi käydä poikittain kaikki riviin ahtautuen, eikä siinä jäänyt kääntymisen varaa.³³

Junien kulkemisessa sattui usein viivästyksiä. Odottelu Hatsinan parakeissa masensi ihmisten mieliä. Katri Korhosen ohella muitakin lääkäreitä kävi tarkastamassa lähti-jöitä. Hatsinan toimiston kertomuksissa mainitaan tohtoreiden Heikkilä ja Saikkonen tulleen lokakuussa Hatsinaan mukanaan terveyssisar Greta Bergström. Loppusyksyn ruuhkan alkaessa lääkärintarkastuksia ei ehditty tehdä Hatsinan leirillä, joten lääkäri ja terveyssisar tekivät tarkastukset junamatkan aikana. Lääkäri Katri Korhonen lähti Hatsinasta lokakuun puolivälissä 1943 saatuaan komennuksen Helsinkiin. Tohtori Saikkonen siirtyi Kloogan toimiston käyttöön.³⁴

Suurleiri Kloogassa

Kloogan inkeriläisleiri siirtyi suomalaisen väestönsiirtohallinnon alaisuuteen, kun inkeriläissiirroista oli sovittu Saksan ja Suomen hallitusten välillä. Kapteeni Juho Tirranen määrättiin leirin päälliköksi 1.3.1943. Tirrasen avuksi komennettiin luutnantit Samuli Apajalahti, Toivo Nurmi ja Toivo Saastamoinen, josta tuli myöhemmin Tirrasen seuraaja. Muuta henkilökuntaa olivat kapteeni Juhani Toro, luutnantti Aarne Leino, terveyssisaret Astrid Holm ja Anni Tukia, lotat Hintikka, Heljä Hovi ja Hertta Levas sekä autonkuljettaja Kalle Niemi. Lotta Svärdin Raaseporin paikallisosastosta lähetettiin Kloogalle vielä useita lottia. Avuksi toimistoon palkattiin myös parikymmentä inkeriläistä. Huhtikuun lopulla inkeriläisiä apuhenkilöitä oli 11, joista kahdeksan oli opettajia.³⁵

Paldiskin ja Kloogan viereisen Pölkkytän leirit kuuluivat laajaan Kloogan leirikokonaaisuuteen. Kloogalta oli seitsemän kilometriä Paldiskin satamaan, josta laivamatka

³³ Kirjanen 1975, 96.

³⁴ Hatsinan toimintakertomus 11.–16.10.1943 ja 28.10–7.11.1943. Arkistoyksikkö 8, JAV, SM, KA.

³⁵ Kloogan toimiston apuhenkilöstön luettelo 22.4.1943. Arkistoyksikkö 8, JAV, SM, KA.

Tämän aseman kautta saapui valtaosa inkeriläisistä Kloogan karanteenileirille ja odottamaan Suomeen lähtevää laivaa. SA-kuva.

Suomeen alkoi. Useimpien inkeriläisten reitti kohti Suomea kulki juuri näiden Kloogan leirien kautta.

Kloogan leirin naapurissa syrjässä metsän keskellä oli saksalaisten ylläpitämä keskitysleiri. Sinne tuotiin juutalaisia muualta Baltiasta. Muutamat inkeriläiset ja suomalaiset löysivät leirin vahingossa, mutta siitä ei pidetty ääntä. Perääntyessään Virossa syyskuussa 1944 saksalaiset yrittivät tuhota leirin 2 000 juutalaista ampumalla ja polttamalla. Kiireessä työ jäi kesken, ja venäläiset saivat haltuunsa vakuuttavia todisteita saksalaisten julmuudesta ja juutalaisten joukkotuhosta.³⁶

Inkeriläisiä houkuteltiin Suomeen erityisellä tiedotteella: — *”Suomi kutsuu Teitä inkeriläiset”*. Heidä kutsuttiin palaamaan maahan, josta heidän esi-isänsä olivat lähteneet. Paluu oli täysin vapaaehtoista. Lähtijät täyttivät leirillä vapaaehtoisuutta osoittavan anomuksen. Tätä seikkaa korostettiin väestönsiirron eri vaiheissa. Anomuksella halut-

³⁶ Maripuu 2009.

Näillä ilmoituksilla inkerin-suomalaisia houkuteltiin lähtemään isiensä maahan. Koko ajan pidettiin tarkkaa huolta Suomeen siirtymisen vapaaehtoisuudesta. Kloogan leirin juliste. SA-kuva.

tiin osoittaa ulkovalloille, että kyseessä ei ollut pahamaineinen väestön pakkosiirto, jota saksalaisilla oli tapana harrastaa.

Vilho Helanen kävi tutustumassa Kloogan leiriin juuri ennen laivakuljetusten alkua. "Mieliala leiriläisten keskuudessa oli erittäin toivorikas Suomeen pääsyyn nähden."³⁷ Leirillä suoritettiin väestökirjaus, jolla selvitettiin leirin väkimäärä. Jokaisesta yli 15-vuotiaasta täytettiin kahtena kappaleena väestönsiirtokortti, joka oli Suomessa välttämättömän dokumentti viranomaisia varten. Korttiin merkittiin henkilö- ja kotipaikkatiedot, kielitaito, uskontokunta, koulutus, ammatti, tiedot lapsista ja lähisukulaisista, tieto Viron leireistä ja Suomeen tulosta sekä joskus myös työkyky ja kansalaiskunto. Korttia täydennettiin myöhemmin Suomen leireillä esimerkiksi lisätiedoilla asuinpaikoista sekä huoltoavustuksista. Lopuksi sodan päätyttyä korttiin merkittiin paluutiedot Neuvostoliittoon, pakeneminen Ruotsiin tai häipyminen tuntemattomiin. Toinen kappale väestökortista lähetettiin keskusrekisteriä varten Keskustoimistoon. Väestökirjausta ja muita toimistotehtäviä hoitivat leirille avuksi palkatut inkeriläiset.

Kloogalle oli saatu aikaiseksi suomenkielinen koulu, jossa helmikuussa 1943 toimi kuusi inkeriläistä opettajaa sekä yksi virolainen ja yksi saksalainen kielten opettaja. Luokkia oli kuusi. Opetusvälineinä oli vain liitua ja lyijykyniä, mutta ei kirjoja, mustetta, karttoja, harppeja, viivoittimia eikä muitakaan havaintovälineitä. Alkuun kirjoitettiin syljellä uunin pintaan. Monelta lapselta puuttuivat kengät. Kolmasosa oppilaista oli tavallisesti poissa vaatteiden puutteen tai sairauden takia. Kun siirrot Suomeen käynnistyivät kunolla, koulu lopetettiin huhtikuussa ja sen tilalle perustettiin 50-paikkainen päiväkot.

Juho Tirranen sai avukseen leirille kaksi lääkäriä ja kaksi lääkintälottaa sekä yhden lotan valistusohjaajaksi. Lääkärit olivat Saara Nopola ja Katri Korhonen, joista jälkim-

³⁷ Hatsinan toimiston toimintakertomus 23.3.—10.4.1943. Arkistoyksikkö 8, JAV, SM, KA.

Kloogalla oli venäläisten Viron miehitysaikana 1940–1941 rakentamia kasarmeja. Kasarmien lisäksi käytössä oli monia paljon parakkeja. Nykyisin lähes kaikki rakennukset on purettu. SA-kuva.

mäinen kävi välillä myös Hatsinassa tekemässä terveystarkastuksia ja hoitamassa sairastuneita. Kloogan leirillä siirtoväkeä pidettiin karanteenissa tarttuvien tautien varalta. Karanteenin kesto oli minimissään 10 päivää. Pilkkukuumeen ohella pelättiin lavantautia, tuberkuloosia, hinkuyskää ja kurkkumätää. Osaan taudeista saatiin rokotteita.

Kloogalla olot muuttuivat surkeiksi syksyllä 1943. Kolkoissa ja suurissa sementti-parakeissa kurjinta oli kylmyys. Ruoka oli huonoa, vain laihaa keittoa ja sitäkin vähän. Ensimmäisen sotatalven nälänhätä oli ollut hirvittävä ja vei joukoittain ihmisiä. Perheet joutuivat hajalle. Jo ennen sotaa sadoittain perheenjäseniä oli vangittu ja kadonnut. Sodan tullen rintaman toiselle puolen jääneet miehet kutsuttiin puna-armeijaan.

Ulkoisista puutteista huolimatta leiriläisten mielialaa pyrittiin pitämään korkealla. Sekä hengellisen että ruumiillisen ravinnon nälkä oli suuri. Hengellisiä tilaisuuksia järjestivät pastorit Juhani Jääskeläinen, Reino Ylönen ja Jussi Tenkku. Säännöllisten kirkonmenojen ohella pidettiin kastetilaisuuksia, ehtoollisia, laulujuhlia ja hartauksilaisuuksia. Pastori Ylönen piti Kloogalla rippikoulua. Laivaan siirtyville pidettiin leiriajan päätteeksi lähtiäisjuhlia. Niissä oli yhteislaulua, puheita, lausuntaa ja musiikkiohjelmia. Kuulijoita oli satoja, joskus yli 1 000 henkeä. Kloogalle saapuville uusille

ANOMUS
Suomeen siirtymistä varten

Minä _____, joka olen
kotoisin _____, _____,

synt. ____ / ____, anon omasta, vaimoni _____ ja
alaikäisten _____ lasteni _____

puolesta päästä siirtymään Suomeen. Samalla ilmoitan, että anomus on tehty omasta
aloitteestamme / ni ja että siirtymisemme / ni Suomeen, jos siihen suostutaan,
tapahtuu vapaasta tahdostamme / ni.

_____ kuun _____ päivänä 194 ____.

Omakätinen nimikirjoitus

Vapaaehtoisuus Suomeen
lähtöön osoitettiin ano-
muksella. SA-kuva.

ryhmille pidettiin tervetuliaistilaisuuksia. Lotta Liisa Tenkku, joka oli siviilissä musiikinopettaja, järjesti lauluiltoja.

Valistustoiminnasta Kloogan leirillä kertoo esimerkki viikko-ohjelmasta heinäkuun lopulta:³⁸

- *Sunnuntaina ehtoollisjumalanpalvelus klo 10 ja lasten kirkkojuhla klo 14.*
- *Viikon aikana kaksi juhlaa aikaihmisille ja yksi lauluilta.*
- *Pidetty esitykset Suomen maantieteestä ja historiasta.*
- *Lapsille yksi juhla ja kerran varjokuvaesitys Suomesta.*
- *Joka päivä lauluharjoitus sekä leikkiä ja retkeilyä.*
- *Jaettu Inkeri-lehteä numerot 9 ja 10 jokaiseen Kloogalla olevaan perheeseen, samoin aapisia kaikille sitä tarvitseville.*

Saksalaisten kanssa tehdyn sopimuksen mukaisesti Suomeen lähtevät inkeriläiset saivat ottaa kotoaan mukaan henkilökohtaisen omaisuutensa, ei kuitenkaan lehmiä, hevosia tai muita kotieläimiä eikä maataloustyökaluja. Ne oli myytävä paikkakunnalla venäläisille tai luovutettavaa saksalaisille, jotka arvioivat niiden hinnan ja antoivat niistä kuitenkin. Hatsinan seudulta lähtevä inkeriläinen sai ottaa viljaa mukaansa niin paljon kuin mies jaksoi kantaa, mutta tätä asiaa ei käytännössä valvottu. Monet otti-

³⁸ Kertomus Kloogan toimiston toiminnasta 18.7.–25.7.1943. Arkistoyksikkö 8, JAV, SM, KA.

Lääkäri Saara Nopola tarkastaa Suomeen lähtijöitä. SA-kuva.

vat mukaan kaiken sen viljan, jonka sai kuljetetuksi lähtöasemalle. Lehmien ja muun omaisuuden myynnistä lähtijöille kertyneet ruplat ja Saksan markat otettiin vastaan ja talletettiin kuittia vastaan siirtokomission pankkitilille. Kuitit maksettiin Suomessa vastaavalla määrällä markkoja.

Lotta Liisa Tenkku kertoi saaneensa komennuksen hoitamaan Kloogalla inkeriläisten rahanvaihtoa. Hänen kanssaan raha-asioita oli hoitamassa lotta Heljä Hovi. Apunaan heillä oli kaksi inkeriläistä tyttöä, jotka olivat olleet töissä pankissa.³⁹ Rahat piti vaihtaa, koska niillä ei Suomessa enää tehnyt mitään.

Helena Kirjanen muistelee:

Viivymme Kloogan leirillä 29. päivään kesäkuuta [1943]. Sitten tuli ilmoitus, että tuli panna vuodevaatteet kasaan ja maasta lähtöön. Laiva oli rannalla valmiina ottamaan vastaan tavarat ja ihmiset. Perheet pantiin jonoon ja virolaiset terveyshuoltajat tarkastivat pitkätukkaisilta täitä. Keneltä löytyi täitä, meni tukka lyhyeksi. Tavarat vietiin rantaan ja niitä alettiin lastata laivan ruumaan. Suomalaiset siirtoviranomaiset olivat

³⁹ Liisa Tenkun haastattelu 7.1.2015.

Kloogan leirin päällikkö luutnantti Toivo Saastamoinen. SA-kuva.

rannassa vastassa. Saksalaiset toivat heille luettelon perhekunnista ja jäivät luovuttamaan meitä suomalaisille. Perheittäin meidät huudettiin astumaan esiin. Suomen viranomainen laski aina henkilöluvun, katsoi luovutuspapereista, että oikein oli ja niin saimme astua purteen. Laivassa oli paikat 600 hengelle, mutta meitä oli yli 800.⁴⁰

Kun inkeriläisten siirto saatiin alkuun, ensimmäisenä alettiin siirtää Kloogan leirille jo vuonna 1941 saapuneita inkeriläisiä, joita oli saapunut runsaan vuoden kuluessa noin 5 000 henkeä. Saksalaiset olivat pyrkineet sijoittamaan heidät työhön lähiseudulle, mutta monet hakeutuivat työhön eri puolille Viroa. Noin 2 000 inkeriläistä oli päätenyt työvoimaksi Saksaan.

Inkeriläisiä siirrettiin Suomeen kahdessa vaiheessa. Ensimmäinen vaihe alkoi 29.3.1943 ja päättyi 17.10.1943. Tämän vaiheen kuljetukset hiljenivät kesän 1943 mitaan, ja Kloogan leiriäkin ryhdyttiin jo lopettamaan, kun saksalaisten kanssa sovittu määrä inkeriläisiä oli saatu kuljetetuksi. Liisa Tenkku muistelee, että Klooga suljettiin

⁴⁰ Kirjanen 1975, 97.

SA-Kuva

Soppajono Kloogassa. SA-kuva.

SA-Kuva

Jokainen sai vuorollaan puuroa ja näkkileipää. SA-kuva.

syyskuussa 1943 ja rahanvaihto siirtyi Hatsinaan. Kloogan toimistopäällikkö Toivo Saastamoinen toteaa viikkoraportissaan syyskuun alussa 1943 inkeriläisistä:

Inkerin kansan paluureitin varrelle, tänne paljon kärsineen ja kärsivän heimokansamme maahan, on jäänyt pysyvät muistomerkit Inkerin korpivaelluksen viimeiseltä taipaleelta. Täällä Paltiskissa, Pölkylässä ja Kloogalla on yli tuhatviisisataa heistä löytänyt matkansa pään, voimien uupuessa juuri silloin kun jo pelastavan Suomen ranta, heidän luvattu maansa siinsi taivaan rannalla.⁴¹

Saastamoisen mainitsemaa lukua 1 500 ei ole voitu tarkistaa muista lähteistä.

Siirtojen toinen vaihe, eli Kloogan hullut päivät

Lokakuussa 1943 kaikki muuttui. Saksalaisten sotamenestys oli kääntynyt lisääntyvien tappioiden suuntaan. Sotilaat halusivat siviilit pois tulevien taistelujen alta ja tyhjentää koko Inkerinmaan asukkaista. Perääntyessään saksalaiset käyttivät poltetun maan taktiikkaa. Tästä alkoi inkeriläisten Suomeen siirron toinen vaihe, joka käynnistyi heti ensimmäisen vaiheen päätyttyä. Nyt asioita ei voitu hoitaa samassa hillityssä järjestyksessä ja tahdissa kuten ensimmäisessä vaiheessa.

Suomen hallitus teki 8.10.1943 päätöksen ottaa vastaan jo saapuneiden lisäksi kaikki Inkeristä evakuoitavat inkerinsuomalaiset ja vatjalaiset sotapakolaiset. Jälleen korostettiin ihmisten halua tulla vapaaehtoisesti Suomeen. Valtiollinen poliisin Valpon tuli hyväksyä tulijat. Uusia tulijoita arvioitiin olevan 35 000–40 000 henkeä. Hatsinan leirin olot huononivat syksyllä 1943, kun tämäkin leiri alkoi täyttyä uusista tulijoista. Osa väestä joutui odottamaan viikkojakin, kun kuljetukset eivät toimineet.

Kapteeni Juho Tirranen apunaan vääpeli K. Oravainen komennettiin Helsingistä takaisin Paldiskiin valvomaan laivausta. Luutnantti Toivo Saastamoinen vastasi Kloogan leirin avaamisesta uudelleen ja sen johtamisesta. Vielä lokakuussa 1943 Kloogalla oli muutama tuhat venäläistä pakolaista ja sotavankia.⁴² Kloogalle ja Paldiskiin komennettiin Suomesta 26 henkeä, joista viisi lääkäriä, kymmenen lottaa sekä useita sairaanhoitajia ja aliupseereita. Aputyövoimaa saatiin taas inkeriläisistä.

Lokakuun lopulla Hatsinasta lähti useita yli 1 500 hengen junakuljetuksia kohti Paldiskia.⁴³ Tulevina päivinä ryntäys Suomeen yltyi niin, että yhteen junakuljetukseen sulloutui jopa yli 2 200 henkeä. Viikon aikana Hatsinan piiristä evakuoitiin yli 15 000 inkeriläistä. Laivaukset Hankoon pyrittiin alkamaan pikaisesti.

⁴¹ Kertomus Kloogan toimiston toiminnasta 5.—11.9.1943. Arkistoyksikkö Ea1, Vsk, KYM, KA.

⁴² Leskinen 2007, 4; Latvala 2008, 48.

⁴³ Kertomus Hatsinan toimiston toiminnasta 18.—26.10.1943. Arkistoyksikkö Ea1, Vsk, KYM, KA.

Paldiskin satamassa oli suunnaton ruuhka loppusyksyllä 1943. SA-kuva.

Inkerinmaan Viiritsassa syntynyt Vihtori Virolainen joutui saksalaisten toimeenpaneman pakkoevakuoinnin alla lähtemään kotoaan vanhempiensa ja sisarensa Liisan kanssa. Tuolloin kuusivuotias Vihtori on myöhemmin muistellut lähtöään kohti Suomea:

Joskus loppusyksyllä [lokakuu 1943], yöllä hieman puolenyön jälkeen saksalainen sotilas ja hänen tulkkinaan toimiva, nuori venäläismies kolkuttivat ovea, astuivat nopeasti sisään. Sotilas antoi komennon, että aamulla kello seitsemän oli oltava valmiina lähtöön. Tavaraa sai ottaa mukaan sen verran kuin jaksoi kantaa. Mummo keitti koko yön sianlihaa, isä ja äiti pakkasivat tavaroita. Emme tienneet, minne olimme lähdössä. Aamulla kyläläiset ahtautuivat hevosten vetämiin kärryihin. Karavaani eteni kaatosateessa Hatsinaan. Yön vietimme puistossa taivasalla. Sieltä meidät kuljetettiin rautatieasemalle ja ahdettiin täysinäisiin tavaravaunuihin. Muistan kuinka seisoin suurimman osan matkasta yhdellä jalalla. Juna pysähtyi Narvan asemalle, jossa matkustajat astuivat ulos tavaroineen ja reppuineen. Inkeriläiset majoitettiin kolmeksi viikoksi kolhoosin hevostalliin Narvan länsipuolelle. Nälkä oli kova. Äiti kaivoi pellolta korjaamatta jääneitä perunoita. Söimme niitä nälkäämme. Lähellä suurta hevostallia sijaitsi keskitysleiri. Kysymyksessä oli Vaivaran leiri. Piikkilanka-aidan sisällä oli juutalaisnaisia. He ojensivat

Laivaan nousua jouduttiin odottamaan ruuhkatunnelmissa Paldiskissa. Kuva: Antti Hämäläinen 1943. Museovirasto.

käsiään meitä kohti ja pysivät leipää. Muistan tummatukkaisen juutalaisnaisen. Hän katsoi minua ja ojensi kätensä piikkilanka-aidan välistä. Sitten vartija tuli ja hätisti meidät kauemmas. Tulimme kuitenkin seuraavana päivänä uudelleen. Muistan edelleen juutalaisnaisen kasvat. Sitten vartijat tulivat taas kovaäänisesti luoksemme. Emme uskal-

SA-Kuva

Luutnantti Saastamoinen puhuu lähtöä odottaville ihmisille Kloogalla. SA-kuva.

SA-Kuva

Kloogan toimistossa marraskuussa 1943. SA-kuva.

Leivän jakoa Paldiskissa. SA-kuva.

*taneet enää mennä lähelle piikkilanka-aitaa. Narvasta meidät kuljetettiin yöllä Kloogan leirille ja sieltä Paldiskin satamaan. Nälkäiset ihmiset nousivat tavaroineen laivaan.*⁴⁴

Saksalaisten organisoimien junakuljetusten suuri määrä ja nopeus yllättivät täydellisesti suomalaisen siirtokoneiston, ja se olikin hetkittäin sekasortoisisessa tilassa. Suuret määrät inkeriläisiä vyöryi Hatsinan junista suoraan Paldiskiin pystytetylle leirille, joka täyttyi nopeasti. Väkeä siirrettiin Suomeen lähteviin aluksiin ilman karanteeniaikaa. Kloogan leiri jouduttiin ottamaan uudelleen täyteen käyttöön.

Junalasteittain inkeriläisiä, joukossa myös jonkin verran virolaisia, saapui marraskuun kuluessa Kloogan leireille, jotka täyttyivät. Hatsinasta ja muistakin paikoista saapui junia "ei vain yksi, vaan neljäkin saman vuorokauden aikana, eräänä yönä kokonaista kuusi kuljetusta".⁴⁵ Ruuhkainen hullunmylly loppusyksyllä 1943 johti siihen,

⁴⁴ Ketola 2016.

⁴⁵ Kertomus Kloogan toimiston toiminnasta 18.10.—6.11.1943. Arkistoyksikkö Ea1, Vsk, KYM, KA; Tuuli 1988, 188—200.

Tavarat ja ihmiset kuljetettiin erillään. SA-kuva.

että leirit paisuivat yli äyräittänsä. Ne eivät pystyneet ottamaan vastaan kaikkia tulijoita, joita oli ajoittain yli kymmenkertainen määrä leirien kapasiteettiin nähden. Marraskuun lopussa leiriläisten määrä oli 14 000 henkeä, joista Paldiskin satama-alueella oli 2 000 henkeä. Tungos oli suunnaton.

Niinpä tarvittiin lisää leiritilaa. Viron viranomaiset luovuttivat käyttöön suuren leirin Tapalla, ja Suomesta tilattiin kiireesti tarpeet pystytettäviin pahviparakkeihin, joista saatiin väliaikainen apu ilman suojaa oleville ihmisille. Kaikista toimenpiteistä huolimatta osa väestä joutui olemaan taivasalla.⁴⁶

Vaatteista ja ruuasta oli puute. Suuren väkimäärän muonitus tuotti ongelmia. Suomesta tilattiin myös kenttäkeittiöitä ja henkilökuntaa, joiden avulla tilanne saatiin jotenkin pelastetuksi. Talvi teki tuloaan. Jotkut ovat muistelleet, että leiri muuttui kauhujen leiriksi.

⁴⁶ Vilho Helasen kirje Väestönsiirtoasiain Keskustoimistolle 16.10.1943 ja 20.10.1943. JAV 4, Vsk, KYM. KA.

Inkeriläisten majoitusparakkeja Kloogan leirillä. Suurin osa Neuvostoliiton Viron miehitysaikana 1940–1941 pystyttämistä parakeista on purettu. Kuva: Reijo Rautajoki 2018.

Viron miehitysaikana 1940–1941 neuvostojoukoille pystytettiin Paldiskiin kasarmeja, joita käytettiin inkeriläisten sotapakolaisten majoittamiseen. Kuva: Laherand 2008.

Keski-Inkerin evakuointi tapahtui nopeasti. Marraskuussa oli vuorossa Länsi-Inkerin evakuointi. Tämä väestö oli suurelta osin inkerikkoja ja vatjalaisia, jotka olivat ortodokseja.⁴⁷ He halusivat pysyä kotiseudullaan niin kauan kuin se oli mahdollista. Useissa kylissä evakuointiajasta vastustettiin hyvin voimakkaasti. Joidenkin kylien väki oli vihamielisyyteen saakka vastahakoista. Koska venäläisten ei tarvinnut lähteä, myös inkerikot ja vatjalaiset olivat haluttomia jättämään kotiseutujaan. Junakuljetukset Viron suuntaan olivat pahasti myöhässä. Ihmisten evakuointi eri kylistä viivästyi.⁴⁸ Pastori Jussi Tenkku kävi pitämässä niissä valistus- ja hartaustilaisuuksia.

Toisen siirtovaiheen aikana Kloogalla ja Paldiskissa ei voitu enää järjestää karanteenia valtavan tungoksen takia, vaan ne siirtyivät pidettäviksi kokonaan Suomessa. Tuossa sekavassa tilanteessa rahanvaihto, väestönsiirtokorttien teko ja vapaaehtoisuutta osoittava anomus Suomeen pääsystä voitiin tehdä monien kohdalla vasta Hangossa.

Toisen siirtovaiheen aikana kesäkuun 17. päivään 1944 mennessä Suomeen saapui noin 39 000 inkeriläissiirtolaista. Saksasta Suomeen laivattiin runsaat 2 000 inkeriläistä. Erkki Tuulen arvion mukaan Viroon jäi noin 4 000 inkeriläistä.⁴⁹

Merellä miinoja vältellen

Kun väestönsiirtoja vuoden 1943 puolella alettiin todella suunnitella, oli merikuljetusreitiksi kaavailtu matkaa Tallinnasta Helsinkiin. Reitti oli kuitenkin miinoitettu ja vihollisen lentokoneiden ulottuvilla. Tallinnan pommitusten takia kaupunkia ei pidetty sopivana lähtösatamana. Niinpä inkeriläiset päädyttiin kuljettamaan läntisempää ja turvallisempaa reittiä Paldiskista Hankoon. Se oli lyhin reitti. Paldiskia puolsi myös se, että siellä ja läheisellä Kloogalla odotti jo tuhansia inkeriläisiä valmiina siirtymään Suomeen. Toisaalta Hanko oli ainoa koko talven sulana pysyvä satama, jonne oli raihattu kapea miinoista vapaa väylä.

Ensimmäinen laiva, joka kuljetti inkeriläisiä Hankoon, oli S/S Aranda. Se vuokrattiin Merenkulkuhallitukselta. Paldiskin satamassa laivaan nousi 302 henkeä maaliskuun 29. päivänä 1943. Lähtijät tarkastettiin nimiluetteloiden mukaan. Kuljetus saapui Hankoon samana päivänä. Aranda toi 42 kuljetuksessaan yhteensä 12 534 Inkerin pakolaista Suomeen, keskimäärin 350 henkeä kerralla.

Muitakin aluksia saatiin kuljetuskäyttöön kevään mittaan. Suomen Höyrylaiva Oy:ltä pakko-otettu Suomi tuli kuljetuksiin mukaan huhtikuun 11. päivänä. Se oli rahtilaiva, joten ihmiset sijoitettiin ruumaan. Se toi kerralla yli 500 henkeä, yhteensä 55

⁴⁷ Ortodokseja kutsuttiin yleisesti ”venäjänuskoisiksi”.

⁴⁸ Kertomus Kloogan toimiston toiminnasta 15.—22.11.1943 ja 22—29.11.1943 sekä 5.—12.12.1943. Arkistoyksikkö Ea1, Vsk, KYM, KA.

⁴⁹ Tuuli 1988, 204.

Lotat muonanjakopuuissa merellä M/S Arandalla. Lottia oli jokaisen kuljetuksen mukana jakamassa ruokaa, joka oli yleensä kaurapuuroa. Kuva: E. Tuuli 1988.

SA-Kuva

Lotat ja kenttäkeittiö olivat tärkeä yhdistelmä niin Viron leireillä kuin merellä kuljetusten aikana. SA-kuva.

kuljetuksessa kaikkiaan 18 949 henkeä. Alus kävi kaksi kertaa myös Puolan Gdyniassa noutamassa inkeriläisiä. Laivoja kulki Paldiskista Suomeen pari kolme kertaa viikossa.

Toisen siirtovaiheen alkaessa syksyllä 1943 tarvittiin runsaasti lisää laivoja. Kaikkiaan niitä oli käytössä 16, mutta ei samanaikaisesti liikenteessä. Osa laivoista teki vain muutaman matkan. Syksyn ruuhkan aikana saatiin puolustusvoimilta käyttöön miinalaiva Louhi, joka toi 19 kuljetuksessa yhteensä 3 647 inkeriläistä. Käyttöön pakko-otettu S/S Lahti toi yhdeksässä kuljetuksessa kaikkiaan 3 258 inkeriläistä. Pakko-otettu S/S Virgo teki 22 matkaa ja toi yhteensä 13 981 inkeriläistä, joista osan Hankoon ja osan Turkuun. Höyrylaivat Iris, Osmo, Soisalo, Primula ja Aunus toivat pääasiassa tavaroita ja vain vähän ihmisiä.⁵⁰ Kevättalvella 1944 laivakuljetukset Paldiskista Hankoon harvenivat nopeasti. Viimeisen virallisen kuljetuksen teki höyrylaiva Primula kesäkuun 18. päivänä 1944 tuoden mukanaan 265 inkeriläistä.⁵¹ Kun se lähti Paldiskin satamasta, järjestettiin lähtöjuhla, johon osallistui saksalaisia kenraaleita, Viron johtajia ja Suomen edustajana Vilho Helanen. Tämän jälkeenkin Suomeen saapui vielä pieniä ryhmiä inkeriläisiä.

Virosta tulleiden laivakuljetusten lisäksi myös Saksasta tuotiin inkeriläisiä. Saksasta saapui Hankoon seitsemän kuljetusta, jotka toivat yhteensä noin 2 000 henkeä.

⁵⁰ Tuuli 1988, 100–106.

⁵¹ Tuuli 1988, 208.

Kesäkuun lopulla 1943 S/S Arcturus toi Suomeen 464 henkeä Saksan työleirillä olleita inkeriläisiä ja myöhemmin saman verran lisää, yhteensä 1 005 henkeä. Saksalainen S/S Niedenfeld toi 438 inkeriläistä. Saksalainen Gottenland-alus toi 1 700 henkeä Saksasta marraskuussa 1943 saksalaisten sotilaiden lomakuljetusten yhteydessä.

Kaikkiaan inkeriläisten siirto-operaatioon tarvittiin 155 laivakuljetusta. Niitä oli Paldiskista Hankoon 127, Turkuun 17, Raumalle kolme kuljetusta ja Pohjankuruun yksi. Ja lisäksi Saksasta saapuneet seitsemän kuljetusta. Laivakuljetuksia tehtiin ensimmäisessä siirtovaiheessa 65 ja siirrettyjen määrä oli 22 050. Tämä siirtovaihe perustui vapaaehtoisuuteen ja sujui suunnitellulla tavalla hyvin ja organisoidusti. Toisen siirtovaiheen aikana tehtiin yhteensä 79 kuljetusta ja siirrettiin 38 283 henkilöä. Jälkivaiheessa tuli vielä neljä kuljetusta, joilla tuotiin 806 henkeä. Saksasta haettiin seitsemällä kuljetuksella 2042 henkeä.⁵²

Keväällä ja kesällä kuljetukset Virosta Suomeen hoidettiin enimmäkseen päiväaikaan. Matka Paldiskista Hankoon kesti normaalisti 5–7 tuntia. Myrskyssä matka-aika venyi joskus kaksi- tai kolmekertaiseksi. Syksyn tultua siirryttiin lisääntyneen ilma-vaaran takia yökuljetuksiin, jolloin laivat saapuivat Hankoon aamun sarastaessa. Kaikki laivakuljetukset pääsivät perille ilman tappioita. Laivoissa olivat mukana lääkintälotat ja muonituslotat matkan ajan.

Merikuljetuksissa yhteistyö saksalaisten kanssa oli tärkeää. Suhteiden hoidon kannalta laivojen päälliköt olivat avainasemassa. Suhdetoimintaa silmällä pitäen väestönsiirron johtaja Pentti Kaitera lähetti joulukuussa 1943 "Alkohooliliike Oy:lle" kirjeen, jossa oikeutti Louhen päällikön kapteeniluutnantti Esko Linkpuun hankkimaan 20 pulloa pöytäviinaa, 15 pulloa jaloviinaa, 8 pulloa punssia ja viisi pulloa punaviiniä. Juomat oli tarkoitettu käytettäväksi edustustarkoituksiin saksalaisten kanssa.⁵³ Asiakirjat eivät kerro lähemmin hankinnan tuloksista.

Jo aiemmin mainittu kuusivuotias Vihtori Virolainen tuli Suomeen miinalaiva Louhen kyydissä 15.11.1943. Matkareitti kulki Hangon läntisen selän poikki Förbyn kautta Strömman kanavalle ja sieltä Mathildedaliin. Vihtori Virolainen muistelee matkaansa:

*Meri oli tyyni ja rauhallinen. Laiva oli miinalaiva, nimeltään Louhi. Siellä oli paljon ystävällisiä lottia, jotka tarjosivat meille kaurapuuroa. Näin laivassa elämäni ensimmäisen kerran näkkileipää. Lähellä liikkui toinen laiva samaan suuntaan. Sekin oli täynnä inkeriläisiä. Vihollisen laivoja tai lentokoneita ei näkynyt koko matkan aikana.*⁵⁴

⁵² Nevalainen 1990, 59. Vrt. Tuuli 1988, 177–178. Nevalaisen ja Tuulen luvut laivakuljetusten ja siirrettyjen määrästä eroavat jossain määrin toisistaan. Muissakin lähteissä tarkat luvut vaihtelevat. Esim. Kaitera toteaa siirrettyjen määräksi ensi vaiheessa 22 000 henkeä (Muistio neuvottelusta Väestönsiirtoasiain Keskustoimistossa 26.10.1943. Arkistoyksikkö 12, JAV, SM, KA).

⁵³ Kaiteran kirje Alkohooliliike Oy:lle 13.12.43 (nro 6326). Arkistoyksikkö Da9, Vsk, KYM, KA.

⁵⁴ Ketola 2016.

IV

SUOMEN

VASTAANOTTOLEIRIT

Suomessa vastaanottoleirinä oli aluksi yksinomaan Hanko. Sen kautta saapui maahan kaikkiaan noin 80 prosenttia inkeriläisistä. Hangon kapasiteetti jäi toisen siirtovaiheen pahimman ruuhkan aikaan riittämättömäksi, eikä se kyennyt ottamaan kaikkia tulijoita vastaan. Uusia vastaanottoleirejä jouduttiin perustamaan syksyllä 1943 pikavauhtia kolme: Turkuun, Raumalle ja Pohjaan. Nämä neljä vastaanottoleiriä olivat väliasemia, joissa hoidettiin tärkeimmät toimenpiteet ennen siirtoa karanteenileireille. Kun siirtojen ensi vaiheessa vastaanotossa oli viivytty pari päivää, toisessa vaiheessa odottelu venyi viikoksi. Heikkokuntoisille vanhuksille matka Inkeristä Suomeen oli rasittava. Vastaanottoleireillä menehtyi noin 200 inkeriläistä.⁵⁵

Loppusyksyn sekasortoinen tilanne Viron leireillä johti siihen, että niillä ei kyetty tekemään moniakaan keskeisiä toimenpiteitä. Ne kasaantuivat uusille vastaanottoleireille. Yksi tärkeimpiä tehtäviä oli väestön kirjaaminen. Näillä leireillä suoritettiin myös täisaunotus ja rahojen vastaanotto, joita monissa tapauksissa tehtiin myöhemmin karanteenileireillä. Vastaanotossa ihmisten tavarat kortistoitiin, varastoitiin ja lähetettiin eteenpäin siirtoleireille. Nämä kolme leiriä jäivät lyhytaikaisiksi, mutta niiden kautta tuli maahan 13 500 inkeriläistä.⁵⁶ Kaikkiaan Suomeen tuli noin 63 000 inkerinsuomalaista. Heistä vajaa puolet oli naisia ja kolmasosa lapsia. Täysi-ikäisiä miehiä oli viidennes. Lapset menivät suomalaisiin kouluihin. Perheet saivat kunnista sosiaalitukea ja terveydenhoitoa.

Hanko

Talvisodan jälkeen vuonna 1940 Hanko oli jouduttu luovuttamaan Neuvostoliitolle vuokra-alueeksi. Se oli venäläisten tukikohtana yli vuoden. Sinä aikana sinne rakennettiin lentokenttä ja lukuisa määrä parakkeja eri tarkoituksiin. Jatkosodan alettua kaupunkia pommitettiin, kun suomalaiset ajoivat venäläiset pois alueelta. Suuri osa rakennuksista tuhoutui tai vaurioitui. Viimeiset venäläiset poistuivat Hangosta joulukuun alussa 1941,

⁵⁵ Nevalainen 1990, 79.

⁵⁶ Nevalainen 1990, 77–79.

minkä jälkeen Hangon asukkaat pääsivät takaisin sodan runtelemaan kaupunkiinsa. Jatkosodan aikana kaupungissa oli kolme sotavankileiriä venäläisille sotavangeille.

Seuraavaksi Hankoon saapuivat saksalaiset. Saksan armeijan vuokrasi 16 hehtaarin alueen sotilaidensa kauttakulkuleiriä varten. Lisäksi saksalaiset saivat käyttöönsä toimisto- ja varastotiloja Länsisatamasta. Kauttakulkuleiriin kuului lähes 100 parakkia, sotilaskoti, neljä saunaa sekä kerho- ja huoltotiloja. Lapista lomalle tulevat sotilaat joutuivat täisaunaan. Leiri oli tarkoitettu 3 000 miehelle, mutta ajoittain siellä oleskeli lähes 5 000 miestä.

Tammikuussa 1943 perustetun Hangon vastaanottoleirin johtajaksi määrättiin luutnantti Veikko Palmu, apulaispäälliköksi vänrikki Eero Pitkänen,⁵⁷ ja valitusohjaajaksi opettaja H. Rask. Leirillä toimi useitakin lääkäreitä, muun muassa Teir ja lääkintäkapteeni P. Pitkänen. Leiri toimi kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön alaisuudessa, kuten kaikki muutkin leirit.

Leirin keskustoimisto sijaitsi Hangon Evankelisessa rukoushuoneessa Esplanadin varrella. Rakennus vuokrattiin Hangon suomalaiselta seurakunnalta. Sen tilat kunnostettiin ja siivottiin. Taloon mahtui 400 henkilöä. Kerrossängyt olivat nelikerroksisia. Lotat nukkuivat rakennuksen yläkerrassa. Heidän vaivakseen myös kirput löysivät nopeasti sinne tiensä.⁵⁸

Rukoushuoneen ohella inkeriläisten majoituspaikoiksi vuokrattiin Hangon työväentalo sosialidemokraattisen työväenyhdistyksen paikallisosastolta ja sotasaaliina saadut, venäläisten vuokra-aikana rakentamat sotilasparakit, joita oli sittemmin käytetty vankileireinä. Näihin Esplanadi-kadun varrella sijaitseviin parakkeihin sijoitettiin pääosa inkeriläisistä. Työväentaloon mahtui 400 ja parakkeihin 500 ihmistä. Parakit purettiin sodan jälkeen ja niiden tilalle on rakennettu kerrostaloja.

Raaseporin Lotta Svärd -järjestö piti rukoushuoneessa ruokalaa, jossa lotat olivat aiemmin huolehtineet muun muassa uuden vesitornin rakentajien ruokailusta. Nyt he hoitivat uusien tulijoiden muonituksen. Muonituspäällikköinä toimivat ensin lotta G. Ekholm ja hänen jälkeensä lotta G. Dahl. Muonituslottia on laskettu olleen työssä 80 ja lääkintälottia 40. Myöhemmin syksyllä 1943 lottia tarvittiin lisää, ja heitä tuli lähinnä Tenholan, Tammisaaren ja Karjaan Lotta Svärd -osastoista, jolloin heidän yhteismääränsä yli kaksinkertaistui. Heidän työtään inkeriläisten hyväksi arvostetaan korkealle.

Muuta vastaanottoväkeä leirillä olivat varastonhoitaja, kirjanpitäjä ja vaihteleva määrä toimistoväkeä. Heille kaikille maksettiin työstään palkkaa. Lotat eivät saaneet palkkaa, vaan päivärahaa. Hangon leirin toimistoon palkattiin avuksi muutamia inkeriläisiä, joista monet olivat opettajia. Valpon kuulustelija luutnantti Matti Kaukonieni kuului tavallaan myös kalustoon. Hän majoittui hotelli Seurahuoneelle.

Tulliniemen satamasta maahan tulijat kävelivät parin kilometrin matkan kaupungin keskustaankaan rukoushuoneella tapahtuneeseen vastaanottoon. Täällä tulijat

⁵⁷ Pitkänen 2014, 419.

⁵⁸ Marketta Wallin luento Inkeri-seminaarissa Hangossa 2.2.2019.

kirjattiin, ja he saivat tilapäiset henkilökortit. Leirin apulaispäällikkö Eero Pitkänen vastaanotti inkeriläiset ja ohjasi heidät majapaikkoihin. Jokaiselle saapumiserälle pidettiin tervehdyspuheet ja iltahartaudet. Parin kolmen päivän kuluttua ihmiset järjesteltiin uudelleen ryhmiin karanteenileireille lähtöä varten eri puolille Suomea. Helena Kirjanen muistelee saapumistaan Hankoon:

Meidät marssitettiin suoraan saunalle, naiset ja lapset erikseen ja aikuiset miehet ja pojat omaan ryhmään. Suuressa porstuassa riisuuduttiin ja kaikki vaatteet vietiin täisaunaan kuumenemaan. Sotilaita oli kantamassa vettä saaveilla jatkuvasti. Toinen ryhmä kuljetti vaatteitamme. Me vartoilimme vuoroamme riisuttuina saunan porstuassa. Kun saunassa olevien vaatteet tuotiin kuumina pois täisaunasta, he tulivat pukeutumaan. Me siirryimme saunan puolelle kuumaan löylyyn ja peseytymään.⁵⁹

Uusia majoitustiloja tarvittiin toisen siirtovaiheen aikana loppusyksyllä 1943. Inkeriläisten käyttöön otettiin yksi parakki kultakin sotavankileiriltä. Heitä majoitettiin näihin venäläisten rakentamiin parakkeihin Hanko Pohjoisen ja Täktomin sotavankileireille.⁶⁰ Jälkimmäinen sijaitsi viisi kilometriä kaupungin ulkopuolella, jonne venäläiset olivat rakentaneet vuokra-aikana lentokentän. Tuolloin näihin parakkeihin oli majoitettu venäläisiä lentäjiä. Näistäkään parakeista ei ole nykyisin mitään jäljellä.

Parakkien olot eivät antaneet siirtolaisille kovinkaan edullista kuvaa uudesta isänmaasta. Tilat olivat ahtaat, kylmät, pimeät ja likaiset. Siirtolaisten tavaroiden välittämässä oli suuria ongelmia. Satamalaitureilta varastettiin tavaroita, kun vartiointi oli heikkoa. Monien tavarat kastuivat piloille sateessa tai harhautuivat omistajistaan.

Hangon vastaanottokoneisto oli ajoittain raskaan paineen alla. Tuhansia ihmisiä täytyi saada nopeasti hoidettua ja työnnettyä eteenpäin. Heikkokuntoisille merimatka oli kova koettelemus. Vastaanoton toimiston tiloissa tehtiin tulijoiden lääkärintarkastukset. Sairaast ja huonokuntoiset ohjattiin tarvittaessa sairaalaan, jossa he saivat ensihoitoa. Leirillä toimi kolme lääkäriä ja sairaanhoitajia. Sillä oli käytössään yksi osasto paikallisesta sotilassairaalaasta, jossa jopa leikkaukset olivat mahdollisia.⁶¹

Toisen vaiheen mylläkän aikana siirtolaisten rahoja ei enää ennätetty ottaa vastaan Hatsinassa eikä Kloogan leirillä. Hangossa rahojen vastaanoton organisoi apulaispäällikkö Eero Pitkänen. Hän sai rahanlaskijoiksi ja kuittien kirjoittajiksi toistakymmentä inkeriläistä apulaista, etupäässä opettajia. Rahaa kertyi laatikoittain. Ne laskettiin tarkasti, ja ruplat ja saksan itämarkat eriteltiin. Jokaisesta rahaerästä annettiin kuitti. Helena Kirjanen kertoo omasta rahanvaihdostaan:

⁵⁹ Kirjanen 1975, 98.

⁶⁰ Marketta Wallin luento Inkeri-seminaarissa Hangossa 2.2.2019.

⁶¹ Nevalainen 1990, 78–79.

Hangon evankelinen rukoushuone Esplanadin varrella oli vastaanoton keskus. Siellä ihmiset kirjattiin, saunotettiin ja muonitettiin. Heidät majoitettiin yleensä parin päivän ajaksi ennen siirtymistä karanteeneihin. Rakennuksen pihamaalla tehtiin vaatteiden desinfiointi. Nykyisin talo toimii vieraskotina. Kuva: Reijo Rautajoki 2018.

Sitten menin luovuttamaan rahat. Olin myynyt lehmäni neuvostoruplista, joita minulla oli 26 000 ruplaa ja jonkun verran saksanmarkkoja, jotka olin saanut saksalaisten sotilaitten pyykinpesusta. Sain kaikista luovuttamistani rahoista kuitin ja sanottiin, että aikanaan Suomen valtio maksaa minulle takaisin suomenmarkkoina. Saman vuoden marraskuussa sain nostaa postitoimistosta rahani suomenmarkkoina.⁶²

Inkeriläisten vaatetus ja jalkineet olivat huonossa kunnossa, kun he saapuivat Hangoon. Osalle voitiin antaa puhtaat vaatteet. Kaikkien tilannetta ei ollut mahdollista korjata suuren ihmismäärän ja lyhyen oleskelun vuoksi, vaan huolto jäi tehtäväksi karanteenileireillä. He kävivät saunassa ja saivat ruokaa.

Hangon leirin kapasiteetti oli 2 000 henkeä. Ihmiset viettivät Hangossa yleensä vain pari kolme päivää. heidät ohjattiin juniin ja lähetettiin eteenpäin karanteenileireille. Myöhemmin syksyllä odottelu Hangossa venyi Kloogan ja Paldiskin sekasortoisen ruuhkan seurauksena viikon tai useammankin mittaiseksi.

Saksalaisten perääntyminen Virosta johti viimeistenkin inkeriläisten laivausten päättymiseen. Sen myötä Hangon leirin toiminta päättyi elokuussa 1944. Kaikkiaan Hangon sataman kautta saapui Suomeen 49 500 inkeriläistä.⁶³ Heistä leirillä menehtyi ainakin 121 henkeä.

⁶² Kirjanen 1975, 98–99.

⁶³ Luvussa on mukana pieni määrä virolaisia, joiden väestönsiirtokortit ovat inkeriläisten korttien seassa.

Inkerin siirtoväestä saatiin apua mm. erilaisiin toimistotöihin. Kuvan takana on teksti: "Hangossa 1.2.44. Inkerin nuorisoa Suomeen tulleina. Me teimme kortiston Inkerin siirtolaisista Hangossa talvella 43-44. (Kaikki Hatsinan ympäristöstä)." Kuva: Heikki Marjomäen kotialbumi.

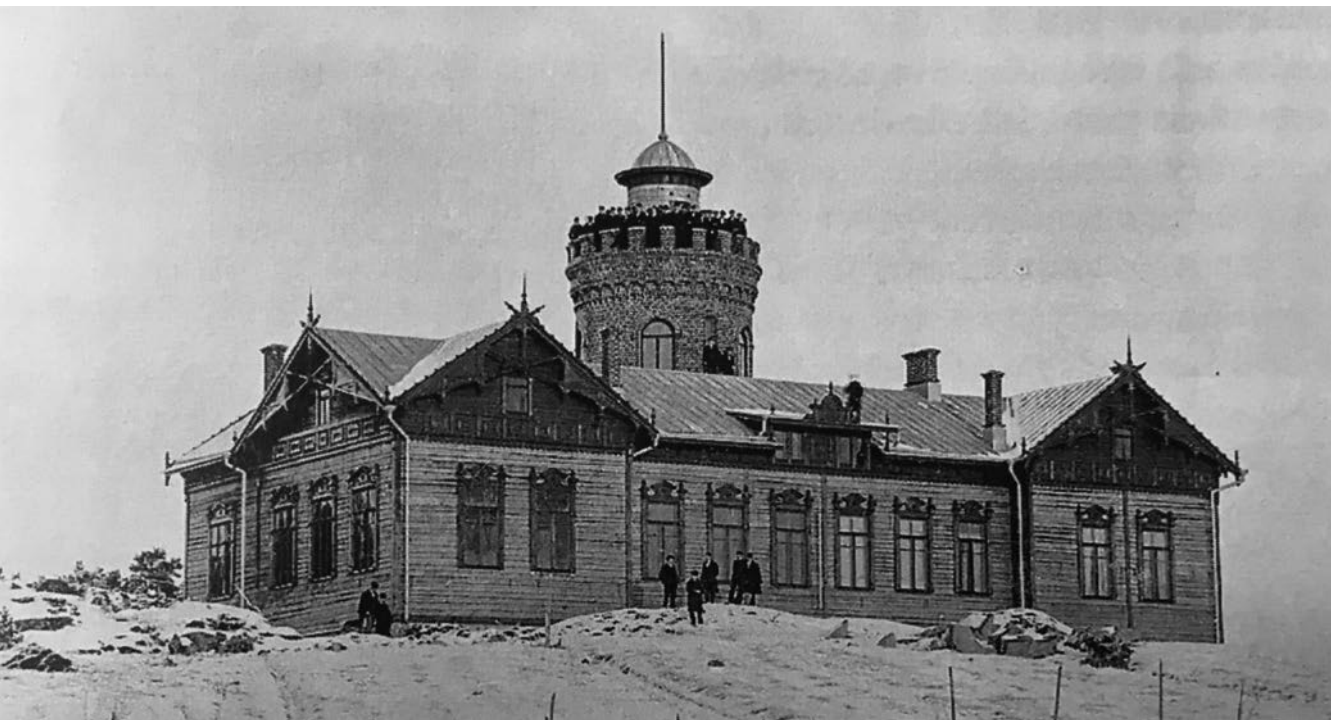
Viimeinen ryhmä siirtoväkeä laivassa satamaan pääsyä odottamassa. SA-kuva.

Rauma

Kun inkerinsuomalaisten toisen vaiheen siirrot alkoivat loka-marraskuussa, Hangan kapasiteetti ei yksinkertaisesti riittänyt. Raumalle perustettiin vastaanottoleiri 15.10.1943. Leiripäälliköksi määrättiin luutnantti Martti Tuuli. Siirtoväkeä leirillä oli tuolloin hieman yli 1 100 henkeä.

Vastaanottoleirin tiloiksi vuokrattiin merenkulkuopisto ja kaupunkilaisilta pakko-otettiin 13 rantahuvilaa. Niiden omistajat valittivat myöhemmin huviloidensa turmeltumisesta. Uusia parakkeja rakennettiin pikavauhtia, mitä osoittavat runsaat rakennustarvikelaskut. Marraskuussa työtehtävissä oli 14 lottaa. Joulukuussa 1943 leirillä oli henkilöstöä 17, minkä lisäksi siirtoväkeä palkattiin lyhytaikaiseksi avuksi 40–50 henkeä. Leirin kautta kulki 3 600 inkeriläistä.⁶⁴

Rauman leiri päätettiin muuttaa karanteenikäyttöön helmikuun lopulla 1944. Suoraan leiriltä sijoitettiin, pääasiassa ympäristön kuntiin, lähes 700 inkeriläistä, kun kaikki muut väestönsiirtoleirit oli jo ahdettu täyteen, eikä tilaa niillä ollut. Inkeriläisiä sijoitettiin lähikylien maataloille, joiden vastaanottokyky oli rajallinen. Raumalla

Rauman merikoulu valmistui vuonna 1900. Rakennukseen sijoitettiin inkeriläisten vastaanottoleirin keskuspaikka. Kuva lienee 1920-luvulta. Kuva: M. Uola, *Merenkulun opetusta Raumalla 1880–2000*.

⁶⁴ Lähettyjen kirjeiden toisteet 1943, nro 5944. Arkistoyksikkö Da9, Vsk, KYM, KA.

tärkeänä työllistäjänä toimi Rauma-Raahe Oy, jonka allastelakalle alettiin ottaa siirtoväkeä joulukuussa 1943. Loppuvuonna 1944 Raumalla asui lähes 1 000 inkeriläistä.⁶⁵

Turku

Turussa vastaanottoleiri perustettiin 25.10.1943, vain muutama päivä Rauman leirin jälkeen. Sen keskuspaikka oli Topeliuksen kansakoululla, joka kykeni vastaanottamaan vain osan tulijoista. Leirin päällikkönä oli Urmas Peltonen. Kansakoululla oli sairastupa, jonka järjestelyjä on sanottu tilapäisen tuntuiseksi.

Turusta tuli saksalaisten sotilaiden läpikulkupaikka jo joulukuusta 1940 alkaen. Ensimmäiset sotilaat näkyivät Turun katukuvassa keväällä 1941. Heille vuokrattiin

Turussa Ruissalontien varrella sijainneesta ns. Pikku-Berlinistä vuokrattiin saksalaisilta joukko parakkeja inkeriläisiä varten loppusyksyllä 1943. Oikealla näkyy Turun Saippuan rakennusta. Kuva: C. J. Gardberg 1957, Turun Museokeskus.

⁶⁵ Nevalainen 1990, 79, 116.

majoitustiloja aluksi kasarmeista ja kouluista. Sodan pitkittyessä saksalaiset saivat luvan rakentaa majoitustiloja Ruissalontien varteen nykyisen jätevesipuhdistamon paikalle. Turun sataman pohjoispuolelle Patterinhakaan nousi iso parakkikylä, johon kuului 70 rakennusta. Se oli kaupunki kaupungin sisällä. Alue oli ikään kuin saksalaista maaperää, jonne suomalaiset pääsivät vain lupapapereilla (*Ausweis*).⁶⁶

Kylää kiersivät piikkilangat. Parakkien välissä kulki siistejä polkuja, joiden varsille oli istutettu koivuja. Polut oli ristitty saksalaisten johtajien mukaan, esimerkiksi *Himmerstrasse* ja *Göringstrasse*. Kylässä oli kanttiini, jossa suomalaiset naiset työskentelivät tarjoilijoina. Perimätiedon mukaan kuppilassa menivät parhaiten kaupaksi kondomit, kenkäplankki ja ykkösolut. Paikalliset asukkaat kutsuivat kylää Pikku-Berliiniksi.⁶⁷

Saksalaisten parakkikylässä oli myös venäläisiä sotavankeja, joita saksalaiset kohtelivat aina huonosti, joskus jopa erittäin raa´asti. Tähän saksalaisten lomakylään majoitettiin suurehko joukko inkeriläisiä, jotka saapuivat Suomeen Turun vastaanotokeskukseen loppusyksyn 1943 ruuhkan aikana. Topeliuksen koululle voitiin ottaa vain pieni määrä tulijoista, joten lisätilaa saatiin vuokraamalla saksalaisilta muutamia parakkeja. Saksalaiset ja inkeriläiset asuivat parakkikylässä toistensa naapureina.⁶⁸

Turun vastaanotossa inkeriläisten tarkoitus oli viipyä yhdestä päivästä viikkoon. Vuoden 1943 lopulla kulkutautivaara oli kuitenkin suuri, joten Pikku-Berliiniä jouduttiin käyttämään karanteenileirinä. Olot karanteenissa olivat verrattavissa vankileirin oloihin, sillä saksalaiset vartioivat, ettei kukaan päässyt ulos leiristä tai leiriin sisälle ilman kulkulupaa. Nälän, pilkkukuumeen tai veriripulin heikentämät inkeriläiset muistuttivatkin ulkoiselta olemukseltaan sotavankeja. Turun leirin kautta kulki 8 500 henkeä.⁶⁹

Pohja

Pohjan leiri perustettiin 20.11.1943 ja sen päällikkönä oli Arvid Skogberg. Pohjan ruotsalaisesta kansakoulusta tehtiin leirin keskuspaikka. Laivat toivat inkeriläiset Paldiskista Pohjankurun satamaan, josta he jatkoivat kävellen pari kilometriä vastaanottoon ruotsalaiselle koululle. Sen piha-alueelle rakennettiin kaikessa kiireessä 10 x 14 metrin ruokailuparakki. Lottajärjestö huolehti muonituksesta.

Högåsan nuorisoseurantaloon ja koulurakennuksiin rakennettiin majoitustilat. Neiti Greta Knaapisen pensionaattiin Gumnäsissa perustettiin 40-paikkainen sairas-

⁶⁶ Parkkari 2006, 8–9; Raula 2014, 112–114.

⁶⁷ Parkkari 2006, 8–9; Raula 2014, 112–114.

⁶⁸ Parkkari 2006, 8–9; Raula 2014, 112–114.

⁶⁹ Lähettyjen kirjeiden toisteet 1943, nro 6237. Arkistoyksikkö Da9, Vsk, KYM, KA; Nevalainen 1990, 77–79.

Ruotsalainen kansakoulu toimi Pohjan leirin keskuspaikkana. Kuva: Reijo Rautajoki 2019.

tupa. Leirin käyttöön vuokrattiin myös hieman kauempaa Fiskarsin tehtaiden tiloja. Tehtaalta saatiin työvoimaksi vanhempia kirvesmiehiä ja muurareita, jotka eivät olleet joutuneet rintamapalvelukseen.⁷⁰

Pohjan vastaanottoleirin tiloista osa otettiin karanteenikäyttöön, kun varsinaisilla karanteenileireillä ei ollut tilaa. Niinpä täältä sijoitettiin majoittumaan ja työhön suoraan toista tuhatta ihmistä.⁷¹ Inkeriläisperheitä oli sijoitettu myös Horsbäckin kylään nykyisen Raaseporin lähistölle. Perheiden naiset työskentelivät navetoissa, ja heitä pidettiin ahkerina ja kunnollisina.⁷²

⁷⁰ Skogberg 2013.

⁷¹ Nevalainen 1990, 77–79.

⁷² Grün 2013.

Pohjan vastaanotosta inkeriläiset lähetettiin varsinaisiin karanteenileireihin Pohjankurun rautatieaseman kautta. Osa väestä joutui jäämään Pohjaan, koska muut karanteenit olivat täynnä. Asemarakennus on säilynyt hyvässä kunnossa. Kuva: Reijo Rautajoki 2019.

Pohjankurun rautatieasema sijaitsi sataman vieressä, ja sen kautta inkeriläiset lähetettiin eteenpäin karanteeneihin. Pohjan leirin kautta kulki yhteensä 1 600 henkeä.

V

LEIRIEN ARKI JA TOIMINTA

Kaikki Suomessa sijaitsevat inkeriläisleirit toimivat periaatteessa samoin. Tarkoituksena oli tarjota ruokaa ja suojaa ja hoitaa terveyttä sekä toimittaa väestönsiirtoon liittyviä juoksevia asioita. Rannikolla sijainneiden vastaanottoleirien ja sisämaassa olevien karanteenileirien toiminnallinen ero oli pieni. Vastaanottoleirit ottivat tulijat vastaan ja ohjasivat heidät eteenpäin karanteenileireille. Karanteenileirien tehtävänä oli hoitaa tulijoiden karanteeni, mutta myös hankkia heille sijoituspaikka jostain muualta kuin leiriltä. Pääasiassa tämä tarkoitti tulijoiden ohjaamista perheittäin eteenpäin maataloihin tai teollisuuteen työvoimaksi. Lapset ohjattiin kouluun. Tulijoille hankittiin oleskelulupa ja 15 vuotta täyttäneille myös työlupa.

Pääleirejä oli 15 eri puolilla maata, pääosa lounaisimmassa Suomessa. Suurimmat leirit olivat Loimaa, jonka kautta sijoitettiin 12 300 henkeä, ja Lohja, 10 000 henkeä. Pohjoisin leiri sijaitsi Oulussa. Leirien alaisuudessa toimi pienempiä apuleirejä, joiden määrä nousi useisiin kymmeniin. Näitä oli yleensä pääleirin lähikunnissa, esimerkiksi Iisalmessa, Jokioisissa, Vihdissä, Keruulla, Nastolassa ja Kuopiossa.⁷³

Karanteenileirit läpikulkupaikkoina

Inkeriläisten kuljetukset vastaanottosatamista jatkuivat rautateitse joukkokuljetuksina karanteeni- leireille, joita kutsuttiin myös väestönsiirto- tai sijoitusleireiksi. Leirien tarkoitus oli nimensä mukaisesti varmistaa karanteenin avulla, etteivät kulkaudit pääse leviämään muun väestön keskuuteen. Väki oli ollut karanteenissa jo lahden takana, eikä epidemioita juurikaan esiintynyt. Tästä johtui, että monella leirillä eristäminen oli löysää, jopa nimellistä. Keskustoimisto joutuikin muistuttamaan eristämisen tärkeydestä.

Kun leiri perustettiin, Väestönsiirtoasiain Keskustoimisto määräsi leirille leiripäällikön, joka sai palkata itselleen apulaispäällikön ja apulaisia. Päällikön tehtävänä oli ottaa haltuun tarvittavat tilat ja tehdä niistä vuokrasopimukset. Leirillä tarvittavat varusteet ja välineet tilattiin Keskustoimistolta. Kalusteet, astiat, vaatteet, laudat ja naulat hankittiin keskitetysti, mikä lisäsi byrokratiaa ja hidasti asioiden hoitamista.

⁷³ Nevalainen 1990, 81.

Inkerin sotapakolaisten vastaanottoleirejä oli neljä, pääleirejä eli karanteeneja 15 ja erilaisia apuleirejä useita kymmeniä. Kuva: Pekka Nevalainen, *Inkeriläinen siirtoväki Suomessa 1940-luvulla*.

Kaikkeen hankintaan tarvittiin kansanhuoltoviranomaisen lupa. Leirit jouduttiin luomaan tyhjästä. Leiriorganisaatio oli laajimmillaan loka-joulukuussa 1943, jolloin sen piti pystyä majoittamaan yli 30 000 ihmistä samanaikaisesti.⁷⁴

Väestöleirit olivat läpikulkupaikkoja, joissa pysähdyttiin karanteeninajaksi odottamaan sijoittamista. Joskus ihmiset joutuivat odottamaan leireillä useitakin viikkoja sijoituspaikkansa löytymistä. Jokaisella leirillä oli sairastupa, joksi varattiin erillinen huoneisto tai huone. Keskustoimisto määräsi leirille lääkärin. Hänellä oli apunaan sairaanhoitajia ja lääkintälottia.

Karanteenileirien henkilökunta rokotettiin ensimmäisinä pilkkukuumetta, lavantautia ja hinkuyskää vastaan. Sen jälkeen rokotettiin kaikki leiriläiset. Vakavasti sairastuneet lähetettiin erityisesti inkeriläisille perustettuihin sairaaloihin, joita oli

⁷⁴ Tuuli 1988, 251.

Lohjalla, Oitissa ja Paimiossa. Myös paikallisia sairaaloita käytettiin. On selvitetty, että karanteeniaikana menehtyi ainakin 347 inkeriläistä. Kaikkiaan Suomessa kuoli 1 136 inkeriläistä vuosina 1943–1944.⁷⁵

Karanteeniaika Suomessa kesti kolme viikkoa, jona aikana inkeriläiset pyrittiin pitämään erillään paikallisesta väestöstä. Karanteenialueille määriteltiin rajat. Keskustoimisto kiinnitti huomiota siihen, että alueet tuli aidata, minkä lisäksi leirialueelle tuli järjestää vartiointi. Valoja ei saanut sytyttää iltaisin. Karanteenialuetta osoittavat kyltit oli asetettava selvästi näkyville paikoille. Sivullisten pääsy leirialueelle tuli estää. Aitausta ja vartiointia ei kaikilla leireillä voitu järjestää ohjeiden mukaan. Yhtenäisten leirialueiden puuttuessa karanteenissa olevien eristäminen ohjeiden mukaan hajallaan olevissa leireissä oli usein ylivoimainen tehtävä. Valpon raportit osoittavat, että monilta leireiltä oli helppo poistua kenenkään siihen puuttumatta.

Tilojen muuttaminen majoitustiloiksi ja vuodevaatteiden hankkiminen olivat mitava järjestelykysymys. Majoitus toteutettiin niin, että perheet pyrittiin majoittamaan samaan huoneeseen. Yksinäiset naiset ja yksinäiset miehet majoitettiin kummatkin erikseen yhteismajoitukseen. Inkeriläisten tavaroiden siirto aiheutti paljon työtä siirtoviranomaisille. Pääosa tavaroista täytyi pitää erillään itse siirrettävästä väestöstä, sillä niidenkin täytyi käydä läpi oma karanteeninsa.

Leirien arki

Ne henkilöt, joita ei voitu sijoittaa heti karanteeniajan päätyttyä, saivat tehdä leirialueilla esimerkiksi puutarhatöitä tai heitä voitiin käyttää leirin kunnostustöissä. Myös työnteko leirin ulkopuolella oli mahdollista, ja tällaisesta työstä maksetun palkan tekijä sai pitää itse.

Keskustoimisto antoi karanteenileireille yleisohjeet valistus- ja virkistystoimintaa varten. Toiminnan tarkoituksiksi määriteltiin muun muassa:

*Kasvattaa Inkerin suomalaisia ottamaan ensimmäiset askeleensa suomalaisessa yhteiskunnassa sekä herättää ja kehittää heissä uskonnollista ja suomalaiskansallista ajattelua, tarjota kehittävää ja jalostavaa ajanvietettä sekä tarkistaa varsinkin kouluikäisten luku- ja kirjoitustaitoja ja parantaa niitä.*⁷⁶

Toiminnan muotoina olivat hartaustilaisuudet, yhteislauluharjoitukset, kansalaistietouteen liittyvä kerhotoiminta, kirjastot, pienet juhlat, lasten leikkien ohjaus, puutarhan

⁷⁵ Nevalainen 1990, 88–89 ja 180.

⁷⁶ Haavion kirje N:o 24/II (päiväämätön). Myös Hietakarin kirje Valtion Tiedotuslaitokselle 22.6.1943 (nro 1551). Arkistoyksikkö Da3, Vsk, KYM, KA.

ja kasvimaan hoito, vaatteiden korjaus, luentoja Suomesta sekä lukemisen, kirjoittamisen ja laskennon opetusta lapsille. Nämä ohjeet olivat esimerkinomaisia, eikä niitä ollut tarkoitus seurata orjallisesti.

Keskustoimisto ohjeisti myös rahavarojen käytöstä ja tilityksistä. Leirien rahavaroista oli pidettävä kassakirjaa. Tilitykset oli lähetettävä kuukausittain Keskustoimistolle. Leirien kirjastoista annettiin erilliset ohjeet. Niiden mukaan kirjat oli numeroitava juoksevasti, lainauksista oli pidettävä kirjaa ja kirjat tuli säilyttää lukitussa paikassa.

Leirien arki oli alkuvaiheessa rauhallista. Lämmin vuodenaika helpotti karanteenianajan sujumista. Ihmiset olivat oloihinsa melko tyytyväisiä. Kun miehet olivat rintamalla, kotiseudulla muodostui työvoimapula, jonka seuraukset tuntuivat erityisesti maataloudessa. Viranomaisen toimenpiteistä huolimatta maatalouden tuotanto laski. Ulkomaankauppa oli sodan oloissa tyrehtynyt. Elintarvikkeista syntyi huutava puute, joten jouduttiin siirtymään säännöstelyyn ja korttijärjestelmään. Säännöstelyn piiriin joutuivat vaatteet ja monet välttämättömyystarvikkeet.⁷⁷ Inkeriläiset tunsivat säännöstelyn vaikutukset yhtä lailla kuin kantaväestökin.

Vaatteiden ja jalkineiden säännöstely oli tiukimmillaan vuonna 1943. Niinpä jalkineita korjailtiin, niihin laitettiin puupohjat ja kenkiä valmistettiin paperinarusta. Väestösiirtoasiain Keskustoimisto tilasi joulukuussa 1943 puupohjaisia, nahkavartisia jalkineita 1 000 kappaletta.⁷⁸ Leireillä järjestettiin vaate- ja jalkinekeräyksiä, joihin muun muassa lotat osallistuivat. Inkeriläisten saama apu jäi kuitenkin näissä asioissa rajalliseksi.

Inkeriläisten väestösiirto ei saanut julkisuutta Suomen tiedotusvälineissä. Esimerkiksi *Aamulehti* ei noteerannut leirin perustamista Tampereelle millään lailla. Sama koski Turkuja ja *Turun Sanomia*. Syynä vaiteliaisuuteen oli Valtion Tiedotuslaitos, joka toimi talvi- ja jatkosodan aikana tiedotus- ja sensuurielimenä. Se ohjeisti inkeriläisiä koskevaa kirjoittelua kehottaen keskittymään väestön alkuperään, uskontoon ja aiempaan taisteluun olemassaolostaan. Tiedotuslaitoksen tavoitteena oli pyrkiä vakuuttamaan suomalaiset inkeriläisten suomensukuisuudesta. Kaikkiaan Tiedotuslaitos lähetti lehdistölle runsaat 20 000 artikkelia propagandaa julkaistavaksi. Noin kolmasosa niistä julkaistiin. Lehdistöä ei velvoitettu julkaisemaan lähetettyjä kirjoituksia. Sensuuri koski sitä, mitä ei saanut julkaista. Pohjois-Suomessa lehtien yritys huolehtia myönteisestä Saksa-kuvasta ei ollut saksalaisten mieleen.⁷⁹

Inkeriläisten siirtoa Suomeen ei saanut julkistaa lehdistä. Tähän oli kaksi perustetta. Ensimmäinen koski laivakuljetusten turvallisuutta. Toinen syy liittyi ulkomaisen lehdistön reaktioon, sillä väestönsiirrot olivat saksalaisten suosima menettely. Inkeriläisten siirtoa ei haluttu rinnastettavan saksalaisten pakkosiirtoihin. Asia tuli julkisuuteen vasta kesäkuussa 1943 kansallissosialistisen *Völkischer Beobachter*-lehden kautta.

⁷⁷ Keskitalo 1964, 843.

⁷⁸ Lähettyjen kirjeiden toisteet 1943, nrot 5801–6900. Arkistoyksikkö Da9, Vsk, KYM, KA.

⁷⁹ Junila 2000, 124.

Karanteenileireillä jatkettiin Viron leireillä aloitettua valistus- ja tiedotustoimintaa sekä ihmisten totuttamista suomalaisiin oloihin ja yhteiskuntaan.⁸⁰ Sitä tekivät erityiset valistushajaajat, jotka antoivat käytännön tietoa Suomen oloista ja tavoista. Omalla kielellä suoritettu koulu- ja kulttuurityö oli ollut Inkerissä pysähdyksissä vuodesta 1937 saakka, mikä ei voinut olla vaikuttamatta haitallisesti inkeriläisnuorten suomen kielen taitoon. Heidän suomalaista kansallistunnettaan pyrittiin voimistamaan mukavaksi tarkoitetun ajanvietteen avulla. Ohjelmaan kuului muun muassa esitelmiä Suomen maantiedosta, historiasta, yhteiskunnasta ja taloudesta. Työtä helpotti yhteinen kieli. *Inkeri* -lehteä jaettiin jo Inkerissä ja Virossa sekä kaikilla Suomen leireillä.

Inkeriläisten huolto määrättiin valtioneuvoston päätöksellä kesäkuun alussa 1943 Siirtoväen Huollon Keskukseen tehtäväksi. Se vastasi elokuusta lähtien inkeriläisten huollon ja sijoittamisen tarkoituksenmukaisuudesta alaistensa lääninhallitusten kanssa. Avustavina tahoina oli mukana Lotta Svärd -järjestö yhdessä Maatalousnaisten kanssa. Ne auttoivat sekä työhön että huoltoon sijoittamisessa. Inkerin Liitto järjesti laajoja keräyksiä, joilla saatiin vaatteita ja jalkineita tulijoille. Muita valistus- ja huoltotyöhön osallistuneita yhdistyksiä olivat edellä mainittujen lisäksi esimerkiksi Akateeminen Karjala-Seura, Akateeminen Naisten Karjala-Seura ja Nuorten Talkoot ry.

Monet oppilaitokset otettiin leirien tukikohdiksi. Kansanhuoltoministeriö ilmoitti kouluhallitukselle keväällä 1942, että kansanopistojen oli lopetettava toimintansa. Polttoainetilanne oli vaikea, ja kaikin tavoin oli säästettävä etenkin lämmityksessä. Viranomaisten välisissä neuvotteluissa päästiin kuitenkin tulokseen, että opistot saivat jatkaa työtään, jos ne keventävät polttopuun hankintaa hakkaamalla tarvittavat halot itse oppilaiden ja opettajien talkootyönä. Näin saivat alkunsa niin sanotut motitalkoot ympäri maata.⁸¹

Viranomaisten tavoitteena oli karanteeniajan päätyttyä asuttaa inkeriläinen siirtoväki ensisijaisesti maataloihin ja järjestää heille työpaikat leirien lähimaakunnissa. Siirtoväen Huollon Keskus piti hallussaan paikkakunnalla olevien inkeriläisten väestökortistoa ja huolehti huollettaville maksettavista avustuksista, joita maksettiin samojen perusteiden mukaan kuin karjalaiselle siirtoväelle.

Väestönsiirtoleirejä alettiin lopettaa ensimmäisen vaiheen jälkeen sitä mukaa kuin inkeriläisten saapuminen väheni. Kesän 1943 mittaan miltei kaikki leirit lopetettiin Eurajoen leiriä lukuun ottamatta. Loppusyksyllä tilanne muuttui ratkaisevasti, kun väki saapui suoraan asuinseuduiltaan ilman Kloogan karanteenivaihetta, jolloin eristämisen tärkeys tautilanteen kurissapitämiseksi Suomessa korostui.

Tieto toisen siirtoaallon käynnistymisestä lokakuussa yllätti Suomen viranomaiset. Hallitus oikeutti jo lokakuun alussa 1943 Väestönsiirtoasiain Keskustoimiston ottamaan käyttöönsä ne tilat, joita se katsoi tarvitsevansa karanteenileirejä varten. Lokakuun puolivälissä Kaitera lähetti leirien päälliköille kirjeen, jossa todettiin, että Suomeen

⁸⁰ Nevalainen 1990, 79–80.

⁸¹ Myllyniemi 2011, 68–69.

saapuu lyhyessä ajassa 30 000–40 000 inkeriläistä lisää, joten ruuhkiin tuli varautua. Kloogassa ei ollut enää mahdollista suorittaa alkukaranteenia, ei väestön kirjausta eikä rahojen vastaanottoa, vaan väki piti tuoda Suomeen mahdollisimman nopeasti. Täisaunotus, kirjaus ja rahojen vastaanotto tuli järjestää vastaanottosatamissa ja vain poikkeustapauksissa karanteenileireillä.⁸²

Karanteenileirien ohella Keskustoimisto ilmoitti inkeriläisten vanhainkoteja olevan Hyvinkäällä Pienviljelijäopistolla ja Hämeenlinnassa Rääpiälän kartanossa sekä lastenkoti Oitissa. Paimion keuhkotautiparantolaa laajennettiin niin, että sinne voitiin sijoittaa lääkärin määräysten perusteella 250 keuhkotautista.⁸³

Koska uusia leirejä ei juurikaan ehditty perustaa, joitakin aiemmin suljettuja leirejä avattiin uudelleen, ja niiden oli lisättävä majoitustiheyttä 20–30 prosenttia. Sama tihentäminen koski sairaaloita sekä vanhusten ja lasten hoitopaikkoja. Kouluja varauduttiin sulkemaan ja ottamaan leirien käyttöön. Keskustoimisto lupautui lähettämään useimmille leireille pahviparakeja, joihin mahtui 500 henkeä kuhunkin. Pahviparakit oli aiemmin ajateltu varastoparakeiksi.⁸⁴

Inkerikkoja arvioitiin tulevan enemmän kuin aiemmin. Heidä tuli kohdella samoin kuin muitakin inkeriläisiä. Jos kielitaidossa esiintyi ongelmia, niistä oli neuvoteltava etukäteen paikallisen työvoimapäällikön kanssa. Vatjalaiset, joita oli noin 800, tuli pitää toistaiseksi sijoitusleireillä. Heidät oli tarkoitus koota myöhemmin yhteen ja sijoittaa yhtenä ryhmänä jollekin paikkakunnalle. Asia jäi Keskustoimiston huoleksi.

Leiriverkoston luominen tyhjistä lyhyessä ajassa sodan oloissa oli mittava operaatio. Varsinaisia pääleirejä oli viisitoista, minkä lisäksi oli käytössä useita kymmeniä apuleirejä. Organisaatioon kuuluvien rakennusten määrä eri aikoina nousi pitkälti yli sadan. Vakinaisen henkilökunnan määräksi arvioidaan 300–350 henkeä, minkä lisäksi töissä oli runsaasti lottia ja inkeriläistä siirtoväkeä.

Sijoittaminen

Inkeriläisten asuttamiseen ja työhön sijoittamiseen vaikuttivat ratkaisevasti Karjalan siirtoväen evakointisuunnitelmat. Tämä suurempi joukko oli otettava huomioon, sillä keväällä 1944 karjalaisia oleskeli eri puolilla Suomen ainakin 110 000 henkeä. Erityisesti Pohjanmaata oli kaavailtu monien sotatoimialueella olevien Karjalan kuntien väestön

⁸² Väestönsiirtoasiain Keskustoimiston kirje väestönsiirtoleirien päälliköille 15.10.1943. Arkistoyksikkö Hd:2.4, SAO. KA.

⁸³ Väestönsiirtoasiain Keskustoimiston kirje väestönsiirtoleirien päälliköille 15.10.1943. Arkistoyksikkö Hd:2.4, SAO. KA.

⁸⁴ Latvala 2008, 51.

sijoituskohteeksi. Karjalaisten evakkokysymys ohjasi inkeriläisten asuttamisen ja sijoittamisen suunnittelua.⁸⁵

Itä-Karjala mainittiin eräissä kaavailuissa yhtenä inkeriläisten sijoitusalueena syksyllä 1941. Kun miehitetty alue liitettäisiin Suomeen, se muodostaisi turvallisen muurin itää vastaan. Siksi sen väestön tulisi olla kansallisesti eheää eli suomensukuista. Epäkansallinen väestö, enimmiltään venäläisiä, oli koottu keskitysleireihin⁸⁶ sodan alettua. Kaavailu oli, että tämä väestö pakkosiirrettäisiin Siperiaan tai Ukrainaan. Tilalle toivottiin suomensukuista väestöä, muun muassa inkeriläisiä. Tällaiset ajatukset kuuluivat sodan alkuvaiheessa 1941–1942 esitettyihin laajoihin Suur-Suomen kansanperheen alue- ja väestönsiirtokaavailuihin.

Suomen ylin sotilaallinen ja poliittinen johto ei kauan tukenut tällaista näkemystä erityisesti yleismaailmallisen sotatilanteen kehityksen johdosta. Kesäkuussa 1943 myös Valpo ilmoitti kielteisen kantansa inkeriläisten asuttamiseen Itä-Karjalaan. Siihen voitiin suostua vain yksittäistapauksissa. Valpo ei voinut olla aivan varma inkeriläisten lojaaliudesta Suomen kohtaan.

Suomalaiset joukot tapasivat jo vuonna 1941 vallatusta Karjalasta ja Pohjois-Inkeristä lähes 400 inkeriläistä, jotka internoitiin Miehikkälän keskitysleirille. Suurin osa heistä vapautettiin kesään 1943 mennessä töihin Kanta-Suomeen.⁸⁷

Sijoituksiin tuli muitakin alueellisia rajoituksia. Ruotsinkielisille rannikkoseuduille ei suunniteltu sijoitettavan inkeriläisiä. Siirtoviranomaiset halusivat tulokkaiden asettuvan suomalaiseen ympäristöön. Se helpottaisi kotoutumista ja tarjoaisi lapsille suomenkielisen kouluopetuksen. Myöhemmin syksyllä 1943 ruotsinkielisten kuntien neitseellisyydestä tingittiin, mikäli talossa osattiin suomea ja lapsilla oli mahdollisuus käydä suomenkielistä kansakoulua. Saksalaisten toiminta-alueelle Lappiin ei inkeriläisiä ajateltu lähettää, mutta tästäkin joustettiin myöhemmin, kun saksalaiset tarvitsivat työvoimaa Rovaniemelle.

Siirtoväen Huolto vaihtoi inkeriläisten mukanaan tuomat Saksan markat Suomen markoiksi. Summat saattoivat nousta kohtalaisiksi. Niillä inkeriläiset ostivat karjaa ja työvälineitä sekä maksoivat oleskelustaan samojen taksojen mukaan kuin karjalainen siirtoväki. Inkeriläiset saivat omat henkilökorttinsa ja elintarvikekorttinsa, ja he olivat haluttuja työntekijöitä.

Inkeriläisten siirtolaisten alueellista sijoittumista on tarkasteltu. Valtaosa asettui kolmeen eteläiseen lääniin: Turun ja Porin, Hämeen ja Uudenmaan lääneihin. Turun ja Porin läänissä merkittävimmät inkeriläiskeskittymät olivat Eurajoella, Paimiossa ja Perniössä. Myöhemmin Turku, Pori ja Rauma teollisuustyöpaikkoineen tulivat mer-

⁸⁵ Kulha 1967, 254.

⁸⁶ Suomalaiset keskitysleirit olivat internointileirejä. Niitä ei haluttu rinnastettavan Saksan keskitysleireihin, mitä asiaa ei vielä tuolloin tunnettu. Siksi niiden nimi muutettiin siirtoleiriksi, vaikkakin niiden nimitykset olivat pitkään kirjavia.

⁸⁷ Nevalainen 1990, 104–107.

kittäviksi inkeriläiskeskuksiksi. Enimmillään inkeriläisiä oli tässä läänissä yli 17 000 marraskuussa 1944.⁸⁸

Hämeen läänin merkittävimmät keskittymät olivat Hausjärvellä, Hattulassa, Jokioisissa ja Tampereella. Karanteenileirien läheisyys näkyy näissä selvästi. Lääniin sijoitetuista inkeriläisistä 13 prosenttia sai elantonsa teollisuudesta. Hämeen läänissä oli enimmillään lähes 14 000 inkeriläistä marraskuussa 1944. Asukaslukuun suhteutettuna heitä oli eniten Kylmäkoskella (411 inkeriläistä), jonka kokonaisväestö oli tuolloin 2 300 henkeä.⁸⁹

Myös Uudellamaalla karanteenileiripaikkakunnat muodostuivat inkeriläisseudiksi: Hyvinkää, Lohja, Hanko ja Pohja. Helsingistä tuli toisen siirtovaiheen jälkeen suurehko siirtoväkeä asuttanut paikkakunta. Yksi tärkeimmistä työpaikoista oli Suomenlinnan laivatelakka, jossa oli 300 inkeriläistä töissä. Inkeriläisiä naisia toimi kymmenittäin kotiapulaisina sekä teollisuuden ja liike-elämän palveluksessa. Läänissä oli noin 9 000 inkeriläistä vuoden 1943 lopulla.

Jyväskylä maalaiskuntineen muodostui melko suureksi inkeriläistihentymäksi. Lopulta heitä asui siellä lähes 1 000 henkeä. Valtion sotatarviketeollisuus työllisti heistä merkittävän osan, lähes 400 henkilöä. Pohjois-Karjalan Pielisjärvelle asettui 270 inkeriläistä.

Lapuan Patruunatehtaalla työskenteli toistasataa inkeriläistä. Suurin osa heistä asui jokivarren parakkikylässä tehtaan länsipuolella. Nykyisin Lapuan keskustassa sijaitsevassa Kulttuurikeskus Vanhan Paukun Patruunamuseossa on kertomus kahdesta inkeriläisestä sisaruksesta:

Pietarin lähistöltä kotoisin olevat Anna ja Maria Kuha evakuoitiin Lapualle kesällä 1943. Molemmat menivät töihin Patruunatehtaalle. Loppuvuonna 1944 Anna Kuha palasi inkeriläisten pääjoukon mukana Neuvostoliittoon. Hän pääsi töihin Belomorskin lähistölle vuonna 1947. Hän kuoli samassa kaupungissa 80-vuotiaana. Annan sisar Maria avioitui Lapualla ja muutti vuosia myöhemmin perheineen Kanadaan.⁹⁰

Toinen tarina museon näyttelyssä kertoo seuraavaa:

Toimitusjohtaja Leppänen oli heille hyvin suosiollinen, ja inkeriläiset olivat ahkeraa ja tunnollista väkeä. Minä opastin heitä ostokorttien saamisessa ja välttämättömien tavaroiden hankinnassa, olin siivoamassa heidän asuntojaan ja ylipäättään totuttamassa heitä lapualaiseen ja tehtaan elämänmenoon. Inkeriläiset olivat tottuneet kovaan komentoon ja käyttäytyivät äärimmäisen pidättävästi. Jos heiltä kysyi, miltä uusi työ tuntui, he vain punastelivat eivätkä sanoneet mitään. Piti oikein vakuuttamalla vakuuttaa, että

⁸⁸ Nevalainen 1990, 104–109.

⁸⁹ Pirhonen 2010, 161–163.

⁹⁰ Lapuan Patruunatehtaan museon näyttely 2018.

kysymyksessä ei ollut vakoilu. Suomessa oli tapana kysyä, mitä ihmisille kuului. Kun inkeriläisiä sitten ruvettiin vaatimaan Venäjälle, toimitin heille takaisin maksettaviksi määrätyt verorahat Seinäjoen kokoontumispaikkaan yhdessä poliisien kanssa. — Voi Maija, lähtijät riemastuivat, kiittelivät kaikesta ja halailivat. Monet lupasivat kirjoittaa, mutta yhtäkään kirjettä ei ole tullut. He katosivat sille tielle.⁹¹

Oulun läänissä oli runsaimmillaan 2 530 inkeriläistä, jotka suurelta osin keskittyivät Oulun kaupunkiin ja sen lähiympäristöön. Heitä oli töissä Oulun lentokentällä Saksan armeijan palkkaamina. Kuopion läänissä suuri inkeriläisasutus muodostui Lapinlahdelle. Enimmillään kyseisessä läänissä oli runsaat 5 000 siirtolaista.

Saksan armeijan työvoima Lapissa oli monikansallista. Saksalaisten palveluksessa olleen suomalaisen työvoiman määrä loppukevällä 1942 liikkui 12 000–15 000 välillä, jolloin se oli enimmillään. Saksalaisten ja suomalaisten lisäksi töissä oli hollantilaisia, virolaisia, ruotsalaisia, norjalaisia ja tanskalaisia. Joukossa oli palkattua työvoimaa ja vapaaehtoisia, rakennuspataljoonia ja työvelvollisia. Edellä mainittujen lisäksi oli unkarilaisia, belgialaisia, ranskalaisia, puolalaisia, romanialaisia, ukrainalaisia ja venäläisiä.⁹²

Lapissa ei sijainnut yhtään karanteenia. Inkeriläisiä saapui sinne aluksi vain satunnaisesti. Tilanne muuttui, kun lähes 800 inkeriläiseen siirtoväkeen kuuluvaa sijoitettiin vuoden 1944 alussa Saksan ilmavoimien *Luftwaffen* työmaille Rovaniemelle. Lentokentillä he asuivat parakeissa ja metsätöissä kamiinalämmitteisissä vaneriteltoissa. Heidän muonituksensa koostui pääosin säilykkeistä. Kaikkiaan Lapissa oleskeli enimmillään yli 1 600 inkeriläistä. Saksan armeijan töissä heitä oli Rovaniemen ohella monilla muillakin lentokentillä: Oulu, Kemi, Kemijärvi, Pori, Siilijärvi, Petsamo ja jopa Norjan puolella Kirkkonieksi.⁹³

Inkeriläinen Väinö Kekki kertoi Valpon kuulustelussa marraskuussa 1945, että Parolan leirin päällikkönä ollessaan leirille saapui saksalainen sotilasvirkailija, joka vaati tiukkaan sävyyn, että 300 inkeriläistä piti saada lähtemään Rovaniemelle saksalaisten työvoimaksi. Kekki kertoi kertoneensa etukäteen inkeriläisille maanmiehilleen, mistä oli kysymys. Vapaaehtoisia ei löytynyt kuin 5–6 henkeä. Sittemmin sisäministeriöstä tuli määräys, jonka mukaan ainakin 30 inkeriläistä oli lähetettävä, mikä sitten tapahtuikin. Kekki arveli, että pidettyään näin inkeriläisten puolta hän sai kutsun asepalvelukseen.⁹⁴ Oliko kyseessä jonkinlainen ojentaminen tai palkitseminen, ei selviä Kekin pöytäkirjasta.

Seuraavassa on esimerkkejä eräiden paikkakuntien tuotantolaitoksista, joihin inkeriläisiä otettiin töihin:

⁹¹ Lapuan Patruunatehtaan museon näyttely 2018.

⁹² Junila 2000, 74.

⁹³ Nevalainen 1990, 122–124, 140–141.

⁹⁴ Kuulustelupöytäkirja 395/45 (nro 3317). Arkistoyksikkö BII:F1, Internoimisarkisto, Valpo, SM, KA.

- *Ab Kemi Oy*
- *Enso-Gutzeitin Pankakosken tehtaat Pielisjärvellä*
- *Enso-Gutzeitin Tainionkosken tehtaat*
- *Enson tehtaat Jääskessä*
- *Joutjärvi Oy Lahdessa*
- *Kemin Veitsiluoto Oy*
- *Kylmäkoski Oy:n puuteollisuuslaitos*
- *Lappilan tiilitehdas Kärkölässä*
- *Lapuan Patruunatehdas*
- *Lohjan Kalkkitehdas Oy Virkkalassa*
- *Lohjan Selluloosatehdas*
- *Luftwaffen työmaat Rovaniemellä ja kahdeksalla muulla kentällä*
- *Ojamon kalkkikaivos Lohjalla*
- *Rauma-Raabe Oy:n telakka Raumalla*
- *Riihimäen lasitehdas*
- *Suomenlinnan laivatelakka*
- *Tampellan tuotantolaitokset*
- *Tampereen Verkatehdas*
- *Toijalan talotehdas*
- *Valtion lentokonetehdas Kuoreveden Hallissa*
- *Valtion tykkitehdas Jyväskylässä*

Leireiltä työntantajille lähetettiin lomakkeita, joilla ne tilasivat itselleen työvoimaa. Perheet pyrittiin sijoittamaan kokonaisina samaan kohteeseen. Inkeriläisten voimakas sukulaistunne aiheutti joskus vaikeuksia, sillä suuria perheitä ei voitu hajottaa, vaan saamaan kokonaisina ainakin saman pitäjän alueelle. Myös ammatin mukaista työtä pyrittiin löytämään. Kaikkiaan inkeriläisiä oli sijoitettuina melkein koko Suomeen eli yli 500 kuntaan vuonna 1944. Itä-Karjala, Lappi ja ruotsalaiskunnat olivat alueita, joihin inkeriläisiä ei alkuun sijoitettu kuin poikkeustapauksissa.

Suurin osa inkeriläisistä sijoittui poikkeusoloista huolimatta suhteellisen nopeasti sota-ajan yhteiskuntaan. Esimerkiksi helmikuussa 1944 arvioitiin 70 prosenttia saapuneista sijoittuneen työpaikkoihin, joissa he tulivat toimeen omilla ansioillaan. Ennen siirtojen aloittamista esitetty tavoite 40 000 työkykyisen lisäävun saaminen ulkomailta toteutui kuitenkin vain osittain.

Ongelmiakin esiintyi inkeriläisten sijoittamisessa. Maahan tulleista valtaosa oli naisia, lapsia ja vanhuksia. Työikäisten miesten osuus oli runsaan 10 prosentin tuntumassa ja heidän keski-ikänsä oli melko korkea. Puna-armeija oli kutsunut nuoret miehet armeijaansa. Suurin osa inkeriläisistä oli työskennellyt maataloudessa. Muiden ammattien edustajia oli vähän.

Tarkoituksena oli sijoittaa ihmiset leireiltä sinne, missä työvoimaa tarvittiin ja minne heidät voitiin sijoittaa asumaan. Pieniä lapsia ei voitu erottaa äideistään. Si-

Inkerin suomalaisia koskeva työvoimatilaus.

Väestönsiirtoasiain keskustoimistosta tilaan maataloustöihin Inkerin suomalaisia.

Työpaikka on _____ kunnassa _____ kylässä
_____ tilalla. Tilalla on peltoa _____ ha, lehmä _____ kpl.,
työhevosiä _____ kpl. Lähin rautatieasema on _____,
josta tilalle matkaa _____ km, ja josta kuljetus tapahtuu _____.

Tilaus tarkoittaa vakinaiseen työhön voimassa olevaa työsopimuslakia noudattaen.

1. _____ perhettä, joissa on mies ja vaimo sekä lapsia.
2. _____ yksinäistä miestä ja _____ yksinäistä naista (saannista pienet toiveet).
3. _____ perhettä, joissa on ainoastaan äiti (tai isä) ja lapsia.

Ylläolevan lisäksi voin antaa sopivaa työskentelyä perheisiin kuuluville 12—15 v. lapsille,
_____ pojalle _____ työlle. Ellen voi saada tilaamiani henkilöitä, saa tilalle lä-
hetää _____

Toivomuksia ammatitaidon suhteen _____

Palkkaus. Asuntona tarjoan _____

Muina luontaisetuina tarjoan (kasvitachamaata y.m.) _____

Rahapalkka: Paikkakunnan palkkatasoa vastaava, huomioonottaen työtaito ja työkyky.

Korvausta vastaan voin antaa huone- ja talouskaluja sekä työvaatteita _____

Tilalle saapuminen voi tapahtua tämän tilauksen nojalla, kun saapumisesta viikkoa aikaisem-
min ilmoitetaan.

_____ssä, _____kuun _____p:nä 1943.

Postios. _____puh. _____

Inkerin suomalaisten terveys tarkastetaan karanteenileirissä ennen sijoitusta. Työhön sijoit-
taminen tapahtuu tämän jälkeen.

Palauttaa tilauslomake täytettynä heti kuntanne työvoimapäällikölle.

Työnantajat tilasivat inke-
riläisiä työntekijöitä näil-
lä lomakkeilla pääasiassa
maatalouteen. Tilaukset
kiersivät Keskustoimiston
kautta. Kuva: Reijo Rauta-
joki 2017.

joitukset eivät aina onnistuneet, ja aina ei ihmisille löytynyt heidän ammattitaitoaan
vastaavaa työtä.

Pääosa inkeriläisistä sai töitä. Tyypillisimmät työpaikat olivat maatilat, joihin val-
taosa inkeriläisistä sijoittui. Niillä myös tarve oli suurin. Inkeriläisten ammattitaito
riitti hyvin karjanhoitoon ja maataloustyöhön, olihan Inkerin väestö pääosin talonpoi-
kaislähtöistä. He saivat palkkaa työstään, mikä helpotti nopeasti elämää, ja he alkoivat
tuntea kuuluvansa yhteiskuntaan. Enimmäkseen inkeriläiset otettiin hyvin vastaan.
Kuitenkaan kaikkialla heidän kohtelunsa ei ollut asianmukaista. Palkkoja pyrittiin
alentamaan, ja ryssittely ei ollut aivan harvinaista, kuten ei karjalaisten evakkojen

kohdallakaan. Kaikkien inkeriläisten työmoraalikaan ei ollut kohdallaan. Kolhooseissa oli opittu leväperäinen suhtautuminen työntekoon.

Maatilojen ohella muita merkittäviä työnantajia olivat muun muassa rautatiehallituksen työmaat. Väestönsiirtoasiain Keskustoimisto lähetti leirien päälliköille suunnitelman siirtoväen sijoittamisesta töihin rautateiden puuvarastojen työmaille. Näitä paikkoja olivat Keuruu, Oulu, Salo, Oitti, Lapinlahti ja Nastola. Inkeriläisiä lähetettiin myös Lapuan patruunatehtaalle, valtion tykkitehtaalle Jyväskylään ja Vihtavuoren ruutitehtaalle. Työpaikan vaihto oli mahdollista, mutta siihen inkeriläiset tarvitsivat erillisen luvan, kuten kaikkeen liikkumiseensa Suomessa.

Tartuntatautien torjunta

Pilkkukuumet muodosti pahimman epidemiauhan. Sen tojumiseksi piti puhdistaa sekä ihmiset että heidän vaatteensa. Hangon Rukoushuoneen lähelle Hangon puistoon rakennettiin kolme suurta täisaunaa ihmisten puhdistamista varten. Kuumuus oli tehokkain keino pilkkukuumetta vastaan. Tällainen puremat paljastuivat lääkärintarkastuksessa. Jos niitä ei ollut, saattoi välttyä täisaunalta. Tällainen sauna ei ollut tavanomainen sauna, vaan tiivis rakennelma, jossa lämpötila voitiin nostaa jopa 120 asteeseen. Ihmisten oleskeluaika saunassa oli 40 minuuttia ilman löylyä vähintään 80 asteessa. Sen jälkeen voitiin peseytyä saunan toisessa päässä.⁹⁵ Tällaiset olivat sitkeitä. Ne eivät aina jääneet Hankoon.

Rukoushuoneen viereen piha-alueelle rakennettiin viisi sinihappokammioita ja kaksi kuumailmakammioita vaatteiden desinfiointia varten. Vaatteiden puhdistuksesta huolehti yksi upseeri, neljä aliupseeria ja 20 miestä, jotka olivat koulutettuja ammattimiehiä. Sinihappo valmistettiin Saksasta tuodusta Syklon-jauheesta, joka oli melko vaaratonta, mutta siitä valmistettu kaasusyänidi (HCN), oli tappavaa. Siksi sen käyttöön tarvittiin koulutetut miehet. He kuuluivat Päämajan alaiseen Puhdistusosasto Kokkoon, joka oli kemiallisten aineiden käytön asiantuntija. Osasto Kokko lähetti komennuskuntia useille karanteenileireille desinfiointitehtäviin ja toimitti niille täisaunoja ja sinihappokammioita. Vaatteet käsiteltiin vielä kuumalla ilmalla.⁹⁶

Inkeriläisen siirtoväen kanssakäyminen Hangon kaupungin asukkaiden kanssa haluttiin estää tartuntavaaran vuoksi. Leiriä vartioi yksi aliupseeri ja kuusi miestä. Vartiointi ei ollut kertomusten mukaan aivan aukotonta.

⁹⁵ Vuoristo 2006, 23.

⁹⁶ Vuoristo 2006, 24; Ekström Söderlund 2001, 190.

Täisauna oli tärkeä vaihe kulkutautivaaran kurissa pitämiseksi. Sekä ihmiset että vaatteet saunotettiin. Saunoja oli monenlaisia ja muotoisia ja niitä oli kaikilla leireillä. Kuvan sauna on vaatteiden desinfiointia varten. SA-kuva.

Epäluuloinen Valpo

Valtiollisen poliisin perustehtävänä jo itsenäisyyden alkuajoista lähtien oli estää maanpetoksellinen ja sellainen toiminta, joka kohdistui valtiovaltaa vastaan. Inkerin-suomalaisia tulijoita kohtaan Valpo oli lähtökohtaisesti epäluuloinen, olivathan nämä Suomea vastaan sotaa käyvän valtion kansalaisia. Valpo pyrki löytämään joukosta aktiiviset kommunistit ja neuvostomyönteistä propagandaa levittävät henkilöt ja estämään heidän pääsyä Suomeen. Valpo valvoi inkeriläisiä jo Viron leireillä. Suomeen pyrkiviä kuulusteli Kloogalla ja Paldiskissa kaksi Valpon luutnanttia.

Valvonta jatkui Suomen karanteenileireillä koko karanteeniajan ja sijoittamisen jälkeen asuinpaikkakunnilla. Siirtolaisten joukossa arveltiin olevan henkilöitä, jotka arvostelevat Suomen oloja ja osakseen tullutta kohtelua. Kommunistista kiihotusta pelättiin. Sisäministeriö ja oikeusministeriö lähettivät toukokuun puolivälissä 1943 salaisen kirjeen, jossa ”poliisiviranomaisten tulee valppaasti seurata siirtoväen mielialoja ja esiintyvissä tapauksissa ryhtyä tarpeellisiin toimenpiteisiin sekä siinä tarkoituksessa olla yhteydessä asianomaisen Valtiollisen poliisin osaston kanssa”.⁹⁷

Keskustoimisto ohjeisti väestönsiirtoleirien päälliköitä niin, että Valpon edustajille oli varattava kuulusteluja varten sopiva huone ja annettava muutenkin kaikkea tarpeellista apua. Lohjan leirillä kuulusteluja suoritti etsivä Toivo Järvinen. Sotilasvirkailija Paavo Kukko kuulusteli inkeriläisiä Lohjalla ja Lapinlahdella.

Luutnantti Matti Kaukoniemi laati toisen siirtovaiheen aikana marraskuun lopulla 1943 ilmoituksen mielialoista Salon leirillä. Suuri huoli inkeriläisillä oli tavaroistaan. Paldiskin ruuhkan takia niitä oli lähetetty etukäteen Hankoon. Vaatteet olivat sateissa kastuneet, ruokatarvat, kuten jauhot ja lihat, pilaantuneet ja osa tavaroista oli kadonnut. Ihmisiä vaivasi leiriväsymys.

Valpo pyrki jatkuvasti löytämään leireiltä poliittisesti epäluotettavat ja kommunistista propagandaa levittävät henkilöt. Kuulusteluilmoituksia laadittiin kaikilla leireillä. Valpon kuulustelija A. Mannermaan joulukuun puolivälissä 1943 laatima ilmoitus oli tyypillinen. Se sisälsi kahdeksan inkeriläisen kertomukset Rauman siirtoleirillä. Kuulustelijalla oli ennakkoon valmis kaava, joka mukaan kuulustelu eteni. Haluttiin selvittää kuulusteltavan koulunkäynti, jäsenyydet pioneereissa, nuorisoliitossa, poliittisissa järjestöissä ja puolueessa, toiminta kolhoosin aikana sekä työuran vaiheet. Lisäksi kyseltiin kuulusteltavan tuntemista toimihenkilöistä, puolueen jäsenistä ja heidän toiminnastaan kotikylässä ja kolhoosissa. Jokaisen kuulustelukertomuksen loppuun kuulustelija kirjoitti lausunnon, jossa hän arvioi muun muassa kuulusteltavan luonnetta, avoimuutta

⁹⁷ Sisäministeriön yleiskirje 17.5.1943 (nro 3316). Arkistoyksikkö BII:B1, Internoimisarkisto, Valpo, SM, KA.

ja poliittista luotettavuutta.⁹⁸ Seuraavassa kaksi esimerkkiä kuulustelijan lausunnoista joulukuulta 1943. Erästä Oitin leirillä olleesta kirjattiin, että:

*Puhuteltu vaikuttaa älyltään melko heikolta. Salaa ilmeisesti tietämiään, eikä siis luota suomalaisiin viranomaisiin. Vaikutta jo niin paljon vanhalta ja saamattomalta, että vaikka olisikin kommunisti, niin tuskin muuhun pystyy kuin kenties puhumaan hyvää ryssän oloista.*⁹⁹

Rauman leirillä olleesta inkeriläisestä lausuttiin, että:

*Puhuteltu älyltään ehkä keskitason yläpuolella, luonteeltaan vaikuttaa vaatimattomalta ja avomieliseltä. Poliittisesti tuntuu valveutuneelta, mutta terveesti ajattelevalta. Puhutteluun suhtautuu asiallisesti ja kertoo tietonsa liioittelematta eikä tunne salaavan mitään. On innostunut opettaja-alasta, joten jatkokoulutus olisi suotavaa.*¹⁰⁰

Valpo pyrki selvittämään inkeriläisten yleisiä mielialoja ja niiden muutoksia Suomesa olon aikana. Nämä mielialailmoitukset käsittelivät leiriläisten myötämielisyyttä tapahtuneeseen siirtoon ja tyytymättömyyttä vallitseviin oloihin leirillä. Myös ihmisten halukkuutta jäädä Suomeen tai palata kotimaahansa haluttiin selvittää. Sotilasvirkailija Paavo Kukon tammikuussa 1944 Lohjan leirillä laatiman mielialaraportin mukaan enemmistö inkeriläisistä oli suhteellisen tyytyväisiä ja suhtautui ymmärryksellä oloihinsa. Tyytymättömyyttä aiheuttivat ruoka- ja majoitusolot, leireiltä poistumiskiellot ja pitkittyvä leiriaika. Koti-ikävä sekä kotimaahan jääneet perheenjäsenet ja sukulaiset olivat paluuhaluun vaikuttavia tekijöitä tammikuussa 1944.¹⁰¹

Toukokuussa mielialaraportissa Paavo Kukko kertoo, että poliittisessa mielessä ei ole juuri havaittu kenenkään inkeriläisen esiintyneen kommunistimielisesti. Hän puhutteli toukokuun lopulla Virkkalassa muutamia Lohjan kalkkitehtaan palveluksessa olevia inkeriläisnaisia. Erään naisen hän kertoo todenneen:

Väkin on tänne tuotu ja täällä on pakolla eletävä. Kukapa meistä olisi omasta halustaan ja sovinnolla tänne tullut. Ilmoitettiin, että on kaksi tuntia aikaa lähtövalmisteluihin ja silloin on oltava valmiit. Ensin tuotiin väkin Eestiin ja sen jälkeen on yhdentekevää, missä on. Olipa Suomessa tai muualla. Oma maa on sentään aina oma

⁹⁸ Rauman leirin kuulusteluilmoitus 17.12.1943 (nro 3317). Arkistoyksikkö BII:A3, Internoimisarkisto, Valpo, SM, KA.

⁹⁹ Oitin leirin kuulusteluilmoitus 8.12.1943 (nro 3317). Arkistoyksikkö BII:A3, Internoimisarkisto, Valpo, SM, KA.

¹⁰⁰ Rauman leirin kuulusteluilmoitus 17.12.1943 (nro 3317). Arkistoyksikkö BII:A3, Internoimisarkisto, Valpo, SM, KA.

¹⁰¹ Mielialailmoitus 3.1.1944 (nro 3316). Arkistoyksikkö BII:A3, Internoimisarkisto, Valpo, SM, KA.

*maa ja sinne tekee kovasti mieli. Muutkin naiset olivat hyvin tyytymättömiä täkäläisiin oloihin ja tänne joutumisestaan.*¹⁰²

Tyytymättömyys näytti lisääntyneen kevään 1944 kuluessa muillakin leireillä. Asiaan lienee vaikuttaneet uutiset Saksan heikentyneestä menestyksestä sotarintamilla. Kukko kertoo haastatelleensa muitakin työnantajia, lähinnä maanviljelijöitä. Nämä olivat kohtalaisen tyytyväisiä inkeriläisiin, mutta huomauttivat, että heidän työtehonsa ei ollut suomalaisten työntekijöiden luokkaa.

Valpo otti kantaa myös inkeriläisten opettajien käyttämiseen suomalaisissa kouluissa. Sen näkemyksen mukaan opettajat olivat tulleet neuvostaikana niin vahvasti kommunistisen opin kyllästämiksi, ettei heitä voitu päästää Suomen kouluihin opettajiksi ilman perusteellista uudelleen koulutusta.

Sijoituspitäjissään inkeriläisten tuli ilmoittautua sekä työvoimaviranomaisille että poliisille. Toiseen pitäjään muuttoon aikovan oli anottava lupa Valpolta, joka antoi perheestä lausunnon. Esimerkiksi Väinö Dubbelman oli sijoitettu maatoihin Iitin Sääksjärvelle. Kirjeessään Keskustoimistolle hän kertoi käyneensä teknillisen keskikoulun ja ”työskennelleensä ryssän tehtailla yhteensä 11 vuotta.”¹⁰³ Hän sai kutsun Valtion Tykkitehtaalle Jyväskylään ja pyysi lupaa siirtyä sinne. Lupa tuli sekä Keskustoimistolta, työvoimapäälliköltä että nimismieheltä, ja niin hän muutti perheineen Jyväskylään. Hänen vanhempansa seurasivat myöhemmin perässä, ja koko perhe muutti lopulta salatein Ruotsiin. Tykkitehtaalle hakeutui myös Väinön täti Katri Liukkonen, joka laitettiin työskentelemään aluksi sorvarina, sitten siivoojana ja lopuksi työkalukopin hoitajana. Hän asui tehtaan lähellä Vasikkalammin parakkikylässä.

Siirtoväen Huollon Keskus lähetti lääninhallituksille monistettavaksi näytekapaleen valtiollisen poliisin inkeriläisille antamasta väliaikaisesta henkilöllisyystodistuksesta, jonka valvonta siirtyi elokuusta 1943 alkaen huoltoviranomaisten tehtäväksi. Ohjeen mukaan inkeriläisen henkilön poistuminen ja muuttaminen asuinpaikkakunnaltaan toiselle oli sallittu vain paikallisen poliisiviranomaisen kautta saatavalla Valpon luvalla. Siirtymisen jälkeen hänen oli ilmoitauduttava uuden paikkakunnan poliisille kolmen vuorokauden kuluessa. Henkilöllisyystodistukseen tehtiin merkintä muuttamisesta. Todistuksen haltijan tuli ”tarkoin noudattaa Suomen lakia ja maassa oleskelusta annettuja määräyksiä sekä elää nuhteettomasti uhalla, että päinvastaisessa tapauksessa voi seurata oleskeluluvan peruutus”. Henkilöllisyystodistuksessa tuli olla henkilötietojen lisäksi valokuva, sormenjäljet oikean käden etu- ja keskisormesta, pituus sekä hiusten ja silmien väri.¹⁰⁴

¹⁰² Mielialailmoitus 22.5.1944 (nro 3316). Arkistoyksikkö BII:A3, Internoimisarkisto, Valpo, SM, KA.

¹⁰³ Dubbelmanin kirje 24.8.1943. Arkistoyksikkö Ea4, Vsk, KYM, KA.

¹⁰⁴ Inkerin siirtoväen väestökortin täyttämishojeita. Arkistoyksikkö Eb1, OKSH, OMA, KA.

Erikoishoidon tarpeessa olevia varten Siirtoväen Huollon Keskus lähetti lääninhallituksille omat ohjeensa. Näitä avun tarpeessa olevia olivat muun muassa ”vajaamieliset”, ”kaatumatautiset” ja ”raajarikkoiset”. Ensin mainitut tuli pyrkiä sijoittamaan kunnalliskoteihin. Kaatumatautisia varten sijoituspaikkoja oli Seinäjoen piirimielisairaалassa sekä Vaajasalon kaatumatautisten hoitolassa. Raajarikkoisten huolto oli keskitetty Invalidisäätiöön Helsingin Ruskeasuolle. Heidän hyväkseen toimi myös Suomen Siviili- ja Asevelvollisuusinvalidien Liitto. Työkyvyttömät vanhukset oli pyrittävä sijoittamaan kunnalliskoteihin. Lapset oli mahdollisuuksien mukaan sijoitettava yksityiskoteihin. Ellei se ollut mahdollista, sijoitus tuli järjestää kunnallisiin lastenkoteihin.¹⁰⁵

Lotat merkittävänä apuna

Lotta Svärd -järjestön rooli vapaaehtoistyössä muodostui merkittäväksi sekä talvi- että jatkosodassa. Sotien aikana järjestön toimintaan tuli paljon uusia tehtäviä maanpuolustuksen palveluksessa. Lotat toimivat sekä sotatoimialueella että kotirintamalla. Lottia koulutettiin monille elämänaloille ja heitä sijoitettiin kenttäsairaалoihin, eläinlääkintään, muonitustehtäviin, kanttiineihin, varushuoltoon, ilmalavontaan, valonheitinpatereihin, säävalvontaan, kaatuneiden evakuoitikeskuksiin, viestintään ja toimistoihin.

On arvioitu, että sotatoimialueilla työskenteli 90 000–100 000 lottaa. Kaikkiaan lottia ja pikkulottia oli yhteensä 232 000.¹⁰⁶ Lotille ei maksettu työstään palkkaa, mutta he saivat asuinpaikan etäisyyden perusteella porrastettua päivärahaa sekä vapaan sotilasmuonituksen ja majoituksen.

Lotta Svärd -järjestön kenttäorganisaatio rakentui piireistä, jotka olivat yhteneviä suojeluskuntien piirien kanssa. Piirit jakaantuivat osastoihin, jotka toimivat yleensä omien kuntiensä alueilla. Kun lotta antoi lottalupauksen, hän sitoutui olemaan järjestön käytettävissä.

Loimaan maamieskoulussa toimi 1930-luvulla Loimaan suojeluskunnan alaosasto. Kari Nummilan toimittamassa Loimaan maamieskoulun historiikissa nuorena lääkintälottana toiminut Maija-Liisa Erho (myöhemmin Wind) muistelee:

Sota-aikana oli huutava pula hoitajista. Niinpä meitä nuoria naisia koulutettiin sairaalassa lääkintälotiksi. Aluesairaala, yhteiskoulu ja maamieskoulu palvelivat sotasairalaina.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Siirtoväen Huollon Keskuksen ohje. Arkistoyksikkö Eb1, OKSH, OMA, KA.

¹⁰⁶ Alhainen 2015, 18–21.

¹⁰⁷ Nummila (toim.) 2005, 36–37.

Lotat huolehtivat monilla karanteenileireillä lasten viihtymisestä. Kuva: Tuuli, *Inkeriläisten vaellus* 1988.

Wind itse palveli maamieskoulussa ja osan aikaa sen erityisellä suljetulla osastolla, jossa hoidettiin vaikeasti haavoittuneita potilaita.

Lotta Svea Roering komennettiin lottalupauksensa jälkeen ensin ilmavalvontatehtäviin Fagervikin kartanoon ja sen jälkeen sairausjuna SJ9:ään, jossa kuljetettiin haavoittuneita sotilaita. Junassa oli monta vaunua — keittiövaunu, lääkintämiehistön vaunu, potilaiden vaunu, leikkaussaliosasto ja lottien vaunu. Svea muistelee työskennelleensä junan keittiössä muonittajana. ”Tiskasin läpi sota-ajan”, hän toteaa.¹⁰⁸

Lotista oli merkittävä apu inkeriläisten väestönsiirrossa. Jo lähtöpaikassa Hatsinasassa oli lääkintälottia valistus- ja lääkintätehtävissä. Viron leireille heitä lähetettiin. Kloogan ja Paldiskin leireillä he autoivat lääkäreitä. Svea Roering komennettiin Paldiskiin syksyllä 1943 muonittamaan inkeriläisiä. Komennus venyi viiden viikon mittaiseksi. Svea kertoo, että inkeriläiset asuivat suoraan maan päälle vanerista tehdyissä hätämajoituksissa ilman minkäänlaista lämmitystä. Käymälöitä leirillä ei ollut riittävästi, joten pakolaiset käyttivät leirin takana olevaa peltoa.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Svea Roeringin haastattelu 12.11.2012.

¹⁰⁹ Svea Roeringin haastattelu 12.11.2012.

Muonituslottien työkaluina olivat kenttäkeittiöt, joiden avulla he huolehtivat leirillä olevien muonituksesta. Viron lähtösatamassa Paldiskissa he järjestivät ruokatarjoilun ja tarjosivat laivamatkan aikana ateriat. Laivamatkan ajalta he saivat päivärahaa, joka maksettiin Hangossa. Koko siirron ajan Lotta-Svärd -järjestö huolehti siirtolaisten muonituksesta karanteenileireillä.

Esimerkiksi Oitin leirillä muonituksesta huolehtivat paikkakunnan lotat. Nimeltä muistetaan muun muassa lotat Laina Juhola, Helvi Sykäri ja Irja Laakso. Ruoka valmistettiin erikseen työväentalolla ja nuorisoseurantalolla, joissa oli kummassakin kaksi lottaa kerrallaan työvuorossa. Ruokittavia oli satoja.¹¹⁰

Lotta Sylvi Länsilehto kertoo *Lotta*-lehden haastattelussa olleensa mukana, kun laivoilla haettiin inkeriläisiä Virosta ja Saksasta.

Teimme neljä edestakaista matkaa Suomi-laivalla kahden viikon kuluessa. Tämä tapahtui jo keväällä huhtikuusta alkaen. Oikeastaan meidän piti ennättää seitsemän kertaa ylittää Suomenlahti, mutta säät olivat tavattoman myrskyiset niin että ehdimme tehdä matkamme ainoastaan neljästi. Kesäkuun lopulla kävimme Aranda-laivalla kahdesti eräässä Saksan rannikkokaupungissa. Edellisillä matkoilla toimimme Suomeen kerrallaan n. 300–350 inkeriläistä, jälkimmäisillä kerroilla n. 450. Meitä oli mukana viisi lottaa, joista kolme muonittajaa ja kaksi lääkintälottaa. Matkustajamme oli koottu leirille lähelle satamaa. Sieltä he saapuivat junalla aamuyöstä satamaan ja kun heidät oli saatu sijoitetuksi laivaan, irrotettiin köydet ja laiva lähti merelle. Oli liikuttavaa nähdä niitä matkatavaroita, joita kukin raahasi mukanaan. Millä oli minkinlainen nyytti kainalossa, joku kantoi emalista pesuvälineitä, moni riepotti kahvipannua sangasta, olipa jollakin joku vieläkin kotoisampi astia ainoana matkatavaranaan ulkomaanmatkalle lähdettäessä. Tuolla kulki pieni poika jalassaan kengät ilman sukkia ja emalimuki sidottuna narulla vyötäröön. Vain harvoilla matkalaisilla oli oikeat jalkineet. Ensi kerralla oli matkassa erikoisen paljon lapsia, sillä silloin evakuoitiin muuan orpokoti, johon kuului 19 lasta. Kiltisti lapsukaiset astelivat laivaan kullakin kainalossaan suomalainen aapinen, joka heille leirillä oli annettu. Rantaan saavuttua olivat vastassa toiset vastaanottajat odottamassa. Paljon oli muuttunut: saunassa oli käyty, hiukan vaatettakin oli saatu ja lottien piti välttämättä tulla katsomaan, missä majailtiin.¹¹¹

Helsinkiläinen Marjatta Kaari oli puhelunvälittäjälottana Kotkassa. Hän kertoi käyneensä kolme kertaa laivareissulla hakemassa inkeriläisiä Paldiskista. Hän koki jännittävät pommitukset pienellä laivalla, vaikka ilmavoimat suojasikin laivaa.¹¹²

Hangon satamassa oli parikymmentä lottaa auttamassa tulijoiden vastaanotossa. Lottajärjestön puheenjohtaja Fanni Luukkonen vieraili Hangossa tarkistamassa toi-

¹¹⁰ Toivola 2001, 713.

¹¹¹ *Lotta-lehti* 13–14/1943, 256–257.

¹¹² Marjatta Kaaren haastattelu 21. ja 28.8.2013.

Kenttäkeittiö ja lotat olivat inkeriläisleireillä tuttu yhdistelmä. SA-kuva.

mintaa. Lottia sijoitettiin eri puolille Suomea kaikille karanteenileirille. Tehtävät olivat samat kuin Virossa. Lääkintälotat toimivat lääkäreiden apuna. Erityiset valistuslotat kertoivat inkeriläisille Suomen oloista ja tavoista sekä pyrkivät hälventämään erilaisista oloista tulleiden ihmisten ennakkoluuloja. Heidän tehtävänsä oli avata inkeriläisille suomalaisen yhteiskunnan ovia.

Lotille annettiin opastusta inkerinsuomalaisten historiaan, jotta he pystyisivät ottamaan tulijat vastaan myönteisellä asenteella. *Lotta*-lehdessä tunnettu inkeriläisvaikuttaja, kansakoulunopettaja Aappo Metiäinen kirjoitti monisivuisen artikkelin inkeriläisistä *Inkeri vallankumouksen pyörteissä*. Lotta Svärdin keskusjohtokunta järjesti lokakuussa 1943 kaksipäiväiset lottien keräys- ja huoltojaostonpäälliköiden opinto- ja neuvottelupäivät, jossa professori Pentti Kaitera kävi selostamassa inkeriläiskysymystä.¹¹³

Erityiset inkeriläishuoltolotille tarkoitetut opintopäivät järjestettiin kesäkuun alussa 1944 Helsingissä. Kuusikohtaisessa ohjelmassa oli muun muassa pastori Jussi Tenkun esitelmä Inkerin historiasta 1200-luvulta alkaen. Toimittaja Sylvi Orpo kirjoitti päivien ohjelmasta *Lotta*-lehdessä:

¹¹³ Lotta-lehti 19/1943, 346–347, 355.

Lottajohtaja Fanni Luukkonen oli mukana monissa neuvotteluissa, kun inkeriläisten huoltoa suunniteltiin. Hän kävi henkilökohtaisesti tarkastamassa mm. Hangon leirin huoltotoimintaa. SA-kuva.

Keskusjohtokunnan varakeräys- ja huoltojaostonpäällikkö Aili Salomaa selosti lottien suorittamaa työtä kuljetus- ja leiriaikana: Leireillä hankittiin inkeriläisille vaatteita ja huolehdittiin heidän henkisestä virkistämistään muun muassa järjestämällä leireillä pieniä juhlatilaisuuksia. Jokaiselle leirille asetettiin leirin yhteyslotta ja majapaikkoihin lottavanhin, jotka yhdessä muiden kanssa huolehtivat inkeriläisten viihtyisyydestä uudessa kotimaassaan.

*Leirivaiheen jälkeen sijoitettiin työkykyiset inkeriläiset maatalous- ja tehdastöihin. Työhön sijoittamisessa avusti Maatalousnaisten keskusjohtokunta, kun taas huoltoon si-
joitaville äiti-perheille, lapsille ja vanhuksille hankittiin sijoituskodit lottien toimesta.¹¹⁴*

Filosofian tohtori Martti Haavio kirjoitti *Lotta*-lehdessä otsikolla *Mitä lotat voivat tehdä inkeriläisten hyväksi*. Hän piti välttämättömänä, että lotat omilla kotiseuduillaan tiedustelevat inkeriläisille työpaikkoja, joissa heihin suhtaudutaan veljinä, sisarina ja ystävinä. Toiseksi:

[...] lotat voisivat vaikuttaa inkeriläisten hyväksi niiden epäedullisten käsitysten häivyttämisessä, joita inkeriläisistä saattaa muodostua. Hehän saapuvat oloista, jotka monessa suhteessa eroavat meikäläisistä. Lotat voisivat valistustyössään osoittaa, että juuri työnantajat voivat avata inkeriläisille suomalaisen yhteiskunnan portit.

Kolmanneksi lotilla olisi tärkeä työ inkeriläisen nuorison ohjaamisessa, sillä nuoriin oli istutettu koulussa kommunistinen maailmankatsomus, eivätkä he voineet hetkessä vapautua tuosta ideologiasta.¹¹⁵

Rautatiet – siirtojen selkäranka

Rautatiet olivat Suomen kuljetusjärjestelmän selkäranka koko sodan ajan. Talvisodan alkaessa kiskoliikenteen painopiste siirtyi Helsingin seudulta keskiseen Suomeen, josta tapahtuivat suuret sotilaskuljetukset rintamille. Rataliikenteen johtokeskus sijoitettiin Pieksämäelle, joka sijaitsi sopivan lähellä Mikkelin Päämajan naapurustossa.

Junat kuljettivat sotilaita rintamille ja toivat sieltä takaisin lomalaisia, haavoittuneita ja vainajia. Haavoittuneille tehtiin junissa pieniä operaatioita, kun heitä kuljetettiin sotilassairaaloihin. Vainajien kuljetusvaunuissa oli merkinä taitettu kuusenhavu. Lotat valmistelivat jäätyneet ruumiit arkkuihin laitettaviksi. Karjalan evakoiden pääjoukko, lähes 400 000 henkeä, tuotiin junilla Sisä-Suomeen talvisodan alkaessa.

Inkeriläisten kuljetuksissa junat olivat jälleen pääosassa. Kaikki neljä vastaanottoleiriä, Hanko, Turku, Rauma ja Pohjankuru, sijaitsivat rautatien päätepaikoissa. Kuljetukset näiltä leireiltä eteenpäin karanteenileireille tapahtuivat junilla. Väestönsiirtoleirien sijaintipaikkoja suunniteltaessa rautatien läheisyys oli keskeinen kriteeri.

Karanteenileirit pyrittiin perustamaan rautateiden läheisyyteen siten, ettei asemilta tarvittu jatkokuljetuksia, vaan siirtolaiset saattoivat kulkea jalkaisin junasta perille. Leirirakennuksiksi valittiin yleensä suuria rakennuksia, kuten kansakouluja, kansan-

¹¹⁴ Lotta-lehti 11/1944, 254.

¹¹⁵ Lotta-lehti 20/1943, 372–373.

opistoja, seurojen-, työväen- ja suojeluskuntataloja. Yleensä ne saatiin vapaaehtoisella sopimuksella. Ellei sopimukseen päästy, turvaututtiin kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön pakko-otto-oikeuteen. Rakennukset siirtyivät puolustusvoimien käyttöön ja niistä maksettiin omistajille vuokraa. Karanteenileirit eivät yleensä muodostaneet yhtenäistä kokonaisuutta, vaan toimipisteet sijaitsivat erillään jopa useissa kunnissa. Joskus alaleirien välimatka oli kymmeniäkin kilometrejä.

Karanteenileireiltä uusille asuinpaikoille matkustettiin junilla, ja mukaan ihmisille annettiin kuljetuksen ajaksi tarvittava muona. Isommille ryhmille annettiin mukaan saattaja. Lähiympäristön työnantajat yleensä hakivat tulijansa itse. Monet karanteenilaiset kävivät töissä leirialueen ulkopuolellakin sijoittamistaan odottaessa. Miehiä oli töissä esimerkiksi rakennuksilla, turpeennostossa, halonhakkuussa ja sahoilla. Naiset olivat tyypillisesti peltotöissä ja pyykkäreinä.

Syksyllä 1944 sodan päätyttyä venäläiset sotavangit palautettiin junilla Vainikkalan kautta Neuvostoliittoon. Palautettaviksi joutuivat myös heimosotilaat ja orpolapset. Noin 55 000 inkeriläistä palasi kotimaahansa rautateitse. Lehti-ilmoituksin heidät määrättiin kokoontumaan 20 rautatieasemalle, joilta kuljetukset lähtivät kohti Viipuria.

VI

KARANTEENILEIRIT

Lohja

Pääosa siirtoväen kuljetuksista tapahtui rautateitse. Lohjalle pystytettiin ensimmäinen karanteenileiri. Sinne oli Hangosta hyvät rautatie- ja maantieyhteydet ja Lohjan asemalla oli iso ratapiha. Leiri perustettiin 31.3.1943 eli pari päivää sen jälkeen, kun laivakuljetukset Hankoon olivat käynnistyneet. Päälliköksi määrättiin helmikuussa Tuotekunta Oy:n toimitusjohtaja, kapteeni Eino Karrakoski. Hän aloitti heti leirin valmistelut inkeriläisten vastaanottamiseksi.¹¹⁶

Leirin käyttöön varattiin useita suuria rakennuksia, muun muassa Harjulan Seurojentalo,¹¹⁷ johon perustettiin leirin toimisto, ja Suojeluskunnantalo.¹¹⁸ Puu-Anttilan talo¹¹⁹ sijaitsi aivan keskustassa. Lohjan Kalkkitehdas luovutti karanteenileirin käyttöön Lohjan kunnassa Virkkalan keskustassa omistamansa seuratalon. Lohjan yhteiskoulu oli pääosin Saksan työleireille vietyjen ja sieltä tulleiden majoituskäytössä lyhyen aikaa juhannuksen 1943 jälkeen. Pääosa näistä tulijoista oli työkuntoisia naisia, joten heidät pystyttiin sijoittamaan pian työhön. Yhteiskoululla oli kesäkuun lopussa 511 henkeä. Koulu vapautui opetuskäyttöön syyskuussa 1943.¹²⁰

Ensimmäiset tulijat majoitettiin Harjulan seuratalolle, sitten Suojeluskuntatalolle ja Immulan työväentalolle. Viimeksi mainittuun rakennettiin laverit ja käymälät. Ruoka tuotiin sinne Harjulasta, jonne oli rakennettu keittiö. Harjulassa oli myös täisauna ja sinihappokammio. Työväenyhdistyksen johtokunta esitti voimakkaan vastalauseen,

¹¹⁶ Vuoristo 2006, 29.

¹¹⁷ Nykyisin rakennuksessa on nuorisotoimen tiloja ja mm. nuorisokahvila Dixi.

¹¹⁸ Vuosina 1931–1933 talo oli käräjien pitopaikka, ja nykyisin se on Rauhanyhdistyksen omistama rukoushuone.

¹¹⁹ Puu-Anttilana tunnettu rakennus oli aikaisemmin koulu. Talo on suojeltu ja tyhjillään keuhkokuumeen vuoksi. Keskustassa 2017.

¹²⁰ Vuoristo 2006, 32.

Harjulan Seurojentalo rakennettiin 1920-luvulla. Talosta tehtiin Lohjan leirin keskuspaikka. Harjulan pihalle pystytettiin täisauna ja sinihappokammio. Nykyisin toimintakeskus Harjula on monipuolinen tilaisuuksien ja juhlien pitopaikka. Kuva: Reijo Rautajoki 2017.

koska sen mielestä rakennus oli majoituskäyttöön sopimaton ja vuokran määrä ei ollut riittävä. Vastalause ei auttanut.¹²¹

Lohjanharjun päällä sijaitsevalle Harjun kansakoululle perustettiin inkeriläisten keskussairaala, jossa oli enimmillään 130 paikkaa. Luokahuoneisiin rakennettiin laudoista laverit potilaille, joita tuotiin sinne muiltakin leireiltä. Sairaalaan palkatun lääkintähenkilöstön palkat maksoi Väestönsiirtoasiain Keskustoimisto. Vihdin Nummelan keskustassa saatiin käyttöön seuratalo Joukola, jonne rakennettiin laverit ja keittokatos. Lotat määrättiin hoitamaan leirin eri osien huoltoa.

Lisää tilaa tarvittiin, kun Hangosta ilmoitettiin uusista inkeriläisten saapumiseristä. Karjaan Mustiolla sijaitsi sotavankileiri 7, jonka parakeista osa oli tyhjillään. Ne saatiin Lohjan leirin käyttöön parin kuukauden ajaksi. Ongelman muodosti inkeriläisten pitäminen erillään sotavangeista. Pohjan Pinjaisissa eli Billnäsissä työväentalolle majoitettiin muutamia kymmeniä tulijoita. Heidän muonituksestaan vastasivat Raaseporin piirin lotat, jotka huolsivat myös Virkkalan ja Mustion leirit. Billnäsissä oli käytössä pieni desinfiointisauna ja sinihappokammio.¹²²

¹²¹ Vuoristo 2007, 68.

¹²² Vuoristo 2006, 32.

Lohjan Suojeluskunnantalo valmistui vuonna 1925. Sen alakerrassa toimi pitkään lottien leipomo. Parin vuoden ajan talossa pidettiin käräjäoikeuden istunnot. Inkeriläisiä sinne majoitettiin muutamia satoja vuosina 1943–1944. Nykyisin rakennus toimii Rauhanyhdistyksen rukoushuoneena. Kuva: Reijo Rautajoki 2017.

Lohjan leirin vakituisen henkilökunnan määrä oli noin 30. Erikoisena tehtävänä-mikkeenä leirillä oli sijoittaja ja sijoittajan apulainen,¹²³ jotka vastasivat inkeriläisten työhön ja asumiseen sijoittamisesta. Usean ministerin seurue pääministeri Edwin Linkomiehen johdolla kävi tutustumassa leirin toimintaan toukokuun alussa 1943. Tähän korkean tason retkikuntaan kutsuttiin yhdeksän ministerin lisäksi myös maaherra Sigurd Mattsson, tohtori Kustaa Vilkkuna ja kenraali Väinö Valve. Retki oli Valtion Tiedotuslaitoksen sensuurin alainen, joten lehdistö ei kertonut asiasta. Kesällä sensuuria lievennettiin, ja leirillä kävi kesäkuun lopulla sanomalehtimiesten retkikunta. Mukana oli lehtimiehiä myös Ruotsista, Sveitsistä, Ukrainasta, Unkarista ja Romaniasta.¹²⁴

Lohjan leirin kautta sijoitettiin noin 10 000 henkeä. Suurimmillaan leirin vahvuus oli joulukuun alussa 1943, jolloin seitsemässä toimipisteessä oli 2 300 henkeä odottamassa sijoituspaikkoja. Suurin osa Lohjan väestä sijoitettiin Uudenmaan lähikuntiin. Muita sijoituspaikkoja löytyi Itä-Uudeltamaalta ja Kymenlaaksosta, Heinolan ympäristöstä, sekä Savonlinnan ja Joensuun lukuisista ympäristökunnista. Suurin osa leiri-

¹²³ Tuuli 1988, 250.

¹²⁴ Vuoristo 2006, 33–34.

Puu-Anttilan talo valmistui alun perin kouluksi vuonna 1917. Lohjan yhteiskoulu toimi siinä 1950-luvulle saakka. Rakennus sijaitsee aivan Lohjan keskustassa ja oli yksi inkeriläisten majoituspaikoista. Kuva: Reijo Rautajoki 2018.

Harjun kansakoulu rakennettiin Lohjanharjun korkeimmalle paikalle ja vihittiin käyttöön vuonna 1937. Inkeriläissiirtojen alettua rakennus muutettiin inkeriläisten keskussairaalaksi. Sinne tuotiin potilaita myös muilta leireiltä. Tilaa oli 130 potilaalle. Kansakoulu siirrettiin toimimaan kauppalan keskustan vanhoissa puurakennuksissa. Kuva: Reijo Rautajoki 2017.

Joukolan seurantalo Nummelassa oli rakennettu vuonna 1913. Se oli alkujaan edistysseurojen talo, johon kuuluivat nuoriso- ja raittiusseura sekä Eläinsuojeluyhdistys. Seurantalossa istuttiin käräjiä, näytettiin elokuvia, pidettiin kokouksia ja juhlittiin häitä. Komea hirsirakennus toimi inkeriläisten majoituspaikkana syksyllä 1943. Talo purettiin Osuuspankin toimitalon tieltä 1980. Kuva: *Vihdin Uutiset* 13.4.2012, Olli Karvisen kokoelmat.

läisistä saatiin sijoitetuksi kesäkuun puoliväliin 1944 mennessä. Lotat olivat junissa mukana saattajina, kun sijoitettavia kuljetettiin eteenpäin kohdekuntiin.

Pohjois-Karjalan Pielisjärvelle siirrettiin 270 inkeriläistä. Itä-Karjalan sotilaskomentaja eversti, vuorineuvos V. A. Kotilainen oli siviilissä Enso-Gutzeitin toimitusjohtaja. Niinpä hänen kolmelle tehtaalleen ohjattiin useita inkeriläisperheitä, niistä Lieksan Pankakoskelle sijoitettiin 20 perhettä.

He olivat tarpeellista tilapäistyövoimaa, kun sodan poikkeusoloissa tehtailla valmistettiin vahvaa telttapahvia, jota sekä Suomen että Saksan sotaväki vei suoraan käsistä.¹²⁵ Juuri tästä pahvista ilmeisesti valmistettiin ne pahviteltat, joita toimitettiin muun muassa Kloogan leirille syksyllä 1943.

Lohjanjärven rannalla sijaitsevalla Lohjan Selluloosatehtaalla oli työssä inkeriläisiä jo keväällä 1943. Virkkalassa sijaitsevaan Lohjan Kalkkitehtaaseen sijoittui pieni määrä inkeriläisiä, samoin Ojamon kaivokseen, jossa työskenteli myös venäläisiä sotavankeja. Lohjan leirin toiminta päättyi 30.6.1944.

¹²⁵ Vaalama 1987, 41.

Oitin keskustassa sijaitseva työväentalo on nähnyt monia vaiheita. Talvisodan alettua talo antoi suojan ensin Karjalasta evakuoituille ja vuosina 1943–1944 inkeriläispakolaisille. Kuva: Reijo Rautajoki 2018.

Oitti

Oitin leiri perustettiin 9.4.1943 Hausjärven kuntaan, jonka keskuspaikka Oitti on tänäkin päivänä. Leirin päälliköksi määrättiin kersantti Toivo Kiiski. Inkeriläisiä majoitettiin karanteenia varten vuokrattuihin tiloihin. Käytössä oli kuusi suurta rakennusta: Oitin työväentalo, Urheilutalo, Ahjolan nuorisoseurantalo saunoineen, Tyynelän lepokoti sekä Kärkölän puolella sijaitsevat Lappilan työväentalo ja Lappilinnan nuorisoseurantalo. Myös VPK:n talo otettiin käyttöön. Tyynelän tiloissa toimi inkeriläisten lastenkoti ja lastensairaala. Rakennus sijaitsi Vartiomaässä nykyisten rivitalojen paikalla. Sairaalaan mahtui enimmillään 84 potilasta. Lääkärinä toimi kunnanlääkäri Antero Setälä.

Leirin vakinaisen henkilökunnan määrä Oitissa oli 20. Lotat vastasivat inkeriläisten muonituksesta. Leirin vartiointi ei ollut kovin tiukkaa. Siitä vastasivat osittain inkeriläiset itse. Pian heitä jo haettiin tiloille töihin, sillä työvoimasta oli ankara pula. Oitin inkeriläiset saivat maataloustyötä lähikylästä Hikiältä, Mommilan kartanosta ja Teuron tilalta, mutta heitä sijoitettiin myös kauemmas Savon kuntiin. Mommilassa oli loppusyksyllä 1944 töissä 71 siirtoväkeen kuuluvaa.

Oitin keskustassa sijaitseva työväentalo toimi punakaartin päämajana sisällissodan aikana. Taloa kohtasi hävitys saksalaismiehityksessä huhtikuussa 1918. Seinät säilyivät, mutta irtaimisto katosi teille tietymättömille. Sisällissodan seurauksista toipuminen

Inkeriläislapset uittavat lammikossa laivaa Oitin väestöleirillä. Kuva: Toini-Inkeri Kaukonen, Suomalais-ugrilainen kuvakokoelma. Museovirasto.

kävi Oitissa nopeasti. Työväenyhdistys sai luvan jatkaa toimintaansa jo vuonna 1919. Lapuan liikkeen vuosina toimintaa ei saatu leimattua kommunistiseksi, joten yhdistys sai jatkaa.¹²⁶

Lappilan työväenyhdistyksen entinen pitkäaikainen puheenjohtaja Raimo Laaksosen muistelee, että inkeriläisiä naisia ja lapsia oli majoitettuina Lappilan työväentalolle. Miehiä oli vähän. Nuoret ja nätit inkeriläistytöt tulivat tutuiksi, kun Raimo kävi kavereineen heihin tutustumassa. Pekka-niminen inkeriläinen nuorimies kävi Raimon kotona perunasoppaa syömässä, kun työväentalolla tarjottu ruoka ei maistunut.¹²⁷ Työväentalon saliin oli rakennettu kaksikerroksiset makuulaverit, joilla oli patjapussit valmiina. Työväentalon näyttämön pienessä pukukopissa oli Valpon edustajan toimisto.¹²⁸

Inkeriläisten vuokra-aikana yhdistyksen talonmies piti huolta työväentalosta ja huolehti sen järjestyksestä. Vähitellen inkeriläiset sijoittuivat työelämään. Raimo muistelee heitä olleen kuutisenkymmentä töissä Lappilan tiilitehtaalla. Tehdas oli pe-

¹²⁶ Pykäläinen (toim.) 1995.

¹²⁷ Raimo Laaksosen puhelinhaastattelu 18.6.2018.

¹²⁸ Toivola 2001, 713.

Kärkölässä sijaitsevaan Lappilan työväentaloon majoittui inkeriläisten ohella Oitin leirin henkilökuntaa ja lottia. Talo on rakennettu vuosina 1907–1908 ja tilaa siellä oli lähes 250 m². Työväentalo sijaitsee osoitteessa Mäkeläntie 6. Kuva: Reijo Rautajoki 2018.

rustettu vuonna 1928, ja se oli suuri. Kerrotaan, että koko kylä oli siellä töissä. Tehdas purettiin 2000-luvulla.¹²⁹

Syntyperäinen lappilainen Pirkko Manner muistaa, että hänen luokallaan oli inkeriläinen tyttö. Inkeriläisiä oli sijoitettu ainakin Arolan ja Solan tiloille Kärkölässä. Heitä oli työssä myös tiilitehtaalla ja Paloheimon sahalla. Pirkon äiti toimi leirillä muonituslottana. Hänen enonsa Armas Täkäläinen Lammilta otti vaimonsa kanssa huostaansa 10-vuotiaan inkeriläisen orpopojan Vihtori Karvosen, joka oli mukava, kohtelias ja etevä koulussa. Kiintymys muodostui molemminpuoliseksi.¹³⁰

Valvontakomission vaatimuksesta poika jouduttiin palauttamaan takaisin Neuvostoliittoon muiden orpolasten tavoin. Armas-eno lähti viemään poikaa Helsinkiin kertomatta reissun tarkoitusta. Eno uskoi voivansa selittää neuvostoviranomaisille, kuinka tämä lapsi oli kotiutunut hyvin heille perheeseen. Mikään ei auttanut. Itkevä poika jäi Helsinkiin. Eron hetkellä poika sanoi enolle, että jos hänelle olisi kerrottu mitä tapahtuu, hän olisi karannut metsään, josta kukaan olisi häntä löytänyt. Pojan myöhemmistä vaiheista ei ole tietoa. Pirkko Manner kertoo edelleen, että autoilija Soini Aalto Mäntsälän Nikinojalta lähti yöllä kuljettamaan autollaan inkeriläisiä salaa Tornioon, kun heidän palauttamisestaan alkoi tulla tietoa.¹³¹

Inkeriläisten vanhempi väki otti mielellään vastaan hengellistä ravintoa, jota Hausjärven kirkkoherra Selim Jalmary Laurikkala järjesti. Laurikkala oli ollut Inke-

¹²⁹ Raimo Laaksosen puhelinhaastattelu 18.6.2018.

¹³⁰ Pirkko Mannerin haastattelu 20.6.2018.

¹³¹ Pirkko Mannerin haastattelu 20.6.2018.

Kärkölän puolella sijaitseva seurantalo Lappilinn valmistui kylälaisten yhteiseen käyttöön vuonna 1934. Nuorisoseurantalo rakennettiin tiilestä, jotta se palvelisi ”ikuisesti” kyläläisiä, nykyisiä ja tulevia. Oitin inkeriläisleirin käytössä talo oli viisi kuukautta marraskuusta 1943 huhtikuuhun 1944. Siellä majoitettiin useita kymmeniä inkeriläisiä. Nuorisoseura teki vuokrauksen jälkeen korvausvaatimuksen rappausten ja kulissi-maalausten vahingoittumisen johdosta. Kerrotaan, että vahingot lienevät olleen peräisin jo 1930-luvulta. Kuva: Reijo Rautajoki 2018.

rissä vuosina 1917–1937 ja hoitanut usean seurakunnan kirkkoherran virkaa, minkä lisäksi hän toimi muissakin korkeissa kirkollisissa tehtävissä Inkerin alueella. Kun Inkerin kirkon alasajo käynnistyi ja sen omaisuus otettiin valtiolle, Laurikkala onnistui pysyttelemään virassaan. Hänestä tuli Inkerin kirkon ykkösmies, jota kutsuttiin ”Inkerin piispaksi”. Hän ei ottanut kantaa poliittisiin kysymyksiin ja pidättyi kaikin tavoin arvostelemasta neuvostoyhteiskuntaa. Hänen kotiinsa tehtiin kotietsintöjä, häntä kuulusteltiin ja hänet vangittiin lyhyiksi ajoiksi. Lopullisesti hänet karkotettiin Neuvostoliitosta vuonna 1937.¹³²

Suomessa Laurikkala valittiin Hausjärven kirkkoherraksi vuonna 1939. Jatkosodan aikana hän auttoi monin tavoin inkerinsuomalaisista siirtoväkeä. Hän kävi tapaamassa heitä, piti heille jumalanpalveluksia ja nuorille inkeriläisille Oitin ja Hikiän leireillä pariviikkoisen rippikoulun. Hän oli hyvin tunnettu ja pidetty pappi siirtolaisten keskuudessa. Inkeriläisten oli helppo asettua Hausjärvelle.

Kaksivuotiaana Suomeen tullut inkeriläinen Alina-Sinikka Salonen kertoo luke-neensa isänsä ruutuvihkoon tekemistä muistiinpanoista, että inkeriläisten vastaanotto Hausjärvellä oli lämmin ja juhlallinen. Kirkon kuoro aloitti laulun junien ovien

¹³² Myllyniemi 2015, 234–238.

avautuessa, ja lotat tarjosivat ruokaa. Upean vastaanoton oli järjestänyt Hausjärven seurakunnan pastori Laurikkala.¹³³

Lähelle silloista Oitin kartanoon johtavaa tietä, Nahkurinojan radan puoleiselle sivulle, tehtiin pari kolme parakkia, joissa asui useita perheitä. Oitin tiilitehtaan taakse harjulle rakennettiin myös muutama parakki, joissa oli varastotiloja sekä miesten ja naisten saunat. Näissä tiloissa yrittivät jotkut leiriläiset tiputella aikansa kuluksi pontikkaa. Mutta kuinka ollakaan sattuivat leirin muonituspäällikkö ja muonituslotta paikalle. Siihen loppui tiputtelu.¹³⁴

Oitin leirin kautta sijoitettiin noin 4 200 inkeriläistä. Orimattila oli yksi keskeinen kunta, joihin heitä asutettiin. Marraskuun lopussa 1944 kunnassa asui 643 inkeriläistä. Heitä sijoittui kirkolle Tehtaantaloon, Käkelän pappilaan, kylien maataloille ja kartanoihin.¹³⁵ Oitin leiri oli pystyssä vuoden 1945 loppuun asti.

Loimaa

Loimaan leiri perustettiin 11.4.1943. Siitä tuli suurin väestönleiri, jonka kautta kulki 12 300 henkeä. Leirin päälliköksi määrättiin insinööri Olof Larkka. Maantieteellisesti Loimaan leiri levittäytyi laajalle alueelle Loimaan kauppalan lisäksi Humppilan, Jokioisten ja Mellilän kuntiin. Leirin käytössä mainituissa kunnissa oli 12 kansakoulua. Näiden lisäksi vuokrattiin Loimaalta maamieskoulu, yhteiskoulu, Loimaan evankelinen kansanopisto, naisten ja miesten kotitalouskoulut sekä seurantalo ja suojeluskuntatalo.

Inkeriläisleirin keskuspaikka tuli Loimaan maamieskoululle. Pitkään puuhattu koulu oli aloittanut toimintansa kannatusyhdistyksen voimin Loimaalla tammikuussa 1931. Koulu siirtyi valtion omistukseen vuonna 1938, jolloin sen nimeksi tuli Loimaan maamieskoulu. Kannatusyhdistys lopetti toimintansa vuonna 1941. Sota-aikana koulun toiminta oli suureksi osaksi keskeytyksissä, sillä tiloja käytettiin karanteenileirin ohella sotasairaalana.

Koulun johtaja, kansanedustajana ja ministerinäkin toiminut agronomi Aarne Tuomivaara kertoo maamieskoulun kunnan kärsineen inkeriläisten majoituksesta. Huomattavia vaurioita aiheutui seinille, lattioille, rakenteille, irtaimistolle ja ympäristölle. Tuomivaara lähetti Maatilahallitukselle kirjeen, jossa korjausten kustannusarvioksi laskettiin 173 325 markkaa maaliskuussa 1945. Vahingot aiheutivat osittain myös siitä, että koulu oli ahdettu liian täyteen inkeriläisiä. Heitä oli kouluun sijoitettuna samanaikaisesti enimmillään 700 henkeä.¹³⁶

¹³³ Alina-Sinikka Salosen haastattelu 12.10.2015.

¹³⁴ Toivola 2001, 713.

¹³⁵ Laaksonen 2016.

¹³⁶ Nummila (toim.) 2005, 38–39.

Loimaan evankelinen kansanopisto perustettiin Loimaan kirkonseudun rukoushuoneella ja se aloitti toimintansa kesällä 1938. Toimitaloksi vuokrattiin Ferrarian tehtaan omistama, sen johtajaa varten korjattu suuri asuintalo, jossa opisto toimi vuosina 1938–1951. Tähän rakennukseen Väinölänkadun päässä ma-
 joitettiin inkeriläisiä kesällä 1943. Yksivuotiset kansanopistot olivat kansakoulua täydentäviä yleissivistäviä oppilaitoksia.¹³⁷ Kuva: Mäkinen, *Loimaan evankelinen kansanopisto 60 vuotta*.

Inkeriläinen Väinö Taina kuvaa saapumistaan Loimaan maamieskoululle:

*Se oli kaksikerroksinen kivirakennus, Inkerin siirtolaisten leirikoti ennen lopullisen asuinpaikan löytymistä. Tyhjissä avarissa luokahuoneissa ei ollut sänkyjä. Patjat, tyy-
 nyt ja huovat levitettiin lattialle yöksi seinän vierelle ja pantiin päiväksi rullalle, joiden
 päällä istuskeltiin. Heti ensi alkuun oli lääkärintarkastus ja saunominen syöpäläisten
 karkottamiseksi. Ateriat aamiaisesta iltapalaan asti valmistettiin kellarikerroksen
 keittiössä. Inkeriläiset naiset auttoivat lottia muonituksessa, kukin vuorollaan. Ruoka
 syötiin huoneissa.¹³⁸*

Tulijoille jaettiin pientä taskurahaa. Pastori Jalmari Laurikkala kävi tervehtimässä heitä maamieskoululla.

Seuraavana vuonna välirauhansopimuksen jälkeen maamieskoulua käytettiin internoitujen Saksan kansalaisten sijoituspaikkana. Välirauhansopimus edellytti

¹³⁷ Mäkinen 1998, 17, 26; Niemelä 2003, 245–246. Uusi opistotalo valmistui syksyllä 1951.

¹³⁸ Taina 1994, 252–253.

Loimaan yhteiskoulu aloitti toiminnan uudessa koulutalossa vuonna 1916. Sotavuosina monet opettajat ja ylimpien luokkien oppilaat olivat rintamalla. Koulu oli suljettuna moneen otteeseen. Se oli yksi monista inkeriläisten karanteenipaikoista Loimaan seudulla vuosina 1943–1944.¹⁴⁰ Nykyisin rakennus on kirjastona. Kuva: Niemelä, *Suur-Loimaan historia*.

Suomessa olevien saksalaisten siviilien ottamista säilöön. Määräys koski myös niitä suomalaisia, jotka olivat avioituneet saksalaisten kanssa. Koulu ympäröitiin piikkilanka-aidalla ja sotilasvartioilla.¹³⁹

Mellilässä ja Humppilassa karanteenin käytössä olivat suojeluskuntatalot ja työväentalot. Jokioisissa leirin käyttöön oli otettu maatalousopisto, pienviljelijäkoulu, työväentalo, kotitalouskoulu, palokunnantalo ja Rehtilän nuorisoseurantalo. Alastarossa oli vuokrattu suojeluskunnan omistama ampumamaja. Leirin rakennuksia sijaitsi myös Loimaan kunnassa, Minkiössä ja Karinaisten Kyrössä.

Keväällä 1944 inkeriläisiä majoitettiin Jokioisten Seuratalo Rehtilään. Heidät tuotiin junalla läheiselle Minkiön asemalle, josta he pääsivät kävellen perille. He majoituivat täyteen ahdettuun Rehtilään ja kävivät syömässä maatalouskoululla. Talon ollessa inkeriläisten majoituskäytössä nuorisoseuran toiminta oli hiljaisempaa tilan puutteen vuoksi.¹⁴¹ Lotta Kankaanranta muistaa pappansa Veikko Kankaanrannan kirjoittaneen Rehtilän historiikissa:

¹³⁹ Niemelä 2003, 240–242; Nummila (toim.) 2005, 38–39.

¹⁴⁰ Niemelä 2003, 229–231.

¹⁴¹ Lotta Kankaanrannan sähköposti Reijo Rautajoelle 23.6.2018.

Yhteiskoulun rakennuksessa oli sotasairaala talvi- ja jatkosodan aikana 1939–1945. Kuva: Reijo Rautajoki 2019.

Sota-aika muutti Rehtilän toiminnat. Iltamat hiljeni. Rehtilä joutui v. 1943 majoittamaan Inkerinmaalta tulleita evakkopakolaisia. Heitä oli siellä v. 1945 asti. He kävivät Pienviljelijäkoululla syömässä. Makuulavetteja oli kahdessa kerroksessa, näyttämölläkin. Sänkylavetteja oli monta riviä, käyttävät vaan välissä. Kolmen viikon välein henkilöt vaihtuivat uusiin, kun karanteeniaika päättyi. He tulivat kävellen Minkiön asemalta ja Rehtilän silloinen vahtimestari Jussi Mattila oli asemalla vastassa. Pienviljelijäkoulun metsän reunaan oli tehty täisauna, jossa heidän vaatteensa aina ensiksi laitettiin yli 100 asteen lämpöön. Kun Rehtilän majoitustouhu päättyi, oli Rehtilässä valtavat siivoustouhut. Sen jälkeen alkoi taas toiminta vilkastua.¹⁴²

Loimaan leiri jakaantui kolmeen alaleiriin, joilla jokaisella oli omat hoitajansa eli päällikkönsä. Leirin vakituista henkilökuntaa oli kolmisenkymmentä, joukossa kolme lääkäriä, kaksi sairaanhoitajaa, useita lääkintälottia, valistusohjaaja, kassanhoitaja, autonkuljettaja ja useita toimistohenkilöitä. Siirtoväestä palkattiin runsaasti tilapäistä

¹⁴² Lotta Kankaanrannan sähköposti Reijo Rautajoelle 23.6.2018.

Minkiössä sijaitseva Rehtilän nuorisoseuran ja Jokioisten maamiesseuran omistama seuratalo on suosittu juhla- ja liikuntatila ympäri vuoden. Vuonna 1933 valmistunutta rakennusta on peruskunnostettu moneen otteeseen, alkuperäinen ulkoasu pääosin säilyttäen. Satoja inkeriläisiä asui talossa karanteenijän. Kuva: Anne Rautajoki 2019.

henkilökuntaa. Vakituista väkeä jouduttiin lisäämään joulukuussa 1943 ja tammikuussa 1944, kun tulijoiden paine oli korkeimmillaan.¹⁴³

Myös Loimaan evankeliselta opistolta oli varattu tilaa Inkerin tulijoille. Opisto järjesti syksyllä 1943 opintovuoden avajaistilaisuuden Loimaan rukoushuoneella, johon inkeriläisetkin saivat kutsun. Se oli samalla laitoksen tapa toivottaa heimoveljet tervetulleiksi Loimaalle opiston suojiin. Inkeriläisiä ja Itä-Karjalasta tulleita oppilaita otettiin opiston kursseille. Heidän opiskeluaan tukivat valtio ja Suomen Luterilainen Evankeliumiyhdistys.

Vanhin Loimaan seudun ammatillisista oppilaitoksista oli vuonna 1912 aloittanut naiskäsityökoulu. Vuodesta 1936 koulun nimenä oli naiskotiteollisuuskoulu. Inkeriläisiä sinne majoitettiin syksyllä 1943. Loimaan Seudun Kotiteollisuusyhdistys perusti 1937 mieskotiteollisuuskoulun. Myös tämän koulun tiloissa majaili inkeriläisiä.¹⁴⁴

Inkeriläinen Valma Karlsson kertoo saapumisestaan Suomeen. Hän saapui äitinsä ja Nina-siskonsa kanssa Paldiskista Hankoon 15.5.1944 S/S Suomi-laivalla. Merenkäynti oli ollut kovaa ja pieni laiva keikkunut kuin lastu laineilla. Hangosta heidät lähetettiin junalla Mellilän karanteenileirille, joka oli Loimaan alaleiri. Kolmen viikon karanteeni

¹⁴³ Tuuli 1988, 250.

¹⁴⁴ Niemelä 2003, 240–242.

Loimaan maamieskoulu siirtyi valtion omistukseen 1938. Koska koulu sijaitsi laajan maatalousohjauksen keskellä, valtio halusi turvata ympäristöseutujen nuorille kunnollisen pohjakoulutuksen. Inkeriläisten karanteenileiri koululla kesti yhden vuoden, minkä jälkeen 1.4.1944 lähtien siellä toimi sotasaairaala. Tammikuussa 1945 Turun ja Porin lääninhallitus ilmoitti ottavansa koulun kaikkine rakennuksineen Siirtoväenasiainosaston käyttöön saksalaisten internointileiriksi.¹⁴⁵ Kuva: Anne Rautajoki 2019.

venyi kahdeksan viikon oleskeluksi. Heinäkuussa he saivat siirron Mynämäelle, jonka asemalle tultiin 29.7.1944. Valma Karlsson jatkaa edelleen:

Meidät sijoitettiin maalaistaloon Mynämäen Kukolaan, Pietilän taloon. Kalle-renki oli meitä hevosella vastassa. Isäntä, Aapeli, oli silloin vielä sodassa ja Maire-emäntä tarvitsi kipeästi työvoimaa. Talo oli vaalea ja komea, kuin kartano. Asuimme vinttikamarissa. Äiti joutui taas lehmii hoitamaan ja osallistumaan peltotöihinkin. Täällä oli sentään laitumet aidattu, ettei Niinan tarvinnut lehmii paimentaa. Myöhemmin tuli isäntä sodasta, ja silloin meitä tyttöjä ajettiin koko ajan työhön. Kerran sai Niina auringonpistoksen peratessaan kasvimaita. Hän makasi varjossa, oksenteli ja teki melkein kuolemaa. Sen jälkeen opittiin, että lakki pitää olla päässä, jos auringossa oleskelee pitkään. Syksyllä 1944 aloitimme koulun Tarvaisten koulussa, minä ensimmäisellä luokalla, ja Niina ehkä neljännellä tai viidennellä.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Maaherra Wilho Kyttä Loimaan maamieskoulun johtajalle 29.1.1945. Arkistoyksikkö Fa3, Loimaan maatalousoppilaitoksen arkisto, TMA, KA.

¹⁴⁶ Salonen 2017a.

Heimolinna valmistui suojeluskuntataloksi vuonna 1925. Arkkitehtuuriltaan se edustaa 1920-luvun tyyppillistä klassismia. Sodan aikana talossa majoitettiin inkeriläisiä. Suojeluskuntien lopettamisen yhteydessä Heimolinna siirrettiin Yhteiskoulun kannatusyhdistykselle ja edelleen Loimaan kauppalalle 1967. Nykyisin talo toimii konsertti- ja juhlatilana. Kuva: Anne Rautajoki 2019.

Sodan päätyttyä Loimaan leirille tuotiin Neuvostoliittoon kotiutettavia inkeriläissotilaita.¹⁴⁷ Nämä olivat oletettavasti inkeriläisiä sotavankeja sekä Heimopataljoona 3:n ja Erillinen Pataljoona 6:n vangittuja sotilaita.

Tampere

Tampereelle perustettiin karanteenileiri 24.4.1943. Leirin päälliköksi määrättiin tunnettu inkeriläisvaikuttaja, luutnantti Väinö Kekki. Valpon kuulustelupöytäkirjassa Kekki kertoo saaneensa professori Pentti Kaiteralta leirin päällikkyyden 15.4.1943. Hän kertoo, että leirin alaisuuteen kuului useita kansakouluja, jotka otettiin kaupungin kansakoululaitokselta ja luovutettiin sille takaisin vuokrausajan ja tarkastusten jälkeen. Kaksi

¹⁴⁷ Niemelä 2003, 370–371.

Nuori inkeriläisäiti Varalassa. Kuva: 23.6.1943. Vapriikin kuva-arkisto.

työväentaloa otettiin työväenyhdistyksiltä ja palautettiin samaan tapaan kuin kansakoulut.¹⁴⁸ Vastaanotto- ja takaisinluovutuspöytäkirjat kertovat seuraavia päivämääriä:

- *Tammelan kansakoulu* 14.4.—7.8.1943
- *Takahuhdin kansakoulu* 27.4.—22.7.1943
- *Tahmelan työväentalo* 28.4.—5.6.1943
- *Lamminpään kansakoulun* 4.5.—13.8.1943
- *Nekalan kansakoulun* 25.6.—7.8.1943

Messukylän ja Rantaperkiön kansakoulujen sekä Pispalan työväentalon pöytäkirjoja ei ole löytynyt.

Rakennusten vastaanoton ja pöytäkirjan allekirjoitti useimmissa tapauksissa Puolustusvoimien edustaja korpraali, myöhemmin alikersantti Unto Nieminen. Väestönsiirtoasiain Keskustoimisto maksoi kaikkien tilojen vuokrat. Leirin valistusohjaajana toimi Niina Peromies.¹⁴⁹

Myös Varalan liikuntakasvatuslaitos otettiin leirin käyttöön. Opisto oli sotilasmajoituskohteena sekä talvi- että jatkosodan ajan. Väestönsiirtoasiain Keskustoimiston huolto- ja sijoitustoimiston apulaistoimistopäällikkö Niilo Jokinen lähetti toukokuun puolivälissä 1943 Varalan liikuntaopiston johtajalle opettaja Anja Liljalle kirjeen, jossa ilmoitettiin, että Varalan opisto otetaan inkeriläisten majoituskäyttöön kesän ajaksi.

¹⁴⁸ Kuulustelupöytäkirja 395/45 (nro 3317). Arkistoyksikkö BII:F1, Internoimisarkisto, Valpo, SM, KA.

¹⁴⁹ Kuulustelupöytäkirja 134/45. Arkistoyksikkö BII:F1, Internoimisarkisto, Valpo, SM, KA; Tampereen väestönsiirtoleirin rakennukset. Arkistoyksikkö H, Tampere, HMA, KA.

Muonituksesta huolehtiminen oli lottien tärkeimpiä tehtäviä kaikilla leireillä. Kuva: Vapriikin kuva-arkisto.

Varalan Opisto on lajissaan Suomen vanhin. Se perustettiin vuonna 1909 alun perin edistämään naisten liikuntakasvatusta. Liikuntaopisto otti vastaan Tampereelle tulleita inkeriläisiä, joita tuli kerralla useita satoja.¹⁵¹ Kuva: 23.6.1943. Vapriikin kuva-arkisto.

Tämä häiritsi jossain määrin opiston omaa kurssitoimintaa. Myös sotilaiden majoitus laitoksen tiloihin jatkui samaan aikaan.¹⁵⁰

Ensimmäinen inkeriläisryhmä saapui Tampereelle jo huhtikuun lopulla 1943. Heidät majoitettiin kansakouluihin, Tahmelan työväentalolle ja Varalan liikuntaopistolle. Karanteeniajan jälkeen heille osoitettiin pysyvät asuinpaikat. He kävivät töissä kaupungin teollisuuslaitoksissa ja lähiseudun maanviljelystiloilla. Heille jaettiin ostokortteja, elettiin hän säännöstelyaikaa. Lukuvuonna 1943–1944 Tampereen kansakouluissa oli 37 Inkerin siirtoväkeen kuuluvaa lasta.¹⁵² Inkeriläinen Helena Kirjanen kertoo saapumisestaan Tampereen leirille:

Saavuimme Tampereelle 2. päivä heinäkuuta. Rautatieasemalta joukkomme marssitettiin Nekalan koululle. Siellä oli toimiston johtokunta vastaanottamassa pihamaalla.

¹⁵⁰ Niilo Jokisen kirje opettaja Anna Liljalle 18.5.1943. Arkistoyksikkö Da7, Vsk, KYM, KA.

¹⁵¹ Savisaari 2009, 28.

¹⁵² Telemäki 1979, 218.

Tammelan kansakoulu varattiin leirin käyttöön 14.4.1943 ensimmäisenä rakennuksena Tampereella. Vuokra koski 250 m² tiloja ja myöhemmin 24.6. vuokrattiin lisää tilaa samasta rakennuksesta. Koulu otti vastaan ensimmäisen Tampereelle saapuneen inkeriläisryhmän. Vuokrasopimukset allekirjoitti korpraali Unto Nieminen, joka myös luovutti tilat takaisin kaupungille lähes neljä kuukautta myöhemmin 7.8.1943. Kuva on arviolta vuosilta 1926–1930. Kuva: Hannu Rantakallio, Vapriikin kuva-arkisto.

Siinä laulettiin Inkeri-hymni sekä Maamme, taisi olla vielä Arvon mekin ansaitsemme. Oltuamme jonkun päivän Nekalan koululla, johto katsoi sen tilat liian ahtaiksi. Niin meidät marssitettiin Tammelan koululle, jossa olimme karanteenijajan — kolme viikkoa — loppuun asti. Meistä alettiin ottaa kuvia henkilöllisyystodistuksia varten ja puhua työpaikoista. Minulle sanottiin, että tulen sijoitetuksi Nokian kartanon töihin perheineeni. Meidät tuotiin Nokian kartanoon 23. päivä heinäkuuta vuonna 1943 ja majoitettiin asumaan Viholaan. Sain kaksi vuorokautta aikaa järjestelyihin, ja 26. heinäkuuta aloitin työt kartanon navetalla.¹⁵³

Tampereen leiri oli toiminnassa vajaa neljä kuukautta. Kaikkiaan leirin kautta sijoitettiin 2 000 inkeriläistä. Väinö Kekki muistelee Valpon kuulustelupöytäkirjassa sijoitettujen määräksi 4 000, mikä vaikuttaa liian suurelta luvulta. Erkki Tuuli mainitsee leirin kautta sijoitettujen määräksi 1 970 ja Pekka Nevalainen 2 100. Inkeriläisiä sijoitettiin Hämeen lääniin, Jyväskylään, Seinäjoelle, Kauhajoelle ja Ilmajoelle. Monet jatkoivat Tampereelta kauemmas maataloille muualle Suomeen.

¹⁵³ Kirjanen 1975, 99, 102–103.

Lamminpään koulun ensimmäinen osa on vuodelta 1929. Toinen samankokoinen osa valmistui 1935. Vuokrasopimus inkeriläisiä varten allekirjoitettiin 4.5.1943. Tiloja saatiin käyttöön 700 m² ja ne otti vastaan korpraali Unto Nieminen. Koulu luovutettiin takaisin runsaan kolmen kuukauden kuluttua 13.8.1943 ja luovutuspöytäkirjan allekirjoitti alikersantti Unto Nieminen. Kuva: Veikko Kanninen 1955, Vapriikin kuva-arkisto.

Rantaperkiön koulun vuokraus hyväksyttiin 12.6.1943 ja sinne sijoitettiin arviolta kolme-neljäsatua inkeriläistä. Bertel Strömmerin piirtämä koulurakennus edusti pelkistettyä 1920-luvun klassismia ja valmistui vuonna 1925. Kuva on maaliskuulta 1938. Kuva: Eero Troberg 1938, Vapriikin kuva-arkisto.

Vuonna 1931 toimintansa aloittanut Nekalan kansakoulu edusti tyyliltään funktionalismia. Vuokrasopimus Inkerin siirtoväkeä varten allekirjoitettiin 25.6.1943. Tilaa saatiin käyttöön yli 1 300 m². Takaisinluovutus tapahtui jo vajaan puolentoista kuukauden kuluttua 7.8.1943 Tarkkaa inkeriläisten lukumäärää ei ole saatavilla, mutta kouluun lieene ollut majoitettuina muutamia satoja ihmisiä karanteenin aikana. Vuokrauksen paperisodan hoiti täälläkin korpraali Unto Nieminen. Koulu on osin samassa asussa kuin jatkosodan aikana. Kuva: Reijo Rautajoki 2018.

Leirin päättäjäisjuhla Tampereella pidettiin kesäkuun lopulla 1943. Ohjelmaa oli runsaasti ja kirkkoherra Jalmari Laurikkalan mukanaolo toi tilaisuuteen arvokkuutta. Leiri suljettiin lopullisesti ensimmäisenä kaikista väestönsiirtoleireistä 16.8.1943, kun kansakoulut alkoivat. Tässä vaiheessa leiriltä lähetettiin 57 henkilöä Eurajoen leirille. Leirin päällikön Väinö Kekin työt päättyivät elokuun lopussa. Hän siirtyi Hämeenlinnan lähelle Rääpiälään inkeriläisten vanhainkodin isännöitsijäksi ja myöhemmin samana syksynä Parolaan avatun uuden leirin päälliköksi.

Tampereella asui yli 700 inkeriläistä vielä marraskuussa 1944. Suuri osa kävi töissä Valmetilla, Tampereen verkatehtaalla ja Tampellan tuotantolaitoksilla. Ympäristössä työtä tarjosivat Kuoreveden Halli, Toijalan talotehdas ja Kylmäkosken puuteollisuuslaitokset. Lapset kävivät kaupungin kouluja. Palautusten jälkeen Tampereelle jäi viitisenkymmentä aikuista lapsineen. He eivät halunneet palata Neuvostoliittoon.¹⁵⁴

¹⁵⁴ Niemi (s.a.); Nevalainen 1990, 118–119.

Hyvinkää

Hyvinkään Pienviljelysneuvojaopisto otettiin heti jatkosodan alettua armeijan käyttöön. Opistolle perustettiin inkeriläisten karanteenileiri 24.4.1943. Päälliköksi määrättiin Vilho Savolainen. Hyvinkään Mutilassa oli myös pienehkö leiriyksikkö, joka huolsi aluksi paljolti vanhuksia. Leirin kautta sijoitettiin 3 000 inkeriläistä.

Pienviljelysneuvojaopisto oli perustettu Krissin kartanon maille vuonna 1930. Opiston vihkiäiset olivat niin merkittävä tapahtuma, että presidentti Lauri Relander lähetti onnittelusähkeen opistolle. Tilan pelloista varattiin 130 hehtaaria pienviljelys-tilan havaintotilaksi, joka sai nimen Viertolan koulutila.¹⁵⁵

Hausjärven kotiseutukirjassa on useita haastattelujen pohjalta tehtyjä kertomuksia inkeriläisistä.

Karanteenin jälkeen inkeriläisiä sijoitettiin mahdollisuuksien mukaan maalaistaloihin, jotka saivat tällä tavalla tarvitsemaansa työvoimaa. Kannistoon sijoittui Luistin perhe: isä, äiti ja tytär. Toinen tytär oli joutunut töihin Saksaan, josta hän tiedon saatuaan pääsi myös tulemaan Kannistoon.

Riihelässä oli kaksi perhettä, joista toinen oli Puranen. Kerran juuri tämä Puranen oli maitoa ajamassa ja poikkesi Leppälään, missä jutusteltaessa totesi, että tulisi hyvä kolhoosi, jos Leppälä ja Riihelä yhdistettäisiin.

Inkeriläislapset kävivät koulua, kuten muutkin lapset ja silloin meitä ihmetytti, miten hyvää suomenkieltä he puhuivat, se oli lähellä kirjakieltä. Leikeissä ja koulunkäynnissä sovimme hyvin yhteen.

Monniin asettui useita perheitä, joiden tuloon vaikutti myönteisesti tänne jo ennen sotia muuttanut inkeriläissyntyisen Aatu Inkin perhe. Hänen sukulaisiaan ja tuttaviaan ilmestyi tänne myös. Aikuiset saivat työtä kartanosta ja lapset kävivät täällä koulua. Paluumuuton alkaessa jotkut jatkoivat täältä Ruotsiin, kun taas useat perheet jäivät tänne pysyvästi, eikä heille ole tiettävästi tullut mitään hankaluuksia.

Moni talo sai heistä apua työvoimapulaansa. Heissä oli ahkeria ihmisiä, jotka puursivat aamusta iltaan sitä työtä, mikä heille oli uskottu. Olgan muistetaan kertoneen, ettei Venäjällä tarvinnut raataa näin paljoa. Syksyllä varastettiin kolhoosista viljaa ja perunoita tarpeisiin tulevaa talvea ajatellen.

Inkeriläisten valmistautuessa paluukuljetuksiin Venäjälle, sopivat jotkut ruustinna Laurikkalan kanssa tietynlaisesta viestityksestä, kuinka kerrotaan kuulumisista. Kun

¹⁵⁵ Rauhakoski 1995, 15.

Valtio osti Hyvinkäällä sijaitsevan Krissin tilan vuonna 1927. Sen maille perustettiin Suomen ensimmäinen Pienviljelysneuvojaopisto. Aloitteen opiston perustamisesta oli tehnyt professori Hannes Gebhard. Krissin kartanon päärakennukseen sijoitettiin Hyvinkään inkeriläisleirin keskuspaikka. Tilan vanhoista rakennuksista otettiin käyttöön mm. kaunis tornillinen päärakennus, joka purettiin 1953 uuden opistorakennuksen tieltä.¹⁵⁸ Kuva: Hyvinkään kaupunki, kulttuurihistoriallinen osasto.

*kirjepostia lopulta tuli Siperiasta, kirjeessä kerrottiin, kuinka siellä hyvä olla ja kaikkea tarvittavaa on riittämiin. Tällaisesta postista tiesi rouva Laurikkala heillä olevan vaikeuksia.*¹⁵⁶

Karanteenileiri lopetettiin helmikuussa 1944. Saman vuoden syksyllä opisto otettiin uudelleen käyttöön, kun sinne sijoitettiin internoituja saksalaissotilaita.¹⁵⁷ Tämä internointileiri oli järjestelyleiri, joka ei ollut pitkäikäinen. Se kesti vain vuoden 1945 alkuun. Uudet internoitavat siirrettiin Paimioon.¹⁵⁸

Hyvinkään leiristä on valitettavan vähän tietoa saatavissa. Esimerkiksi Hyvinkään seudun historiasta tehty laaja tutkimus vain mainitsee inkerinsuomalaiset. Lahtinen toteaa, että "tiloilla oli myös inkeriläisiä työntekijöitä, joiden myöhempi kohtalo jäi

¹⁵⁶ Toivola 2001, 220, 243, 307.

¹⁵⁷ Rauhakoski 1995, 56.

¹⁵⁸ Tanner 2006, 60.

askarruttamaan heidän isäntäväkeään.”¹⁵⁹ Muissakin lähteissä tiedot inkeriläisistä jäävät niukoiksi.

Paimio-Piikkiö

Paimion leiri perustettiin 2.5.1943. Leirin päälliköksi määrättiin maisteri Olavi Pyhälähti. Rakennuksiksi vuokrattiin Paimion Työväen Voimistelu- ja Urheiluseura Iskun talo, Paimion yhteiskoulu sekä Vistan ja Jokelan kansakoulut. Paimion kansanopisto, joka sijaitsi puolen kilometrin päässä Paimion rautatieasemalta, pakko-otettiin inkeriläisten tuberkuloosihoitolaksi. Se oli 250-paikkainen. Sairaalaan otettiin 10 ylimääräistä lääkintähenkilöä, joiden palkkaamisen Kaitera hyväksyi marraskuun lopulla 1943.¹⁶⁰

Leirin lääkäriksi nimitettiin lääketieteen lisensiaatti Onni Nikula vapusta 1943 alkaen. Paimion väestönsiirtoleirin sairaalan sairaanhoitajattaren ylimääräisiin toimiin määrättiin terveyssisaret Ragnhild Kivekäs elokuun alusta alkaen ja Toini Erho heinäkuun alusta alkaen. Kansakoulunopettaja Vilho Rinne määrättiin Paimion leirivalvojan ylimääräiseen toimeen kesäkuun alusta alkaen.

Paimiossa olleet inkeriläiset tulivat pääasiassa seuraavilta Inkerin paikkakunnilta: Krasnoje Selo, Slutski, Robola, Ruusova, Krasnogvardeiski, Volosova, Tosna, Ropsu ja Toksova. Paikkakunnat ovat lähellä Pietaria.¹⁶¹

Hevonpään kansakouluun sijoitettiin talvisodan jälkeen Karjalan evakoita. Koulun nimi oli alun perin Viksberg, mutta se muutettiin Hevonpääksi kartanon historiallisen nimen perusteella. Koulurakennus valmistui vuonna 1936. Koulu oli toiminnassa vuosina 1900–1967. Se oli sekä Karjalan että Inkerin siirtoväen käytössä. Kun evakot palasivat Karjalaan 1942, inkeriläiset tulivat heidän tilalleen vuonna 1943. Valtaosa jälkimmäisistä poistui maasta seuraavana vuonna, ja koulu täyttyi välirauhanteon jälkeen taas karjalaisista. Kolmetoista inkeriläislasta kävi Paimiossa koulua, heistä kahdeksan palasi perheensä mukana Neuvostoliittoon ja viisi jäi Suomeen.¹⁶²

Tulijoiden vastaanotto Paimiossa oli hyvin järjestetty. Kansanopiston peruskurssi oli päättynyt huhtikuussa 1943, jonka jälkeen Keskustoimisto otti alueen rakennuksineen haltuunsa karanteenileiriksi. Opisto toimi inkeriläisparantolana kesään 1944 saakka. Syksyllä inkeriläiset siirrettiin muualle ja opistosta tuli Karjalan siirtoväen sairaala.¹⁶³

Paimion seurakunnan tietojen mukaan inkeriläisiä oli sijoitettuina Paimioon viitisen sataa vuosina 1943–1944.

¹⁵⁹ Lahtinen 2017, 242.

¹⁶⁰ Lähetytjen kirjeiden toisteet 1943, nro 5917—. Arkistoyksikkö Da9, Vsk, KYM, KA.

¹⁶¹ Pirhonen (toim.) 2015, 119.

¹⁶² Pirhonen (toim.) 2015, 182.

¹⁶³ Pirhonen (toim.) 2015, 193.

Paimiolainen Arja Kulmala on innokas karjalaisten ja inkeriläisten historian tutkija. Hänellä on käsissään kirja *Pääteasema. Karjalaiset Paimiossa*, jonka sisällöstä hän on kirjoittanut merkittävän osan. Kuva: Anne Rautajoki 2019.

Paimiossa sijaitseva Varsinais-Suomen kansanopisto perustettiin vuonna 1899. Opisto varattiin puolustusvoimien käyttöön syksyllä 1939. Huhtikuussa 1943 opistolla aloitti inkeriläisten karanteenileiri. Myöhemmin sinne sijoitettiin 250-paikkainen tuberkuloosiparantola inkeriläisiä varten. Parantolana se toimi kesään 1944. Saman vuoden syksyllä jäljellä olevat inkeriläiset siirrettiin muualle. Opisto on ulkoasultaan yhä lähellä alkuperäistä. Sijainti rautatieaseman lähellä oli keskeinen tekijä karanteenileirin paikan valinnassa. Opisto on osoitteessa Vistantie 37, 21530 Paimio. Kuva: Reijo Rautajoki 2018.

*Heille pidettiin aluksi erikoisjumalanpalveluksia, joissa monet polvillaan kiittivät Jumalaa. Konfirmaatiotilaisuudet olivat järkyttäviä. Lapset itkivät, vanhemmat itkivät ääneen. Nykyään inkeriläisiä on vielä kolmisenkymmentä.*¹⁶⁴

Joulukuussa 1943 kirkkovaltuusto päätti, että ulkopaikkakuntalaisilta peritään hautaamisesta niin sanottu multaraha 300 markkaa, mutta inkeriläiset, jotka olivat jääneet paikkakunnalle, katsottiin omaan seurakuntaan kuuluviksi. Heiltä multaraha oli 30 markkaa.¹⁶⁵

Tulijoita sijoitettiin myös kunnalliskotiin ja Piikkiön Toivonlinnan kristilliseen kansanopistoon, joka pakko-otettiin inkeriläisten vanhainkotiä varten.¹⁶⁶ Luonnonmaan kylpylä, joka sijaitsi Paimion Oinilan rinteessä parin kilometrin päässä asemalta, muutettiin inkeriläisten lasten keuhkotautiparantolaksi, sillä tuberkuloosiin sairas-

¹⁶⁴ Lukumääräarvio kuvaa tilannetta 30.3.1947. Kulmala 2015, 213.

¹⁶⁵ Kulmala 2015, 207.

¹⁶⁶ Lähettyjen kirjeiden toisteet 1943, nro 5917— ja nro 6508. Arkistoyksikkö Da9, Vsk, KYM, KA.

Jokelan ensimmäinen kansakoulu eli Isokoulu avasi ovensa oppilaille jo vuonna 1880. Ensimmäinen lisärakennus tehtiin vuonna 1913. Uusi alakoulu valmistui koulun tontille vuonna 1939. Karjalan siirtoväkeä sijoitettiin Paimioon runsaasti. Samoin inkeriläisiä, vaikkakin selvästi vähemmän. Yleensä koulut vuokrattiin kunnilta ensimmäisinä siirtoväkeä varten. Niin myös kaikki Jokelan koulun tilat. Kuva: Reijo Rautajoki 2018.

tuneita lapsia ja nuoria oli paljon. Sinne sijoitettiin ilmeisesti myös sairastuneiden perheenjäseniä. Sodan aikana Paimiossa lottana palvellut Irja Taimen muisteli vuonna 2004 seuraavasti:

Ruokasali oli rakennettu kahden kerroksen makuusijoiksi. Patjat olivat paperista ja täytetty oljista. Tulijoita oli tosiaan paljon. Oli aikuisia, nuoria työkykyisiä ja lapsia. Karanteeni kesti kuukauden. Sitten sai poistua pihasta. Löytyi kädentaitajia. Tienvarsilta keräsivät pajunoksia ja tekivät erilaisia koreja. Minulla on kaksi koria muistona. Talon taakse oli tuotu jatkuvalämmitteinen sauna. Pesumahdollisuus oli hyvä. He pesivät myös pyykkinsä. Sitten oli toinenkin sauna, jossa heidän vaatteensa varmuuden vuoksi käsiteltiin, jos sattui olemaan pöpöjä. Kun ilmat lämpenivät ja tuli mätäkuu, puhkesi kova ripuli, oikein veriripuli. Mutta apu oli lähellä, sillä Paimion yhteiskoulu oli järjestetty sairaalaksi. Oli vastaanotto, oli petipaikkoja heikoimmille. Lotat olivat hoitamassa. Suomalainen sotilas lämmitti Kansanopiston saunat ja teki muutakin välttämätöntä eli kylvetti miehiä, lykkäsi käsikärryillä maidot ja leivät. Ruokapuolesta huolehdittiin. Pihalla oli kenttäkeittiö. Siinä keitimme perunasopan ja hernekeiton. Oli

Alvar Aallon suunnitteleman Varsinais-Suomen tuberkuloosiparantolan rakennukset ja irtaimisto määrättiin puolustusvoimien käyttöön sotasairaalaksi ennen talvisodan alkua 1939. Jatkosodan aikana parantolan pihamännikköön pystytettiin kolme parakkia. Kaksi parakeista oli Inkerin siirtoväen käytössä. Kolmas parakki oli lottamaja ja kioski. Sotasiirtolaisten lääkäreinä toimivat Onni Nikula ja Kalevi Thomander. Nikula hoiti myös Luonnonmaan kylpylän inkeriläiset potilaat. Kuva Seppo Pirhonen: *Pääteasema*, 2015.

*myös kaikkien herkkua, vellejä ja puuroja. Oli ruisleipää. Aamuteen ja iltateen kanssa oli ohraleipää. Tanska oli lahjoittanut leirille voin, jolla leivät voideltiin.. Toisella puolen tietä oli osuuskauppa ja siinä leipomo [...] Tämöistä oli leiri Paimiossa. Ihan mukavia ihmisiä. Minusta he olivat uskovaisia. Olivat hyvin keskustelunhaluisia. Tuntui mukavalta heitä kuunnella.*¹⁶⁷

Terveeksi todetut sijoitettiin 40 maataloon ja kartanoon eri osiin pitäjää. Isoille tiloille sijoitettiin usein suuria perhekuntia, mutta väkeä riitti myös pienille tiloille. Tulijoissa oli ammatillista osaamista, kuten "ompelijattaria", sairaanhoitajia, siivoojia, ruokala-apulaisia, auton apumiehiä, jopa seppä, veturinkuljettaja ja lentomekaanikkokin.

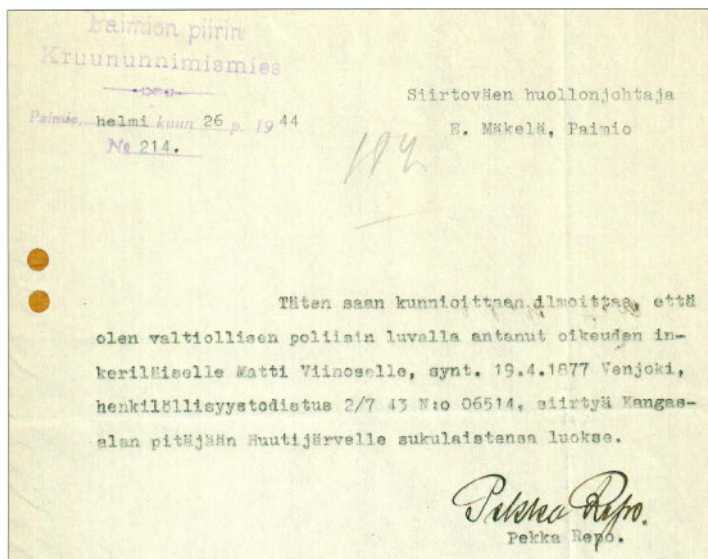
Paimiossa asuvat inkeriläiset saivat kutsun marraskuussa 1943 Paimion pappilaan hartaushetkeen ja kirkonkirjoihin merkitsemistä varten. Inkeriläisten, karjalaisten ja paikallisten yhteiset kirkkopyhät kuuluivat sotavuosien ohjelmaan. Inkeriläisten ja siirtokarjalaisten nuorilla oli yhteisiä rippikouluja. Inkeriläiset olivat harrasta väkeä ja ahkeria käymään kirkossa. Inkeriläisille järjestettiin Paimion Tiilintuvassa erityinen

¹⁶⁷ Joutsamo (toim.) 2017, 392–393.

Kristillinen koulu aloitti toimintansa Piikkiön Toivonlinnassa Lähetysopiston nimellä syksyllä 1932. Paikkaa on kutsuttu myös kristilliseksi opistoksi ja kylpyläksi. Laitos pakko-otettiin Inkerin siirtoväen vanhainkodiksi 1943. Meren rannalla sijaitseva Toivonlinna keskittyy nykyisin koulutoimintaan. Kuva: SKYK kuva-arkisto.

Inkeri-päivä, jonka ohjelmassa oli puheita, virrenveisuuta ja yksinlaulua. Inkeriin palaaville järjestettiin lokakuun viimeisenä sunnuntaina 1944 jäähyväisjuhla, jossa puhui kirkkoherra Kantele. Tilaisuudessa kerrotaan olleen harras ja välitön tunnelma.¹⁶⁸

Jos inkeriläinen halusi matkustaa toiselle paikkakunnalle tai vaihtaa asuinpaikkaa, se tapahtui nimismiehen myöntämällä kulkuluvalla. Kuva: Seppo Pirhonen, Pääteasema, 2015

¹⁶⁸ Joutsamo (toim.) 2017, 367.

Nykyinen Iskun tapahtumatalo oli alun perin rakennettu Paimion Työväen V- ja U-seuran työväentaloksi. Talo oli ensimmäisiä, joihin inkeriläisiä majoitettiin karanteenin ajaksi. Kuva: Anne Rautajoki.

Kiivaimman siirtovaiheen aikana henkilökunnan voimavarat joutuivat todella tiukoille. Kaikesta oli tingittävä. Piikkiössä patjapussejakaan ei riittänyt kaikille. Ihmiset joutuivat nukkumaan myöhäiskeväällä 1944 pelkillä laudoilla.¹⁶⁹ Tyynelän laitos siirrettiin alkuvuonna 1944 Piikkiön lähelle Toivonlinnan kylpylään. Siinä oli enimmä-

Paimiossa inkeriläisten viihtymisestä pidettiin hyvää huolta. Yhteisiä tilaisuuksia järjestettiin inkeriläisille, karjalaisille ja paikallisille asukkaille. Kuva: Seppo Pirhonen, *Pääteasema*, 2015

Inkerin päivää

vietetään Paimiossa sunnuntaina t.k. 13 p:nä Tillintuvassa,
alkaen klo 44.

OHJELMASSA:

Yhteislaulua

Puhe, opettaja Karjalainen

Yksinlaulua, rouva Väisänen

Virsi

Puhe, kirkkoherra Kantele

Virsi

Yksinlaulua, koulul. Pirkko Ernola

Puhe, neiti Kajava

Virsi

Pääsy vapaa! Tervetuloa!

¹⁶⁹ Nevalainen 1990, 85.

lään 140 paikkaa. Paimion-Piikkiön leirin kautta sijoitettiin yhteensä 3 100 henkilöä. Leiri suljettiin huhtikuussa 1944. Paimion leiri lakkautettiin 31.12.1943, minkä jälkeen Piikkiö jatkoi itsenäisenä leiriyksikkönä ja sinne siirrettiin Paimiosta jäljellä olevat inkeriläiset.¹⁷⁰

Paimioon ja sen lähikuntiin asutettiin tuhansia inkeriläisiä. Seppo Pirhonen on selvittänyt, että palautuksia Neuvostoliittoon alettiin valmistella marraskuun alussa 1944. Silloin ilmoitettiin, että Paimion inkeriläiset palaavat Salon kokoamiskeskuksen kautta kotimaahansa. Salon kokoamiskeskus oli numero seitsemän ja sen päällikkönä oli maanviljelijä Lauri Isotupa. Salon kautta laskettiin palautettavan 2 105 inkeriläistä, josta Paimiossa asuvia 332 henkeä. Kaikki eivät Paimiostakaan lähteneet takaisin. Aina-kin Eurajoelle järjestettiin salaisia kuljetuksia Ruotsiin aikoville. Paimion parantolan 34 inkeriläisestä potilaasta 11 poistui Salon kautta Neuvostoliittoon. Loput sijoitettiin muihin parantoloihin eri puolille Suomea.¹⁷¹

Sodan jälkeen Paimiossa toimi maan suurin internointileiri vuosina 1945–1946. Se sijaitsi Oiniossa Luonnonmaan kylpylässä nykyisen Sähköyhtiöntien varrella, josta tuon ajan rakennukset on jo purettu. Neuvostoliiton vaatimuksesta leirille eristettiin Suomessa asuvia Saksan ja Unkarin kansalaisia, mutta Neuvostoliiton pelko ajoi suomalaiset sulkemaan leireille myös omia kansalaisiaan. Heitä, jotka olivat naimisissa saksalaisten tai unkarilaisten kanssa. Vuoden 1946 alussa Paimion leirillä oli 470 ihmistä, joista 170 suomalaissyntyistä.¹⁷²

Salo

Salon väestönsiirtoleiri avattiin kauppalassa 8.5.1943, ja se oli toiminnassa 30.6.1944 saakka. Leirin päälliköksi määrättiin vänrikki Selim Paijola. Pääkaranteeni oli Salon VPK:n talossa. Apuleirejä oli Uskelassa, Muurlassa, Perniössä ja Perttelissä; yhteensä kymmenen rakennusta. Inkeriläiset otettiin yleensä ystävällisesti vastaan. Perniön Mathildedalissa inkeriläiset majoitettiin vanhaan kansakouluun, jota kutsuttiin Iisa-kin kirkoksi. Sen sali jaettiin väliseinillä useiden perheiden asunnoksi. Terveysviranomaisten pelkona olivat kulkutaudit.

Mathildedal toimi Salon pääleirin apuleirinä. Inkeriläisiä asui muum muassa Anttipoffissa, joka oli kaksikerroksinen, punatiilinen rakennusrumilus keskellä kylää. Asunnot olivat pieniä hellahuoneita, joita oli 16. Jokaisella oli sänky seinän vierellä ja

¹⁷⁰ Lähettyjen kirjeiden toisteet 1943, nro 6594. Arkistoyksikkö Da9, Vsk, KYM, KA; Nevalainen 1990, 80.

¹⁷¹ Pirhonen (toim.), 2015, 119–121.

¹⁷² Joutsamo (toim.) 2017, 385; Westerlund 2011, 224–226.

Punatiilinen Anttipoffi sijaitsee Mathildedalin vanhalla ruukki-alueella. Se rakennettiin työväen asunnoiksi vuonna 1852. Sodan aikana taloon sijoitettiin kymmeniä inkeriläisiä ahtaisiin tiloihin pieniin hellahuoneisiin. Talo sijaitsee Mathildedalissa osoitteessa Matildan Puistotie 11. Kuva: Anne Rautajoki 2019.

keskellä pieni pöytä.¹⁷³ Mathildedalin helluntaiseurakunnan vuonna 1906 valmistunut rukoushuone, jota kutsuttiin Fredrikspoffiksi, täyttyi sunnuntaisin inkeriläisistä ja karjalaisista sanankuulijoista. Paikkakunnalla pitkään asunut Marita Mustonen kertoo:

Inkeriläisten vastaanotto on tainnut olla aika vaihtelevaa. Kuulin tarinan eräästä kunnasta, jossa kansanopiston rehtori kokosi pakolaiset saliin ja piti suuren isänmaallisen puheen. Johtaja ei tajunnut, että väsyneet ja nääntyneet ihmiset olisivat tarvinneet ensiksi ruokaa, peseytymismahdollisuudet ja puhtaita vaatteita. Matildaankin jäi muutamia inkeriläisiä ja köyhyys vaivasi kaikkia. Eräs mummo oli hoitanut toista ja kun tämä kuoli, oli kysytty, haluaisiko hoitaja jotain muistoksi. Ei mummo muuta halunnut kuin tekohampaat.¹⁷⁴

¹⁷³ Marita Mustosen sähköposti Reijo Rautajoelle 12.9.2018.

¹⁷⁴ Marita Mustosen sähköposti Reijo Rautajoelle 30.9.2018.

Mathildedalin rukoushuone valmistui 1906. Myöhemmin sitä alettiin kutsua Fredrikspoffiksi. Tähän pienehköön rakennukseen sijoitettiin aluksi karjalaisia ja myöhemmin myös inkeriläisiä. Kuva: Anne Rautajoki 2019.

Perniön työväentalo oli myöhäissyksystä 1943 lähtien lyhyen ajan inkeriläisten karanteenileirinä. Inkeriläiset tuotiin junalla härkävaunuissa Perniön asemalle. Karanteenin jälkeen monet heistä saivat töitä maataloilta ja konepajoista. Nykyisin Salossa asuva Lidia Abdouleva (os. Juonolainen) pistäytyi talolla 75 vuoden tauon jälkeen.¹⁷⁵ Lidia muistelee tuloaan Suomeen:

Suomi-laiva ei ollut kovinkaan hyvässä kunnossa. Laivat kulkivat Suomen ja Viron välisen miinasulun länsipuolelta. Toisinaan sotalaivat saattoivat hetken inkeriläisiä kuljettavia laivoja. Toisinaan lentokoneet suojasivat laivojen kulkua. Osa laivoista teki matkaa yön pimeimpinä tunteina. Laiva oli oikein nätti. Ei sotalaiva. Muistan isot peilit ja kauniit penkit. Kiertelin laivalla ja katselin kaikkea kaunista. Oli tyyni ilma. Kaikki oli rauhallista. Laivaa ei pommitettu. Siinä oli paljon ihmisiä. Joskus äiti etsi minua. Mummot veisasivat virsiä. Meitä oli lisäksi isä, äiti, sisko, mummo ja vaari. Sotilaspukuiset naiset tarjosivat meille kaurapuuroa, ja jokaiselle annettiin näkkileipä,

¹⁷⁵ Ketola 2018.

jonka päällä oli voinokare. Hangossa olimme isossa, valkoisessa talossa. Nukuimme ensimmäisessä kerroksessa. Vaatteissamme oli paljon täitä. Söimme kaurapuuroa.¹⁷⁶ Inkeriläisillä oli mukana vain vähän tavaraa. Ne olivat pajuista tehdyissä koreissa, kangassäkeissä tai voiden ja narujen vahvistamissa pahvilaatikoissa. Toisilla oli mukana huopaan käärittyjä vaihtovaatteita. Selkäreppujen päällä saattoi keikkua maitotonkka. Lidian muistelu jatkuu:

Olin lyhyen aikaa Perniön leirillä. Mie vähän muistan sieltä. Muistan, että se oli korkealla mäellä. Rata oli lähellä. Meidät tuotiin junalla härkävaunuissa. Paljon väkeä leirillä oli. Aidan takana oli paljon uteliaita lapsia. Aikuiset kyläläiset toivat vaatteita. Kaikenlaisia vaatteita. Meidät vietiin lauantaisin saunaan. Täitä oli paljon. Sisällä työväentalolla oli kylmä. Saimme taas syödä kaurapuuroa. Emme olleet paljon tekemisissä paikallisten asukkaiden kanssa.¹⁷⁷

Palattuaan Neuvostoliittoon Lidia avioitui Kaspienmeren rannalla syntyneen sotilaan kanssa. He asuivat Pietarissa. Lidia oli töissä lähellä kotia sijaitsevassa painotalossa.

Minulla on kaksi lasta. Kuulin radiosta ja luin lehdestä, että inkeriläiset saavat muuttaa Suomeen. Halusin lähteä Suomeen. Tulin vuonna 1999 yksin Saloon. Lapset eivät lähteneet mukaani. Lapset ja heidän perheensä asuvat Venäjällä. Lapsenlapseni asuu perheineen kotitalossamme. Heillä on siellä työ ja perheet. Kesäisin olen heidän luonaan. Lastenlastenlapset tulevat elokuussa luokseni Saloon. He keräävät metsästä mustikoita ja myyvät niitä kauppaan. Täällä minulla on paljon ystäviä. Suurin osa heistä on inkeriläisiä ja karjalaisia.¹⁷⁸

Inkeriläisen Vihtori Virolaisen perheen saapuessa Mathildedaliin rannalle oli kokoon-tunut runsaasti kyläläisiä. Saapumistaan Vihtori on muistellut näin:

Lähestyvän laivan murtuvan keula-aallon vaalea vaahto erottuu selvästi laiturille. Ilta on vaihtunut yöksi. Laiva on ankkuroitunut redille. Etumaston suuri valonheit-täjä on sytytetty. Takakannalle tuikkivat pienemmät valot. Ihmiset liikkuvat laivalla edestakaisin. Siksi valot vilkkuvat rannalla olevien katseissa. Isä nostaa nälkäisen ja väsyneen Vihtorin miinalaivan takakannalta suureen, teräksiseen proomuun. Auttavat kädet ottavat pojan vastaan. Pojan käteen tarttuu paksua, öljyn sekaista ruostetta. Laiturilla olevat lapset näkevät tutun Alli-hinaajan vetävän perässään proomua joka kohta narskahtaa paksuja laiturihirsiä vasten. Ensimmäisten joukossa laiturille nostetaan pieni, Vihtori poika. Louhi jatkoi matkaansa Hangon läntisen selän poikki

¹⁷⁶ Ketola 2018.

¹⁷⁷ Ketola 2018.

¹⁷⁸ Ketola 2018.

Mathildedalin työväenyhdistys perustettiin vuonna 1899. Oma työväentalo valmistui talkoovoimin vuonna 1916. Työväenyhdistyksen tanssilava järven rannalla purettiin sota-aikana tanssikiellon takia. Tanssilavan lankut ja laudat käytettiin taloon majoitetun inkeriläisen siirtoväen sänkyihin. Nykyiseltä nimeltään rakennus on Matilda-talo. Se sijaitsee osoitteessa Tennistie 5. Kuva: Anne Rautajoki 2019.

Förbyn kautta Strömman kanavalle ja sieltä Mathildedaliin. Asuimme Iisakin kirkossa kolme viikkoa karanteenissa. Yläkerrassa oli valmiina lavitsat, kahdessa kerroksessa. Pääsimme saunaan, ja saimme kyläläisiltä puhtaita vaatteita. Söimme kaikki yhdessä ja ruokana oli jälleen kaurapuuro. Muistan hyvin iäkkään naisen. Lapset kutsuivat häntä "täimariksi". Hänen ympärillään oli täitä mustana kehänä. Nukuin lavitsalla. Herätessäni näin, kuinka täijono kulki aivan silmiäni edestä. En tiedä miksi täit eivät kuitenkaan tulleet vaatteisiini. Myös kirppuja oli runsaasti ihmisten vaatteissa. Isä pääsi töihin tehtaaseen. Naiset keittivät ruokaa ja pyykkäsivät. Virolaisten perhe siirrettiin asumaan Antipoffin, jossa asunnot olivat hyvin pieniä hellahuoneita ja pahimmillaan huoneessa asui kolme mummoa. Jokaisella oli sänky seinän vierellä ja keskellä pieni pöytä. Kyläläisten ystävällisyys jatkui. Meille tuotiin vaatteita ja huonekaluja. Vihtori meni kylän kouluun. Aluksi hänen oli vaikea ymmärtää opetusta, koska hän puhui ve-

Onnela valmistui 1891, jolloin siihen sijoitettiin kansakoulu, kirkko ja väensauna. Rakennuksessa oli korkea torni, jonka yläosa toimi sakaristona ja alaosa halkovajana. Luokkahuone sijaitsi yläkerrassa ja se toimi ompeluseuran tilana ja kirkkosalina. Rakennusta kutsuttiin lisäksi kirkoksi. Koulu siirtyi uusiin tiloihin vuonna 1921 ja kirkko tien toiselle puolelle Fredrikspöfiin. Jatkosodan aikana Onnelaan majoitettiin ensin kymmeniä karjalaisia evakoita ja myöhemmin inkeriläisiä perheitä. Kuva: Anne Rautajoki 2019.

*näjää paremmin kuin suomea. Inkerinmaalla oli turvallista puhua venäjää. Nopeasti Vihtori kuitenkin oppi suomen kielen.*¹⁷⁹

Mathildedalissa pitkään asunut Marita Mustonen epäilee, että Strömman kanavan kautta saapuneet inkeriläiset tuotiin kylän satamaan proomulla, koska laiva ei olisi päässyt satamaan saakka.¹⁸⁰ Leiriin saapuneilla inkeriläisillä oli runsaasti täitä. ”Nukkuessa heräsin usein siihen, että täitä kuhisi ympärillä”, muistelee leirillä ollut Vihtori Virolainen.¹⁸¹

Perniön leirillä myös ollut Kaarina Andersson muistelee näin:

¹⁷⁹ Ketola 2016.

¹⁸⁰ Marita Mustosen sähköposti Reijo Rautajoelle 4.9.2018.

¹⁸¹ Ketola 2016.

Mathildedalin tilavaan kansakouluun majoitettiin Karjalan evakoita ja inkeriläisiä 1940–1945. Heidän määrästään ei ole tarkkoja tietoja. Rakennuksessa oli pystyynnit ja se on hirsirunkoinen. Kansakoulun lopetettua toimintansa talossa on toiminut hoivakoti ja pensionaatti. Nykyisin se on yksityisessä omistuksessa ja siinä on suklaapuoti sekä kahvila. Kuva: R. Hissa 1959, Salon historiallisen museon kokoelma.

Työväentalon sisällä oli karkeat lautalaverit ja kevytrakenteiset väliseinät. Inkeriläiset saivat liikkua mäellä. He eivät kuitenkaan saaneet mennä kauppaan. Leirillä oli vartijat: Artturi, Onni, Eelis ja Frans. Heillä oli yksi jalkaväenkivääri, Pystykorva. Usein kivääri nojasi isoa mäntyä vasten. Kyläläiset puhuivat leikillisesti, että miehet olivat 'basillivartiossa'. Mitään ammuskelua mäellä ei koskaan ollut. Lähes kaikki inkeriläiset olivat naisia ja lapsia. Inkeriläiset eivät puhuneet tai saaneet puhua saksalaisista. Tällainen käsitys jäi.¹⁸²

Naiset pesivät pyykkiä työväentalon kaivovedellä. Veden laatu ja riittävyys olivat erinomaisia. Viereinen pelto ympäröitiin piikkilanka-aidalla. Inkeriläiset eivät päässeet pellolle ja samalla tuli aita lehmille. Inkeriläiset kuivattivat pyykkinsä aidalla. Kylän lapsilla ei ollut lupa mennä työväentalon sisälle. "Lapsen silmissä heitä oli paljon", muistelee Kaarina Andersson.¹⁸³

Perniön työväenyhdistys kokoontui vuosikokoukseen helmikuun alussa 1944 K. Jokisen asunnossa.

¹⁸² Ketola 2018.

¹⁸³ Ketola 2018.

*Perniön työväentalon ollessa vuokrattuna Salon väestönsiirtoelimille Inkeriläisten majoitusta varten jo nykyisin voidaan todeta, että talo on majoituksesta huonontunut huomattavasti. Valittiin valvomaan yhdistyksen etua siinä tilaisuudessa jolloin tulee kysymykseen talon luovutus takaisin yhdistykselle; Kalle Jokinen, Emil Suvanto, Villiam Suomela, Aarne Vahlroos, Villiam Lehtimäki ja Juho Saarinen.*¹⁸⁴

Työväenyhdistyksen 40-vuotisjuhlakokous pidettiin Villiam Lehtimäen talossa huhtikuun puolivälissä 1944. ”Koska talo on edelleen inkeriläisten majoituspaikkana ja majoituksesta on naapurien toimesta tullut valituksia yhdistykselle [...] käännyimme kunnan Terveyshoitokunnan puoleen siinä toivossa, että yhdistyksen talo saataisiin majoituksesta vapaaksi.” Betaniassa oli pieni alaleiri, joka käsitti noin 30 henkeä, suurin osa vanhuksia ja lapsia. Heidän vaatteensa ja tavaransa desinfioitiin kulkutautien leviämisen estämiseksi. Leiriläiset oli eristetty verkkoaidalla muista alueella liikkuvista. He saivat tarvittaessa lääkärinhoitoa, ja lotat huolehtivat heidän muonituksestaan.¹⁸⁵

Salon karanteenin kautta kulki 4 800 inkeriläistä ja se suljettiin 30.6.1944. Marraskuun lopussa 1944 Perniössä oli 598 inkeriläistä. Vielä lokakuussa 1946 kunnan alueella oli 69 inkeriläistä. Koko Turun ja Porin läänin alueella oli samaan aikaan yhteensä 1 956 inkeriläistä. Perniöön jäi useita inkeriläisiä. Toiset tekivät töitä paikallisten ja Karjalasta tulleiden siirtolaisten kanssa. Muutamia piiloteltiin ja olojen muuttuttua he saattoivat elää normaalia elämää. Vähintään viiden inkeriläisen hauta on Yliskylän hautausmaalla.¹⁸⁶

Eurajoki

Eurajoen Kristillinen Kansanopiston vuosikirja kertoo, että kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriö [Väestönsiirtoasiain Keskustoimisto, Reijo Rautajoen huom.] vuokrasi opiston inkeriläisten väestönsiirtoleiriksi. Opistosta tehtiin karanteenileirin keskuspaikka. Tiloihin perustettiin inkeriläisiä sotapakolaisia varten majoitustilat ja sairaala 14.5.1943.¹⁸⁷ ”Opisto pantiin täyteen lavereita. Pian saapuikin ensimmäinen

¹⁸⁴ Ketola 2011, 32

¹⁸⁵ Ketola 2011, 32.

¹⁸⁶ Ketola 2018.

¹⁸⁷ Suomen ensimmäinen kansanopisto perustettiin Kangasalle vuonna 1889. Vuonna 1925 kansanopistoja oli jo 56. Länsi-Suomen kristillinen kansanopisto perustettiin vuonna 1926, ja se vaihtoi nimensä muutaman vuoden kuluttua Eurajoen kristilliseksi kansanopistoksi. Aro-Heinilä (toim.) 2001, 11, 58–59.

Eurajoen Kristillisen Opiston perustivat Länsi-Suomen heränneet eli rukoilevaiset vuonna 1926, ja se on edelleen saman liikkeen ylläpitämä. Opiston alkuperäisenä tehtävänä oli kohottaa nuorten yleistä sivistystasoa. Opiston päärakennus on alkuaan ollut Vuojoen kartanon sivutila, Lavilan kartanon päärakennus. Se valmistui vuonna 1906. Vuojoen kartanon isäntä Björkenheim rakennutti sen pojalleen. Opiston tiloihin majoitettiin inkeriläisiä kesän 1943 kynnyksellä. Yhtaikaa heitä saattoi joskus olla yli 800 henkeä. Kuva: Anne Rautajoki 2019.

leiriläisjoukko ja noin kuukauden kuluttua saapui jälleen uusia.¹⁸⁸ Leiripäälliköksi määrättiin opettaja Toivo Hurme.

Opiston takapihalle rakennettiin parakkikeittiö, jota hoitivat lotat. Opiston lisäksi tiloja oli Eurajoen seurojentalolla sekä Raumalla Ensimmäisessä ja Toisessa Petäjäkässä, joissa inkeriläisiä sijoitettiin yksityisten kaupunkilaisten kesähuviloihin.¹⁸⁹ Tilaa niissä oli suurelle joukolle aivan liian vähän. Huviloista maksettiin vuokraa omistajille.

Syksyllä kun ilmat kylmenivät, inkeriläisille rakennettiin Marttilanmäkeen oma Inkerinkyläksi kutsuttu parakkialue. Eurajoen seurakunnalle maksettiin vuokraa lisätiloista. Kokemäeltä vuokrattiin seuratalo, ja myös Harjavallassa ja Kiukaisissa oli pieniä leirin tiloja. Myöhemmin inkeriläisiä majoitettiin alivuokralaisasuntoihin, maalaistaloihin ja saaristoon.¹⁹⁰

Säilyneet asiakirjat kertovat, että leirin työtehtävät olivat moninaiset. Palkkoja maksettiin muun muassa toimistoapulaisille, sairaala-apulaisille, tuvanvanhimmille, leirivalvoille ja lääkärille. Inkeriläisten muonituksesta maksettiin laskujen mukaan Eurajoen, Kokemäen ja Kiukaisten Lotta-Svärd -yhdistyksille. Yksityishenkilöt lähetti-

¹⁸⁸ Tarna (toim.)1945, 29.

¹⁸⁹ Koivukari 2018.

¹⁹⁰ Koivukari 2018; Ks. myös Koivukari 2007, 25.

vät laskuja siivouksesta, majapaikkojen ulkokuoneiden alustojen tyhjennyksestä ja saunamiehen tehtävistä. Maanviljelijä Toivo Kallin hevonen oli 89 päivää leirin käytössä, mistä maksettiin vuokraa 5 340 markkaa. Lääkärin kuljettamisestakin saatiin laskuja. Haudankaivajalle maksettiin 11 vainajan hautaamisesta ja kellojen soitosta 1 155 markkaa.¹⁹¹

Harjavallan apteekki laskutti lääkkeistä, Kiukaisten Osuuskauppa pesujauheesta, riippulukoista ja lampuista, Länsi-Suomen Kirjakauppa toimistotarvikkeista sekä valokuvaamo kolmen henkilön kuvaamisesta. Harjavallan työväentalolle maksettiin joulukuussa vuokraa 4 152 markkaa. Lisäksi työväenyhdistys laskutti rikotuista nau-lakoista ja uunipelleistä 578 markkaa.

Valpon etsivä A. Mannermaa teki kuulusteluja Eurajoella. Hänen majoituksestaan Harjavallassa maksettiin rouva Hilma Siivoselle vuokraa kahdeksalta päivältä 200 markkaa. Kiukaisten, Kokemäen ja Eurajoen Lotta Svärdin paikallisosastot laskuttivat leirin muonituksesta ja henkilökunnan majoituksesta tuntuvia summia. Inkeriläiset itsekin osallistuivat leirin töihin, muun muassa saunan pystyttämiseen, erilaisiin rakennustöihin ja ulkokuoneiden puhdistukseen. Leirin päällikkö Toivo Hurme hyväksyi kaikki laskut.¹⁹²

Inkeriläisten tiedetään työskennelleen Raumalla Rauma-Raahen puutyötehtaalla ja ammustehtaalla. Eurajoen leirin kautta kulki 5 600 henkeä. Leiri oli suhteellisen pitkäikäinen. Se lopetettiin heinäkuun lopussa 1944. Jo seuraavana päivänä Lääkintöhallitus vuokrasi opiston siirtoväen sairaalan käyttöön. Sairaala toimi opistossa neljä kuukautta. Sen väki lähti pois aamujunassa joulukuun 1. päivänä 1944, jolloin opiston omat oppilaat saapuivat.¹⁹³

Parola

Tampereen leirin sulkemisen jälkeen Väinö Kekki sai lokakuun puolivälissä 1943 sisäministeriöltä käskyn perustaa karanteenileirin Parolaan, Hattulan kuntaan.¹⁹⁴ Leiri aloitti toimintansa 26.10.1943.

Inkeriläisiä majoitettiin Hämeenlinnan ympäristöön. Paikkoina olivat Parolan ja Idänpään sekä Ahoisten (Renko) ja Rengon työväentalot, Valolan rukoushuone, Kouvalan maamiesseurantalo (Hattula) ja Vanajan seuratalo. Rääpiälän tilalle sijoitettiin inkeriläisten vanhainkoti, jonka palkkalistoilla oli lokakuussa 1943 yhdeksän henkeä.

¹⁹¹ Eurajoen väestönsiirtoleiri. Arkistoyksikkö Gd1, Vsk, KYM, KA.

¹⁹² Eurajoen väestönsiirtoleiri. Arkistoyksikkö Gd1, Vsk, KYM, KA.

¹⁹³ Tarna (toim.) 1945, 29.

¹⁹⁴ Kuulustelupöytäkirja 395/45 (nro 3317). Arkistoyksikkö BII:F1, Internoimisarkisto, Valpo, SM, KA.

Parolan työväentalo sijaitsee puolen kilometrin päässä Parolan asemalta ja 10 kilometriä Hämeenlinnasta. Se oli inkeriläisleirin keskustoimistona ja majoituspaikkana. Kuva: Reijo Rautajoki 2018.

Parolan leirin kautta sijoitettiin 3 100 inkeriläistä lähinnä Hattulan, Rengon ja Vanajan alueille. Joulukuussa 1944 tulleita lähetettiin myös Teiskoon, Tottijärvelle, Nakkilaan, Hollolaan, Lammille ja Janakkalaan. Ennen sijoittamista jokaisen perheenjäsenen työkyky, toiveet ja tilanne arvioitiin erikseen. Tähän tapaan:

Maria Berghald -97: Maatöihin mieluummin. Anna ja Sofia karjalle. Mummo harvinaisen pirteä. Aivan kuin Rantaska. Maria käsitöitä ja muutakin, mutta ei karjanhoitoa.

Aleksander Kouhia -05: Maatöihin. Mies roteva ja hyvässä kunnossa ja kaupan päälle ammatiltaan vielä kirvesmies.

Pekka Nurminen -99: Mies hyvässä kunnossa. Voi tehdä maatöitä mitävaan ja puutöitä mitä vaan. Mihin vaan kuha pere ellää.

Juho Tilkku -12: Maatöihin kerrassaan hyvä porukka. Kunto erikoinen. Eiku akka tahtoo tehtaaseen eikä muu auta.

Idänpäässä lähellä Hätilän keskustaa sijaitsee työväenyhdistyksen oma toimitalo Torppa, osoite Torpantie 16, Hämeenlinna. Muistitiedon mukaan talo on valmistunut 1908. Inkeriläisiä tiedetään olleen majoitettuna talossa, muuta heidän määrästäään ei ole tietoa. Kuva: Reijo Rautajoki 2018.

*Toivo Peussa -24: Maatöihin. Kunto hyvä. Vaimo karjalle. Kerrassaan priima.*¹⁹⁵

Inkeriläisille annettiin Inkerin oloja koskeva kysely. Tietoja kerättiin ensisijaisesti vanhemmilta inkeriläisiltä, jotka muistelivat omaa elämäänsä ja kertomuksia Inkerin entisiltä ajoilta. Saatua aineisto tultaisiin säilyttämään vastaisia tutkimuksia varten. Kyselyyn vastattiin huolella ja vastauslomakkeita tuli mappikaupalla.

Leiriltä lähteville annettiin pieni ohjevihkonen, jonka tarkoitus oli antaa perustiedot muun muassa seuraavista käytännön asioista:

*Asuinpaikka, ostokortit, työpaikan vaihdos, huolto, terveydenhoito, kirkolliset asiat, koulu, armeija (ne inkeriläiset, jotka haluavat liittyä Suomen armeijaan, voivat ilmoittautua Väestönsiirtoasiain Keskustoimistoon, Helsinki, Postilokero 337), inkeriläisten käyttäytyminen (käyttäydyttävä hyvin ja noudatettava lakia, varoitetaan väkijuomien käytöstä, rikkinaisissa vaatteissa ei saa esiintyä, rahaa ei saa tuhлата vaan se on heti talletettava pankkiin korkoa kasvamaan).*¹⁹⁶

¹⁹⁵ Maatöihin ja teollisuuteen tarjottavat. Arkistoyksikkö Bb7, PV, HMA, KA.

¹⁹⁶ Arkistoyksikkö Bc10, PV, HMA, KA.

Työnantajat lähettivät Parolaan työvoimatilauksia tähän tapaan:

Poika halutaan taloon käskyläispojaksi.

Perheen, jolla ei ole lapsia.

Naishenkilön, jolla on yksi tai korkeintaan kaksi lasta.

12–35 vuotiaan naishenkilön.

Yksinäisen naisen joko 15 tai 16 ikäisen tytön tai vanhemman naisen, joka voisi hoitaa taloutta ja lapsia.¹⁹⁷

Parolan leirille tuli tiedustelu, jolla kysyttiin inkeriläisiä töihin pohjoiseen saksalaisten palvelukseen. Heille luvattiin maksaa hyvää, suomalaisen palkkatason mukaista palkkaa.¹⁹⁸ Väinö Kekki kertoi myöhemmin Valpon kuulustelussa saksalaisten esittäneen vaatimuksen, että 300 inkeriläistä piti saada lähtemään työhön Rovaniemelle. Luottamus saksalaisia kohtaan ei ilmeisesti ollut vahvaa, vapaaehtoisia ilmoittautui Parolassa vain 5 tai 6.¹⁹⁹ Ei ole tiedossa, kuinka moni lopulta lähti pohjoiseen. Parolan leiri suljettiin kesäkuun lopussa 1944.

Lapinlahti

Lapinlahden leiri perustettiin 3.11.1943 Portaanpään Kristilliselle Opistolle. Leirin päällikkönä toimi opiston rehtori Vilho Pesonen, komendanttina opettaja Yrjö Ruuskanen, lääkärinä tohtori Jorma Matiskainen Nokialta, sairaanhoitajana Martta Massinen Helsingistä ja lääkintälottana opiston käsityönopettaja Miina Ylämäki. Muitakin lottia oli erilaisissa tehtävissä ja apuna oli myös inkeriläistä apuhenkilökuntaa.²⁰⁰ Osa näistä vakinaisista henkilöistä oli Puolustusvoimien ja osa Suomen huollon antamalla komennuksella. Joulukuun palkkalistassa oli 24 henkilön nimet.

Pienempiä apuleirejä Lapinlahdella oli Alapitkällä sekä nuorisoseurantalolla että työväentalolla. Leiri maksoi vuokraa kaikista tiloistaan, esimerkiksi opisto sai 12 000

¹⁹⁷ Arkistoyksikkö Bc10, PV, HMA, KA.

¹⁹⁸ Arkistoyksikkö Bc9, PV, HMA, KA.

¹⁹⁹ Kuulustelupöytäkirja 395/45 (nro 3317). Arkistoyksikkö BII:F1, Internoimisarkisto, Valpo, SM, KA.

²⁰⁰ Huttunen 1983, 73–75; Puurunen (toim.) 1994, 112.

Lapinlahden Portaanpäähän perustettiin kristillinen opisto vuonna 1919, joka aloitti toimintansa vuonna 1923. Opiston perustivat Savon herännäiset eli körttiläiset. Körttiläisyys on evankelis-luterilaisen kirkon sisällä toimiva liike. Opiston nimi oli alun perin Savon Kristillinen Opisto, mutta se vaihtui jo ensimmäisellä vuosikymmenellä Portaanpääksi. Nimen alkuperä ei ole tiedossa. Sota-aikana opisto toimi ensin sairaalana. Sitten siitä tuli Lapinlahden inkeriläisleirin keskuspaikka. Opisto sijaitsee vajaan kilometrin päässä Lapinlahden rautatieasemalta, jolta inkeriläiset siirtyivät kävellen opistolle. Vanhassa päärakennuksessa oli karanteenissa 600 inkeriläistä. Osa heistä menehtyi karanteenissa.²⁰¹ Opiston rehtori Vilho Pesonen toimi leirin päällikkönä. Kuva: *Suo voimas mulle voimaksi*. Portaanpään kristillisen kansanopiston 60-vuotisjuhlakirja 1979.

markkaa kuukaudessa.²⁰¹ Opiston viereen pystytettiin muutamia pahviparakkeja tilapäisiksi asunnoiksi.

Jokaiselle tulijalle järjestettiin makuusija. Kerrossängyt täyttivät opiston majoitus-tilat. Matkatavarat sullottiin sänkyjen ja tuolien alle. Inkeriläiset olivat oman aikansa pakolaisia. Naisia, vanhuksia ja lapsia, joiden olemuksesta näkyi rasittava evakkomatka. Sairaat lapset sijoitettiin Lapinlahden kirkonkylän keskustassa sijaitsevaan alakan-sakouluun, jonka voimistelusali toimi sairashuoneena. Lapset pyrittiin totuttamaan suomalaiseen ruokavalioon. Hoidon tulokset olivat hitaasti näkyvissä.

Luokan takaseinällä oli iso musta koulutaulu, jossa luki: "Meidän sairautemme Hän kantoi, meidän kipumme Hän sälytti päällensä." Taulun sanat olivat jokaisen luettavissa. Erityishoidon tarpeessa olevat sairaat ja vanhukset saivat paikan sairaas-

²⁰¹ Lapinlahden leiri, lokakuu 1943. Arkistoyksikkö Gd4, Vsk, KYM, KA.

Portaanpään Opistossa toimi Inkerin siirtoväen lasten sairaala maalis-huhtikuussa 1943. Kuva: Kansatieteen kuvakokoelma. Museovirasto.

lasta tai vanhainkodista. Huolto-organisaation kautta hankittiin 15 vuotta täyttäneille työluvut.

Virren veisuuta saattoi opiston kristillisen tehtävän mukaisesti kuulua käytävillä ja huoneissa lähes keskeytyksettä, olivathan inkeriläiset hartaita uskovaisia. Raamatut kiersivät kädestä käteen. Leirillä sairaanhoito-oppilaana toiminut Heljä Huttunen toteaa: "[...] sanan nälkä oli inkerinsuomalaisten keskuudessa vertaansa vailla, suorastaan kipeätä. Virsi oli sielunhoidollinen kanava leiriläisten niukoissa iloissa ja paljoissa murheissa.²⁰³

Inkeriläinen Lydia Saikkonen tuli asumaan Kososen taloon, Alapitkän kylään. Hänellä oli mukanaan säkki, jossa oli astioita ja viljaa. Hänellä oli myös gramofoni ja levyjä jyvien seassa. Gramofonin jousi oli katkennut ja levyjä piti pyörittää sormella. Lydian isä Mikko oli viety röihin Saksaan, josta hän saapui myöhemmin Alapitkälle tyttärensä luo. Mikko pääsi töihin Sipolaan. Sodan päätyttyä heidän piti lähteä Neuvostoliittoon. Inkeriläisiä kuljettaneet junat ajoivat hiljaa erityisesti metsätaipaleilla, jolloin pakeneminen junasta oli mahdollista. Etsimisen aloittamisellakaan ei pidetty kiirettä.²⁰⁴

²⁰² Huttunen 1983, 75–75.

²⁰³ Huttunen 1983, 73–75.

²⁰⁴ Ahtiainen ym. (toim.) 2009, 199.

Alapitkän nuorisoseuran perustava kokous pidettiin vuonna 1899. Alussa toimintamuotoina olivat kuukausikokoukset, joissa aiheet olivat moninaiset, muun muassa: *Onko nainen tarpeellinen nuorisoseurassa?* Vuonna 1905 ostettiin pieni rakennus, jota laajennettiin rakentamalla siihen juhlasali ja näyttämö. Tähän rakennukseen majoitettiin satoja inkeriläisiä vuosina 1943–1944. Rakennus oli lottien käytössä vuosina 1935–1944, jolloin järjestö lakkautettiin. Musta vuosi seuran historiassa oli vuosi 1972, jolloin talo paloi.²⁰⁶ Uusi nuorisoseurantalot valmistui samalle paikalle vuonna 1977. Rakennus sijaitsee osoitteessa Harjutie 20. Kuva: Reijo Rautajoki 2018.

Edellä kerrottua junasta pakenemista ei ole voitu todentaa muista lähteissä. Jos näin on tapahtunut, kyse on yksittäistapauksista. Yleistä pakeneminen junista ei ollut. Sen sijaan Heimopataljoona 3:n kuljetuksessa marraskuussa 1943 tapahtui suuri joukkokarkaaaminen, josta kerrotaan tarkemmin toisaalla tässä teoksessa.²⁰⁵

Ninna Hynninen työskenteli lottana Alapitkän karanteenileirillä ja teki erilaisia töitä inkeriläisten auttamiseksi. Lotat tekivät ruokaa koulun saunassa isossa padassa. Ninna Hynninen kertoo, että 200 henkeä majoitettiin nuorisoseurantalolle ja 150 henkeä työväentalolle. Kaikkiaan Alapitkän leirin kautta kulki 1 100 inkeriläistä. Keväällä 1944 työväentalon urheilukentälle rakennettiin muutama kevytrakenteinen parakki. Leirin päällikkö, Portaanpään Opiston rehtori, rovasti Vilho Pesonen kävi viikoittain Alapitkältä Lapinlahdelta. Yksi sairaanhoitaja oli paikalla koko ajan ja häneltä oli saatavilla särkylääkkeitä. Nuorisoseurantalolle rakennettiin sauna, jota käytettiin täisaunana. Pukuhuoneessa riisuuduttiin. Löylyhuoneen lämpötila oli 110–139 astetta. Siellä ol-

²⁰⁵ Portaanpää Ry 2013, 15–16.

²⁰⁶ Puurunen (toim.) 1994, 116.

Alapitkän ensimmäinen työväentalo paloi ilmeisesti tuhopoltossa vuonna 1932. Uusi rakennus Pirtti valmistui vauhdilla saman vuoden loppuun mennessä. Tähän taloon majoitettiin Korkan kylän inkeriläiset asukkaat kolmen viikon karanteenin ajaksi syksyllä 1943. Osa joutui viettämään talossa useitakin viikkoja ennen kuin työ- ja asuinpaikka selvisi. Rakennus sijaitsee osoitteessa Alapitkäntie 51. Kuva: Reijo Rautajoki 2018.

tiin puoli tuntia. Vaatteet käsiteltiin kuumailmapuhalluksella. Lämmittäjäpoika oli mielissään kun sai katsella ohi kulkevia alastomia neitoja.²⁰⁷

Inkeriläinen Maria meni Lapinlahdelle vaatturi Viljo Väisäsen apulaiseksi joulukuussa 1943. Hän sai äidilleenkin yösijan työhuoneesta. Maria nukkui työpöydällä. Helmikuussa 1944 he onnekseen pääsivät Irja Kinnusen luo hellahuoneeseen, jonne muutti myös Olga-sisar. Täällä he sitten asuivat vuoden loppuun asti. Vaatturi oli erittäin tyytyväinen Marian ompelutaitoihin. Äiti Amalia kutoi villasukkia ja huiveja, Olga-sisar oli talollisilla töissä. Kaikilla oli hyvä olla.²⁰⁸

Koti-ikävä kuitenkin vaivasi. Maria kävi usein tapaamassa muita kotikylän tyttöjä. Yhdeltä matkalta löytyi suomalainen sotapoika Matti. Kun rauhanehtojen mukaan inkeriläisten piti palata Neuvostoliittoon, Matti sanoi, että nyt vihille. Niinpä avioliittotokuuutus voitti rauhansopimuksen, ja siitä alkoi Marian ja Matin yli viisikymmentä vuotta kestänyt yhteinen, onnellinen taival Suomessa.²⁰⁹

²⁰⁷ Ahtiainen ym. (toim.) 2009, 198.

²⁰⁸ Ahtiainen ym. (toim.) 2009, 198.

²⁰⁹ Ahtiainen ym. (toim.) 2009, 198.

Sipolan emäntä oli lottaosaston puheenjohtaja ja yksi leirin muonituksesta vastaavista henkilöistä. Hän pestasi inkeriläisen Marin koulun pihalta. Talo tarvitsi työvoimaa, sillä miehet olivat sodassa. Mari toimi tulkkina, jota tarvittiin, sillä Sipolassa oli ukrainalaisia pakolaisia. ”Siinä kävi vilske kun yritettiin heinää niittää ja Mari tulkkasi. Da, da — kuului vain pelloilta.”²¹⁰

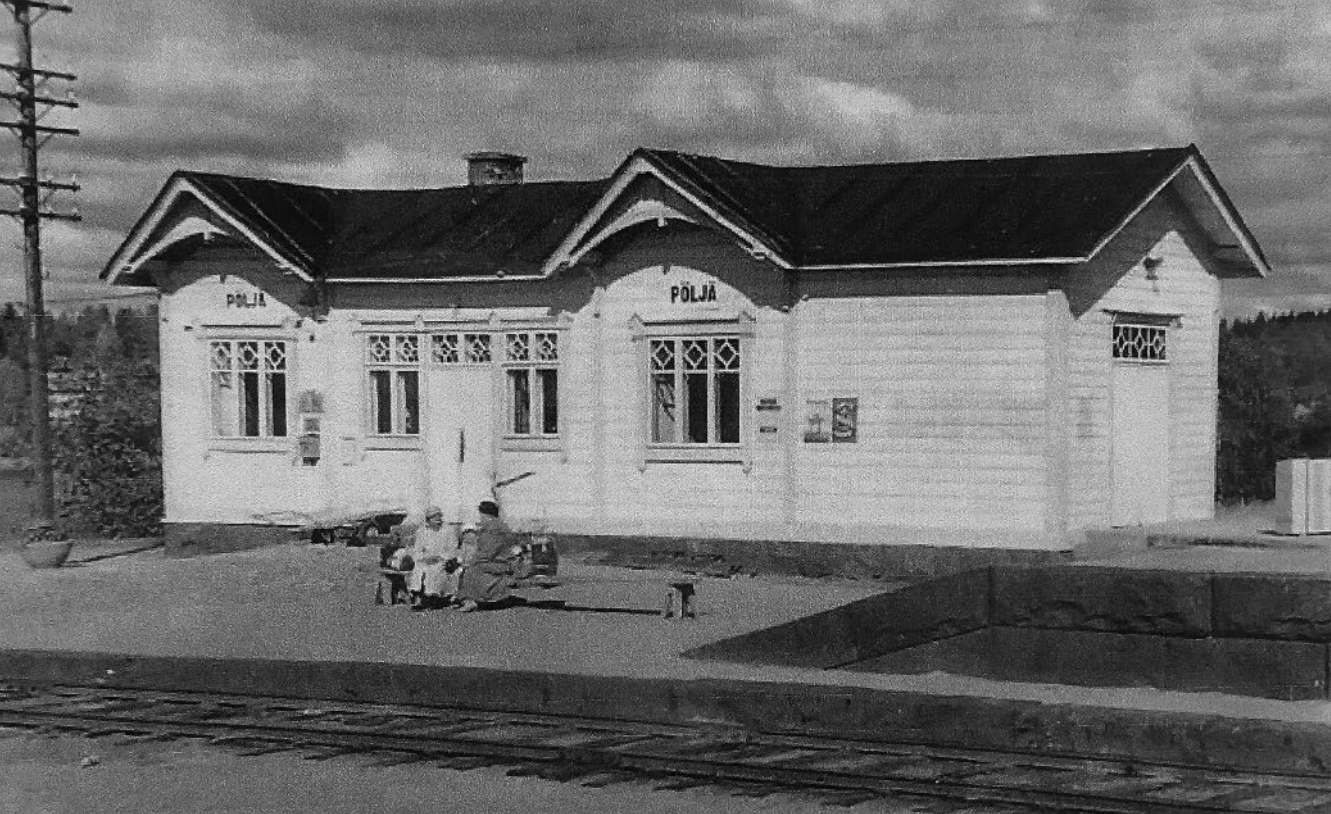
Inkeriläinen Maria Kupari (os. Tarassu) kertoo tarinansa näin:

Sodan saavuttua Inkerinmaalle perhe pakeni metsään saksalaisia sotilaita. Kolmen viikkoa myöhemmin palattiin kotiin. Se oli osittain tuhottu, pöydällä oli konekivääri ja pöydän alla kuollut venäläinen sotilas. Maria oli oppinut saksaa ja toimi kirjanpitäjänä. Elämä oli täynnä pelkoa ja ruuasta oli puutetta. Monet kylän tytöistä odottivat lasta saksalaiselle. Lokakuussa 1943 tuli Korkan kylään saksalaisilta tieto, että seuraavana aamuna kello seitsemän piti olla valmiina lähtemään. Mukaan sai ottaa tavarat, jotka jaksoi itse kantaa. Aamulla tuli kaksi saksalaista sotilasta pyysineen ja kaksi vankia, jotka kantoivat tavarat kuorma-autoon. Kylässä oli kuutisenkymmentä taloa. Joka pihassa oli nyyttejä ja pusseja odottamassa kuljetusta. Maria perhe lastattiin auton lavalle. Heille kerrottiin, että nyt mennään Suomeen. Ihmiset itkivät, kun heitä vietiin rautatieasemalle. Hatsinassa odotettiin kaksi yötä. Sitten siirryttiin pitkään junaan, jota veti kaksi veturia. Vahteja oli joka puolella, jopa junan katolla. Ruokaa ja juomaa ei ollut. Matka jatkui keskeytymättä suoraan Paldiskin satamaan. Kaksi yötä oltiin taivasalla meren äärellä. Lokakuun lopussa saapui Virgo-niminen alus. Ihmiset sijoitettiin laivan alakertaan. Tavarat laitettiin kannelle, osa niistä tippui mereen. Laiva kuljetti heidät Hankoon. Satamasta käveltiin piikkilangalla aidattuun vastaanottoleiriin, joka oli täynnä ihmisiä. Moni luuli, että oli jouduttu vangiksi. Leirillä sai peseytyä ensimmäisen kerran viikkoon. Hangossa oltiin kaksi yötä. Sitten Korkan kylän väki komennettiin lähtemään junalla Lapinlahdelle. Tämä aiheutti hämmennystä, koska lehdistä oli luettu, että Lapissa oli sota. Uudestaan sodan jalkoihin ei haluttu joutua. Juna kulki hitaasti, koska ihmisiä jätettiin asemille vähän väliä. Vaunut olivat härkävaunuja. Niissä ei ollut vessoja, niinpä ihmisillä oli suuri hätä. Kun juna pysähtyi Alapitkälle, ihmiset riemuitsivat, ettei heitä vietykään Lappiin. Korkan kyläläiset majoittuvat työväentalolle, jossa iso juhlasali oli täynnä kerrossänkyjä. Inkeriläiset olivat täyttäneet jo aiemmin nuorisoseurantalon. Juotiin korviketta, katseltiin paikkoja, levähtiin ja nautittiin aamiainen. Väkeä oli paljon. Osa rakennuksista oli kylmiä. Osa ihmisistä jouduttiin sijoittamaan viereiselle kentälle rakennettuihin kevytrakenteisiin lautaparakkeihin, joissa elettiin kaminoiden varassa. Tehtiin lääkärintarkastukset ja rokotettiin.”²¹¹

Pöljän kylään sijoittui paljon inkerinsuomalaisia. Annamari, Lempi, Mari, Väinö ja Teppo Seissonen asuivat Hoikin Rytkölässä, Nastja ja Olga Senyenov Vellimäessä Pekka Savo-

²¹⁰ Ahtiainen ym. (toim.) 2009, 199.

²¹¹ Ahtiainen ym. (toim.) 2009, 196–197.

Pöljän pysäkki vuonna 1947. Tämän aseman kautta Pöljän kylään asettui kymmeniä inkeriläisiä perheitä, jotka olivat töissä ympäristön maataloilla. Pysäkkirakennus seisoo samassa paikassa hyvässä kunnossa tänäkin päivänä. Kuva: Pöljän aseman infotaulu.

laisella sekä Juho, Nadesta, Anna ja Lyyli Saveljev Reponiemellä. Humalamäessä asuivat Juho ja Katri Puolaskainen. Mari Minkkinen oli sijoitettu Utriaisille. Kaiken kaikkiaan Minkkisen perheen jäseniä oli Siilinjärvellä kymmenen. Solalla olivat Eeva ja Aili Nässi, Oskari oli Jäppisellä. Riuttamäessä oli Eeva Sokiainen, Vilholassa Yrjö ja Helena Beckman, Pohjolanmäen koululla Sofia Kiisui sekä Aatu Väänäsen hoivissa Pohjolanmäellä Sonja ja Juho Burkland. Pariskunta oli joutunut lähtemään pakotaipaleelle yli 70-vuotiaana.²¹²

Harjun talossa olivat Maria Filatov ja lapset Alina ja Valentina, Ranta-ahossa Rahikalla Katri ja Paavo Hanikka, Rietilässä Mikkosilla Anna ja Mari Inki, Lassilassa Liisa Inki, Särkiniemessä Lilja Meier, Kievarissa Aino, Lyydia, Maria ja Nikolai Kaskelainen ja Pirttilahdessa Aunuksen Alavoisista Akuliina Spiridonov ja poikansa Nikolai. Spiridonovin aikuiset tyttäret olivat muualla Suomessa.²¹³

Lapinlahden leiriltä ihmisiä sijoitettiin perheittäin lähinnä Pohjois-Savon ja Pohjois-Karjalan työvoimapiireihin. Siilinjärvellä oli 99 inkeriläistä tammikuun 1944 lopussa. Suurin osa heistä oli tullut Lapinlahden leiriltä, mutta myös Loimaan, Mellilän ja Oitin leirien kautta tuli joitakin. Ensimmäiset tulivat jo kesäkuussa 1943. Hei-

²¹² Roivainen 2016.

²¹³ Roivainen 2016.

dät sijoitettiin maataloille. Esimerkiksi Pöljän kylällä oli kymmeniä inkeriläisiä töissä ympäristön maataloilla.²¹⁴

Sijoituksia tehtiin myös oman työvoimapiirin ulkopuolelle, kuten Kajaanin työvoimapiirin alueelle. Lapinlahdelta sijoitettiin Pielisjärvi-Nurmekseen 96, Tohmajärvelle 43 henkilöä, Pälkjärvelle 35, Rääkkylään 30, Tuupovaaraan 28, Kiteen Matkaselkään 20, Kaaville 10, Kaltimolle 9, Pyhäselkään 8, Helsinkiin 8, Konnevedelle 6, Hankasalmelle 4, Polvijärvelle 4, Liperiin 3, Muuruvedelle 3, Ilomantsiin 3, Kiihtelysvaaraan 3 ja Kontiolahdelle 1. Pohjois-Karjalaan sijoitettiin yhteensä 290 henkilöä.²¹⁵

Erikseen oli määrätty, ettei heimosotavankeja ja inkeriläisiä saanut sijoittaa samoihin taloihin. Ainakin Siilinjärvellä tehtiin poikkeuksia. Esimerkiksi Kinkseppin Säättämästä kotoisin oleva sotavanki Aleksi Sevastjanov sai vaimonsa Anastasijan ja kolme lastaan Siilinjärvelle. Heidän kaikki sijoitettiin Kalle Konttisen tilalle.²¹⁶

Kaikkiaan Lapinlahden leirin kautta kulki Inkerin siirtoväkeä noin 4 100 henkeä, joista 3 000 henkeä Portaanpään kautta, niiden kuuden kuukauden aikana, jotka leiri oli toiminnassa. Leirillä kuoli 70 inkeriläistä.²¹⁷ Lapinlahden leirin toiminta loppui toukokuussa 1944.²¹⁸ Kuopion läänissä oli lokakuun viimeisenä päivänä 1944 kaikkiaan 5 000 inkeriläistä. Useimmat Siilinjärven inkeriläiset palasivat Neuvostoliittoon. Heidät kuljetettiin pois jouluaattona 1944. Heidät vietiin Naarajärven leirille ja sieltä pikavahtia Neuvostoliittoon. Kaikki eivät lähteneet, sillä vielä vuoden 1947 viimeisenä päivänä kunnassa tilastoitiin olevan 31 inkeriläistä ja itäkarjalaista.²¹⁹

Keuruu

Keuruun leirin toiminta alkoi 10.11.1943. Päälliköksi nimitettiin 7.11. alkaen Olavi Airaksinen. Leiri käyttöön otettiin ainakin Keuruun kirkonkylän, Haapamäen ja Kivijärven kansakoulut. Keuruun ja Kivijärven välinen etäisyys oli yli 120 kilometriä, mikä aiheutti kuljetusongelmia ja lisätyötä leirin henkilökunnalle. Haapamäen koulu vapautui inkeriläisten majoituksesta jo jouluksi 1943. Inkeriläisen väestön karanteenina oli myös Keuruun työväentalo, joka rakennettiin talkoilla vuonna 1906. Sisällissodan

²¹⁴ Roivainen 2016.

²¹⁵ Lapinlahden leiri 1943. Arkistoyksikkö Gd4, Vsk, KYM, KA; Lähetettyjen kirjeiden toisteet 1943, nro 6693. Arkistoyksikkö Da9, Vsk, KYM, KA.

²¹⁶ Roivainen 2016.

²¹⁷ Vironmäki 1978.

²¹⁸ Huttunen 1983, 73.

²¹⁹ Roivainen 2016.

Haapamäen kansakoulu ehti olla inkeriläisten majapaikkana runsaan kuukauden. Kuva: Reijo Rautajoki 2018.

aikana se oli ollut punavankien säilytyspaikka. Puolustusvoimien käytössä talo oli vuodesta 1940 lähtien.²²⁰

Keurusselän rannalla sijaitseva Pöyhölä oli kappalaispappilan päärakennus. Se oli rakennettu vuonna 1900 ja veistetty käsin hirrestä. Sodan aikana pappila ehti toimia niin suomussalmelaisten evakkojen lastenkotina kuin inkerinsuomalaisten kulkutautisairaalana.²²¹

Jo karanteenileireillä pyrittiin kouluikäiset lapset saamaan kouluun. Olihan leirien velvollisuutena kouluopetuksen järjestäminen. Lasten kouluun saaminen vakiinnutti monen inkeriläisperheen Suomeen jäämisen. Jalkineiden ja vaatteiden saaminen oli aluksi monelle lapselle kouluun pääsyn esteenä. Keräyksillä ja järjestöjen lahjoituksilla hankittiin jalkineet ja vaatteet.

Esimerkkinä keräyksistä todettakoon, että Keuruun Aseveljet ry, Keuruun kunta, Keuruun seurakunta ja Keuruun Osuuskauppa lahjoittivat kukin 2 500 markkaa inkeriläisille joulukuun 1943 lopulla. Näillä rahoilla ostettiin leiriläisille alusvaatekangasta. Keuruun ja Haapamäen lotat lahjoittivat jokaiselle leiriltä lähtevälle aikuiselle 100

²²⁰ Raunio 1972, 17–18.

²²¹ Helin 2001.

Kokonkylän perinteikäs nuorisoseurantalo Louhela on seisonut ryhdikkäänä kylän keskipisteessä vuodesta 1921 lähtien. Talo laajentui nykyiseen asuunsa vuonna 1936 ja on siitä lähtien toiminut puitteina monenlaiselle toiminnalle. Satoja inkeriläisiä oli talossa majoitettuna vuodenvaihteen 1943–1944 molemmin puolin. Kokon kyläseuran talo on osoitteessa Kokonkyläntie 251, 61800 Kauhajoki. Kuva: Reijo Rautajoki 2018.

markkaa ja jokaiselle lapselle 50 markkaa, jotta he pääsisivät paremmin uuden elämän alkuun sijoituspaikkakunnillaan. Tämä lahjoitus oli yhteensä 130 000 markkaa.²²²

Keuruun leiri oli yksi pienimmistä karanteeneista. Sen kautta kulki 2 200 inkeriläistä. Leiri suljettiin kesäkuun 1944 lopussa.²²³

Kauhajoki

Kauhajoen karanteenileiri perustettiin kiireellä 12.11.1943 sen jälkeen, kun Kloogalta ja Paldiskista laivattiin tuhatmäärin ihmisiä Hankoon ja muihin vastaanottosatamiin. Leirin päälliköksi määrättiin Valto Ranta-Knuuttila.

Siirtoväkeä sijoitettiin eri puolille Kauhajokea. Heitä oli majoitettu Jukolan ja Latva-Pukkilan taloihin Koskenkylässä ja Pukkilankylässä. Majoituspaikkoina olivat myös

²²² Tuuli 1988, 283.

²²³ Nevalainen 1990, 81.

Kauhajoen evankelinen kansanopisto oli sopiva majoituspaikka inkeriläisten karanteenileiriksi. Se sijaitsi rautatien lähellä, hieman syrjässä, seitsemän kilometrin päässä Kauhajoen keskustasta. Siirtoväen kanssakäymistä paikallisten asukkaiden kanssa karanteeniaikana oli melko helppo rajoittaa ja valvoa. Opistolla oli ennestään Itä-Karjalasta tulleita nuoria opiskelemassa. Kuva: Reijo Rautajoki 2018.

Kokon nuorisoseurantalo Louhelassa ja Harjankylän Raittius- ja urheilutalo, jossa oli 2-kerroksiset sängyt. Heitä majoitettiin todennäköisesti myös Kainaston nuorisoseurantalo Onnelassa ja Aronkylän Suojeluskunnantalossa. Majoitettavia oli kerrallaan noin 750. Paikalliset lotat toimivat muonittajina. Lotta Svärdin tehtävissä Kauhajoella oli mukana kaikkiaan 681 lottaa vuonna 1943. Lähes sata heistä oli sotatoimialueella ja loput kotirintamalla. Inkeriläisille he olivat merkittävänä apuna käytännön järjestelyissä.²²⁴

Inkeriläisiä majoitettiin syksyllä 1943 Suupohjan maamieskoululle, joka sijaitsi Kauhajoen kirkolla. Maatalousnaisten aloitteesta koulu järjesti inkeriläistytöille maatalouskurssin, jolle tuli 23 oppilasta, mutta sen läpäisi vain kahdeksan. Inkeriläiset majailivat talossa kesän alkuun 1944 asti. Sodan käännteessä kesäkuussa alkanut Neuvostoliiton suurhyökkäys johti siihen, että koulu tarvittiin sotasairaalaksi.²²⁵

Monet inkeriläisten tavat herättivät kiinnostusta pohjalaisten keskuudessa. He esimerkiksi kuivasivat sieniä ja silakoita, mikä oli uutta paikallisille asukkaille. Inkeriläisillä oli siihen aikaan toppahousut ja toppahameet, jotka niin ikään hämmästyttivät

²²⁴ Alhainen 2015, 167.

²²⁵ Pänkälä 2012, 31.

Kauhajoen Suojeluskuntatalo
 Kauhajoen Aronkylän Suojeluskuntatalo valmistui 1932. Kuvassa se on alkuperäisessä asussaan Asematie 4:ssä, jossa se sota-aikanakin oli. Jatkosodan aikana talo oli yksi inkeriläisten majoituspaikoista Kauhajoella. Talo sijaitsee rautatieaseman vieressä, josta siirtoväki pääsi helposti majapaikkaansa. Kuva: Kauhajoki-seuran arkisto.

pohjalaisia asukkaita.²²⁶ Yli 200 inkerinsuomalaista sai töitä Lapuan patruunatehtaalta.²²⁷ Tehtaan tiiliseinään on kiinnitetty inkeriläisten muistolaatta.

Kauhajoen evankeliselle kansanopistolle tuli itäkarjalaisia opiskelijoita jatkosodan aikana suomalaisten valtaamilta alueilta Vienasta ja Aunuksesta. Sinne oli majoitettuihin myös inkeriläisiä. Heitä oli opistolla oppilaina vielä vuosina 1944–1946.²²⁸

Suhtautuminen inkeriläisiin vaihteli kovasti. Pääasiassa suhtautuminen oli asiallista ja myönteistä. Mutta toisenlaistakin käyttäytymistä esiintyi. Eräs tarina Kauhajoelta kertoo talon emännästä, jonka mielestä inkeriläisten lasten ei ruokapöydässä kuulunut saada voita eikä sokeria. Eiväthän nämä tehneet työtäkään talon hyväksi. Toinen tarina kertoo opettajasta, joka kehotti oppilaita tuomaan kouluun perunoita. Inkeriläinen tyttö ei voinut tuoda perunoita, kun perheellä ei ollut vielä palstaakaan, jossa viljellä. Opettaja totesi, ettei tytön kuulunut saada koulun ruokaakaan. Pälle tuli vielä ryssittelyä. Tästä oli seurauksena, ettei tyttö enää mennyt kouluun. Niinpä opettaja

²²⁶ Kaapu 2004, 208–209.

²²⁷ Salonen & Kangasluoma 2016.

²²⁸ Myllyniemi 2011, 70.

Kainaston nuorisoseura perustettiin 1913. Seuran toiminnan laajentuessa päätettiin rakentaa uusi seuratalo Onnela, jonka tupaantuliaiset pidettiin maaliskuussa 1943. Saman vuoden lopulla talo tarjosi joukolle inkeriläisiä majoituksen. 2000-luvulla remontoitu talo sijaitsee osoitteessa Lehtimäentie 1. Kuva: Reijo Rautajoki 2018.

tuli tytön kotiin ja pyysi anteeksi puheitaan. Tyttö palasi kouluun ja sai kantaa puita opettajan asuntoon. Palkaksi hän sai pienen pullan.²²⁹

Inkeriläinen Sulo Heinonen asui Ylisessä vuonna 1945. Heinonen oli mennyt aamulla hevosella Kosken myllylle viljoja jauhattamaan ja sai siellä kuulla muilta myllyyn tulijoilta, että häntä haetaan Venäjälle poliisivoimin. Siitä paikasta mies lähti pakoon jättäen hevosensa kuormineen myllyn eteen. Poliisit kuitenkin löysivät hänet eikä hän päässyt enää käymään Ylisessä. Sen koommin Heinosesta ei kuultu mitään.²³⁰

Paikallinen kauhajokinen muistelija kertoo 14-vuotiaasta Vihtorista.²³¹ Muistelija itse oli silloin kymmenvuotias. Vihtori oli tullut inkeriläisten suuren muuttoaalton mukana Suomeen vuonna 1943. Hän tuli äitinsä Annan kanssa, hänen kolme vanhempaa veljeään oli viety puna-armeijaan ja hänen isänsä oli hävinnyt 1930-luvun puhdistuksissa. Veljien kohtalosta ei ollut mitään tietoa. Anna-äiti ei osannut venäjää, mutta Vihtori oli oppinut kielen koulussa, jossa suomenkielinen opetus oli lopetettu jo muutama vuosi aiemmin.

²²⁹ Rautajoki 1988.

²³⁰ Kautiainen (toim.) 2007, 358.

²³¹ Keski-Mattila 2003, 44–45.

Muistelijä kertoo itsenäisyyspäivän 1943 kuusenhakuoperaatiosta. Vihtori oli ihas-tunut naapurin tyttöön, jolle kuusta lähdettiin hakemaan. Kuusella saatiin hiukan iloa elämään. Jouluaika 1943 oli sota-ajan niukimpia. Pimeys oli täydellinen. Ikkunat oli peitetty ilmavaaran takia. Tavaravalikoimat kaupoissa olivat olemattomat, vain korvi-ketta ja vastiketta. Vaatteet olivat sillaa²³² ja kengät puuta. Naapuristossa oli venäläisiä sotavankeja töissä. Vihtori toimi usein heidän tulkkinaan, kun oli kielivaikeuksia. Näin saatiin työt käyntiin ja oikein suoritetuksi.

Vuoden 1944 itsenäisyyspäivän vaiheilla alkoi inkeriläisten palauttaminen välirau-hansopimuksen venäläisen tulkinnan perusteella. Lähtökäsky tuli siten, että seuraavana aamuna kello 6.00 piti olla läheisellä juna-asemalla. Vihtori pelkäsi lähteä, mutta toi-saalta armeijaan joutuneiden veljien tapaaminen houkutti palaamaan takaisin kotiin. Pohjanmaalta palautettavat inkeriläiset koottiin Seinäjoelle. Kuljetus tapahtui härkä-vaunuissa, joissa jokaisessa oli 36 ihmistä. Mukaan annettiin neljän päivän muona.

Vihtoriin saatiin uudelleen yhteys vuonna 1995. Hän kävi kahden tyttärensä kanssa Suomessa tapaamassa kauhajokisia ystäviään ja kertoi Suomesta paluuta seuranneista vaiheistaan Neuvostoliitossa. Suomesta lähtiessä heille oli luvattu pääsy kotiseudulle. Juna vei heidät kuitenkin 1 500 kilometrin päähän Pietarista. Nälkä oli kova, lämmintä ruokaa ei annettu matkan aikana. Perillä ruoka oli todella huonoa, heikompia ihmisiä kuoli runsaasti. Vihtori teki metsätöitä jopa 30 asteen pakkasella päässään lippalakki ja rikkinäiset töppöset. Kolmen vuoden kuluttua Vihtori pakeni äitinsä kanssa kotiseu-dulle. Sieltä seurasi uusi karkotus. Taas he pakenivat, tällä kertaa Tarttoon. Jälleen seurasi karkotus, nyt Siperiaan, mutta hän onnistui piiloutumaan. Vuonna 1952 hän pääsi rautateille töihin ja oli siellä eläkkeelle jäämiseensä 1990 saakka.

Kauhajoen leirin kautta kulki 1 900 inkeriläistä, joista 509 asettui Kauhajoelle asu-maan.

Nastola

Leiri avattiin 14.11.1943 ja sen päälliköksi määrättiin J. Jarimo. Nastolassa sijaitsi myös venäläisten sotavankileiri. Osa leirin parakeista varattiin erikseen inkeriläisten majoi-tustiloiksi. Myös muutamien orpolasten sijoittaminen tapahtui tämän leirin kautta.²³³ Keskustoimiston kirjeellä Nastolan leirin päällikköä kehoitettiin sijoittamaan inkeri-läisiä Rautatiehallituksen puutavaratoimiston alaisille työmaille.²³⁴

²³² Silla oli kiiltävää ja liukasta keinokuitua, jota sodan jälkeenkin käytettiin puuvillaa korvaa-vana materiaalina.

²³³ Leskinen 2007, 29.

²³⁴ Väestönsiirtoasiain Keskustoimiston kirje Nastolan leirin päällikölle 30.11.1943. Arkistoyk-sikkö Da9, Vsk, KYM, KA.

Oulun lyseo aloitti toimintansa Oulun Suomalainen lyseo -nimellä vuonna 1874. Nykyiselle paikalleen Franzenin puiston naapuriin koulu muutti vuonna 1890. Talon vanhin osa on vuodelta 1829. Rakennusta laajennettiin 1900-luvun alussa ja 1930-luvulla sekä peruskorjattiin 1980-luvulla. Lyseosta tuli inkeriläisten karanteenileirin keskuspaikka Oulussa. Suurin osa inkeriläisistä sijoitettiin leiriltä maaseudulle ympäri Pohjois-Suomea. Asuttaminen sujui varsin nopeasti. Vuonna 2014 koululla paljastettiin lyseon jääkäreiden muistolaatta jääkäriliikkeen 100-vuotisjuhlan kunniaksi. Kuva: Reijo Rautajoki 2018.

Nastolan naapurikunnassa Iitissä oli kesällä 1944 sijoitettuna 362 inkeriläistä. Heistä joutui Siirtoväen Huollon varaan 14 henkeä. Huolto maksoi yhdestä Saksan Reichsmarkasta 19,74 Suomen markkaa. Historiikin mukaan Saksa maksoi perheille myös päivärahaa, jolloin suurten perheiden saamat summat oli kohtalaisen suuriksi. Näillä inkeriläiset maksoivat olemisiansa, ja täydensivät varastojaan.²³⁵ Nastolan leirin kautta sijoitettiin kaikkiaan 2 500 henkeä. Leiri suljettiin 31.7.1944.

Venäläisten vankileiri sijaitsi Nastolan nykyisen peruskoulun paikalla. Vangit kävivät auttamassa maatöissä läheisissä maataloissa, joissa talonväestä oli paikalla yleensä vain naiset ja lapset. Kerrotaan, että Nastolan geeniperintö rikastui tänä aikana.

²³⁵ Pullinen 2007, 24–26; Nevalainen 1990, 80.

Oulu

Oulun karanteenileiri avattiin 17.11.1943. Se tapahtui vaiheessa, jossa väestönsiirtokoneiston tilapulmat olivat huipussaan syksyn kuljetusten käynnistyttyä toden teolla. Uusia karanteenileirejä pystytettiin tavattomalla kiireellä. Kapteeni Kalle Kaitera määrättiin Oulun leirin päälliköksi. Oulun lyseo otettiin leirikäyttöön niin äkkiä, että oppilaat joutuivat ulos koulustaan kesken koulupäivän.²³⁶

Oulun karanteenin kautta kulki 2 379 ihmistä. Leirille saapuneita inkeriläisiä majoitettiin enimmäkseen Oulun kaupungin alueelle ja lähikuntiin. Jouni Similä kertoo kirjoituksessaan *Inkerin pakolaiset Oulussa*, että ensimmäinen noin 1 000 inkeriläisen ryhmä saapui Pohjois-Suomeen marraskuussa 1943. Pohjois-Suomi kärsi työvoimapulasta, joten ryhmän sijoittaminen karanteenijalan jälkeen ei tuottanut vaikeuksia. Ihmiset saatiin sijoitetuksi työhön joulukuun mennessä. Oululaisen *Kaleva*-lehden sivuilla vedottiin pohjoissuomalaisiin, että inkeriläiset otettaisiin hyvin vastaan ja heidän kärsimystensä täyttämää elämäänsä pyrittäisiin lieventämään.

Toinen, noin 700 hengen ryhmä, saapui joulun alla 1943 ja kolmas 900 inkeriläisen ryhmä tammikuussa 1944. Viimeksi tulleet olivat pääosin inkerikkoja, joilla ei ollut sukujuuria Suomessa. Osa heistä oli ammattikalastajia, ja he toivat mukanaan kalastusvälineensä, kuten isot 40 metrin syvyiset ja 300 metriä pitkät nuotat.²³⁷ Inkerikot olivat jakaantuneet nuottakuntiin, joissa oli noin 60 henkeä kussakin. Heidän sijoittamisessaan pyrittiin olemaan hajottamatta nuottakuntia. Osittain tässä onnistuttiin, mutta pari nuottakuntaa oli hajotettava pitkin rannikkoa, jotta he voisivat jatkaa ammattinsa harjoittamista.

Kaleva -lehden toimittaja kävi tutustumassa tammikuussa 1944 saapuneisiin inkeriläisiin heidän tilapäisessä majapaikassaan Oulun lyseolla. Toimittaja haastatteli opettaja Karoliina Savolaista, joka auliisti kertoi kokemuksistaan opettajan työstä Inkerinmaalla. Opettajan työ oli Inkerissä hyvin vaikeaa, koska kaikista koulutyössä tapahtuneista häiriöistä rankaistiin opettajaa. Esimerkiksi jos opettaja myöhästyi töistä, hän saattoi joutua vankilaan. Savolainen kertoi tarinan opettajatoveristaan, joka oli myöhästynyt töistä yhdeksän minuuttia jouduttuaan viemään lapsensa sairaalaan. Myöhästymisen johdosta opettaja oli passitettu kuudeksi kuukaudeksi vankilaan. Myöhästynyt opettajaa puolustanut koulun johtajatar joutui vuodeksi vankilaan. Vielä kovempi oli kohtalo, jos opettaja sattui rankaisemaan jonkin komissaarin lasta – tällöin hän saattoi kadota jäljettömiin.²³⁸

Kahdeksan kilometrin päässä Oulun rautatieasemalta sijaitsi Maikkulan pakolaishuoltola. Sen johtaja Pekka Harju on kirjoittanut ajastaan laitoksen johdossa. Rakennukset olivat Oulun tarkka-ampujakomppanian vanhat kasarmit. Kotkassa si-

²³⁶ Nevalainen 1990, 84.

²³⁷ Similä 2002, 274.

²³⁸ Similä 2002, 274.

Maikkulan kasarmialue rakennettiin Oulujoen varrelle Oulun 14. reservikomppanian tarpeisiin vuosina 1883–1885. Vuosisadan vaihduttua alue oli Oulun lääninvankilan käytössä. 1920-luvulla kasarmit toimivat Itä-Karjalan pakolaisten huoltokeskuksena. Kansakouluna se toimi talvisotaan saakka. Sen jälkeen laitos siirtyi Valtion pakolaisavustuskusken alaisuuteen vanhainkodiksi. Jatkosodan aikana Maikkulan huoltolaan sijoitettiin noin 60 inkeriläistä huollettavaa, jotka olivat pääosin heikkokuntoisia vanhuksia. Kuva: Reijo Rautajoki 2018.

jaitsevan Kyminlinnan pakolaishuoltolan toiminta jouduttiin lopettamaan talvisodan aiheuttamien häiriöiden takia. Sen asukit oli saatava parempaan turvaan raja-alueen läheisyydestä.²³⁹ Uudet tilat löydettiin Maikkulasta Oulujoen kunnan alueelta. Yhteensä Kyminlinnasta siirrettiin Maikkulan huoltolaan 228 hoidokkia.

Osa Maikkulan pakolaishuoltolan suojiin siirretyistä oli inkeriläisiä. Heitä sijoitettiin sinne noin 60 henkeä.²⁴⁰ Tulijat olivat sekä lapsia että vanhuksia, joista monet olivat

²³⁹ Harju 2017, 93, 136–137. Inkeriläisten ja itäkarjalaisten ensimmäinen pakolaisaalto Suomeen tapahtui Venäjän 1917 vallankumouksen jälkimainingeissa. Kyminlinnan hoitola oli perustettu nimenomaan Inkerin ja Karjalan pakolaisten sijoitus-, huolto- ja hoitopaikaksi vuonna 1922.

²⁴⁰ Maikkulan pakolaisvanhainkodin muonitusvahvuus (1943–1952). Arkistoyksikkö Gb6, Maikkula, VPA, KA.

Saksalaiset rakensivat komean upseerikerhon Oulun Pikku-Berliinin alueelle. Rakennus sijaitsee Tirolintie 7:ssä ja on ainoa jäljellä oleva rakennus saksalaiskylästä. Alppilan kaupunginosan nimi sekä kadunnimet Alppitie ja Tirolintie ovat muistona saksalaisajoilta. Kuva: Reijo Rautajoki 2018.

heikkokuntoisia, osa tarvitsi laitoshoittoa. Kuolleisuus vanhusten joukossa oli suuri. Anomuksia huoltolaan pääsemiseksi tuli runsaasti yksityisiltä inkeriläisiltä alkuvuoden 1944 aikana. Myös Lohjan leiriltä lähetettiin vanhuksia Maikkulaan. Oulun kaupungin huoltolautakunta maksoi Oulun siirtoväen huoltojohtajalle inkeriläisten lasten ja vanhusten hoitomaksuja.²⁴¹ Suuremman luokan asioista päätökset teki Valtion pakolaisavustuskeskus, joka maksoi hoidokkien hoitamisesta laitoksille suurehkojakin summia.²⁴²

Maikkulassa oli pulaa kaikesta. Ylimääräistä työvoimaa ei ollut. Apua saatiin, kun mieshoidokit toimivat hevosten ajomiehinä. Muissakin töissä käytettiin hoidokki-työvoimaa: heitä oli pyykkäreinä, leipureina, saunottajina, apuhoitajina. Halkojen

²⁴¹ Inkeriläiset siirtoväen huoltoavustusten tilitykset (1943–1945). Arkistoyksikkö Gc1, OKSH, OMA, KA.

²⁴² Maikkulan pakolaisvanhainkodin tilikirja (1943–1950). Arkistoyksikkö Gb9, Maikkula, VPA, KA.

pieniminen antoi työtä ”ukoilille”.²⁴³ Vähitellen hoidettavia lähetettiin eri kuntien huoltolautakuntien kautta kunnalliskotien hoiviin, mutta huonokuntoisia inkeriläisiä jäi Maikkulaan ainakin vuoteen 1951 saakka. Sodan päätyttyä Maikkulan inkeriläisistä vain yksitoista palasi Neuvostoliittoon joulukuussa 1944.

Oulusta tuli jatkosodan alkaessa tärkeä saksalaiskeskus, joka toimi Saksan Lapin 20. Vuoristoarmeijan sillanpääasemana. Toppilan satamasta muodostui Saksan armeijan tärkein huoltosatama Suomessa. Tuiran rautatieasema oli saksalaisten ahkerassa käytössä koko jatkosodan ajan. Saksalaisia oli Oulussa enimmillään 4 000, joten sotilaat näkyivät katukuvassa. Tuiran alueelle pystytettiin parakkikylä, johon kohosi 275 parakkia. Paikalliset kutsuivat parakkikylää Pikku-Berliiniksi. Alueen koko oli 64 hehtaaria. Saksalaisten maksama hyvä palkka houkutti työvoimaa kauempaakin. Alueella sijaitsi venäläisten sotavankien rakentama saksalaisten upseerikerho Alppimaja, joka valmistui vuonna 1942.²⁴⁴ Saksalaisten palkkasivat asukkaiden ja sotavankien ohella inkeriläisiä töihin sekä Oulun kaupunkiin että sen lentokentälle. Heitä otettiin töihin myös Kemlin lentokentälle.

Pohjois-Suomeen tulleista inkeriläisistä sijoitettiin Oulun kaupunkiin jatkosodan ajaksi noin 300, loput runsaat 2 000 sijoitettiin maaseudulle maataloustöihin. Osa sai töitä Rautatiehallituksen Oulun puuvarastolta. Oulun leiri suljettiin maaliskuussa 1944. Inkeriläisten palautuksissa valtaosa Pohjois-Suomeen sijoitetuista palasi Neuvostoliittoon. Vain 20 inkeriläistä jäi Ouluun pysyvästi.²⁴⁵

Kauhava

Viimeisenä perustettiin leiri Kauhavalle 18.12.1943.²⁴⁶ Kun leiriä suunniteltiin, puhuttiin itäkarjalaisleiristä, mutta myöhemmin virallisissa papereissa esiintyy nimitys Inkeriläisen väestön vastaanotto- ja karanteenileiri. Leirin päällikkönä toimi Eemeli Jalasmaa.

Kauhava-lehti kertoi joulukuun 18. päivä: ”700 henkeä inkeriläistä heimokansaa Kauhavalle”. Siirtolaiset tulivat junalla. Valmisteluja heidän majoittamiseksi oli tehty jo etukäteen. Joukkomajoitustiloiksi oli varattu Kauhavan nuorisoseuran ja työväenyhdistyksen talot, Keskikoulu ja Lukio, jonne sijoittui leirin toimisto, sekä Kosolan kansakoulu. Vuokrasopimukset allekirjoitettiin Väestönsiirtoasiain Keskustoimiston edustajien kanssa, jota edustivat Emil Jalasmaa ja Vilho Tapola. Kauhavalla noteerattiin, että inkeriläisiä oli kaiken ikäisiä, naisia, lapsia ja vanhuksia. Vain nuoret miehet puuttuivat, sillä heidät oli viety neuvostoarmeijaan.²⁴⁷

²⁴³ Harju 2017, 31.

²⁴⁴ Mikkonen 2017.

²⁴⁵ Similä 2002, 274.

²⁴⁶ Nevalainen 1990, 81.

²⁴⁷ Sippola 1998.

Kauhavan työväentalon rakennusvuosi oli 1919. Jatkosodan aikana taloon majoitettiin satoja inkeriläisiä, joiden tarkka määrä ei ole tiedossa. Rakennus sijaitsee Kauhavan keskustassa Nuorisoseuran läheisyydessä osoitteessa Kauppatie 123. Kuva: Reijo Rautajoki 2018.

Kauhavan Lotta Svärd -järjestö otti vastuulleen inkeriläisten muonituksen. Muonituspäällikkönä toimi Aini Litmanen ja hänen varaamäntänään Anni Mäkipelkola. Paikalliset lotat toimivat keittäjinä. Varsinaisille muonittajille maksettiin palkkaa, mutta lotat tekivät talkootyötä ja kokosivat rahaa järjestölleen, joka sai tulot. Kauhavan lottien työpanos sotavuosina oli muutoinkin mittava. Puolustusvoimien elintarvikehuoltoon kuuluva alue Kauhavalla oli leipomotoiminta, joka jatkui koko sodan ajan. Maakunnan viljapitäjien lotille määrättiin leipomisvelvollisuus rintamajoukkojen muonittamiseksi. Puolikuivattua leipää leivottiin Kauhavalla valtaiset määrät.²⁴⁸

Kansanhuoltoministeriö myönsi elintarvikkeiden ostoluvat, elettiinhan säännöstelyaikaa. Voi ja maito haettiin meijeriltä, perunat viljelijöiltä ja muut elintarvikkeet kaupoista. Nuorisoseuran talossa oli 17 alle kaksivuotiasta, joille kuuluivat suuremmat maitoannokset. Leiriläiset asuivat yhteismajoituksessa, joten syöpäläisvaara oli ilmeinen. Nuorisoseuran tontille jokirantaan rakennettiin sauna, joka oli tehokas keino syöpäläisvaaran torjuntaan.

Kesällä 1940 kouluhallitus oli antanut määräyksen, että kaikille siirtoväen lapsille tuli taata koulupaikka. Koska karjalaista siirtoväkeä oli majoitettu paljon koulutiloihin, aiheutui tästä ongelmia koulunkäyntiin. Kouluhallituksen määräys laajeni sittemmin

²⁴⁸ Pietiläinen 1998, 180.

Kauhavan Nuorisoyhtiö, Suomen ensimmäinen nuorisoseura, perustettiin Kalan torpassa Kauhavalla juhannuspäivänä 1881. Seuran oma komea talo rakennettiin 1901 ja sitä laajennettiin 1931. Rakennusta kutsuttiin Seurahuoneeksi. Inkeriläisten majoituspaikkana jatkosodassa toiminut talo tuhoutui tulipalossa 1947. Seuran nykyinen kuvassa oleva toimitalo otettiin käyttöön 1955. Talo sijaitsee osoitteessa Kauppatie 113. Kuva: Reijo Rautajoki 2018.

koskemaan myös inkeriläistä siirtoväkeä, mikä entisestään lisäsi koulujen ahtautta. Kosolan kansakoulun johtokunta totesi tammikuun alussa 1944, että Kosolan koulutaloon oli pakkomajoitettu yli 200 inkeriläistä. Niinpä se päätti vuokrata koulunkäyntiä varten tilapäiset tilat kolmesta eri paikasta ja järjestää opetuksen toimimaan kahdessa vuorossa. Siirtoväki aiheutti samanlaista ahtautta myös useaan muuhun

Kauhavan kouluun. Niissä lieene ollut enemmän kysymys Karjalan ja Itä-Karjalan siirtoväestä kuin inkeriläisistä.²⁴⁹

Valpolla oli edustajansa jokaisella leirillä, ja Kauhavalla hän oli Yrjö Kolehmainen. Leirin asukkaita kuulusteltiin ja mielialan kehitystä seurattiin. Eräissä tapauksissa tarvittiin tulkkia, kun kaikki leiriläiset eivät ymmärtäneet kunnolla suomea. Tulkkina toimi venäjöntaitoinen inkeriläinen Katri Liukkonen.

Karanteenajan jälkeen ryhdyttiin siirtoväen sijoittamiseen. Kauhavan inkeriläiset sijoitettiin 15 eteläpohjalaiseen kuntaan ympäri maakuntaa. Kauhavalle ei tiettävästi jäänyt ainoatakaan leiriläistä. *Kauhava*-lehti tiesi kertoa 22.12.1943:

²⁴⁹ Rajala 1996, 35–37.

Alakylän työväentalo valmistui vuonna 1912. Inkeriläisiä talossa oli 1943–1944. Sotien jälkeen talossa ei juuri ollut toimintaa. Viimeiset vuodet se oli varastona. Talo purettiin 1950-luvulla. Kuva: *Kauhavan Joul* 1989.

*Sitten kun väki on saatu luetteloiduksi, ryhdytään sen lopulliseen sijoittamiseen. Tarkoituksena on jakaa se maakunnan 10–15 pitäjään väkiluvun ja työvoimatilanteen mukaan, niin että siirtoväen luku olisi keskimäärin 2,5% pitäjän asukasluvusta.*²⁵⁰

Kauhavalainen lotta Kaarina Orrenmaa kertoo lottatyöstä seuraavasti:

*Suuret olivat ne sukka-, käsine- ja kypäränsuojusmäärät, joita kodeissa yhteisesti lähetettäväksi tuntemattomille sotilaillekin lähetettiin. Pikkulotatkin niitä kykyjensä mukaan valmistivat [...] Siirtoväen saapuessa 1943 järjestettiin inkeriläisten leiri. Lotat kiersivät jatkuvasti kaikissa sijoituspaikoissa, huolsivat vanhuksia ja toimittivat sairaat lääkärin hoitoon. Inkeriläisille järjestettiin joulun pyhien aikana hartaustilaisuuksia ja jouluaattona jaettiin noin 300 lahjapakettia.*²⁵¹

Inkeriläisten palauttamiskohtelu oli riippuvaista paikallisista viranomaisista. Kauhavalle jääneet inkeriläissisarukset kertoivat, että he saivat itse ratkaista kohtalonsa ja he jäivät. Kukaan ei vaatinut heidän paluutaan. Eräällä Etelä-Suomen leirillä ollut nainen kertoi, että heille sanottiin: "Jos nyt ette mene vapaaehtoisesti, niin myöhemmin teidät viedään väkipakolla ja teillä on silloin paljon huonompi kohtelu". Mainittu kertoja meni vapaaehtoisesti Neuvostoliittoon, mutta ei päässyt Inkerinmaalle vaan

²⁵⁰ Pietiläinen 1998, 203.

²⁵¹ Orrenmaa 1989, 30–31.

Vehmersalmen kansakouluun siirrettiin inkeriläisten opettajien esiseminaari 1.7.1944, kun puolustusvoimat otti Pitkälähden opiston käyttöönsä. Kansakoulu oli melko uusi, sillä vanha koulu oli palanut vuonna 1930. Kuva: Reijo Rautajoki 2019.

joutui Novgorodiin, jossa oli hyvin vaikeat olot.²⁵² Monet Kauhavalle sijoitetut inkeriläisperheet pakenivat Ruotsiin.

Kauhavan keskikoulu ja lukio, Kosolan koulu sekä Alakylässä sijainneet nuorisoseurantalo ja työväentalo on sittemmin purettu. Koulujen tilalla on rakennettu uudet toimitilat. Kauhavan leirin kautta kulki vain nuo alussa mainitut 700 inkeriläistä. Leiri lopetettiin jo maaliskuussa 1944 toimittuaan kolmen kuukautta. Siihen mennessä siirtolaiset oli sijoitettu 15 eteläpohjalaiseen kuntaan.

Kauhavan Nuorisoseuran pöytäkirjasta selviää, että seurahuoneen tilat vapautuivat seuran oma toiminnan käyttöön. Sama pöytäkirja kertoo edelleen, että seurantalo otettiin uudelleen väestönsiirtoleirin käyttöön juhannuksena 1944. Tällä kertaa tilat tarvittiin Karjalan siirtoväkeä varten. Lapin sodan alettua Rovaniemen alueen väestöä evakuoitiin muun muassa Kauhavalle. Nämä ihmiset pääsivät palaamaan Rovaniemelle keväällä 1945.²⁵³

²⁵² Sippola 1998.

²⁵³ Sippola 1998.

Eiseminaari majoitettiin suojeluskuntataloon, joka sijaitsi lähellä kansakoulua. Kuva: Reijo Rautajoki 2019.

Pitkälähti

Kuopion lähellä Pitkälähdessä sijaitsevaan Pohjois-Savon kansanopistoon sijoitettiin inkeriläisiä keväällä 1943. Leiri ei ollut karanteenileiri, vaan pieni Lapinlahden väestönsiirtoleirin alainen erikoisleiri, jossa oli vain alle sata henkilöä. Siellä oli vaikeasti sijoitettavia eli lapsia, vanhuksia ja suuriperheisiä äitejä.²⁵⁴ Päälliköksi Pentti Kaitera määräsi 10.5.1943 lähtien opiston talousopettajan Kerttu von Zansenin.²⁵⁵ Leirillä elettiin hoidokkien omatoimisuuden varassa. He huolehtivat itse kaikista taloustöistä. Leirin kautta saatiin sijoitettua yhteensä 120 inkeriläistä. Elokuun alussa 1943 leirillä oli enää 48 inkeriläistä, joiden siirtämistä muualle von Zansen ennakoi Väestönsiirtoasiain Keskustoimistolle syksyllä lähettämässään kyselyssä, kun marraskuussa alkavasta opettajakurssista saatiin tietoa.²⁵⁶

Marraskuun alussa 1943 opistolla alkoi inkeriläisille opettajille järjestetty esiseminaarikurssi. Sen tarkoituksena oli täydentää Inkerissä valmistuneiden opettajien

²⁵⁴ Nevalainen 1990, 191.

²⁵⁵ Virkamiehiä koskevat luettelot, määräys- ja erokirjat, palkkakortit. Arkistoyksikkö Ba1, Vsk, KYM, KA.

²⁵⁶ von Zansenin kirje Väestönsiirtoasiain Keskustoimistolle 8.8.1943. Arkistoyksikkö Ea4, Vsk, KYM, KA.

tietoja ja taitoja sekä valmentaa heidät suomalaisen kansakouluseminaarin viimeiselle luokalle. Kurssin johtajana toimi maisteri Eero Hietakari. Kurssille pääsi 50 inkeriläistä opettajaa. Puoli vuotta myöhemmin toukokuussa 1944 aloitettiin uusi kurssi, jonka vahvuus oli myös 50 henkilöä.

Neuvostoliiton suurhyökkäyksen alettua kesäkuun alkupäivinä puolustusvoimat otti Pitkälähden opiston käyttöönsä. Esiseminaarikurssi joutui siirtymään heinäkuun alussa Vehmersalmelle, jossa opetus jatkui kansakoulun tiloissa. Siirto Pitkälähdestä tehtiin sisävesilaivalla. Kurssi viipyi uudella paikkakunnalla kolmen kuukauden ajan. Vielä kerran kurssilaiset joutuivat siirtymään seuraavaan paikkaan. Syyskuun lopussa osoitteena oli Kuopion Lottahovi, jossa opetusta järjestettiin kuukauden verran. Molemmat kurssit päätettiin samanaikaisesti lokakuussa 1944.²⁵⁷ Valmennetut opettajat pääsivät marraskuun siirtymään Kajaanin ja Suistamon seminaareihin. LVK:n upseerit kävivät molemmissa seminaareissa vaatimassa opettajia palaamaan Neuvostoliittoon. Suurin osa noudatti kutsua ja palasi kotimaahansa kesken seminaarin. Osa pakeni Ruotsiin ja osa jäi Suomeen.

Erilliset yksiköt

Osa inkeriläisistä jouduttiin sijoittamaan Siirtoväen Huollon varaan. Heitä varten järjestettiin tilapäisiä huoltolaitoksia ja sairaaloita joko leirien yhteyteen tai erillisinä yksikköinä. Inkeriläiset orpolapset sijoitettiin Maatalousnaisten valitsemiin koteihin.

Helsingissä aloitti tammikuussa 1944 toimintansa inkeriläisille nuorille suunniteltu iltaoppikoulu, jonka toiminta loppui nopeasti, kun pääkaupungin pommitukset helmikuussa alkoivat.

Kanneljärven kansanopistossa Kannaksella ja muutamissa ammattiopistoissa järjestettiin inkeriläisille nuorille kursseja.

Rääpiälän kartanoon Hämeenlinnan maalaiskuntaan perustettiin inkeriläisiä vanhuksia varten 62-paikkainen vanhainkoti. Tässä laitoksessa oli väljää. Kolmannes paikoista oli yleensä tyhjänä. Henkilökuntaa oli runsaasti, ajoittain 11 henkilöä, joista viisi kuului siirtoväkeen.

Minkiöön Jokioisten lähelle järjestettiin inkeriläisille vanhainkoti. Siellä oli keväällä 1944 vielä 95 paikkaa, mutta toiminta loppui jo elokuussa samana vuonna. Vanhukset lähetettiin tavallisiin kunnalliskoteihin.

Toivonlinna Piikkiössä toimi lastenkotina ja -sairaalana. Tässä meren rannalla sijaitsevassa laitoksessa oli tilaa yli 90 potilaalle, ajoittain enemmänkin.

Luonnonmaan kylpylä ja **Paimion** kansanopistot sekä **Ikaalisten** pakolaishuoltolaitos oli varattu tuberkuloosipotilaita varten.

²⁵⁷ Rautajoki 2017, 194.

Paimion keuhkotautiparantola oli suurin ja merkittävin inkeriläislaitos, ja sinne voitiin sijoittaa lääkärin määräysten perusteella 250 keuhkotautista. Potilaiden vaihtoa tehtiin sairaaloiden kesken. Muun muassa Lohjan Harjun sairaalan tuberkuloosipotilaita tuli Paimioon ja muita potilaita lähetettiin vastavuoroisesti Lohjalle.

Riihimäen synnytyslaitos sai Pentti Kaiteran heinäkuussa 1943 lähettämän kirjeen, jossa Väestönsiirtoasiain Keskustoimisto sitoutui maksamaan hoitoon otettavien inkeriläisten hoitokulut.

Suonenjoelle perustettiin karanteenileiri varaleiriksi, jonka päällikkönä toimi A. Markkanen. Leiristä ja sen toiminnasta ja luonteesta ei ole löytynyt tietoja. Leirin kautta hoidettiin ilmeisesti yksi tai kaksi laivalastillista inkeriläisiä.

VII

JA SITTEN TAKAISIN

Palautukset

Pian syyskuussa 1944 tehdyn välirauhansopimuksen jälkeen alkoi vakava keskustelu inkeriläisten tilanteesta. Alusta pitäen oli epävarmaa, koskiko välirauhansopimuksen 10. artiklan määräys myös inkeriläisiä. Artikla kuului seuraavasti:

Suomi sitoutuu viipymättä luovuttamaan Liittoutuneiden (Neuvostoliiton) Ylimmälle

Sotilasjohdolle kaikki sen hallussa nykyään olevat neuvosto- ja liittolaissotavangit sekä myöskin Neuvostoliiton ja Liittoutuneiden Kansakuntien kansalaiset, jotka on internoitu ja tuotu väkisin Suomeen, palautettaviksi heidän kotimaahansa.²⁵⁸

Niinpä Suomen hallitus linjasi että paluu olisi vapaaehtoinen ja tähän tyytyi myös Neuvostoliiton johtama Liittoutuneiden Valvontakomissio, ainakin aluksi. Vaikutti siltä, että halukkaat saisivat jäädä Suomeen. Inkeriläiset itse odottivat Suomen viranomaisilta selkeää kantaa, voivatko he jäädä maahan vai joutuvatko he palaamaan Neuvostoliittoon ja onko palaaminen pakollista. Yksiselitteistä vastausta he eivät saaneet.

Välirauhansopimus antoi kenraalieversti Andrei Ždanovin johtamalle Valvontakomissiolle laajat valtuudet tietojen saantiin. Se sai oikeuden saada Suomen viranomaisilta kaikki haluamansa tiedot. Viranomaiset joutuivat luovuttamaan inkeriläisistä laaditut luettelot komissiolle. Toivo Flink toteaa, että Neuvostoliittoon palaamisen suhteen inkeriläiset jakaantuivat kolmeen ryhmään. Merkittävä määrä inkeriläisiä oli valmis lähtemään takaisin heti tilaisuuden tullen. Sitten oli niitä, jotka eivät missään tapauksessa halunneet palata. Ja oli niitä, jotka olivat kahden vaiheilla. Valpon tilannearvion mukaan Suomeen halusi jäädä selvästi enemmän kuin palata. Ortodoksisuuskaiset venäläistyneimmät inkerikot, joita oli kymmenisen prosenttia siirtoväestä, olivat valmiimpia palaamaan kuin luterilaiset inkerinsuomalaiset.²⁵⁹

²⁵⁸ Flink 2010, 140.

²⁵⁹ Flink 2010, 101, 116.

Valvontakomissio vaati Suomen lehdissä julkais- tavaksi ilmoituksia, joissa Neuvostoliiton kansalaisia kehoitettiin palaamaan kotimaahansa. Ilmoituksia julkaistiin kymmenissä eri lehdissä. *Pieksämäki* -lehti 1.12.1944.

Kaikkien allamainituissa kunnissa asuvien Neuvostoliittoon palaa-
viksi ilmoittautuneiden

Neuvostoliiton kansalaisten

on omaisuutensa mukanaan saavuttava kokoamiskeskusiin seuraavasti:
Mikkelin kokoamiskeskukseen Mikkelin kaupungista, Mikkelin
maalaiskunnasta, Anttolasta, Ristiinasta, Hirvensalmelta ja Juvalta nyt
alkavan joulukuun 1 päivänä. Ilmoittautuminen Keskukseen toimistossa
tullikamarirakennuksessa Mikkelin satamassa.

Naarajärven kokoamiskeskukseen Pieksämäen kauppala-
sta, Pieksämäen kunnasta, Jäppilästä, Kangasniemeltä, Hau'tivuorelta, Vir-
tasalmelta, Heinävedeltä, Kangaslammita ja Joroisista nyt alkavan
joulukuun 2 päivänä. Ilmoittautuminen Keskukseen toimistossa leirillä
Naarajärven rautatiepysäkin läheisyydessä.

Savonlinnan kokoamiskeskukseen Savonlinnasta, Säämingistä,
Sulkavalta, Puumalasta, Rantasalmelta, Kerimäeltä, Punkaharjulta, Sa-
vonrannalta ja Enonkoskelta nyt alkavan joulukuun 2 päivänä. Ilmoit-
tautuminen Keskukseen toimistossa Puistokadun kansakoulussa Savon-
linnassa.

MIKKELIN LÄÄNINHALLITUS.

Valtiovallan selkeän vastauksen inkeriläisten lukuisiin tiedusteluihin antoi si-
säministeriön Siirtoväenasiain osaston toimistopäällikkö Aarne Harmia Helsingissä
pian aselevon jälkeen pidetyssä inkeriläisten edustajakokouksessa: "Ne inkeriläiset,
jotka haluavat jäädä rauhan tultua maahan, saavat jäädä ja ne, jotka haluavat palata
Neuvostoliittoon, saavat lähteä."²⁶⁰

Syyskuun 26. 1944 sisäasiainministeri Emil Luukka lähetti kiertokirjeen lääninhal-
lituksille ja siirtoväen huoltojohtajille:

*Sisäasiainministeriön siirtoväenosasto kehottaa siirtoväen huoltojohtajia tiedustelta-
essa saattamaan kaikkien niiden Neuvostoliiton kansalaisten tietoon, jotka ovat sodan
aikana siirtyneet Suomeen, mutta jotka nyt haluavat palata takaisin kotiseudulleen
Neuvostoliittoon, että heidän on ensi tilassa ryhdyttävä valmistautumaan palauttamista
varten. Siirtoväenasiain osasto tulee lähiaikoina tarkemmin ilmoittamaan, miten palaut-
tamista haluavien Neuvostoliiton kansalaisten kerääminen ja kuljettaminen tapahtuu.*²⁶¹

Kiertokirjeessä todetaan kahdesti sana *haluavat*, mikä osoittaa Suomen viran-
omaisten ensimmäistä tulkintaa 10. artiklan määräyksestä. Inkeriläisten palaamisen
kotimaahansa katsottiin perustuvan vapaaehtoisuuteen. Kun Valvontakomission tul-
kinta samasta pykälästä tiukkeni seuraavien viikkojen aikana, Suomen viranomaisten
suhtautuminen inkeriläisten jäämiseen Suomeen muuttui passiiviseksi. Tällainen
suhtautuminen saattoi lisätä paluupäätöksen tehneiden määrää.

Inkeriläisten palautuksista tuli Neuvostoliitolle pilottiprojekti yleisemmässä hank-
keessa, joka koski kaikkien ulkomaille päätyneiden neuvostokansalaisten palautusta.
Moskovaan perustettiin lokakuun lopulla 1944 sitä hoitamaan erityinen Kotiuttamis-

²⁶⁰ Flink 2010, 134.

²⁶¹ Pirhonen (toim.) 2015, 120.

hallinto.²⁶² Suomea koskeva asia oli toimiston ensimmäinen tehtävä. Näin ollen Suomen tapaukseen suhtauduttiin Kotiuttamishallinnossa kaikella asian vaatimalla tarmolla ja vakavuudella ja esimerkiksi kotiuttamista valvomaan asetettiin korkea-arvoisia viranomaisia. Inkeriläisiä varten laadittiin toimintasuunnitelma, jossa määriteltiin ulkomailta saapuvien kuljetus, vastaanottoa ja sijoittaminen Neuvostoliiton alueelle.²⁶³ Valvontakomissio ryhtyi noudattamaan näitä Moskovasta tulleita ohjeita.

Presidentti Mannerheim ei puuttunut inkeriläiskysymykseen. Kerran hän otti kantaa asiaan, kun hän lähetti edellä mainitulle inkeriläisten edustajakokoukselle tervehdyksensä. Sähkeessä presidentti ”toivotti Inkerin siirtolaisille mahdollisimman viihtyisiä oloja ja myönteisiä kokemuksia esivanhempienne synnyinmaassa”.²⁶⁴

Väinö Kekki kertoi saaneensa loppusyksyllä inkeriläisiltä lukuisia kyselyitä, oliko mahdollisuuksia jäädä Suomeen vai oliko lähdettävä Neuvostoliittoon. Kekki oli tiedustellut asiaa sisäministeriön Siirtoväenosaston toimistopäälliköltä insinööri Larkelalta. Tämän vastauksessa todettiin, että siirto oli ollut vapaaehtoista.²⁶⁵ Yksiselitteinen vastaus ei tällöinkään ollut.

Valvontakomissio halusi ja sai tiedot siitä, kuinka paljon inkeriläisiä asui eri kunnissa. Niinpä komission upseerit alkoivat jo lokakuussa 1944 tehdä ahkerasti matkoja eri kuntiin sijoitettujen inkeriläisten keskuuteen ja taivutella heitä palaamaan. Taavoitteena oli saada kaikki inkeriläiset palaamaan. Valvontakomissio vauhditti paluuta avoimesti houkuttelevilla lupauksilla, kuten paluulla kotiseudulle ja perheiden yhteen saattamisella.²⁶⁶

Valvontakomission edustajat tulivat ensimmäisenä Siilinjärvelle. Edustajat puhutelivat Tarinaharjun parantolassa työskenteleviä ja eräissä taloissa asuvia inkeriläisiä. He vierailivat myös Kuopion Lottahovissa toimineessa esiseminaarissa, jossa inkeriläisiä valmennettiin opettajiksi. Oulussa komission upseerit tutustuivat teollisuuden palveluksessa olevien inkeriläisten oloihin. He suhtautuivat epäkohtiin myönteisesti ja suojeasti. Haukiputaalla he kävivät tapaamassa inkeriläisiä kolmen maanviljelijän luona.²⁶⁷

Eräät upseerit pitivät velvollisuutenaan maakuntia kiertäessään ilmoittaa inkeriläisille, että heidän oli ilmoitauduttava palaamaan. Puhuttelujen sävy vaihteli houkuttelusta painostukseen ja uhkailuun. Komission upseerit saattoivat käyttää heille annettua valtaa täysin mitoin esiintyessään voittajina ja suuren kansakunnan

²⁶² Tuolloin luotu Kotiuttamishallinto lopetti toimintansa vasta keväällä 1953.

²⁶³ Flink 2010, 156–158.

²⁶⁴ Flink 2010, 136.

²⁶⁵ Kuulustelupöytäkirja 395/45 (nro 3317). Arkistoyksikkö BII:F1, Internoimisarkisto, Valpo, SM, KA.

²⁶⁶ Flink 2010, 166–172, 175.

²⁶⁷ Flink 210, 167, 169–170.

Näitä lomakkeita osa inkeriläisistä täytti vapaaehtoisesti ja osa houkuttelujen, painostusten tai uhkailujen jälkeen. Kuva: Pullinen, *Karjalaiset tulevat, inkeriläiset lähtevät*, 26.

Ilmoittautumiskaavake

palaamisesta Neuvostoliittoon.

Neuvostoliiton ja Suomen välisen välirauhansopimuksen voimaantultua ilmoitan täten itseni ja perheeni puolesta palaavani takaisin Neuvostoliittoon. Mukanani seuraa vaimoni *Aleksandra* ja ainakin lapset *Klaudia, Niilo, Aleksanteri*

sekä omaisuutta *10* kollia eli *800* kg. Samalla ilmoitan olevani valmis matkustamaan 5 päivän kuluttua saatua ilmoituksen matkapäivästä.

Siti ssä *maaras* kuun *11* p:nä 1944.

Juho Rajala

Nykyinen olinpaikka *Siti* *Kymmentaan* kaupunki *kunnan* *kylä*

Tarkka osoite: *Kausla, Kymmentaan, Kurtti*

Luomautus: 1 eläinlääkärin lisäksi on perheellä 2 lehmää 1 hevonen 1 kärkyt sekä 3 kuormaa heiniä. Pyydetään eri vaunu.

edustajina. Sitä lienevät tehneet monet komission edustajat maata kiertäessään. Suomalaisia juoksutettiin.²⁶⁸

Iitin Kymmentaan Kurtossa asunut inkeriläinen Juho Rajala ilmoitti palaavansa Neuvostoliittoon vaimonsa ja kolmen lapsensa kanssa. Omaisuutta otettiin mukaan 10 kollia eli 800 kiloa. Lisäksi perheellä oli kaksi lehmää, yksi hevonen, kärkyt ja kolme kuormaa heiniä. Ihmisiä kuormattiin 30 henkeä vaunuun ja tavarat ja karja omiin vaunuihinsa. Viipurissa kaikki tavarat ja omaisuus jouduttiin luovuttamaan neuvostoviranomaisille.

Mynämäellä asuneen Valma Karlssonin perheellä oli myös edessään kysymys, palata vai ei:

Muut sukulaiset lähtivät siinä uskossa, että pääsevät koteihinsa. Me jäimme Suomeen pelkäämään ja jännittämään, mitä tulevaisuus toisi tullessaan. Koska kotimme oli poltettu, ja isä vangittu, ei äiti nähnyt mitään syytä lähteä takaisin. Mihin me siellä menisimme? Kyllä meillä oli viisas ja rohkea äiti! Äiti joutui kyllä Turkuun Venäjän konsulaattiin

²⁶⁸ Flink 2010, 166–172, 175.

puhutteluun. Siellä oli sotaherra uhkaillut, lyöden nyrkillä pöytään, että jos nyt lähde, saat itse maksaa matkan kun tulee pakko lähteä! Äiti oli polvet tutisten vastannut: 'Kyllä minä sitten maksan!' Ei äitiä yksi sotaherra saanut pelkäämään ja lähtemään!'²⁶⁹

Paimiossa paluuseen halukkaita oli paljon, koska heille luvattiin kotona Inkerissä hyvät olot. Kirkot luvattiin avata ja antaa talonpojille heidän aikaisemmin omistamansa maat. Osa venäläisistä upseereista käytti vastahakoisiin lähtijöihin painostusta ja uhkailua. Lupausta kotiinpaluusta omalle kotiseudulle oli valetta. Epätietoisuus tulevasta ja Suomen viranomaisten passiivisuus vaikuttivat merkittävästi monien inkeriläisten paluupäätöksiin.²⁷⁰

Valvontakomissio seurasi palauttamisoperaatiota tarkasti. Sen vaatimuksesta jokaiselle perheelle tarjottiin *Ilmoittautumiskaavake palaamisesta Neuvostoliittoon*. Pääosa perheiden päämiehistä allekirjoitti sen. Oitissa niissä perheissä, joista paluuilmoitusta ei ruvennut kuulumaan, komission miehet kävivät keskustelemassa jopa neljä tai viisikin kertaa. Pakkokuljetuksia ei käytetty, mutta painostusta harrastettiin.²⁷¹ Inkeriläiset peruivat lähtöilmoituksiaan. Valvontakomission mukaan peruuttaminen ei ollut mahdollista, kun lomake kerran oli jätetty. Matkansa peruneet eivät ilmestyneet lähtöpaikoille ja katosivat viranomaisten silmistä. Muutamilla paikkakunnilla Valvontakomission edustajat hankkivat petollisin keinoin allekirjoituksia paluuilmoituksiin.²⁷²

Suomen hallitus odotti Valvontakomission lopullista tulkintaa välirauhansopimuksen 10. pykälästä. Lopulta marraskuussa 1944 — Neuvostoliiton Kotiuttamishallinnon jo alettua toimintansa — Valvontakomission tulkinta oli, että neuvostokansalaiset on palautettava. Suomen viranomaiset alistuivat tähän tulkintaan kovin helposti. Inkeriläisiä ei rohkaistu millään tavoin jäämään, vaikka siihen olisi ollut mahdollisuus. Olivathan he tulleet vapaaehtoisesti Suomeen.

Sisäasiainministeriön Siirtoväenasiain osaston päällikkönä syyskuusta 1944 toimineen Johannes Virolaisen mukaan Suomella oli inkeriläisten suhteen vain vähän vaihtoehtoja. Hän kertoo kysyneensä ulkoministeri Carl Enckelliltä mitä tehdä, jos valvontakomission jäsenet vaativat inkeriläisiä palautettaviksi. Olihan jokainen heistä ilmaissut vapaaehtoisesti halunsa päästä Suomeen ja allekirjoittanut asiaa koskevan anomuksen. Enckellin vastaus kuului: ”Pankaa vastaan. Kyllä minäkin tiedän, että inkeriläiset tulivat vapaaehtoisesti. Mutta jos he voimakkaasti insistoivat, että inkeriläiset on palautettava, ette voi lopulta tehdä mitään, ne on palautettava.”²⁷³

²⁶⁹ Salonen 2017b.

²⁷⁰ Joutsamo (toim.) 2017, 394–395.

²⁷¹ Toivola 2001, 711.

²⁷² Flink 2010, 154, 184.

²⁷³ Virolainen 1993, 202.

20

Neuvostoliittoon palaavien Neuvostoliiton kansalaisten
HENKILÖKORTTI

Nimi: Terra Liisa
akunimi, täydelliset etunimet

Syntymäaika: 19. 3 v. 1921

Viimeinen sijoituskunta: Hastala

Leiri, jolta palautus tapahtuu: Laheti

Tämä kortti täytetään kokoamisleirillä jokaisesta palautettavasta Neuvostoliiton kansalaisesta, myös lapsista, ja annetaan kullekin henkilölle itselleen tai hänen huoltajalleen ja on tämä kortti esitettävä luovutustilaisuudessa.

S.Y. 125. 60,000.

Käynnä!

Kokoamispaikoilla jokaisesta palaajasta täytettiin ja annettiin mukaan henkilökortti.

Lähetystöneuvos Heikki Brotheruksen mielestä Enckell oli omaksunut tavan noudattaa mukisematta Andrei Ždanovin käskyjä. Enckelliä pidettiin nöyräselkäisenä, kun venäläisistä oli kysymys.²⁷⁴

Tekijöitä, jotka vaikuttivat inkeriläisten paluuseen tai palaamattomuuteen, oli kahdenlaisia. Useimpia inkeriläisiä vaivasi koti-ikävä ja paluu luvatulke kotiseudulle ja takaisin omaan kotiin houkuttivat. Hajalle joutuneiden perheenjäsenten, isien ja poikien löytämiseen uskottiin. Nämä olivat yleisimmät syyt lähteä takaisin. Käsitys siitä, että inkeriläiset pääsevät takaisin kotiseudulleen oli yleinen.

Kielteisimmin paluuseen suhtautuivat sellaiset inkeriläiset, joilla oli omakohtaisia rajuja kokemuksia neuvostojärjestelmästä. Tällaisia tekijöitä olivat esimerkiksi lähio- maisten karkotukset, vangitsemiset ja teloitukset sekä uskonnon tai suomen kielen käytön takia painostuksen kohteeksi joutuminen. Väestönsiirtojen valmisteluvaiheessa suuri osa inkeriläisistä tuli harhaan johdetuiksi ja petetyiksi.²⁷⁵ Inkeriläisten paluuha- lukkuudessa oli havaittavissa myös jonkinlaista joukkopsykoosia. Kun naapurit lähtivät, lähdettiin itsekin. Haluttiin uskoa, että kyseessä oli kotiinpaluu.²⁷⁶

Valvontakomissio kohdisti Suomeen jääviin voimakkaan propagandan Neuvosto- liittoon lähdön puolesta. Sen vaatimuksesta Suomen lehdissä julkaistiin ilmoituksia, joissa inkeriläisiä kehoitettiin saapumaan paluuta varten kokoontumispaikoille rauta- tieasemille. Tällä propagandalla oli vaikutuksensa. Monet lähdöstään epävarmat pää- tyivät palaamaan. Lopulta yli 85 prosenttia Suomeen saapuneista inkeriläisistä päätti palata kotimaahansa. Valvontakomission edustajat olivatkin tyytyväisiä inkeriläisten kotiutusten tuloksiin.

²⁷⁴ Brotherus 1984, 407.

²⁷⁵ Flink 2010, 165; Rautajoki 2017, 194.

²⁷⁶ Tuuli 1988, 297.

Lidia Abdouleva oli kymmen vuoden ikäinen, kun perhe vietiin Perniöstä Salon kokoamiskeskukseen kautta takaisin Neuvostoliittoon.

Asuimme aluksi vanhassa talossa Jaroslavlin lähistöllä. Lähimpään keskukseen oli matkaa 40 kilometriä. Paikka oli syrjäinen. Siellä ei riittänyt ruoka. Meillä oli kaksi lehmää. Myimme lehmämme ja saimme sen verran rahaa, että pääsimme muuttamaan Viroon. Siellä oli kolhooseja, mutta emme saaneet työtä. Sitten muutimme Tverin Karjalaan. Kymmenen vuotta asuimme siellä. Stalinin kuoltua muutimme Pietariin. Asuimme kaupungissa, mutta saimme oman talomme maaseudulla takaisin. Talo ei ollut tuhoutunut sodassa. Emme muuttaneet sinne.²⁷⁷

Kokoamiskeskukset

Inkeriläisten palautus Neuvostoliittoon pantiin toimeen nopeasti. Osastopäällikkö Johannes Virolaisen johtama Siirtoväenasiain osasto perusti eri puolille maata 21 kokoamiskeskusta inkeriläisten palauttamista varten. Näille asemille kerääntyivät paluupäätöksen tehneet inkeriläiset.

Virolainen lähetti 10.11.1944 kokoamiskeskusten päälliköille kirjeen, joka koski kotimaahansa palaavia neuvostokansalaisia. Tavarat piti pakata hyvin ja omistajan nimet merkittävä selvästi. Kotieläinten kaulahihnaan oli kiinnitettävä puulappu, johon

nen ni-
toa. Mi-
Grewin
, mutta
jäsenet
asta ra-
et selit-
nin ole-
nsä ol-
tä nimi-
tullessa
i. Muu-
räksynyt
den va-
stä. —

muodostettiin
lan tilapäinen hallitus.

**Neuvostokansalaisten
palaaminen Suomesta.**

Moskova, 7. 12. (STT) Keski-
viikkona saapui Suomen ja Neuvosto-
liiton rajalle ensimmäinen lähetyk-
s Kotimaahan palaavia neuvostokansalai-
sia, yhteensä 602 henkilöä, pääosaltaan
Leningradin piirin kolhoosien jäseniä.
Kun juna illalla saapui Viipuriin, oli
veturi koristettu valtavalla marssalla
Stalinia esittävällä kuvalla. Viipuris-
sa palaaville oli järjestetty vastaan-
ottojuhla.

HS 8.12.44

he

W a s
tajainhu
julkaise
osastop
mukaan
Yhdysv
edustaj
salaiste
saapuu
edustaj
Prahaa
zigiin
1 pa

Paasikiven hallitus oli tiuk-
kana, ettei neuvostovastais-
ta kirjoittelua saanut esiin-
tyä. Paasikivi soitti herkästi
päätoimittajalle, jos tämän
lehdessä oli ollut väärän-
sävyinen kirjoitus. Oheisen
jutun tapa lähestyä asiaa
katsottiin neutraaliksi. *Hel-
singin Sanomat* 8.12.1944.

²⁷⁷ Ketola 2018.

omistajan tiedot merkittiin. Tarpeellinen määrä rehua oli varattava mukaan. Ehdoton ohje oli, että tavarat eivät saa kadota.

Siirtoväenasiain osasto laati tarkan kuljetussuunnitelman rautateitse palaaville. Siihen oli merkitty kuormausasema, vaunujen saapuminen kelloajan tarkkuudella, lähtöaika, joka yleensä oli seuraavana päivänä ja luovutusasema, joka oli Vainikkala, sekä saapumisaika sinne. Päivittäin lähti kaksi junaa eri asemilta, joissa kummassakin oli 600–700 henkilöä. Yhdessä junassa oli 25 vaunua henkilöitä varten, 15 vaunua tavaroille, 2 kenttäkeittiöitä varten, 2 sairaita, 1 vartijoita, 1 muonaa, 1 rehua varten ja junailijan vaunu. Joka kokoamiskeskuksen alueelta oli tarkka luettelo kunnista joiden alueelta ihmiset tulivat.

Kokoamiskeskukset sijaitsivat paikkakunnilla, joille oli sijoittunut runsaasti inkeriläisiä. Ne saattoivat olla samoilla paikoilla kuin aiemmat karanteenileirit. Tiloina käytettiin taas rautatien läheisyydessä toimivia kouluja, seurantaloja ja seurakuntien tiloja. Keskukset sijaitsivat seuraavilla paikkakunnilla:

1. Helsinki	8. Loimaa	15. Seinäjoki
2. Lohja	9. Rauma	16. Ylivieska
3. Hyvinkää	10. Eurajoki	17. Oulu
4. Lahti	11. Pori	18. Naarajärvi
5. Kouvola	12. Tampere	19. Mikkeli
6. Turku	13. Oitti	20. Savonlinna
7. Salo	14. Jyväskylä	21. Hämeenlinna

Liikkuva poliisi valvoi keskuksia ja Suomen puolella tapahtuvia luovutuskuljetuksia seitsenmiehisin vartioryhmin. Järjestyksen säilyttämiseksi kokoamispaikkakunnilla vallitsi kieltolaki.²⁷⁸

Samanlaisia siirtoleirejä, kuin inkeriläisten Suomeen saapuessa oli perustettu, ei nyt tarvittu. Paluuoperaatio oli pikainen. Se kesti yhteensä 42 päivää. Ihmiset noudattivat lehti-ilmoituksissa annettuja määräyksiä ja kokoontuivat rautatieasemille. Niillä jouduttiin odotelemaan yleensä päivä tai kaksi kohti itärajaa menevää junaa. Täydet junat veivät itään 55 000 inkerinsuomalaista. Palautukset tapahtuivat pääosin 5.12.1944–15.1.1945.²⁷⁹

Ensimmäinen paluujuna lähti Oulusta 3.12.1943 ja saapui Vainikkalaan 5.12.1943. Viimeinen juna palasi Neuvostoliittoon 15.1.1944. Tuohon päivään mennessä 81 junaa höyrysi Vainikkalan kautta itään. Yhdessä junassa oli keskimäärin 692 palaajaa. Jälki-ilmoittautumisia varten muodostettiin Oittiin kokoamiskeskus, jonka kautta palasi vuoden 1945 loppuun mennessä noin 750 henkilöä.

Siirtoväenasiain osasto hoiti käytännössä inkeriläisten palauttamiseen liittyvät järjestelyt, kuten paluuilmoittautumiset, palautettavien kuljettamisen kokoamispaik-

²⁷⁸ Roiko-Jokela 1999, 24.

²⁷⁹ Flink 2010, 181–183.

Inkeriläisten karkotuspai-
kat olivat kaukana kotoa
alueilla, jossa sota oli teh-
nyt tuhojaan. Kartta: Flink
2010, 214.

koille ja väestön huollon siihen saakka, kunnes luovutus tapahtui. Ulkoasiainministeriö suoritti väestön lopullisen luovuttamisen neuvostoviranomaisille. Luovutus tapahtui Vainikkalassa.

Neuvostopropaganda otti inkeriläisten paluukuljetuksista kaiken irti. *Helsingin Sanomat* ja *Uusi Suomi* tiesivät kertoa kotimaahan saapuneiden inkeriläisten suosion-osoitukset saapumisestaan Neuvostoliiton puolelle. Filmausryhmä ikuisti ”innostuneita punaisia vaatteita heiluttavia ja hurraavia inkeriläisiä”. Viipuria lähestyessä veturin keulaan ilmestyi Stalinin kuva.²⁸⁰

Toisen näkökulman kertovat monet inkeriläiset itse:

*Viipurissa meiltä otettiin perunat ja lihat pois, koska sanottiin niiden tuovan sairauksia Venäjälle. Tajusimme, ettemme pääse kotiseudulle, kun Viipurissa härkävaunu suljettiin laudoilla ja nauloilla.*²⁸¹

²⁸⁰ Flink 2010, 185.

²⁸¹ Pirhonen (toim.) 2015, 120.

Naarajärven sotavankileiriä yritettiin saada inkeriläisen siirtoväen karanteeniksi, mutta hanke ei onnistunut. Kuva: Pieksämäki-Seuran arkisto.

Neuvostoliiton puolella inkeriläiset vietiin ohi Inkerin. Matka jatkui junissa Pihkovan, Novgorodin, Jaroslavlin ja Velkolukin alueille. Heillä ei ollut paluuoikeutta kotiseudulleen.²⁸²

Heimopataljoona 3

Inkeriläisistä sotavangeista muodostetun Heimopataljoona 3:n (HP 3) vahvuus oli suurimmillaan yli 1 000 miestä, joista se menetti 367 taisteluissa. Sotilaille oli luvattu suullisesti Suomen kansalaisuus sodan jälkeen. HP 3:ssa palvelleet olivat Neuvostoliiton kansalaisia, jotka olivat jääneet suomalaisten ja saksalaisten vangeiksi. Heidät värvättiin palvelemaan Suomen armeijassa. Heidät katsottiin vapautetuiksi sotavangeudesta siinä vaiheessa, kun he liittyivät Suomen armeijaan. Samalla heidät poistettiin Valvontakomissiolle annetusta sotavankiluettelosta. Suomi katsoi, että neuvostokansalaisten luovutusvelvollisuus ei koskenut heimopataljoonalaisia. Pataljoonalle ilmoitettiin kotiuttamisesta.²⁸³

²⁸² Flink 2010, 214, 216.

²⁸³ Nevalainen 1990, 304.

Valvontakomissio ilmoitti marraskuun alussa vaatimuksensa, että kaikki Suomen rintamalla taistelleet oli luovutettava. Vaatimus koski HP 3:n suomensukuisia ja JR 200:n virolaisia vapaaehtoisia. Virolaisista suurin osa oli jo siirtynyt Ruotsiin tai palannut taistelemaan kotimaansa rintamalle. Heimopataljoonan sotilaista huomattava osa pelkäsi palata Neuvostoliittoon. Lokakuussa 1944 vain neljä miestä ilmoitti vapaaehtoisesti palaavansa Neuvostoliittoon. Pataljoonan ollessa Tornion suunnalla muutamia karkasi Ruotsiin.²⁸⁴

Marraskuun alussa pataljoona, jonka vahvuus tuossa vaiheessa oli 650 miestä, julistettiin Raahessa yllättäen sotavangeiksi. Kun vangittuja Raahesta Naarajärvelle kuljettanut juna hiljensi vauhtia tarkoituksella ja vaunujen ovet oli jätetty lukitsematta, suomalaiset päästivät väärin kohdellut heimoveljet pakenemaan. Noin 450 miestä karkasi pimeään harhailemaan. Valvontakomissio esitti ankaran vastalauseen. Karanneita etsittiin ja osa saatiin nopeasti kiinni. Ruotsiin päätyi varmuudella noin 170 henkeä. Epäselviksi jäi arvioiden mukaan 120 tapausta, todennäköisesti heistäkin suurin osa meni Ruotsiin. Osa lienee onnistunut jäämään Suomeen uuden henkilöllisyyden turvin. Pataljoonasta noin 350 henkeä päätyi luovutettaviksi.²⁸⁵

Sodan päättymisen jälkeen kommunistien käsiin ajautunut Valtiollinen poliisi (ns. Punainen Valpo) etsintäkuulutti näitä sotilaita ja etsintää jatkettiin vuoteen 1953 saakka. Palautetut heimosotilaat saivat Neuvostoliitossa yleensä 10–25 vuoden tuomion pakkotyöhön vankileirien saaristoon tai muille alueille, joissa tarvittiin työvoimaa. Leirien pääfunktio oli työnteko. Stalinin kuoleman jälkeiset joukko-armahdukset toivat heimosoturit vapauteen 1955–1956.²⁸⁶

Erillinen Pataljoona 6

Suuri osa kutsuntaikäisistä inkeriläisistä oli otettu puna-armeijaan vuosina 1939–1941. Saksan vallattua Inkerin alueen nuoria inkeriläispoikia värvättiin Saksan armeijaan. Heitä oli helppo saada mukaan. Nuorimmat olivat 15–16-vuotiaita. Monella nuorukaisella oli mielessään omaisten vangitsemiset, joita neuvostoviranomaiset suorittivat keskellä yötä pitkään 1930-luvulla. Pääsyynä Saksan armeijaan ilmoittautumiseen oli kuitenkin alituinen nälkä, joka oli kaikille tuttua.²⁸⁷

Saksalaiset perustivat kansalliselta pohjalta *Hundertschaft*-joukko-osastoja eli satakuntia. Näistä muodostettiin helmikuussa 1942 *Finnische Sicherungsgruppe* 187. Vuoden kuluttua siihen kuului neljä *Hundertschaftia*, kussakin noin 170 miestä. Myöhemmin

²⁸⁴ Roiko-Jokela 1999, 41–42.

²⁸⁵ Nevalainen 1990, 304–305.

²⁸⁶ Kauppala 2011, 46–50, 56.

²⁸⁷ Mutanen 1999, 55–58.

pataljoonan nimi muutettiin *Ost-Bataillon 664* -nimiseksi ja satakunnat komppanioiksi. Pataljoona sijoitettiin vartioimaan rautatieyhteyksiä ja taistelemaan partisaaneja vastaan.²⁸⁸

Saksan ja Suomen hallitukset sopivat inkeriläisjoukkojen siirtämisestä Suomeen osana suurempaa inkeriläisväestön siirtoa. Joulukuun alussa 1943 pataljoona luovutettiin aseensa. Komppaniat koottiin Hatsinaan. Päivärahat jaettu ja ilojuomaa etsittiin. Viinaa löytyi ja tappelujakin syntyi. Tallinnasta Hankoon saapui kaksi laivakuljetusta. Ensimmäisen erän toivat laivat Lahti ja Louhi joulukuun 9. päivä ja toisen Suomi ja Aranda neljä päivää myöhemmin.²⁸⁹

Hangon satamasta miehet marssivat saksalaisten kauttakulkuleirille. Ohjelmassa oli lääkärintarkastus, rahojen kuittaus ja tuntolevykorttien täyttö. Suomalaiseen komentoon

Aatu Savolainen pakeni 19-vuotiaana Inkerissä puna-armeijan kutsuntoja. Hän liittyi saksalaisten Ost-Bataillon 664:ään ja siirtyi sen mukana Suomen armeijaan ErP 6:een. Tällä hän oli yksi punaisen Valpon etsimistä miehistä. Paettuaan Suomesta hän palveli Ruotsin teollisuudessa ja myös maan armeijaa. 2000-luvulla hän pääsi nauttimaan suomalaisesta veteraanikuntoutuksesta Ruissalon kylpylässä. Kuva: Reijo Rautajoen kotialbumi.

²⁸⁸ Mutanen 1999, 45, 80–81.

²⁸⁹ Mutanen 1999, 105–109.

Inkeriläispataljoona saapui vielä saksalaisissa univormuissa iloisena Hankoon. SA-kuva.

pataljoona siirtyi joulukuun puolivälissä. Komentajaksi määrättiin everstiluutnantti Kaarlo Breitholtz. Pataljoonan komentajan sanat lämmittivät inkeriläisiä sotilaita: ”Te olette nyt Suomessa, te olette suomalaisia ja kun sota päättyy, te olette Suomen kansalaisia.”²⁹⁰

Pataljoonan nimeksi Suomen armeijassa tuli Erillinen Pataljoona 6 (ErP 6). Sen vahvuus oli lähes 800 miestä, kun se siirtyi Kannaksen rintamalle toukokuussa 1944. Heinäkuussa vihollisen suurhyökkäys laantui ja elokuussa pataljoona siirtyi rintaman takaisiin kenttävarustustoihin. Yksiköt kotiutettiin lokakuun toisella viikolla Jokioissa, Mellilässä ja Minkiöllä. Sotilaiden siviilielämä alkoi. Arvioiden mukaan Neuvostoliittoon palasi yli 250 ErP 6:n miestä muun perheensä mukana.²⁹¹

Valvontakomissio ei alkuun tuntunut tietävän tai välittävän ErP 6:n olemassaolosta. Se heräsi asiaan vasta toukokuussa 1945. Valvontakomissio ilmoitti, että nämä miehet kuuluvat ehdottomasti palautettaviin. Heitä alettiin etsiä elokuun 1945 lopussa. Sotilaat olivat olleet siviilissä jo 11 kuukautta ja asuivat kuka missäkin päin Suomea.²⁹² Punaiseksi muuttunut Valtiollinen poliisi osallistui innokkaasti etsintään. Etsinnöiltä

²⁹⁰ Mutanen 1999, 110–116.

²⁹¹ Mutanen 1999, 192, 207; Kauppala 2011, 47.

²⁹² Mutanen 1999, 193, 216; Flink 2010, 212.

Pataljoona on saanut suomalaiset univormut. Näistä sotilaista muodostettiin Erillinen pataljoona 6 (ErP 6). SA-kuva.

putosi pohja pois, kun tieto etsinnöistä vuosi inkeriläisten keskuuteen. Moni pataljoonalainen katsoi parhaaksi lähteä Ruotsiin.

Vankilasta vapautuneet ja maan alta nousseet kommunistit olivat aktiivisia ilmiantajia. Sisäministeri Yrjö Leino (SKDL) lupasi 25 000 markan palkkion ErP 6:n vapaaehtoisien pidätykseen johtavista tiedoista.²⁹³ Vuoden 1945 loppuun mennessä Valpo onnistui palauttamaan 170 ErP 6:n inkeriläistä. Puskaradio tiesi kertoa pataljoonalaisille, että Uudenkaupungin ja Rauman kautta vietiin inkeriläisiä Pohjanlahden yli. Matkarahat saatiin omaisuutta myymällä. Yli 300 pataljoonalaista onnistui pakenemaan Ruotsiin tai heidän tilanteensa jäi Valpolta selvittämättä. Osan arvellaan jääneen asumaan Suomeen uuden henkilöllisyyden turvin.

ErP 6:ssa palvellut Aatu Savolainen on kertonut pakomatkastaan oman tarinansa. Hän sairastui loppuvuonna 1945 lavantautiin ja joutui Kivelän sairaalaan Helsingissä. Sieltä punainen Valpo löysi hänet, mutta lääkäri kielsi viemästä tarttuvaa tautia sairastavaa potilasta pois sairaalasta. Yksi poliisi jäi vartioon huoneen ulkopuolelle. Sisarensa Martan avustamana Aatu pakeni huoneensa ikkunasta paljasjaloin lumihankeen ja sai piilopaikan helsinkiläisestä asunnosta. Toivuttuaan riittävästi hän lähti

²⁹³ Mutanen 1999, 194.

junalla Turkuun. Kaksi kertaa poliisi oli lähellä tarkastaa matkaajan henkilöllisyyden, mutta molemmilla kerroilla nämä käänsivätkin selkänsä ja jättivät miehen rauhaan. ”Suomessa oli vielä kunnon poliiseja”, toteaa Aatu Savolainen.²⁹⁴

Turusta matka jatkui Uuteenkaupunkiin. Sieltä löytyi mies, joka tunnussanan kuultuaan ohjasi Aatun rantaan ja moottoriveneeseen. Läheisessä saarella oli koolla parikymmentä miestä ja naista, jotka majailivat renkituvassa. Odotettiin myrskyn laantumista. Sateisena yönä pakenijat lähtivät matkaan. Myrsky yltyi Pohjanlahdella ja meritauti vaivasi miltei kaikkia. Moottorivene jylisi ja matka kesti koko yön. Aamulla meri tyyntyi kokonaan. Ruotsin kamaralla poliisi vei tulijat tulliasemalle ja sieltä vanhainkotiin majoittumaan. Kahden viikon karanteenin jälkeen miehet lähetettiin metsätöihin ja naiset pakolaisleirille. Aatu Savolainen kertoo joutuneensa vielä Ruotsissakin armeijaan: ”Palvelin kolmen eri maan armeijassa, mutta vihollinen oli aina sama.”²⁹⁵

Valvontakomissio viipyi Suomessa kolme vuotta. Pariisin rauhansopimus 1947 poisti komission Suomesta, mutta Neuvostoliiton lähetystö Tehtaankadulla ryhtyi jatkamaan samojen tehtävien hoitamista. Suomessa inkeriläissotilaiden jahti jatkui vielä seitsemän vuotta.²⁹⁶

Miehikkälän keskitysleiri

Jatkosodan hyökkäysvaiheen alettua Miehikkälään Suomen kaakkoisrajalle perustettiin keskitysleiri, jonne koottiin sodan jalkoihin jääneitä neuvostokansalaisia, siviilejä. Nimestään huolimatta kyseessä ei ollut tuhoamisleiri, vaan siviilivankileiri eli työleiri, jossa sai ruokaa ja oli lämmintä. Alueella oli paljon Salpalinjan rakentajien tyhjiä parakkeja, jotka otettiin käyttöön. Leirillä oli venäläisten ohella monia kansallisuuksia, kuten valkovenäläisiä, mordvalaisia, tataareja ja ukrainalaisia. Enimmillään leirillä oli noin 1 800 henkeä. Vankileirin väki oli pääosin naisia, lapsia ja vanhuksia. Miehet oli viety puna-armeijaan. Vankien työpanos käytettiin puoliksi leirin oman toiminnan pyörittämiseen ja puoliksi lähialueen taloissa maa- ja metsätöihin.

Marraskuussa 1941 tälle leirille tuotiin 341 inkeriläistä, jotka löydettiin Pohjois-Inkerin Valkeasaaresta suojakuoppiin painautuneina. He olivat haluttua työvoimaa jo kielensäkin vuoksi. Vuoden 1942 alussa inkeriläiset ja suomensukuiset vangit vapautettiin leiriltä ja siirrettiin maataloustöihin ympäri Suomea. Myös nämä inkeriläiset kuuluivat Neuvostoliittoon palautettaviin vuodenvaihteessa 1944–1945.

²⁹⁴ Savolainen 1999.

²⁹⁵ Savolainen 1999.

²⁹⁶ Kauppala 2011, 32.

Tottelemattomat

Kun inkeriläisten kuljetukset takaisin Neuvostoliittoon alkoivat, arviolta 8 000 inkeriläistä kieltäytyi palaamasta ja jäi Suomeen. Heistä arviolta puolet pakeni myöhemmin Ruotsiin. Suomeen onnistui tavalla tai toisella jäämään siis noin 4 000 inkeriläistä.

Välirauhan ehtoja noudattaen ja Valvontakomission silmän alla Suomen keskusvalta suhtautui inkeriläisiin tiukasti ja pyrki palauttamaan heidät. Poliittisella kentällä erityisesti kommunistit ja kansandemokraatit olivat heitä, joilta ei herunut ymmärrystä niille inkeriläisille, jotka halusivat jäädä Suomeen. SKDL:n *Vapaa Sana* -lehden mukaan inkeriläiset oli raahattu väkisin Suomeen, josta he ilomielin halusivat palata kotimaahansa. Siellä oli työläisten ja talonpoikien valta ja vapaus.²⁹⁷

Tavallisen Suomen kansalaisten ja paikallisviranomaisten suhtautuminen inkeriläisiin oli usein toisenlaista kuin poliitikkojen tai keskusvaltaa edustavien viranomaisten. Inkeriläisten palauttamiseen tavallinen suomalainen suhtautui yleensä passiivisesti. Kun asia ei suoranaisesti koskettanut tavallisia suomalaisia, oltiin hiljaa ja seurattiin sivusta. Toisenlainen suhtautuminen näkyi myös siinä, että jotkut pyrkivät kaikin tavoin auttamaan inkeriläisiä: heitä esimerkiksi piiloteltiin tai autettiin pakenemaan Ruotsiin. Myös monet paikalliset viranomaiset toimivat inkeriläisten hyväksi. He esimerkiksi väärensivät asiakirjoja ja kirjoittivat väärennettyjä henkilöllisyystodistuksia inkeriläisille. Papit ottivat inkeriläisiä seurakuntiensa jäseniksi. Erityisesti heimopataljoonalaisia kohtaan suomalaisten asennoituminen oli silmiinpistävän avuliasta.²⁹⁸

Hyvin organisoitua ja harkittua toimintaa syntyi syksyllä 1944 nopeasti. Ruotsiin pakenevia avusti etappiverkko. Pakoreitit länsirajan toiselle puolel olivat moninaiset. Osa lähti kiertämään pohjoisen kautta ylittäen Tornionjoen paikallisten asukkaiden avustamana. Osa pyrki Pohjanlahden rannikolle ja meren yli Ruotsiin. Meren yli kuljettaessa Turun, Rauman ja Vaasan tienoot olivat keskeisiä pakolaiskuljetusten lähtöseutuja. Organisoitua toimintaa esiintyi myös Uudenkaupungin seudulla.²⁹⁹

Pakeneminen meren yli saattoi välirauhan syksynä olla sekä lähes valtiollisesti organisoitua toimintaa että yksityistä kansalaistoimintaa. Ensin mainitusta esimerkkinä on päämajan palveluksessa olleen Otto Kumeliuksen toiminta. Kumelius järjesti Raumalla virolaisten pakolaisten kyytejä meren yli länteen. Kumeliuksen mukaan Tallinnasta Suomeen paennutta virolaista älymystöä koskenut operaatio tehtiin päämajan tieteen, mutta ei sen käskystä.³⁰⁰ Tässä toiminnan kaava — tieteen, mutta ei luvalla — muistutti samoihin aikoihin aloitettua asekatkentää.³⁰¹ Yksityistä kansalaistoimintaa puolestaan edustivat muun muassa paimiolaiset taksinkuljettajat Uuno Mäentausta ja Viljo Suo-

²⁹⁷ Vapaa Sana 5.12.1944.

²⁹⁸ Rautajoki 2017, 273.

²⁹⁹ Koivukari 2014, 12–13.

³⁰⁰ Koivukari 2014, 12.

³⁰¹ Ks. esim. Lukkari 2005.

kas. He kyyditsivät Paimiosta inkeriläisiä Eurajoelle ja siellä Olkiluodon saareen. Ollin talosta puolestaan järjestyi venekuljetus Pohjanlahden yli Ruotsiin.³⁰²

Laivakuljetuksia tehtiin kaiken kokoisilla ja tyyppisillä aluksilla: esimerkiksi laivoilla, kaljaaseilla, jahdeilla ja kalastajaveneillä. Toiminta oli salaista ja vaarallista. Salassapidon takia merimatka ei alkanut satamasta, vaan jostain muusta paikasta. Esimerkiksi Raumalla lähtöpaikka oli Ulkopetäjäksi eli Kolmannen Petäjäksi saari, jonne pääsi puista siltaa pitkin. Eurajoella taas käytettiin, kuten jo mainittiin, Olkiluodon saarta. Merellä saatettiin joutua leikkimään kissaa ja hiirtä: jotkut pakolaisveneet esimerkiksi pysähtyivät majakkalaivan suojiin päiväksi ennen kuin uskalsivat jatkaa matkaa.³⁰³ Vuoden 1944 pakolaismatkat tehtiin syksyllä, koska pakeneminen Ruotsiin ajankohtaistui silloin. Seuraavinakin vuosina Suomesta Ruotsiin siirtyneet inkeriläiset taittoivat merimatkan pääasiassa syksyllä. Tuolloin meri oli kesän jäljiltä vielä lämmin ja yöt olivat pimeitä ja siten otolliset salaiselle lähdölle.

Matkojen vaarallisuudesta kertoo esimerkiksi se, että Eurajoelta matkaan lähtenyt jaala Ulappa ajoi karille Ruotsin rannikolla. Matkustajat pelastuivat naapurimaahan, mutta laivuri sai Suomessa vankeustuomion. Toisella kertaa sattui niin, että Raumalta lähtenyt kaljaasi Venus joutui myrskyssä merihätään. Laiva oli tupaten täynnä ihmisiä, naiset ja lapset oli tungettu ruumaan, miehet seisoivat kannella kylki kyljessä pärskeiden armoilla. Ruotsalainen meripelastusala sai Venuksen hinaukseen juuri ennen kuin se ajautui matalikolle. 840 matkustajaa pääsi Ruotsiin, kaksi lasta kuitenkin tukehtui ruumaan.³⁰⁴

Merenkulkijoiden ja kalastajien motiiviksi auttaa pakolaisia meren yli ei useinkaan riittänyt puhdas ja pyyteetön auttamisen halu tai seikkailumieli. Yleensä kuljettajat ottivat maksun palveluksistaan. Ihmissalakuljetus oli kalastajille houkutteleva lisätulon lähde. Ansaintamahdollisuus on saattanut olla huomattavakin. Esimerkiksi eräs suomalainen kalastaja on kertonut toimittaneensa yli 100 matkustajaa Ruotsiin. Välillä hänellä oli tähän käytössään parikin paattia.³⁰⁵

Syksyllä 1944 alkanut ja joitakin vuosia jatkunut pakeneminen Suomen kautta Ruotsiin ei ollut yksittäinen ilmiö. Baltiassa käydyn itärintaman sodan eräänä seurauksena oli nimittäin väestön pakeneminen puna-armeijan tieltä länteen. Suuri inkeriläisten ja virolaisten pakoaalto suuntasi suoraan meren yli Ruotsin rannikolle. Osa lähti jo vuonna 1943, mutta suurin osa vasta keväällä 1944. Kaikkiaan pakolaisia oli yli 30 000 ihmistä. Viron sivistyneistöä evakuoitiin Tallinnasta Suomen puolelle, jossa virolaiset liittyivät syksyn 1944 pakoaaltoon. Suomen kautta Ruotsiin menneiden virolaisten määräksi on arvioitu 7 000–8 000 henkeä.³⁰⁶ Inkeriläisten määräksi on arvioitu noin 4 000 henkeä

³⁰² Pirhonen (toim.) 2015, 235.

³⁰³ Koivukari 2014, 12–13.

³⁰⁴ Koivukari 2014, 12–13.

³⁰⁵ Koivukari 2014, 12–13.

³⁰⁶ Koivukari 2014, 12–13.

Pakkopalautetut lapset

Valvontakomission vaatimia pakkoluovutettavia olivat HP 3:n ja ErP 6:n miesten lisäksi inkeriläiset orpolapset ja suomalaisiin perheisiin adoptoidut kasvattilapset.³⁰⁷ Suomeen siirrettyjen inkeriläisten joukossa oli 841 orpolasta.³⁰⁸ Suomen viranomaisilla ei ollut tarkkaa tietoa siitä kuinka suuri osa lapsista oli oikeasti orpoja. Valvontakomissiolle jätetyssä luettelossa heitä oli 332.³⁰⁹ Orpolapsia oli ollut siis selvästi enemmän kuin Valvontakomissiolle ilmoitettiin. Tämän suuren eron syistä tiedetään vähän.

Orpolapset olivat ehtineet löytää uudet kodit Suomesta ja kotiutuneet uusien vanhempiensa luokse. Perheet halusivat pitää heidät. Neuvostoliiton kanta oli yksiselitteinen — lapset haluttiin takaisin. Eräänlaisena vastaantulona Valvontakomissio pyysi kasvattivanhempia tekemään virallisen anomuksen, mikäli he halusivat pitää lapsen. Ottovanhemmat laativatkin anomuksia tosissaan, ja niitä saapui Valvontakomissiolle runsaasti. Yhtään anomusta ei hyväksytty. Kuten Toivo Flink toteaa, ei voi välttyä ajatuksesta, että Valvontakomission toimintatapa oli nerokkaan yksinkertainen. Tällä tavalla he saivat tarkat tiedot lasten olinpaikoista.³¹⁰

Lasten erottaminen sijoitusperheistä aiheutti monia riipaisevia tapahtumia, joihin Valvontakomissio ei antanut poikkeuksia. Suomalaisviranomaiset toteuttivat Valvontakomission vaatimuksen yli kolmensadan orpolapsen palautuksesta sillä perusteella, että nämä olivat Neuvostoliiton kansalaisia eikä suomalaisilla ollut oikeutta päättää heidän adoptoinnistaan.³¹¹ Yleensä kasvattiperheitä ei painostettu, mutta oli tapauksia, joissa poliisivoimin haettiin palautettavia lapsia.³¹² On ilmeistä, että Suomeen jäi suurehko joukko orpolapsia, joita ei palautettu. Osa heistä pakeni kasvattivanhempien mukana Ruotsiin.

³⁰⁷ Mutanen 1999, 216.

³⁰⁸ Flink 2010, 186.

³⁰⁹ Nevalainen 1990, 301. Flink 2010, 195.

³¹⁰ Flink 2010, 197–201.

³¹¹ Flink 2010, 195; Hämeen Sanomat 16.7.2018.

³¹² Nevalainen 1990, 301.

VIII

JÄLKIPYYKKI: EIKÖ EDES YRITETTY?

Suomen väestönsiirtohallinnon voidaan todeta onnistuneen tehtävässään melkoisen hyvin. Inkerinsuomalaisten siirtäminen Suomeen oli huomattava voimanponnistus. Siirto-organisaation ja leiriverkoston luominen tyhjästä lyhyessä ajassa sodan oloissa oli mittava operaatio. Yhteistyö saksalaisten kanssa sujui pääosin suhteellisen mutkattomasti. Toimistot Hatsinassa ja Kloogalla suoriutuivat tehtävistään enimmäkseen hyvin.

Yksittäisistä henkilöistä on syytä korostaa professori Pentti Kaiteran merkittävää roolia inkerinsuomalaisten väestönsiirrossa. Hänen tiiviit suhteensa valtion johtoon, erityisesti pääministerin sihteeri L. A. Puntilaan, viittaavat siihen, että Kaitera lienee ollut jossain määrin selvillä valtiojohdon näkemyksistä sodan lopputuloksen suhteen.

Inkerinsuomalaiset olivat merkittävin Suomeen siirtynyt työvoimanlisäys työvoimapulasta kärsivässä maassa jatkosodan aikana. He olivat työkykyistä väkeä, vaikka aikuisten miesten osuus olikin vähäinen ja vaikka he tulivat kurjista oloista. Yli puolet kaikista Suomeen tulleista inkeriläisistä oli mukana työelämässä. Naiset joutuivat tekemään usein pätkätöitä.

Inkeriläisten ja paikallisten asukkaiden välille syntyi vahvoja ystävyys-suhteita. Siirtoväestö oli ahkeraa ja voimakkaan uskonnollisina rehellistä väkeä. Heidän vastaanottonsa oli pääosin myönteistä, mutta toisenlaistakin suhtautumista esiintyi. Kokonaisarviota inkerinsuomalaisten kotoutumisesta voidaan pitää kaikesta huolimatta sodan oloissa kohtuullisen onnistuneena ennen syksyä 1944.

Syksyllä 1944 kaikki muuttui. Kun 55 000 inkeriläistä palautettiin kotimaahansa vuodenvaihteessa 1944–1945, voidaan puhua epäonnistumisesta. Suomen valtiojohto ja viranomaiset eivät onnistuneet tavoitteessaan pitää maassa tänne asettuneet 63 000 inkerinsuomalaista. Miksi näin pääsi käymään?

On tunnettua, että valvontakomissio uhkaili useastikin Suomen miehittämisellä. On selvää, että Suomen valtiojohto pelkäsi näitä uhkailuja. Väli- rauhansopimuksen päävaatimuksia Suomi alkoi täyttää tunnollisesti. Väli- t Saksaan katkaistiin. Armeija oli vedetty sovitun rajan taakse, ja sitä oltiin saattamassa rauhantilaan. Suomi palautti venäläiset sotavangit. Poliittiset vangit vapautettiin ja sadat niin sanotut fasistiset järjestöt lakkautettiin, niiden joukossa Inkerin Liitto ja suojeluskunnat. Saksalaisia ajettiin pois Pohjois-Suomesta. Neuvostovastainen propaganda oli vaiennut. Sotakor-

vauksista oli sovittu ja Porkkalan alue luovutettu. Ulkopolitiikka oli saanut uuden suunnan. Väliarauhansopimuksen suuret linjat oli täytetty.

Suomen valtiojohdon suhtautuminen inkeriläisiin kääntyi täysin väliarauhansopimuksen myötä. Aiemmista heimoveljistä tuli tekijä, josta oli päästävä äkkiä eroon. Ihmiset ja yksilöt menettivät merkityksensä. Inkeriläisiä tarkasteltiin yhtenä kokonaisuutena ryhmänä. Tähän tulleet ihmiset joutuivat jälleen kerran väestönsiirtojen pelinappuloiksi.

On selvää, että inkeriläisten omiin paluupäätöksiin vaikuttivat kokemukset Suomessa oleskelun aikana. Ikäväksi koettu oleskelu leireillä ja huono tiedon saanti omista eivät kannustaneet jäämään. Työhön sijoittaminen kesti monissa tapauksissa pitkään, eikä aina sujunut ongelmitta. Tällaisia tekijöitä on kuitenkin kokonaisuutena pidettävä toissijaisina.

Ratkaisevaksi tekijäksi inkeriläisten paluupäätökseen näyttää lopulta nousseen Suomen viranomaisten passiivinen suhtautuminen inkeriläiskysymykseen. Siihen ei saatu kunnon selvyttä syksyn 1944 aikana. Syyskuun puolenvälin jälkeen on vaikea löytää mitään johdonmukaista linjaa Suomen viranomaisten lausunnoissa. Niistä pidättäytyttiin. Tai jos linja oli, se oli myöntöväisyyttä. Inkeriläisiä ei rohkaistu millään tavoin jäämään Suomeen, vaikka siihen olisi ollut mahdollisuus.

Kun arvioidaan tekijöitä, jotka johtivat enimmänsä osan siirtoväkeä palaamaan, ei voida olla sivuuttamatta marraskuussa 1944 pääministeriksi nousseen J. K. Paasikiven roolia. Hän ei ollut vallan ytimessä jatkosodan aikana, vaan nousi arvoon arvaamattomaan vasta sodan jälkeen. Syntyi historiallinen tilaus nousta suurmieheksi. Toki hänellä oli merkittävää vaikutusta maan asioihin jo ennen pääministerikauden alkua. Edellinen pääministeri Urho Castren ja ulkoministeri Carl Enckell keskustelivat useaan otteeseen Paasikiven kanssa. Myös ylipäällikkö tutkaili vanhan valtiomiehen näkemyksiä, vaikka piti tätä pehmeänä ja liian periksi antavana, kun kyse oli Neuvostoliitosta. Paasikivi oli taustalla, mutta samaan aikaan hän oli keskiössä. Epävarmassa poliittisessa ympäristössä hänen sanallaan oli merkitystä.

Paasikivi pohti jatkuvasti pienten valtioiden tulevaisuutta. Hänen ajatuksensa kiersivät kehää löytääkseen jonkin pelastavan ulospääsytien voimapolitiikan maailmassa. Pienelle maalle ei näyttänyt jäävän muuta mahdollisuutta kuin sovittautua moraaliset tekijät sivuuttavan suurpolitiikan kulloinkin asettamiin vaatimuksiin. Paasikiveä pidetään — ja syystäkin — Suomen itsenäisyyden takuumiehenä ja pelastajana. Myös Neuvostoliiton johto luotti häneen.

Inkeriläiskysymykseen Paasikivi ei tunnu kiinnittäneen juurikaan huomiota. Hän suhtautumisensa inkeriläisiin näyttää olleen etäinen ja välttelevä. Hänen päiväkirjoistaan saa vaikutelman, että häntä ei juuri kiinnostanut inkeriläisten asia. Niissä on niukasti merkintöjä heimoveljistä. Sodan loputtua heistä oli tullut hänen silmissään uuden ulkopolitiikan häiriötekijä.

Paasikivi näyttää hyväksyneen mukisematta neuvostotulkinnan inkeriläisten palauttamisessa. He olivat tulleet vapaaehtoisesti maahan, mistä oli osoituksena kym-

menet tuhannet anomukset päästä Suomeen. Tämän seikan komissio sivuutti, ja Paasikivi taipui jo ennen kuin taitettiin. On selvää, että hänen ponneton esiintymisensä inkeriläisten asiassa hukkui suurempien kysymysten joukkoon. Sen sijaan hän puuttui kovalla kädellä lehtien kirjoitteluun, jos niissä oli jotain neuvostovastaista.

Presidentti Mannerheim ei ottanut inkeriläisten palauttamiseen kantaa, mutta hänen sympatiansa tiedetään olleen inkeriläisten puolella. Armeijaa koskevassa asiassa Mannerheim sentään puuttui komission vaatimukseen, joka koski rannikkopuolustuksen järjestämistä. Hän vastusti päättäväisesti komission vaatimusta rannikkotyökistön alasajosta ja kirjoitti komission puheenjohtaja Ždanoville kirjeen, joka johti asiassa lopulta tyydyttävään kompromissiin. Inkeriläisten kohdalla pallo olisi ollut pääministerillä. Ketään muutakaan ei löytynyt puhumaan heimoveljien puolesta.

Paasikiven Suomi vaikenä inkeriläisistä. Kaiken edelle ajoi ulkosuhteiden hoito. Sensuuri piti huolen, ettei niitä vaarannettu. Voidaan perustellusti todeta, että Paasikiven hallituksen ja viranomaisten passiivisuus olivat keskeisin syy siihen, että valtaosa inkeriläisistä, nimenomaan lähdöstään epävarmojen joukko, päätyi palaamaan Neuvostoliittoon.

Suomettumiseksi mainitun ajan voidaan katsoa alkaneen näistä hetkistä syksyllä 1944. Paasikivi jatkoi omaksumaansa linjaa vuosien ajan. Vielä kahdeksan vuotta myöhemmin 1953 presidentti Paasikivi totesi pääministeri Urho Kekkoselle: "Parasta olisi, jos inkeriläiset hiljaksen poistuisivat maasta."³¹³

Valvontakomission harjoittama houkuttelu ja painostus saada inkeriläiset palaamaan kotimaahansa olivat petos, josta Suomessa vaiettiin. Inkeriläiset huijattiin palaamaan lupaamalla heille pääsy takaisin kotiseudulleen. Vaikuttaa siltä, että useimpien palaajien kohdalla 1930-luvun karkotukset ja vaino olivat vain haalistunut muisto, kun paluupäätöksen teko tuli eteen. Inkeriläisten kohdalla kyse oli kokonaisen etnisen kansanryhmän hävittämisestä, joka oli alkanut jo 1920-luvun lopulla Stalinin noustua maansa kiistattomaksi johtajaksi. Lännessä menettelyä kutsutaan kansanmurhaksi.³¹⁴

Kun inkeriläisten palautuksia tarkastellaan laajassa viitekehyksessä, voidaan todeta, että ne olivat vain vähäinen murunen niissä väestömullistuksissa, joita Euroopassa tehtiin toisen maailmansodan seurauksena. Jaltan konferenssissa helmikuussa 1945 vahvistettiin Neuvostoliiton vaatimus kaikkien kansalaistensa palauttamisesta takaisin kotimaahansa. Neuvostoliittoon palautettavien määräksi muodostui kaikkiaan 5,5 miljoonaa henkeä.³¹⁵ Inkeriläiset oli palautettu pääosin jo ennen Jaltan konferenssia.

³¹³ Blomstedt & Klinge (toim.) 1986, 342.

³¹⁴ Sosiologi Helen Fein on määritellyt kansanmurhan mm. jatkuviksi ja tarkoitukselliseksi toimiksi yhteisön fyysiseksi tuhoamiseksi joko suoraan tai puuttumalla yhteisön jäsenten biologiseen ja sosiaaliseen lisääntymiseen. Käytännössä tämä toteutuu murhaamalla, karkottamalla, vainoamalla, oikeudettomasti vangitsemalla tai riistämällä heiltä muulla tavalla mahdollisuus normaaliin elämään. Ks. Fein 1993.

³¹⁵ Tolstoy 2012, 407–409.

LIITE:

Inkeriläisten muistomerkit

Inkeriläisten vaellusreitien varrelle monille leiripaikkakunnille on pystytetty muistomerkkejä.

Hangon hautausmaalle on pystytetty 121 leirillä menehtyneen inkeriläisen muistomerkki. Kuva: Reijo Rautajoki 2016.

Lohjan kirkon hautausmaan sankarihautojen läheisyydessä korttelissa 14 on Lohjan seurakunnan hankkima Lohjalle haudattujen inkeriläisten vaatimaton muistokivi. Inkerin vaakuna ja vuosiluvut 1942–1945. Kuva: Reijo Rautajoki 2016.

Sibelius-puistossa Helsingin Töölössä sijaitsee inkeriläisten ja itäkarjalaisten heimoveteraanien muistomerkki. Se on pystytetty 2007 ja sen on suunnitellut arkkitehti Yrjö Sormunen. Muistomerkki on tehty Karjalan punaisesta graniitista. Korkeutta sillä on 1,9 metriä. Muistomerkki on osoitteessa Topeliuksenkatu 6. Saman aiheiset muistolaatat on tehty myös Riihimäen ja Raahen rautatieasemille. Kuva: Reijo Rautajoki 2018.

Lapinlahden hautausmaalla paljastettu muistokivi on vuodelta 1978. Lapinlahden leirillä kuoli 70 inkeriläistä. Kuva: Reijo Rautajoki 2018.

Lapuan patruunatehtaalla oli töissä ainakin 200 inkeriläistä 1943–44. Inkeriläisten työntekijöiden muistolaatta on kiinnitetty kulttuurikeskus Vanhan Paukun ulkoseinään osoitteessa Kustaa Tiitun tie 1. Paljastettu syksyllä 2006. Kuva: Reijo Rautajoki 2018.

Kloogan muistolehtoon on pystytetty risti, satojen matkalla Suomeen uupuneiden muistokivi. Kuva: Reijo Rautajoki 2018.

Inkeriläiset eivät ole unoh-
taneet auttajaansa. Profes-
sori Pentti Kaiteran työn
muistolaatta Viron Põlkky-
lässä paljastettiin vuonna
2018. Kuva: Reijo Rautajoki
2018.

Paldiskin hautausmaan muistomerkki kertoo sadoista menehtyneistä siviileistä, jotka odottivat Suomeen pääsyä. Kuva: Reijo Rautajoki 2015.

Turun hautausmaalla on inkeriläisten vainajien muistomerkki. Muistomerkkin on tehnyt Wolde Kuurna ja sen pystyttivät 1962 Inkeriläisten yhdistys ja seurakunnat. Sijainti on Uudenmaankatu 80 korttelissa U 51. Kuva: Reijo Rautajoki 2019.

Ylämaan Ihakselan kylässä on kaksi yhteensä yli 100 henkilön joukkohautaa. Jatkosodan alussa tyhjiksi jääneille kasarmeille sijoitettiin inkeriläisiä, joista kuoli yli 100. Heidän hautojaan on pidetty myöhemmin neuvostovankien hautausmaina. Haudoilla on neuvostovankien kaltaiset "obeliskit".

Inkerinsuomalaisten keskeisin reitti Inkerinmaalta Suomeen. Kuva: Siirtolaisuusinstituutti.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

I LÄHTEET

A) Arkistolähteet

Kansallisarkisto, Helsinki (KA)

Kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriö (KYM)

Väestönsiirtoasiain Keskustoimisto (Vsk)

Arkistoyksikkö Ba1: Virkamiehiä koskevat luettelot

Arkistoyksikkö Da3: Lähetettyjen kirjeiden toisteet 1943–1943

Arkistoyksikkö Da7: Suomalaisen siirtokomission Hatsinen toimistosta lähetettyjen kirjeiden jäljennökset 1943–1943

Arkistoyksikkö Da9: Suomalaisen siirtokomission Hatsinen toimistosta lähetettyjen kirjeiden jäljennökset 1943–1943

Arkistoyksikkö Ea1: Saapuneet kirjeasiakirjat 1942–1943

Arkistoyksikkö Ea4: Saapuneet kirjeasiakirjat 1943–1943

Arkistoyksikkö Gd1: Väestönsiirtoleirien tilitositteet 1943–1943

Arkistoyksikkö Gd4: Väestönsiirtoleirien tilitositteet 1943–1943

Siirtoväenasiain osasto (SAO)

Arkistoyksikkö Hd 2.4: Osastopäällikkö Johannes Virolaisen asiakirjat (1942–1944)

Sisäasiainministeriö (SM)

Jatkosodan aikaiset väestönsiirtoasiakirjat (JAV)

Arkistoyksikkö 4: Kirjeistö 1943–1944

Arkistoyksikkö 8: Hatsinan toimisto, Lähetetyt kirjeet 1943–1944

Arkistoyksikkö 9: Hatsinan toimisto, Toimintakertomukset 1943–1943

Arkistoyksikkö 12: Väestönsiirtovaltuuskunnan ja väestönsiirtoasiain keskustoimiston kirjeistö 1942–1944

Valtiollisen poliisin arkisto (Valpo)

Internoimisarkisto

Arkistoyksikkö BII:A3: Asiakirjat

Arkistoyksikkö BII:B1: Asiakirjat
 Arkistoyksikkö BII:F1: Asiakirjat 1945—1945
 Valtion pakolaisavustuskeskus (VPAK)
 Valtion pakolaisavustuskeskuksen Kiviniemen-Kyminlinnan-Kukkilan pakolaislastenkodin sekä Karkun-Ikaalisten-Kukkilan ja Kyminlinnan-Maikkulan huoltolan ja Kyminlinnan pakolaiskansakoulun arkisto (Maikkula)
 Arkistoyksikkö Gb6: Maikkulan pakolaisvanhainkodin muonitusvahvuus (1943—1952)
 Arkistoyksikkö Gb9: Maikkulan pakolaisvanhainkodin tilikirja (1943—1950)
Kansallisarkisto, Hämeenlinna (HMA)
 Parolan väestönsiirtoleirin arkisto (PV)
 Arkistoyksikkö Bb1: Nimiluettelot majoituspaikoittain
 Arkistoyksikkö Bb7: Maatöihin ja teollisuuteen tarjottavat
 Arkistoyksikkö Bc9: Sijoituspaikkaluettelot
 Arkistoyksikkö Bc 10: Sijoituspaikkaluettelot
 Tampereen väestönsiirtoleirin arkisto (Tampere)
 Arkistoyksikkö H: Sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat
Kansallisarkisto, Oulu (OMA)
 Oulun kaupungin siirtoväen huoltojohtajan arkisto (OKSH)
 Arkistoyksikkö Eb1: Inkeriläisiä koskevat saapuneet kirjeet ja kiertokirjeet
 Arkistoyksikkö Gc1: Inkerin siirtoväen huoltoavustusten tilitykset
Kansallisarkisto, Turku (TMA)
 Loimaan maatalousoppilaitoksen arkisto
 Arkistoyksikkö Fa3. Loimaan maamieskoulun/maatalousoppilaitoksen kirjeet 1939—1993
Yksityisarkistot
 Mirja Paakon kokoelma (Mirja Paakon hallussa)
 Helmi Martikaisen kirjoitus 20.7.2001 Saksan matkasta
 Juho Paakon anomuslomake IOM:lle 26.7.2001 kopio Reijo Rautajoen hallussa).

B) Painamattomat käsikirjoitukset

Kirjanen, Helena (1975), *Muistoja elämän varrelta*. Painamaton käsikirjoitus. Reijo Rautajoen hallussa.

C) Lehdistö

Helsingin Sanomat 8.12.1944
 Hämeen Sanomat 16.2.2007

Kauhavan Joulu 1989
Lotta-lehti, vuosikerrat 1943 ja 1944
Pieksämäki -lehti 1.12.1944
Uusi Suomi 15.3.1931
Vapaa Sana 5.12.1944
Vihdin Uutiset 13.4.2012

II KIRJALLISUUS

A) Painettu kirjallisuus

- Ahtiainen, Leena, Paavo Kokotti, Ilona Kuikka, & Niilo Kuikka (toim., 2009). *Alapitkä — seutu korvaamaton: Alapitkän seudun kyläkirja*. [Lapinlahti]: Alapitkän kyläyhdistys.
- Alftan, Maija (2008). Ajatus Inkerinmaasta sykäyttää sydäntä. *Helsingin Sanomat* 20.4.2018.
- Alhainen, Hely (toim., 2015). *Lottien työn muisto elää*. [Kauhajoki]: Suupohjan lottaperinneyhdistys ry.
- Aro-Heinilä, Irja (toim., 2001). *Elämää, koettua, oppimista: Eurajoen kristillinen opisto 1926—2001*. Eurajoki: Eurajoen kristillinen opisto.
- Blomstedt, Yrjö & Klinge, Matti (toim. 1986). *J. K. Paasikiven päiväkirjat 1944—1956. Toinen osa*. Porvoo, Hki, Juva: WSOY.
- Brotherus, Heikki (1984). *Ritarikadun asiamiehenä: Muistelmia murrosvuosilta 1932—1944*. [Espoo]: Weilin + Göös.
- Ekström Söderlund, Birgitta (2001). *Alussa oli satama: Hangon satama 1870—2001*. Suomentanut Marketta Wall. Hangon museon julkaisusarja, n:o 20. [Hanko]: [Hangon museo].
- Fein, Helen (1993). *Genocide: A Sociological Perspective*. London: Sage.
- Flink, Toivo (2010). *Kotiin karkotettavaksi: Inkeriläisen siirtoväen palautukset Suomesta Neuvostoliittoon vuosina 1944—1955*. Helsinki: SKS.
- Grünn, Torolf (2013). Om ingermanländarna. *Västra Nyland* 13.11.2013.
- Harju, Pekka (2017). *Puoli vuosisataa pakolaishuoltoa: Kymminlinnan ja Maikkulan laitosten toiminta vuosina 1922—1970*. Pekka Harjun käsikirjoituksesta toimittanut Toni Saari-nen. [Helsinki]: Karjalan Sivistysseura ry 2017. e-kirja, Saatavilla: <http://www.karjalan-sivistysseura.fi/wp-content/uploads/2017/08/Puoli-vuosisataa-pakolaishuoltoa.pdf>.
- Helin, Jukka (2001). Pöyhölä — kappale elävää historiaa. *Keuruun Joulu* 2001, 51—53.

Huttunen, Heljä (1983). Inkeriläisiä Portaanpäässä vuosina 1943–44. Teoksessa Martti Antila (toim.). *Suo voimas mulle voimaksi: Portaanpään kristillisen kansanopiston 60-vuotisjuhlakirja*. [Lapinlahti]: [Portaanpään kristillinen kansanopisto], 73–75.

Hämäläinen, Antti (1944). *Kadonnutta Inkeriä*. Inkerin liiton julkaisu. Porvoo: WSOY.

Jensen-Eriksen, Niklas (2009). *Saksan ja Unkarin kansalaisten sekä heidän suomalaisten puolisoitensa internointi 1944–1947*. [Helsinki], Kansallisarkisto 2009.

Jokipii, Mauno (2012). *Hitlerin Saksa ja sen vapaaehtoisliikkeet: Waffen-SS:n suomalaispataljoona vertailtavana*. SKS: Helsinki.

Joutsamo, Timo (toim. 2017). *Siellä jossain — täällä kotona: Paimiolaiset sodassa 1939–1945*. Paimio: Paimion Sotaveteraanien Tuki ry.

Junila, Marianne (2000). *Kotirintaman aseveljeyttä: Suomalaisen siviiliväestön ja saksalaisen sotaväen rinnakkaiselo Pohjois-Suomessa 1941–1944*. Helsinki: SKS.

Jääskeläinen, Juhani (2011). *Jäähyväiset Inkerinmaalle*. [Vantaa]: [Best Service].

Kaapu, Anne-Mari (2004). *Kauhajoen rannolta: Historiaa ja perimätietoa Laurusen, Pukkilan, Kosken ja Havusen kylistä*. Kauhajoki: Pukkilan kyläyhdistys.

Kauppalä, Pekka (2011). *Paluu vankileirien teille: Suomesta Neuvostoliittoon luovutettujen kohtalo 1944–1955*. [Helsinki]: Gummerus 2011.

Kautiainen, Risto (toim., 2007). *Hyvä on Hyypässä hypellä: Historiaa ja tarinoita 1900-luvun Hyypästä*. [Juonikylä, Kauhajärventie 91]: Hyypän kyläseura, 2007.

Keski-Mattila, Matti (2003). Ystäväni, inkeriläispoika Vihtori Tuuga (1929–2000). *Kauhajoen Joulu* 2003, 44–45.

Keskitalo, Oiva (1964). *Hausjärven historia*. Hämeenlinna: Hausjärven kunta ja seurakunta.

Ketola, Eero (2011). *Yhdessä rakentaen: Fredrikspoffista Mököistenmäelle*. Salo: Salon hel-luntaiseurakunta.

Ketola, Eero (2018). Väestönsiirto toi jatkosodan aikana inkeriläisiä Perniöön. *Perniön Seudun Joulu* 2018, 32–34.

Ketola, Esko (2016). Kotikylä jäi maailman myllerryksessä. *Ristin Voitto* 28–29/2016.

Koivukari, Tapio (2007). *Meren yli, kiven sisään: Romaani*. Helsinki: Johnny Kniga.

Koivukari, Tapio (2014). Virolaisten ja inkeriläisten kuljettaminen Suomesta. *Inkeriläisten Viesti* 5/2014, 12–14.

Kulha, Keijo K. (1967). *Inkeriläisten siirtäminen Suomeen II maailmansodan aikana*. Historica II sarjassa Studia Historica Jyväskyläänsia V. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kulmala, Arja (2015). Kertomukset Paimion seurakunnan tilasta sotavuosilta. Teoksessa Seppo Pirhonen (toim.) *Pääteasema: Karjalaiset Paimiossa*. [Preitilä]: Paimion Karjalaseura, 207–213.

Laaksonen, Pertti (2016). Eräs ikimuistoinen joulu: Inkeriläiset sota-aikana Suomessa ja Orimattilassa. *Inkeriläisten Viesti* 6/2016, 6–8.

Laherand, Ilmar (2008). *Ingerimaa sõjapõgenikud Paldiskis*. Paldiski: Paldiski Linnavalitsus.

Lahtinen, Anu (2017). *Hyvät, pahat ja hyvinkääläiset: Hyvinkään seudun historia*. [Helsinki]: Siltala.

- Laine, Antti (1982). *Suur-Suomen kahdet kasvot: Itä-Karjalan siviiliväestön asema suomalaisessa miehityshallinnossa 1941–1944*. Helsingissä: Otava.
- Lukkari, Matti (2005). *Asekätkentä*. Helsingissä: Otava.
- Mutanen, Pekka (1999). *Vaiennetut sotilaat*. Helsingissä: Ajatus.
- Myllyniemi, Maila (2011). *Majakkana peltomeressä: Evankelinen kansanopisto 85 vuotta kauhajokisessa maisemassa*. [Kauhajoki]: Kauhajoen evankelisen opiston Opistoystävät.
- Myllyniemi, Varpu (2015). Inkerin kirkko vallankumousten ja neuvostovallan ensi vuosikymmenten aikana. Teoksessa Jouko Sihvo & Jyrki Paaskoski (toim.), *Inkerin kirkon neljä vuosisataa: Kansa, kulttuuri, identiteetti*. Kirjokansi, 95. Helsinki: SKS.
- Mäkinen, Kalervo (1998). *Loimaan evankelinen kansanopisto 60 vuotta*. [Loimaa]: [Loimaan evankelinen kansanopisto].
- Nevalainen, Pekka (1990). *Inkeriläinen siirtoväki Suomessa 1940-luvulla*. Helsinki: Otava.
- Niemelä, Timo (2003). *Suur-Loimaan historia III. Alastaro, Loimaa, Loimaan kunta, Mellilä ja Metsämaa 1900-luvulla*. [Loimaa]: Loimaan kaupunki.
- Nummila, Kari (toim. 2005). *Loimaan Maamieskoulu 75 vuotta: Kokkarekoulusta ammatti-instituutin luonnonvara-alaksi*. [Loimaa]: Loimaan ammatti-instituutin kuntayhtymä.
- Orrenmaa, Kaarina (1989). Kauhavan lottatyöstä. *Kauhavan Joulu* 1989, 30–31.
- Parkkari, Jani (2006). Turun Pikku-Berliini. *Ruotuväki* 6/2006, 8–9.
- Pietiläinen, Timo (1998). *Kauhavan historia II*. Kauhava: Kauhavan kaupunki.
- Pirhonen, Seppo (2010). Inkeriläiset tuotiin ja vietiin. Teoksessa Seppo Pirhonen & Anne Kuorsalo, *Evakoista kavereiksi*. [Urjala]: Urjalan Karjalaiset ry, 161–164.
- Pirhonen, Seppo (toim. 2015). *Pääteasema: Karjalaiset Paimiossa*. [Preitilä]: Paimion Karjalaseura.
- Pitkänen, Eero (2014). *Paimenpoika Inkeristä*. [Tuusula]: Reuna.
- Portaanpää Ry (2013). *Portaanpää – koulutuksen pikkujättiläinen*. Lapinlahti: Portaanpään kristillinen opisto.
- Pullinen, Antti (2007). *Karjalaiset tulevat, inkeriläiset lähtevät: Iitin siirtoväen huollon arkisto kertoo 1939–1947*. Kausala: Sanapaja.
- Puurunen, Leo (toim., 1994). *Lapinlahti: Kotiseutukirja*. [Lapinlahti]: Lapinlahti-Seura 1994.
- Pykäläinen, Jarmo (toim. 1995). *Oitin työväenyhdistys 90 v.: 1905–1995*. [Oitti]: [Oitin työväenyhdistys].
- Pänkälä, Martti (2012). *Ammattiopetusta Suupohjassa vuodesta 1919 alkaen*. [Kauhajoki]: Suupohjan koulutuskuntayhtymä.
- Rauhakoski, Katri (1995). *Maaseudun tuhattaiturit: Pienviljelysneuvojaopistosta maaseutuopistoksi 1930–1993*. [Hyvinkää]: Hyvinkään maatalousopiston historiikkitoimikunta.
- Raula, Juho (2014). Kolmannen valtakunnan sotaväki Turussa 1940–1944. Teoksessa Pertti Grönholm, Pirkko Kanervo, Olli Kleemola & Antti Nyqvist (toim.), *Elämää*

- sotavuosien Turussa 1939–1945*. Turun historiallinen arkisto, 64. Turku: Turun Historiallinen Yhdistys, 111–130.
- Raunio, Jussi (1972). *Ihmisikä työväenliikettä Keuruulla: Keuruun työväenyhdistys 1899–1972*. [Keuruu]: Keuruun työväenyhdistys.
- Rautajoki, Eero (1988). Inkeriläisten vastaanotto Suomessa. *Inkeriläisten Viesti* 3/1988, 4–5.
- Rautajoki, Reijo (2017). *Vaiettu sotapakolaisuus: Inkeriläiset kansakoulunopettajat jatkosodan aikana*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in social sciences and business studies, No 147. Joensuu: University of Eastern Finland.
- Roiko-Jokela, Heikki (1999). *Oikeutta moraalin kustannuksella? Neuvostoliiton kansalaisten luovutukset Suomesta 1944–1955*. *Studia historica Jyväskyläänsia*, 58. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Rössler, Mechtild & Sabine Schleiermacher (Hgb 1993). *Der "Generalplan Ost": Hauptlinien Der Nationalsozialistischen Planungs- Und Vernichtungspolitik*. Schriften der Hamburger Stiftung fuer Sozialgeschichte des 20. Jahrhunderts. Berlin: Akademie Verlag.
- Salonen, Alina-Sinikka (2017a). Valman vaellus. *Inkeriläisten Viesti* 5/2017, 19.
- Salonen, Alina-Sinikka (2017b). Valman vaellus. *Inkeriläisten Viesti* 6/2017, 20–21.
- Salonen, Alina-Sinikka & Pentti Kangasluoma (2016). Lapualaiset ja inkeriläiset — mallikkaita selviytyjiä. *Inkeriläisten Viesti* 6/2016, 4.
- Savisaari, Pirkko (2009). *Varalan urheiluopisto 1909–2009*. [Tampere]: Varala.
- Savolainen, Aatu (1999). *Suomalainen sissisodassa: Muistelmia II maailmansodasta*. Tukholma: Terttu Pihlajamaa Förlag.
- Similä, Jouni (2002). Inkerin pakolaiset Oulussa. Teoksessa Janne Kankainen, Panu-Pekka Rauhalainen & Jouko Vahtola, *Oulu ja oululaiset sodissa 1918 ja 1939–1945: Oulun veteraanikirja*. Oulu: Oulun kaupunki, 274.
- Skogberg, Arvid (2013). Minnen — Från det Ingermanländska flyktinglägret i Pojo kyrkoby 1943–1944. *Västra Nyland* 8.11.2013.
- Taina, Väinö (1994). *Hakaristin hallinnasta Hankoon*. [Helsinki]: SLEY-kirjat.
- Tarna, Miika (toim., 1945). *Eurajoen Kristillisen Opiston vuosikirja: Kertomus opiston toiminnasta seitsemäntenätoista työ kautena 1944–1945*. Eurajoki: Eurajoen Kristillinen Opisto.
- Telemäki, Matti (1979). *Tampereen kansakoulun historia 1872–1976*. Tampere: Tampereen kaupunki.
- Toivola, Lasse (2001). *Hausjärvi-kirja*. [Hausjärvi]: Hausjärven kirjatoimikunta.
- Tolstoy, Nikolai (2012). *Victims of Yalta: The Secret Betrayal of the Allies, 1944–1947*. London: Pegasus Books.
- Tuuli, Erkki (1988). *Inkeriläisten vaellus: Inkeriläisen väestön siirto 1941–1945*. Porvoo & Helsinki & Juva: WSOY.
- Uola, Mikko (2000). *Merenkulun opetusta Raumalla 1880–2000: Kapteenit, styymenneit, tervatui trosseit ja taeva merkei*. [Rauma]: Satakunnan ammattikorkeakoulu, merenkulun Rauman yksikkö.

- Vaalama, Erkki (1987). *Enso-Gutzeit Oy Pankakosken kartonkitehdas 1912—1987*. [Helsinki]: Enso-Gutzeit.
- Virolainen, Johannes (1993). *Polun varrelta: Merkintöjä ja muistikuvia ihmisistä ja tapahtumista*. Helsinki: Otava.
- Vironmäki, Matti (1978). Inkeriläisten muistomerkki Lapinlahdella. *Inkeriläisten Viesti* 9/1978, 10—11.
- Vuoristo, Esa (2006). *Inkeriläiset Lohjalla ja Lohjan lottien urakkatyöt 1943—1945*. Lisiä Lohjan pitäjänkertomukseen, 79. [Espoo]: [Esa Vuoristo].
- Vuoristo, Esa (2007). Inkeriläisistä. Teoksessa Leena Levonperä (toim.), *Immulan työväenyhdistys: satavuotias*. [Lohja]: Lohjan Immulan työväenyhdistys, 68.
- Westerlund, Lars (2011). *Itsetehostuksesta nöyryyteen: Suomensaksalaiset 1933—46*. [Helsinki]: Kansallisarkisto.

B) Painamattomat opinnäytetyöt

- Latvala, Kristiina (2008). *Sotasiirtolaisuuden kahdet kasvot: Siirtoväki ja siirtoviranomaiset inkerinsuomalaisten väestönsiirrosta Suomeen 1941—1943 ja palautuksessa Neuvostoliittoon 1944—1945*. Yleisen historian pro gradu. Tampereen yliopisto.
- Leskinen, Sanna Maarit (2007). *Siellä koti, minne viedään — inkeriläiset ja itäkarjalaiset lapset suomalaisissa yksityisperheissä 1941—1945* Valvontakomissiolle tammikuussa 1945 tehtyjen anomusten mukaan. Suomen historian pro gradu —tutkielma. Joensuu yliopisto.
- Rajala, Liisa (1996). *Kosolan koulun historia 1916—1996 — osana Kauhavan koulutoimen kehitystä*. Kasvatustieteen syventävien opintojen tutkielma. Helsingin yliopisto 1996.
- Tanner, Charlotta (2006). *Hyvinkään solmukohdassa: Uudenmaan maaseutuopiston ja Palvelukeskus Ävikin asemakaavoitus*. Opinnäytetyö. [Lahti]: Lahden ammattikorkeakoulu.

C) Internet

- Maripuu, Meelis (2009). Klooga concentration camp. Teoksessa *Estonica: Encyclopedia about Estonia*. Saatavilla: http://www.estonica.org/en/Klooga_concentration_camp/. Luettu 19.9.2019.
- Mikkonen, Kalevi (2017). Oulu — Saksan armeijan pääsatama ja huoltokeskus Pohjois-Suomen joukoille. Saatavilla: <https://kalevimikkonen27.blogspot.com/2017/10/oulu-saksan-armeijan-paasatama-ja.html>. Luettu 22.4.2018.
- Niemi, Leena (s.a.). Siirtolaiset. *Koskesta voimaa —nettisivusto*. Saatavilla: <http://www15.uta.fi/koskivoimaa/valta/1940-60/siirtolaiset.htm>. Luettu 1.6.2018.

- Roivainen, Aira (2016). Inkerin siirtoväkeä Siilinjärvellä ja Pöljällä 1943–47. Saatavilla: <http://airaroivainen.blogspot.com/2016/12/inkerin-siirtovakea-siilinjervella-ja.html>. Luettu 5.1.2018.
- Sippola, Veikko (1998). Kauhavan ulkomaalaismajoitusleiri. Saatavilla: http://www.kauhavanalakyla.com/wp-content/uploads/2010/01/Kauhavan_ulkomaalaismajoitusleiri.pdf. Luettu 22.2.2017.

III HAASTATTELUT JA TIEDONANNOT

A) Haastattelut

- Marjatta Kaari, s. 1922. Haastattelu Helsingissä 21. ja 28.8.2013, haastattelija Kaisa Kinnunen. Käytössä ollut Litteroitu referaatti haastattelusta. Lottamuseo kokoelmat (Tuusula)
- Raimo Laaksonen, s. 1930. Puhelinhaastattelu 18.6.2018, haastattelija Reijo Rautajoki
- Pirkko Manner, s. 1929. Haastattelu Hausjärvellä 20.6.2018, haastattelija Reijo Rautajoki.
- Mirja Paakko, s. 1946. Haastattelu Espoonlahdessa 30.10.2013, haastattelija Reijo Rautajoki.
- Svea Roering, s. 1921. Haastattelu Helsingissä 12.11.2012, haastattelija Eijakristiina Sumelius. Käytössä ollut Litteroitu referaatti haastattelusta. Lottamuseo kokoelmat (Tuusula)
- Alina-Sinikka Salonen, s. 1941. Haastattelu Helsingissä 12.10.2015, haastattelija Reijo Rautajoki.
- Liisa Tenkku, s. 1918. Haastattelu Helsingissä 7.1.2015, haastattelija Reijo Rautajoki.

B) Henkilökohtaiset tiedonannot

- Lotta Kankaanrannan sähköposti Reijo Rautajoelle 23.6.2018
- Marita Mustosen sähköpostit Reijo Rautajoelle 4.9.2018, 12.9.2018 ja 30.9.2018.

IV MUUT LÄHTEET

- Lapuan Patruunatehtaan museon näyttely 2018
- Marketta Wallin luento Inkeri-seminaarissa Hangossa 2.2.2019

Kirjanen, Helena (1975). *Muistoja elämän varrelta*. Painamaton käsikirjoitus. Reijo Rautajoen hallussa.

KIITOKSEN ANSAINNEET

Tutkimusta tehdessäni olen saanut eri tavoin merkittävää apua suurelta joukolta ihmisistä, jotka ansaitsevat täyden kiitokseni:

Andersen Minna, Kielikioski, English Abstract

Flink Toivo, dosentti, Vantaa

Hankilanoja Asko, Pieksämäki-Seura ry:n puheenjohtaja

Hongisto Leif, Toivonlinnan rehtori

Ilkko Mikko, Ruotuväki-lehti

Kankaanranta Lotta, Rehtilän Nuorisoseura

Keisu Mikko, toimitusjohtaja, Oulun Koru

Kinnari Sirpa, Lappila

Kulmala Arja, Paimion Karjalaseura

Laaksonen Raimo, Lappila

Marjomäki Heikki, historianopettaja, Jyväskylä

Mustajärvi Sari, Hyvinkään museo

Mustonen Marita, Perniö

Mäkelä Outi, Hyvinkään Inkeri-kerhon puheenjohtaja

Paakko Mirja, Espoo

Pihajoki Sari, kuraattori, Turun museokeskus

Raudalainen Taisto, Viron Akateemisen Inkerinmaa-seuran puheenjohtaja

Reuter Anni, tutkija, SKS

Rissanen Sandra, opettaja, Kuopio

Roivainen Aira, historian opettaja, Siilinjärvi

Ruismäki Liisa, kotiseutuneuvos, Kauhajokki

Saastamoinen Leo, Alapitkän Nuorisoseura, Siilinjärvi

Salonen Alina-Sinikka, Suomen Inkerin-liiton entinen puheenjohtaja

Salonsaari Minna-Liisa, Rauman museo

Tervakangas Reetta, Vapriikin kuva-arkisto

Toivonen Risto, Lohja

Vuoristo Mirja, Eurajoen Kristillisen Opiston rehtori

Wall Marketta, Hanko

ENGLISH ABSTRACT

The Suppressed Story of Ingrian Refugee Camps, 1942–1944

63 000 Ingrian Finnish war refugees were moved from the Soviet Union to Finland via Estonia during 1942–1944. The refugees were transferred from one camp to another in Ingria, Estonia and Finland. The transfers ended when the Ingrians were repatriated to the Soviet Union and then sent into internal exile at the end of 1944 and the beginning of 1945.

The Ingrian population transfer was only a small portion of all the transfers, which the Germans organized during World War II. It was a significant endeavor for Finland, however, due to the difficult war conditions in the country at the time. The repatriation of the Ingrians was one of the many mass population deportations which the Soviet Union insisted on after World War II, which were ratified in the Yalta Agreement in February 1945 by the Soviet Union, the United States and Britain.

Why to Finland?

The first discussions regarding the removal of Ingrian-Finns from war torn areas took place between Finnish and German representatives before the end of 1941. There were about 70 000 Ingrians in the German-occupied areas. The Germans were planning to move 50 000 Ingrians over the frozen Gulf of Finland. The people would have had to walk over the ice on foot. This plan was highly impractical and was abandoned. There were food shortages in Finland due to the ongoing war and the country would not have had the resources to receive such a large group of people. But the idea not forgotten.

Three issues emerged during Finnish governmental discussions in December 1942, regarding the plan to move Ingrians to Finland. The main issue was the labor shortage in Finland. The second issue was the presence of a nationalistic tribal ideology, which

was pervasive in Finnish society, affecting how the transfer policy was viewed there. A third issue that caused pressure was that the Ingrian people were starving. The Government decided to establish a Population Transfer Office, which was lead by professor Pentti Kaitera. During the first stage the Germans agreed to move 12 000 Ingrians to Finland. The Ingrian population had become an important part of German workforce there, however, and the Germans didn't want to let all of the Ingrians go.

Hatsina refugee camp

The town of Hatsina became a center from which most Ingrians started their journey to Finland. The Germans set up a large camp, where living conditions were poor. The barracks resembled cow sheds and were built in a muddy field with earth floors and no heating. It was dark, cramped and unhygienic. Diseases spread. The food rations were 200 grams of bread and gruel once a day. These were the circumstances Ingrians had to endure for weeks while waiting to leave for Finland.

The Finnish authorities opened the Population Transfer Office on 9.4.1943. Hundreds of Ingrian-Finnish families signed up to leave for Finland. The first train transport left in the beginning of May. The families had to leave behind their livestock and machinery and were forced to sell them to the Russians or Germans. Warehouses were filled with the leaving families' belongings. There were milk churns filled of items, suitcases, backpacks, sewing machines, samovars, bikes, sacks and every kind of bag all of which had to be left behind, since each person was only allowed to take what they could carry.

The details of the train transports from Hatsina camp west into Estonia were agreed upon with the Germans. The transport route was Hatsina—Tallinn—Klooga—Paldiski. There was strict control at the Hatsina station. The German authorities checked the identities of all those leaving according to a pre-made list. No one else was allowed to step on board. People were packed into boxcars, which was a reasonably comfortable way to travel at that time.

Klooga – the first stage

Klooga refugee camp, established one year earlier by Germans, was located 30 kilometers west of Tallinn. It became the main camp which the Finns maintained, where people waited to be transported to Paldiski harbor. This was done as soon as the ships docked.

The buildings at the camp were barracks built by Soviet Army during the occupation of Estonia. They were cold and crowded, but summer was coming. The lack of clothing and food was continuous. People exchanged their belongings for pieces of bread.

A population registration system was created for the camp and a population transfer card was filled out for every person.

Ingrians were being enticed to go to Finland with a special slogan: "Finland invites you, Ingrians". The people had to fill in an application, which showed they were leaving voluntarily. This was a way of showing other countries that this transfer was not the same kind of notorious displacement as the ones that the Germans had undertaken elsewhere. Approximately 22 000 Ingrians came to Finland during the first stage of the population transfer.

Autumn madhouse

The war was not going well for Germans in 1943. They were preparing to retreat from the areas surrounding Leningrad using burnt earth tactics. The Germans wanted to remove the civilians ahead of what was expected to be heavy fighting. A new agreement was made between the Finnish and German governments to move all of the Ingrians from the area. The Estonian camps became greatly overcrowded. Trains brought over 20 000 people to Klooga in short time.

The camps were severely overcrowded. The cement barracks were cold and bleak. The food was bad, mainly thin soup and there was not enough for everyone. Typhoid fever and typhus were the worst diseases at the camp. There was not enough room for the refugees inside the barracks. Some had to stay outside overnight in freezing autumn weather. There weren't enough ships to transport everyone.

Finland sent group of war-time nurses, called Lottas, to Estonia, who set up soup kitchens to feed the people waiting for the ships to transport them to Finland. The chaotic situation in Klooga camp meant that many of the initial procedures, such as registering, de-lousing/disinfecting and quarantining, had to be done in Finland instead of in Estonia. These, then, were done at the Finnish reception camps. During the second stage of the transfer approximately 39 000 Ingrian refugees had arrived in Finland by June 17th 1944.

Sea transports

The Finnish Maritime Administration took on the responsibility for the sea transportations. The first ship carrying Ingrians from Paldiski to Hanko was the S/S Aranda. 302 refugees went on board on March 29th, 1943. The passengers were checked against a list of names and the ship arrived in Hanko on the same day. The Lotta organization offered oatmeal porridge during the trip. S/S Aranda brought a total of 12 534 Ingrian refugees to Finland, an average of 350 people at any one time.

The sea voyages, which lasted between 5–7 hours, took place mainly during the day in the spring and summer months. Once the storm season began it could take at least twice as much time. When autumn came the ships sailed at night because of the risk of air bombardment. The ships docked in Hanko at dawn. There were, at most, 16 different types of vessels making the crossings, but these did not all sail at the same time. A total of 154 sea voyages were needed to complete the entire operation.

The reception camps

The reception camps were staging posts, where the most important initial procedures, such as registering, de-lousing/disinfecting and quarantining, were done before the refugees went to the quarantine camps. The people stayed at the reception camps for a few days. At first Hanko had the only reception camp. The camp's central office was located in the Evangelical Prayer Room on the Esplanad, which had the capacity to house 400 refugees.

The newly-arrived immigrants walked three kilometers from Tulliniemi harbor to the Prayer Room reception office in the city center. They were registered there and received temporary identity cards. Each new shipload was given a welcoming speech and an evening devotional service.

In addition to the Prayer Room, the Hanko Community Hall and the military barracks, built by the Russians during the occupation, were rented for accommodation. 400 people stayed in the Community Hall and 500 in the barracks. The Raasepori Lotta organization had a canteen at the reception house. Ingrians were situated in many other places as well, for example, in the Russians barracks at the Hanko Pohjoinen and Täktom POW camps. The latter was located five kilometers outside the town, where Russians had built an airfield during the lease period.

Three large de-lousing saunas were built in Haga park to keep people clean. Heat was also the most effective way to combat typhus. Five prussic acid-chambers and two hot air chambers were built in the Prayer Room's backyard to disinfect clothes.

Hanko camp's capacity was for 2000 people. Normally the refugees spent only two or three days in Hanko. They had a sauna, and were given food and clean clothes. Then they boarded trains and were taken to the quarantine camps.

The capacity of the Hanko camp was at its limit during the most intense period. Three new reception camps were quickly established in Rauma, Turku and Pohjankuru in October and November, 1943. Over 13 000 Ingrians were processed through these three camps. All told about 80 percent of all Ingrians went through the Hanko harbor camp; a total of 49 500 people. Almost 200 Ingrians died in the four reception camps, with at least 121 perishing in the Hanko camp.

The quarantine camps

The mass transport of Ingrian people continued to the quarantine camps, also called population transfer camps or placement camps. The purpose of the camps make sure that any present diseases could be isolated and so they could not spread into the local population. In many camps, however, quarantining was not monitored very efficiently.

By the end of autumn 1943 the situation had changed. Ingrian Finns began to arrive directly from Ingria without going through the quarantine stage at Kloogan as a result of which quarantining became even more important in trying to control the spread of disease. The quarantine period was three weeks, during which time the Ingrians were isolated from the Finnish population. This was often an overwhelming task, since the buildings in the camps were spread out and movement was difficult to monitor.

The closeness of the railway was important when choosing a quarantine camp location, since it made moving a large number of people relatively easy. The immigrants could simply walk to the camp. Large buildings, such as schools, community colleges, youth halls, community halls and civil guard houses were selected to house people in the camps.

People mainly passed through the quarantine camps, while waiting for jobs and homes. Sometimes they had to wait for several weeks. Attempts were made to ensure that people were comfortable in the camps. The aim was to instruct and guide people in taking their first steps in Finnish society.

The camp network was at its largest in October–December 1943, at which time it had to accommodate over 30 000 people. There were 15 main camps and tens of smaller ones. Most of the camps were located in southern and south-western Finland. The largest camps were in Lohja and Loimaa, with over 10 000 people in each. The most northern camp was in Oulu.

The Ingrian population transfer was not reported on in the Finnish media. Censorship did not allow the situation to come into public awareness for two reasons. The first was to protect the sea crossings. The second was to avoid the situation leaking into the foreign press, because population transfers were typically a German practice and it was felt that the Ingrian population transfer should not be equated with these.

Placements

After three weeks in quarantine the immigrants were either given jobs or placed on farms. They were given somewhere to stay and work with their families. Every person over 15 years of age was also given a residence and work permit. The goal was to keep the families together and find them jobs that suited their profession, occupation or trade. Employers given order forms with which they could book employees.

Most Ingrians found their place in society quickly despite wartime conditions. By February 1944 approximately 70 percent had found work. Most of them were placed on farms, where the need was greatest. They brought their own skills and abilities, which made the adjustment easier for them and they began to feel a part of Finnish society. Many factories hired Ingrians. All told Ingrians were placed in 500 different municipalities by 1944.

The governmental secret police, Valpo, was in principle suspicious of the Ingrians, because they were citizens of an enemy nation. Valpo tried to find active communists and people who were spreading Soviet propaganda and attempts were made to stop them from coming to Finland. Interrogations were held in the Klooga and Paldiski camps in Estonia and later in the quarantine camps in Finland.

The returns

The 1944 autumn peace agreement stipulated, that Finland was to repatriate all Soviet citizens, who have been brought to Finland against their will. The wording of the agreement was ambiguous. The Russian-lead Control Commission's interpretation was that all Ingrians must be returned. Finland gave in without protest. No one dared to resist, since the Commission had threatened to occupy Finland if it was defied.

Russian officers of the Commission traveled around Finland trying to persuade the Ingrians to return. They used coaxing, pressure and intimidation. They promised that the Ingrians could return to their home regions and that they would receive government help if needed.

The return operation advanced quickly. Twenty collection centers were built in a short period of time near railways stations. Over 55 000 Ingrian Finns were transported through Vainikkala to Ingria by train at the end of 1944 and beginning of 1945. The Ingrians were however not allowed to go home, but were forced into internal exile far into Southern Russia without the right to return home.

Approximately 8 000 Ingrian refused to go back to the Soviet Union. Half of them stayed in Finland, the other half escaped to Sweden. After Stalin's death in 1953 many deported Ingrians began to move closer to their old homes. They moved to Karelia and to Estonia. Many succeeded in staying there. Others were exiled once again.

In the end

The attitude of the Finnish government towards the Ingrian people made a U-turn after the armistice agreement was signed. The tribal brother had become an uncomfortable factor to be eliminated. Individuals lost their meaning. Ingrians were no longer

encouraged to stay in Finland. Official Finland was silent. Prime Minister Paasikivi's perception was that external/foreign relations with the Soviet Union could not be jeopardised. The era of so-called Finlandization could be seen to have begun at this point. Eight years later, in 1953, president Paasikivi stated to PM Kekkonen: "It would be best if the Ingrians would quietly leave the country".

The main group of Ingrians took a circuitous voyage around the Gulf of Finland, which lasted for almost two years. Repatriation was a lie perpetrated by the Soviet Union and its Control Commission. They betrayed the Ingrians. At the same time the Soviet Union continued to carry out its slow and inexorable genocide of the Ingrian people, which went on for the whole of Stalin's regime.

HENKILÖLUETTELO

Henkilöluettelossa mainitaan kirjan leipätekstissä ja kuvateksteissä olevat nimet. Alaviitteiden, lähdeluettelon ja kuvalähteiden nimet eivät ole luettelossa.

A

Aalto, Alvar 109
Aalto, Soini 88
Abdouleva, Lidia 114, 115, 156
Ahonen, Anselmi 17
Airaksinen, Olavi 131
Andersson, Kaarina 117
Apajalahti, Samuli 29

B

Beckman, Helena 130
Beckman, Yrjö 130
Berghald, Maria 122
Bergström, Greta 29
Björkenheim 120
Breitholtz, Kaarlo 162
Brotherus, Heikki 155
Burkland, Juho 130
Burkland, Sonja 130

C

Castren, Urho 169

D

Dahl, G 49
Dubbelman, Elsa 23, 24, 25, 26
Dubbelman, Väinö 73

E

Ekholm, G 49
Enckell, Carl 154, 155, 169
Erho, Maija-Liisa 74
Erho, Toini 105

F

Filatov, Maria 130
Flink, Toivo 12, 20, 150, 167

G

Gebhard, Hannes 104
Gorbatshov, Mihail 12

H

Haavio, Martti 79
Hanikka, Katri 130
Hanikka, Paavo 130
Harju, Pekka 139
Harmia, Aarne 151
Heikkilä (tohtori) 29
Heinonen, Sulo 136
Heinäluoma, H 27
Helanen, Vilho 21, 23, 28, 31, 46
Hietakari, Eero 148
Hintikka (lotta) 29
Hitler, Adolf 9, 11
Holm, Astrid 29
Hovi, Heljä 27, 29, 34
Hurme, Toivo 121
Huttunen, Heljä 126
Hynninen, Ninna 127

I

Inki, Aatu 103
Inki, Anna 130

Inki, Liisa 130
Inki, Mari 130
Isotupa, Lauri 112

J

Jalasmaa, Eemeli 142
Jarimo, J 137
Jokinen, Kalle 118, 119
Jokinen, Niilo 97
Juhola, Laina 76
Järvinen, Toivo 71
Jääskeläinen, Juhani 19, 20, 26, 32

K

Kaari Marjatta, 76
Kaitera Kaarlo, 23, 24
Kaitera Kalle, 139
Kaitera Pentti, 21, 22, 23, 24, 27, 28, 47, 62, 77, 96, 105, 147, 149, 168, 174
Kalli, Toivo 121
Kankaanranta, Lotta 92
Kankaanranta, Veikko 92
Kantele, (kirkkoherra) 110
Karlsson, Niina 94, 95
Karlsson, Valma 94, 95, 153
Karrakoski, Eino 81
Karvonen, Vihtori 88
Kaskelainen, Aino 130
Kaskelainen, Iyydia 130
Kaskelainen, Maria 130
Kaskelainen, Nikolai 130
Kaukoniemi, Matti 49, 71
Kekki, Väinö 66, 96, 100, 102, 121, 124, 152
Kekkonen, Urho 10, 170
Kiiski, Toivo 86
Kiisui, Sofia 130
Kinnunen, Irja 128
Kirjanen, Helena 15, 29, 34, 50, 99
Kivekäs, Ragnhild 105
Klemola, Erkki 17

Knaapinen, Greta 55
Kolehmainen, Yrjö 144
Konkola, Maj 27
Konttinen, Kalle 131
Korhonen, Katri 27, 29, 32
Kotilainen, V A 85
Kouhia, Aleksander 122
Kuha, Anna 65
Kuha, Maria 65
Kukko, Paavo 71, 72, 73
Kulmala, Arja 106
Kumelius, Otto 165
Kupari, Maria 129
Kuurna, Wolde 175

L

Laakso, Irja 76
Laaksonen, Raimo 87
Lahtinen, Anu 104
Lampinen, Helmi 16
Larkela, (insinööri) 152
Larkka, Olof 90
Laurikkala, Selim Jalmari 88, 89, 91, 100
Lehtimäki, Villiam 119
Lehto, Helvi 27
Leino, Aarne 29
Leino, Yrjö 163
Leppänen (toimitusjoht) 65
Levas, Hertta 27, 29
Lilja, Anja 97
Linkomies, Edwin 83
Linkpuu, Esko 47
Litmanen, Aini 143
Liukkonen, Katri 73, 144
Luisti, 103
Luukka, Emil 151
Luukkonen, Fanni 76, 78
Länsilehto, Sylvi 76

M

Manner, Pirkko 88
Mannerheim, Gustaf 152, 170
Mannermaa, A 71, 121
Markkanen, A 149
Martikainen, Helmi 16
Massinen, Martta 124
Matiskainen, Jorma 124
Mattila, Jussi 93
Mattsson, Sigurd 83
Meier, Lilja 130
Metiäinen, Aappo 77
Minkkinen, Mari 130
Mustonen, Marita 113, 117
Mäentausta, Uuno 165
Mäkipelkola, Anni 143

N

Nevalainen, Pekka 12, 20, 100
Niemi, Kalle 29
Nieminen, Unto 97, 100, 101, 102
Nikula, Onni 105, 109
Nopola, Saara 32, 34
Nurmi, Toivo 29
Nurminen, Pekka 122
Nässi, Aili 130
Nässi, Eeva 130

O

Oravainen, K 37
Orpo, Sylvi 77
Orrenmaa, Kaarina 145

P

Paakko, Juho 16
Paakko, Mirja 16
Paasikivi, Juho Kusti 10, 169, 170

Paijola, Selim 112
Palmu, Veikko 49
Partanen, Tyyne 16
Peromies, Niina 97
Pesonen, Vilho 124, 125, 127
Peussa, Toivo 123
Pirhonen, Seppo 13, 112
Pitkänen, Eero 49, 50
Pitkänen, P 49
Puntila, L A 168
Puolaskainen, Juho 130
Puolaskainen, Katri 130
Puranen, 103
Putin, Vladimir 12
Pyhälähti, Olavi 105

R

Rajala, Juho 153
Ranta-Knuuttila, Valto 133
Rask, H 49
Relander, Lauri 103
Rinne, Vilho 105
Roering, Svea 75
Ruuskanen, Yrjö 124

S

Saarinen, Juho 119
Saastamoinen, Toivo 29, 35, 37, 40
Saikkonen (tohtori) 29
Saikkonen, Lydia 126
Saikkonen, Mikko 126
Salomaa, Aili 78
Salonen, Alina-Sinikka 89
Saveljev, Anna 130
Saveljev, Juho 130
Saveljev, Lyyli 130
Saveljev, Nadesta 130
Savolainen, Aatu 161, 163, 164
Savolainen, Martta 163

Savolainen, Pekka 24, 25, 129
Savolainen, Vilho 103
Savolainen, Karoliina 139
Seissonen, Annamari 129
Seissonen, Lempi 129
Seissonen, Mari 129
Seissonen, Teppo 129
Seissonen, Väinö 129
Senyenov, Nastja 129
Senyenov, Olga 129
Setälä, Antero 86
Sevastjanov, Aleksi 131
Sevastjanova, Anastasija 131
Sielman, Paul 16
Siivonen, Hilma 121
Similä, Jouni 139
Skogberg, Arvid 55
Sokiainen, Eeva 130
Sormunen, Yrjö 172
Sperling, Bruno 24, 25, 27
Spiridonov, Akuliina 130
Spiridonov, Nikolai 130
Stalin, Josif 158, 160, 170
Strömmmer, Bertel 101
Suokas, Viljo 165
Suomela, Villiam 119
Suvanto, Emil 119
Sykäri, Helvi 76

T

Taimen, Irja 108
Taina, Väinö 91
Tapola, Vilho 142
Teir (lääkäri) 49
Tenkku, Jussi 27, 32, 77
Tenkku, Liisa 27, 33, 34
Thomander, Kalevi 109
Tilkku, Juho 122
Tirranen, Juho 29, 32, 37
Toro, Juhani 28, 29

Tukia Anni, 28, 29
Tuomivaara, Aarne 90
Tuuli, Erkki 12, 21, 24, 25, 44, 100
Tuuli, Martti 53
Täköläinen, Armas 88

V

Vahlroos, Aarne 119
Valve, Väinö 83
Vilkuna, Kustaa 83
Virolainen, Johannes 154, 156
Virolainen, Maria 27
Virolainen, Vihtori 38, 47, 115, 117
von Zansen, Kerttu 147
Vuoristo, Esa 13
Väisäsen, Viljo 128
Väänänen, Aatu 130

W

Wendelin, M 27
Wind, Maija-Liisa 74

Y

Yllö, Sandra 26
Ylämäki, Miina 124
Ylönen, Reino 32

Z

Ždanov, Andrei 150, 155, 170

Reijo Rautajoki

VAIETTU VAELLUS

Inkeriläisten leirit 1942–1944

”Suomi kutsuu Teitä inkeriläiset! Siirtonne Suomeen tapahtuu täyden vapaaehtoisuuden pohjalla”.

Näillä julisteilla inkeriläisiä kutsuttiin palaamaan esi-isiensä maahan. Lähtijät täyttivät vapaaehtoisuutta osoittavan anomuksen. Yli 63 000 inkerinsuomalaista pelastettiin sodan keskeltä Suomeen.

Inkerin sotapakolaiset siirrettiin Viron kautta Hankoon ja sieltä edelleen kymmenien pakolaisleirien kautta uusiin oloihin. Ihmisille löytyi asunto ja työtä. Tulijat sijoituivat hyvin suomalaiseen yhteiskuntaan sodasta huolimatta. Kaikki näytti hyvältä syksyyn 1944 saakka.

”Me jäimme Suomeen jännittämään, mitä tulevaisuus toisi tullessaan. Koska kotimme oli poltettu ja isä vangittu, ei äiti nähnyt mitään syytä lähteä takaisin. Mihin me siellä menisimme? Kyllä meillä oli viisas ja rohkea äiti! Äiti joutui kyllä Turkuun Venäjän konsulaattiin puhutteluun. Siellä oli sotaherra uhkaillut, lyöden nyrkillä pöytään, että jos nyt et lähde, saat itse maksaa matkan kun tulee pakko lähteä! Äiti oli polvet tutisten vastannut: ’Kyllä minä sitten maksan!’ Ei äitiä yksi sotaherra saanut pelkäämään ja lähtemään!”

Vaatus inkeriläisten ja muiden suomalaisten kohtaloiden selvittämisestä Venäjällä on noussut viime aikoina ajankohtaiseen keskusteluun. FT Reijo Rautajoen tutkimus tuo keskusteluun uutta tietoa ja täyttää osaltaan historian valkoisia aukkoja.